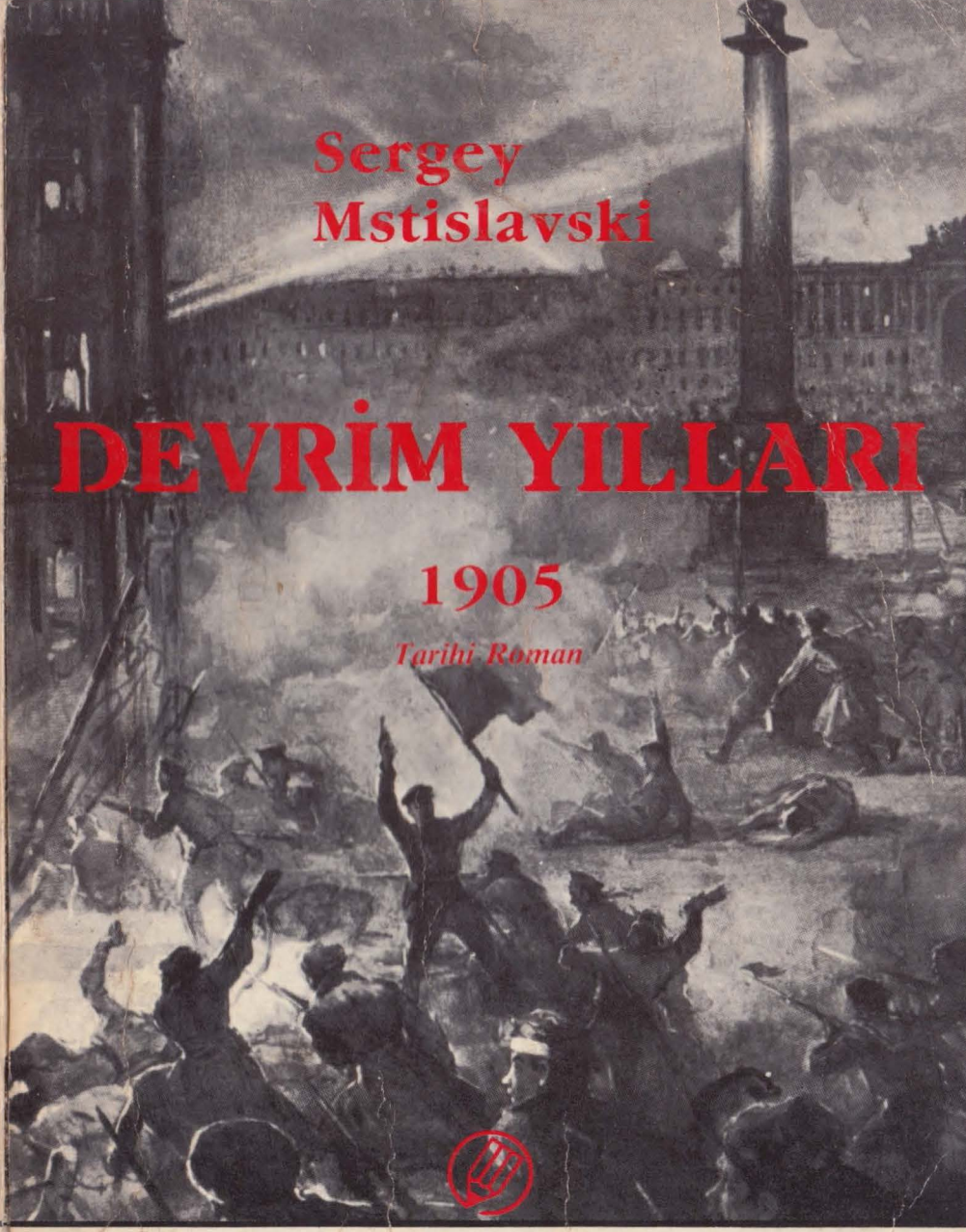
S.Mstislavski □ DEVRİM YILLARI 1905

Sergey
Mstislavski

DEVRİM YILLARI

1905

Tarihi Roman

ROMAN DİZİSİ 3

inter
yayınları

Sergey Mstislavski

DEVRİM YILLARI
1905

Bu kitap Weltkreis-Verlag/Dortmund yayınevi tarafından, «Die Krähe ist ein Frühlingsvogel» özgün adıyla yayımlanan Almanca baskısından dilimize çevrilmiştir.

1. Basım: Ocak 1990

Dizgi-Baskı: Teknografik Matbaacılık A.Ş.
Kapak Baskı: Anka Ofset
Kapak Hazırlık: İnter Grafik-Tasarım

İNTER YAYINCILIK TİC. LTD. ŞTİ.
Babıali Cad. no: 14/3
Cağaloğlu - İST.

Sergey Mstislavski

DEVRİM YILLARI
1905

Çeviren
İSMAİL YARKIN

BİRİNCİ KİTAP

1

O gece Alman-Rus sınırında şiddetli bir kar fırtınası esiyordu. Fırtına zavallı yolcunun suratını hırsla sert kar tanecikleriyle dövüyordu. Rüzgâr ona öfkeli bir hayvan gibi dört bir yandan saldırıyor ve sanki alay edercesine elbiselerini çekiştiriyordu. Bundan kurtuluş yoktu. İnsanın yüzü, sanki ayazın buzlu nefesi değil de ateş yalıyormuş gibi yanıyordu.

Sık ormanın içi rahattı. Kar yavaşça çizmelerin altında gıcırdıyor ve pırıl pırıl ayaz havasında mavi mavi ışıldıyordu. Ağırlığıyla eğilen çatallı dallarda yumuşacık, köpük gibi duruyordu. Rüzgâr tarlaların üzerinde uluyordu, ama haykırışları dümdüz, yüksek çam ağaçlarının koyu tepelerinde yumuşak bir fısıltıya dönüşüyor ve gökkubbenin altındaki karanlık ufukta öfkeli bir fırtına toplanıyordu.

Yolcu orman içindeki bir açıklığa, ardından da açık alana ulaştı. Fırtına derhal uluyarak üzerine saldırdı.

Gökyüzü ve toprak, onu ve refakatçisini yutmaya hazır kaynayan bir kaos içinde yitip gittiler.

Kılavuz durdu ve sakallı yüzünü yolcuya çevirdi. Omuzdan aşırılmış bir kayışla birbirine bağlı iki bavul, garip, karla kaplı kamburlar gibi duruyorlardı. Kalın bir kuzu kürkü cekete sarınmış, yüksek, karla kaplı bir kasket giymiş heybetli vücut, masal kitabından esrarlı bir devdi sanki.

Biraz bozuk bir Rusçayla, yabancı aksanıyla bağırdı. Belki de buz gibi rüzgârın haykırıp ulumalarını bastırmak için, yabancıya her kelimeyi ayrı ayrı bağırması, böyle bir etki yaratıyordu.

«Şimdi sınır geliyor... Askerler... Alman... Rus... beni izle... ben var eğilmek» —eğildi, beyaz, parıltılı kar koyu renkli bavulların üzerinden kayıp gitti— «ben var koşmak... sen koşmak... ben yere yatmak... sen yere yatmak... Anladın?. Sen hep bana bakmak...»

Bunları haykırdı ve kürk ceketindeki karları silkeledi. Hafif, sert Rusya kışı için fazla ince bir kumaş palto ve yumuşak, yabancı malı bir şapkayla onu izleyen adam, sözlerini anladığını gösteren bir hareket yaptı, soğuktan morarmış, sivri buz tanecikleriyle kaplı yüzünü oğuşturdu. Her şeyi anlamamıştı ama, kılavuzu izlemesi ve o ne yaparsa taklit etmesi gerektiğini biliyordu, yoksa işi bitikti.

Kılavuzun anlattıklarını başını eğerek, kapalı gözlerle, koluyla yüzünü rüzgârdan korumaya çalışarak dinliyordu. Yapılması gerekenleri haykıran kılavuz yanında durduğu sürece, dinlenebilirdi.

Ses birden kesildi. Adam gözlerini açtı. Dev vücut yanında değildi. Telaşla onu yakalamaya davrandı ve beline kadar bir kar çukuruna gömüldü. Yolu kaybetmişti besbelli. Yoksa burada bir viraj mı vardı?

Evet, vardı. Rüzgâr sol kulağının dibinden esiyordu, oysa az önce önden gelmekteydi. Yoksa rüzgâr yön mü değiştirmişti? Ama duramazdı, kılavuzun heybetli vücudu uzaklaştıkça uzaklaşıyordu. Adam yürümeye devam etti, şansına yönünü sağa çevirdi, ama kar dalıa da derindi burada. Döndü, ayak yordamıyla yolu aradı ve büsbütün yönünü kaybetti.

Tüm gücünü toparlayarak bağırdı. Boyun adaleleri zorlanmaktan şişiyordu. Ama hiçbir ses duyulmuyordu.

Zaman geçiyordu. Donmuş yüzü artık kar taneciklerinin

iğne batarmış gibi hafif sızısını hissetmez olmuştu. Adam inatla bir yol tutturdu, rüzgârla savaşıyordu. En önemli şey, kendi ayak izlerini sürerek olduğu yerde dönüp durmamaktı.

Adımlarını saydı. Bu, onun dikkatini toplamasına ve o an için önemli olan biricik düşünce üzerinde yoğunlaşmasına yardım etti: Fırtınaya ve zifiri karanlığa rağmen en kısa yoldan sınıra ulaşmak... Sınır yakın olmalı... Her an Alman kartalı ya da Rus çift kartalı taşıyan bir sınır direğine çarpabilirdi.

Güç halle on adım atar atmaz duruyor, nefesini topluyor ve kulak kesiliyordu. Ve çevresinde derhal sessiz sedasız bir kar duvarı oluşuyordu. Karı delerek ilerlemeye çalışıyordu yeniden.

Birdenbire yakınlarda bir ışık parladı. Kar fırtınasının gri-beyaz dönencesini delerek sarı sarı parladı, dansederek adamın gözlerini kamaştırdı.

Bir saniye bile yitirmeden ışığı izle!

Işık iki, dört, altı, on adım uzaklaştı. Hareketsiz görünüyor, ama zifiri karanlık gecenin sisli uzaklıklarına yitiyordu.

Ama adam işareti anlamıştı. Güvenle ışığı izledi ve adımlarını açtı. Gene beline kadar kara gömüldü, bir çukur olmalı. Birden ayaklarının altında sert bir yol hissetti. Geniş bir şoseydi bu. Karanlığın içinde küçük bir kilise silueti belirdi. Camların ardında ölgün bir lamba ışığı donuk donuk parlıyordu.

Yalnızlık ve kar fırtınası. Açık alanda küçük bir kilise. Masal gibi! Adam gülümsedi ve kiliseye yaklaştı.

Kar pencerelere kadar yükseliyordu ama, yüksek mermer duvarın ardı açık araziden daha korunaklıydı... Pencerelerin ardında, kilise duvarındaki bir oyuntuya kazılmış bir aziz resmi parıldıyordu. Adam pencere camına iyice sokuldu, artık rüzgârı hissetmiyordu. Yukardan duvar çıkıntısı, yanlardan iki küçük sütun koruyorlardı onu, artık rüzgâr

biraz yatışana dek burada bekleyebilirdi. Nasılsa artık biraz zaman yitirse farketmezdi. Sınırın nerede olduğunu Tanrı bilir, ama fırtına yatışacağa benzer.

Ama dinlenmeye fırsatı olmadı. Litvanyalı Karl'ın dev vücudu birden önünde belirdi.

İkisi de hiç şaşırmadılar rastlaştıklarına. Sanki kilisenin crada buluşmaya sözleşmiş gibi, birbirilerini selamladılar.

Litvanyalı Karl elini ağzına tutarak seslendi: «Neredeyse evdeyiz.»

Adam heyecanla sordu: «Ya sınır?»

Kılavuz eliyle geriyi işaret etti, buz tutmuş, küçük buhar bulutları arasından görünen bıyığının altındaki ağzıyla güldü. «Geçtik. Farketmedin ha?»

Karl kilisenin köşesini döndü ve hemen kar dolu şarampole indi. Rüzgâr gene esiyordu. Ama yumuşak şapkalı adam aldırmadı. Birkaç adım önünde kılavuzun geniş gövdesi gidiyordu, sınır geçilmişti, bundan iyisi can sağlığı.

«Dikkat! Çit var!»

Öte yana tırmandılar. Bulundukları yer bir sebze bahçesi olsa gerekti, çünkü sağda ve solda sebze tarlaları görülüyordu. Biraz ötede sağlam kirişli yapısıyla bir ev vardı.

Rüzgâr yatışmış, hava açıktı ve parlak ay ışığında ta öteler görünüyordu.

Karl durdu ve fısıltıyla: «Geride kalma... Komşuda azgın köpek var.»

Yavaş sesle konuşmuştu ama, hemen öfkeli bir havlama duyuldu.

«Bu o işte. Adı Marvo... Takip edin... Köpek görürse... kötü... fena ısırır...»

Adam güldü: «Güzel! Gelsin bakalım!»

İnce, dış ülke malı eldivenli eliyle vurarak bağırdı:

«Marvo!»

2

Avludan geçerek eve girdiler. Kapı çalar çalmaz açıldı. Bekleniyorlardı. Oda temiz ve derli topluydu, belli ki hancıyla karısı düzenli ve becerikli kişilerdi. Pencere önlerinde ağır çuha perdeler asılıydı. Ender rastlanan biçimdeki, ilginç renkli camlı lambadan yayılan parlak ışığın dışarıya sızabileceği hiçbir aralık yoktu, ocak sıcaklık saçıyordu ve havada nane veya kimyon kokusu vardı. Seyrek saçlarını koyu renkli bir örtüyle örten yaşlı hancı kadın, ocakla uğraşıyordu. Oda sıcak ve rahattı.

En önemli şey, donmuş yanakları derhal karla ovmaktı.

Karl kayboldu ve arkadaşına karla dolu bir çanak bıraktı. Adamın iki eliyle birden yüzünü iyice karla ovması gerekiyordu. Uzun, iki parça halinde birbirinden ayrılarak taranmış sakalıyla iri, heybetli hancı onun yanında duruyor ve uçlarına kırmızı, uzun kuyruklu horozlar işlenmiş bir havlu tutuyordu. Kınama ve acımayla başını sallıyordu.

«Böyle bir havada donar insan. Tanrım, bugünkü fırtına nasıl da şiddetliydi! Ve sizin —bunu söylediğim için bağışlayın— doğru dürüst kışlık bir paltonuz bile yok. Herhalde daha sıcak ülkelerden geliyorsunuz?»

Adam Rustu ve bir şehirli gibiydi konuşması. Yabancı karşıt bir soruyla yanıtladı: «Önceleri şehirde bulunmuş muydunuz?»

İhtiyar gözlerini kaçırdı. «Türlü şeyler yaşadım, şehirde de bulundum... Havlu burada... Bakın, şimdi gerçekten yanaklarınıza renk geldi. Sizin çok güçlü bir koruyucu meleğiniz olmalı. Acaba onun kim olduğunu, yani hangi isimle vaftiz edildiğinizi söyleyebilir misiniz?»

Yabancı ıslak, kırmızı yüzünü gülerek kaldırdı. «Adım mı? Pantelaymon.»

İhtiyar saygıyla soludu: «İyi bir ulu kişi, hastalara yardım etmiştir. İşte, kendinize iyi bakın... En önemli şey karla ovmaktır. Şimdi yüzünüzü biraz yağlayın, yarına tek bir iz bile kalmaz.»

«Ya gece beni rahatsız eden olursa?»

İhtiyar güldü. «Hiç merak etmeyin. Benim teşkilat iyi çalışır. Sizi ne gündüz ne de fener ışığıyla kimse bulamaz.»

«Bulamaz mı? Ama burası aranıyor değil mi?»

«Hiç te değil.» İhtiyar gözlerini alaylı alaylı kıstı. «Tabii ki köyde hasetler var. Şimdiye kadar adam sakladığım için sık sık şikayet edildim. Zaman zaman sınır polisinin uğradığı oluyor. Ama dedim ya, benim teşkilat bana göre kurulmuştur. Telaşlanmanıza hiç gerek yok, Pantelaymon... Öbür adınız ne?»

«Kuzmiç.» Yabancı, havluyu ihtiyara doğru fırlattı. «Babamın adı Kuzika'ydı mutlaka onunla ilgili bir şeyler duymuşsunuzdur... Bir şeyler yiyebilir miyim?»

«Tabii, buyrun!» Hancının yüzü canlandı. «Tavuk? Omlet? Yoksa, sahanda yumurta mı istersiniz? Bizim emektar çarçabuk hazırlar. Beş yumurta mı emredersiniz? Yumurta başına yarım ruble hesaplarız.»

Yabancı yavaşça ıslık çaldı. Ne fiyat ama! Birinci sınıf bir restoran, bu küçük sınır meyhanesinden pahalı olamaz. Ama burası özel bir yer ve özel bir hancı. Her riskin bir fiyatı vardır. Eğer yanında böyle pasaportsuz, sınırdan gizlice geçen birini bulurlarsa, hancıya bunu pahalı ödetirler. Belki de para bile kâr etmez ve hancıyı hapse tıkarlar.

O halde riskin bedeli ödenecek. Yabancı başını salladı. «Evet, bana beş yumurta, ekmek ve süt... hayır, en iyisi sıcak çay getirin.»

Yaşlı kadın ocağın önünden kalktı ve ona candan bir bakışla baktı, hancı da memnun homurdanıyordu. Sevgili Tanrı ona bu cömert müşteriyi göndermişti. Kendisine göre bir zenginle cömert biri arasında hiçbir fark yoktu.

«Buyrun oturun, bizim emektar elini çabuk tutar. Ama parayı şimdiden isteyeceğim, bağışlayın Pantelaymon Kuzmiç, adetimiz böyle. —Geceleme 10 Ruble, yumurtalar 2,50, ekmek...»

Sustu, kapı boğuk darbelerle dövülüyordu.

«Bunlar yabancılar!»

Kapı hızla açıldı. Karl canı sıkkın eşiği aştı, hancıya Letonca bir şeyler söyledi ve kapıyı ardından özenle sıkıca kapatarak odadan çıktı.

Hancı sükunetle, «ev araması» diye fısıldadı. O kadar rahat bir tavırla konuşmuştu ki, yabancının aklından yıldırım gibi — seni ele verecek! fikri geçti.

Hancının karısı geniş Rus sobasına dayalı sırayı yana itti, hancı yabancının kolunu tuttu ve usulca; «Beni izleyin, Pantelaymon Kuzmiç» dedi.

İri vücuduna rağmen kolayca sobaya tırmandı ve Pantelaymon da onu izledi. İhtiyar duvarın dar bir şerit kadar bir bölümünü eliyle yokladı. Parmaklarının baskısı altında duvar ikiye ayrıldı. Karanlık bir delik belirdi.

Buraya girin. Derin değildir. Aynı nedenle orada oturan biri daha var. Korkmanıza gerek yok.»

Yabancı «bavullar nerede» diye sordu ve bacaklarını deliğe sarkıttı. «Bavullardan dolayı bana hesap verecek olan sensin.»

«Bavullar çoktan aşağıda. Haydi, Tanrı aşkına... Çabuk, Karl sınır polisiyle geliyor. Ammada gürültü çıkarıyorlar! Tanrım, her şey senin elinde! Mutlaka izlerinizi takip etmişlerdir.»

Yabancıyı yavaşça sırtından itti, aceleyle sıvayla kaplı, kolayca hareket eden kaymalı kapıyı kapattı ve sobadan yere atladı. Tam zamanıydı, çünkü kapı hızlı darbelerle dövülmeye başlamıştı.

3

Delik derin değildi. Hancının itmesiyle yabancının bedeninin yumuşak tabana çarpması bir oldu. Bir gece lambasının zayıf ışığında çok alçak, delik deşik bir tahta tavan, koyu, isli duvarlar, kerevetler, bavullar ve hemen burnunun dibinde, korkuyla üzerine dikilmiş bir çift parlak göz gördü.

Bir an hiç ses etmeden karşı karşıya durdular, birisi iri yarı ve büyük, aydınlık bakışlı ve yüksek alınlı, diğeri küçük, çarpık, bitkin suratlı ve darmadağınık saçlıydı. Yabancıya vurmak istermiş gibi, yumrukları sıkılıydı.

Büyüğü dostça gülümsedi. «Korkuttum sizi... Size haber vermediler mi?.. Bunlar benim eşyalarım.»

Bavulları işaret etti. Pejmürde adam eğildi ve korkuyla aralığı inceledi. «Daha yavaş» diye fısıldadı. «Yerin altında bulunmamıza rağmen duyabilirler bizi; o zaman ikimizin de hali duman olur, o zaman topluluk bu gece sınırı bizsiz aşar.»

Büyüğü; «topluluk mu?» diye sordu ve kerevete oturdu. «Hangi topluluk?»

Pejmürde adamın dudakları tiksintiyle küçüldü.

«Hangi mi? Acaba siz bir kılavuz tutacak kadar zengin misiniz? Benim gibi 10-12 Rubleden fazlasını ödeyemeyen yoksul Yahudiler, sınır nöbetçilerinden biri küçük bir miktarı kabul ederse, sürüler halinde sınırı geçiyorlar. Bir Ruble, adam başına sarı, yıpranmış bir banknot, çok az, değil mi? Kim bir Ruble için sınırdan adam geçirir? Ama Yahudi sınırı aşmak istiyorsa, 40 Ruble eder, al sana bir ticaret. Değil mi?»

Büyüğü kuşkuyla sordu: «Bir seferinde bu kadar çok insanı sınırdan geçirirler mi? İnanılmaz bir şey.»

«İnsan mı?» — Yahudi kötü bir alayla eğildi ve yoluk sakalını kaşıdı. «Ben insanlar» demedim, 'Yahudiler' dedim.

Yahudiler göçse, bu Ruslar için bayram olmaz mı, ha? Onlardan az para almalarının nedeni, ister yatsın, ister koşsun, yaşayanlardan da ölüden de para almaları.»

«'Ruslar' demelisiniz, doğru değil bu.»

«Doğru değil mi?» Yahudi ellerini beline dayadı. «Bana, Koselez'li Ruvim Yohelez'e bunları söyleyen siz, kim oluyorsunuz?»

Rus irkildi. Yahudi korkunç bir söz söylemişti. Batıdaki bütün gazeteler, Koselez'deki Yahudi katliamı hakkında haberler yayınlamışlardı. Katledilen iki bin kadın ve çocuk...

Yerinden kalktı ve elini yatıştırıcı bir ifadeyle omuzuna koydu.

«Koselez... Evet... Okudum.»

«Okumuş...» Yahudi öfkeli bir hareketle Rus'un elini omuzundan itti.

«Okumuş! Duydunuz mu Yahudiler? Sanki bir katliamı anlatmak mümkünmüş gibi... Kim becerebilir bunu? Görmeyen biri değil elbet; çünkü bu, en kötü rüyadan bile daha korkunçtur... Nasıl yağma edildiğini, ve katledildiğini, genç kızların nasıl kıskıvrak yakalandığını ve bebeklerin kafalarının duvarlara ve lamba direklerine çarpıldığını ve ihtiyar adamların gırtlaklarının, şehir mezara dönene kadar, kör bıçaklarla kesildiğini anlatmak... Bunun benzeri düşünülebilir mi? Ve bunu gören, anlatmaz, çünkü bunu anlatmaya kelimeler yetmez... Ve o, ardına bakamayacağı için de susar. Koşacaksın, kaçacaksın, benim yaptığım gibi, insan gibi yaşayabileceğin yere doğru.»

Büyüğü gözlerini kırptı. Bakışı soğuk ve alaycıydı. «Neresi orası?» «Bir Yahudi için mi? Kutsal ülke, Filistin. Atalarımın yurdu. Orada vatanımı bulacağım.»

Rus başını salladı. «İşçi misiniz?»

«İşçi mi? Neden? Berberim, yani berberdim ve vatanımda tekrar berberlik yapacağım.»

«Ama Filistin'de değil...» Rus omuzlarını silkti. «Hangi

ırktan olursa olsun, elinin emeğiyle yaşayan biri, ancak kapitalistlerin bulunmadığı yerde kendine vatan bulabilir. Çünkü ezildiğimiz yer, vatan değildir. Ve siz Filistin'de çifte, hayır, dört katlı zulüm altında yaşayacaksınız, Yahudi kapitalistlerin, memleketlerinde yaşayacağınız Arapların, Türk memurların ve yabancı kapitalistlerin zulmü altında, orada Türkler, Araplar ve oralı efendileriniz hüküm sürüyorlar. Orada kendinize vatan bulamazsınız.»

Yahudi ona kötü bir bakışla baktı. «Ya nerede? Koselez' de mi? Sizin katliamlar-Rusyasında mı? Siz Yahudi değilsiniz ve gene de bu lanet olası ülkeden kaçıyorsunuz.»

«Ben mi?» Gülümsedi Rus. «Yanılıyorsunuz. Kaçmıyorum. Geri dönüyorum.»

Ruvim darmadağın başını geriye attı ve dondu kaldı.

«İşçilerin hali her yerde kötü. İşçinin kazancının elinden alınmadığı tek bir ülke yok. Tek fark, bazı ülkelerde malının zorla, bazısında hırsızlık yoluyla elinden alınması. Sizce bu bir fark mı?»

«İşçi elleri yok sizde» diye mırıldandı. Ruvim ve Rus'u kuşkuyla süzdü. «Kendiniz işçi değilseniz, işçilerden söz etmeniz niye? Siz ne açlık ne de yokluk nedir bilmezsiniz.»

«Doğru. Ben işçi değilim. İnsanın gırtlağına kadar çıkan ve boğan cinsten bir yokluk bilmem. En son İsviçre'de, çok güzel, masmavi, üstünde karla kaplı tepeleriyle dağlar parıldayan bir göl kıyısındaydım.»

«Ve siz o ülkeyi terk ettiniz» diye sordu Ruvim boğuk bir sesle. «Herhalde yalnızdınız. Yalnız adama en güzel dağlar ve göller kâr etmez.»

«Yalnız değildim ki» diye yanıtladı Rus ve ayağa kalktı. «Tam tersi! Genç güzel karım, değerli, iyi bir dost vardı yanımda, onlar da ender rastlanan insanlar olan arkadaşlarım gibi, İsviçre'de kaldılar. Ama hepsinden önce, kendisinden hayatın ne olduğunu ve insanın nasıl yaşaması gerektiğini

öğrendiğim adam, benim öğretmenim, gelmiş geçmiş insanların en iyisi.»

Ruvim doğruldu. Gece lambasının ışığında kocaman, şekli bozulmuş gölgesi duvarda dans ediyordu. «Ve siz onları terk ettiniz, ha? Mutlu değil miydiniz?

«Mutluydum.» Gülümsedi Rus.

«Ama insanın yapısı böyle işte, her zaman daha çoğunu ister. Mutluydum. Ama daha da mutlu olmak istiyorum.»

«Burada mı?» diye haykırdı Ruvim. «Burada sevinç duyabilene lanet olsun! Lanet! Burada yaşamış olan biri, artık bir daha hiç gülemez.»

Rus onayladı. «Doğru! Bu sadece kaçanlar ve yakınlarıyla dostlarını cellatın keyfine terk edenler için de geçerli değil üstelik!»

«Terk eden! Oho!» Ruvim göğsünü yumrukladı. «Onların gücü, Davut Peygamber'in yazdığı vahşi hayvanınkine benzerse, kim karşı koyabilir onlara? 'Ondan sonra öbür hayvan bir ayıya benziyordu ve ağzında dişlerinin altında üç büyük, uzun dişi daha vardı. Ve kendisine dendi ki: 'Ayağa kalk ve çok et ye'.»

«Koparabildiği kadarını silip süpürebilir,» diye yanıt verdi Rus. «Açlıktan ölüp ölmeyeceği bize bağlı. Ezilenlerin sayısı ezenlerden kat kat fazla. Ezilenin zayıflığı, yalnızca kendisini düşünmesinde ve hayvanı boğacağına, kaçmasında yatıyor.»

Ruvim kızardı. «Hayvan onu yok etsin diye mi? Hayır, herkes kendi mutluluğunun peşinde.»

«Evet, tam da olmadığı yerde arayarak» diye sözünü kesti Rus, «Ya da gözlerini yummalı ve dünyada her şeyin yolunda olduğunu ve senin için acı ve vahşi hayvan bulunmadığını düşünmek sana yetiyor mu? Ve bir şey daha! Mutluluğu bulmak için bir yerden bir yere koşmak ve tüm dünyada aramak gerekmez. Dünya kocaman bir mucizedir. Her yerde, hatta kutupta ve çölde bile, insan mutlu olmak için

gerek duyduğu her şeyi bulabilir. Sadece onu bulmayı ve bulduğunu ele geçirmeyi bilmelidir, çünkü o kendiliğinden insanın kucağına düşmez.»

Ruvim Rus'u dikkatle süzdü ve alnını ovuşturdu. «Kimsiniz siz?» diye kaygıyla sordu.

Rus gülümsedi. «Beni nasıl isterseniz öyle çağırın, çünkü adım yok. Yarın ismim değişik olur, ve Moskova'da adım gene Çarkov ve Cenevre'dekinden başka olacaktır.»

Ruvim ellerini heyecandan öyle bir bastırdı ki, canı yandı. «Bana güvenmiyorsunuz. Sizi ele vermem. Tanrı adına yemin ederim! Bu insanlardan nefret ediyorum.»

Rus dostça omuzuna dokundu. «Sizin bir hain olduğunuzu düşünsem, konuşur muydum sanıyorsunuz? Ama altın bir kural var: Diğerine mutlaka bilmesini gerekenden fazlasını söyleme. Kim olduğumu, nereden gelip nereye gittiğimi bilmek onca önemli mi? Size yurtdışında mavi gölün kıyısında bulunduğumu buna rağmen geri döndüğümü söylemem yeter.»

«Neden?»

«Size söylemiştim, ve siz de aynı görüşteydiniz: Herkes mutluluğu arar!»

Ruvim kurnazca göz kıptı, sanki Rus'un bir çelişkisini yakalamıştı. «Hoho! Yanlış mı duydum, yoksa bana adı Çarkov'da Moskova'dakinden başka olan bir adam, az önce mutluluk her yerde olduğu için, onun peşinden koşmak gerekmediğini, yalnızca mutluluğu aramak gerektiğini söylememiş miydi? Orada da mutluluk ve iş bulabiliyorduysanız, neden geri dönüyorsunuz?»

Rus onayladı, «orada da mümkündü bunlar. Ama mutluluk her zaman yaşamını nasıl doldurduğuna, o da iç gücüne, güç de bilgiye bağlıdır. En iyi tanıdığım Rusya ve hiçbir başka halkı kendi halkım kadar iyi anlayamam... O halde en güçlü olduğum yer burası, yaşamımın en zengin olduğu yer burası ve bu yüzden en mutlu olduğum yer de burası. En bü-

yük sevinçleri ancak burada yaşayabilirim. Beni anlıyor musunuz? Yoksa çok mu bilgece konuşuyorum?»

Ruvim döndü ve kerevete yerleşti. Yorgun argın, «Bir erkek kardeşim var» dedi. «O da yaşamdan böyle söz ederdi ve sözlerini bu soruyla bitirirdi: 'Beni anlıyor musun?'»

«Bu bende son değil, başlangıçtır.» Rus güldü ve Ruvim'in yanına oturdu. «Kardeşiniz necidir?»

Ruvim isteksizce yanıt verdi: «İşçi. Lodz'daki bir fabrikada çalışır. O da aynı sizin dediğinizi derdi: 'İşçinin vatanı, kapitalizmin bulunmadığı yerdedir. O, o zamana kadar vatansızdır!»

«Görüyor musunuz!» Rus başıyla onayladı. «Siz de Lodz'daki fabrikada çalışmalıydınız. Kendinizi aralarında sanki kendi vatanınızdaymış gibi özgür ve mutlu hissedeceğiniz insanların arasında olurdunuz, biz o vatan için mücadele ediyoruz ve siz onu Filistin'de bulamayacaksınız... Kardeşiniz harikadır mutlaka, onu tanımak isterdim.»

Yukardan boğuk bir ses duyuldu ve hemen ardından yaşlı hancı karanlık gizlenme yerine kaydı. Zarif, topuklu beyaz çizmeler vardı ayağında, aşağı eğik tahtadan kayarken, bunlarla fren yapıyordu.

«Size henüz çay getirmedim diye bana kızmayın. Sınır muhafızları bütün köyü aradılar. Bugün Çarlığın özellikle ünlü ve tehlikeli bir düşmanının sınırı geçmek istediği haberi yayılmış. Ve onu yakalayana büyük bir ödül var. «Donuk gri ihtiyar adam gözleri Rus'u açık bir alayla süzülüyordu, yabancının aklından yeniden —beni ele verecek— düşüncesi geçti.

İhtiyar bir köşede duran bir merdiveni deliğin ağzına sürdü. «Yemeğe buyrun. Ama güvenlik gereği burada geceleyeceksiniz. Havası çok kötü ama, değiştirmek elimden gelmez.»

Hor gören bakışları kerevete kıvrılmış yatan Ruvim'e kaydı: «Telaşlanmayın» diye Rus'a döndü. «Bu gidiyor. İki

saat içinde sınıra ulaştırılacak, topluluğu bu gece gidiyor. Kayınbiraderim götürecek onları. Onun orası öyle dolu ki, bir fareye bile yer yok. Bu yüzden ona iyilik olsun diye yardım etmek istedim ve bu herifi ben aldım... Dediğim gibi, iki saat içinde.»

Ruvim'in sık kara kaşlarının altındaki gözleri, bu aşağılayıcı sözleri duyduğunda, kıvılcımlandı. «Ya gitmezsem? Bu Bay Lodz'a gidiyor, belki benim yolum da aynıdır!»

4

Gene de Filistin'e göç eden topluluğa katılmak için gece meyhaneyi terk etti. Gün batımında Rus da daha ilerlere götürüldü.

Hancı bir daha görünmedi, yemek ve yatak parasını almıştı nasılsa.

Karl'ın arkadaşı Letonyalı Dorren götürüyordu Rus'u. Gene sebze bahçesinden, tarlalardan geçerek ormana vardılar. İkisi de yük taşımadan gidiyorlardı, çünkü Karl bavulları önden arabayla götürmüştü ve tren bileti de alacaktı... Gişede görünmek dikkatsizlik olacaktı, çünkü bütün sınır istasyonları polis ajanları tarafından denetleniyordu, insan kendini sakınmak zorundaydı.

Rus hancıyı sordu. Karakterine, gözlerinin ifadesine ve anlattıklarına bakılırsa, kötü bir adam olmalıydı. Hatta hancının polisle işbirliği içinde olduğunu tahmin ediyordu.

«İşbirliği yapar» yanıtını verdi Dorren. «Karl tam da bu nedenle götürdü sizi oraya. İhtiyar çok para ister, ama eminim, polise para yedirir. Bir kaçakçı için en iyi yer onun orasıdır.»

«Ama ben kaçakçı değilim. Ve o bunu tahmin etti. Hatta

benim sınır muhafızlarının aradıkları kişi olduğumu ima etti. Kaçakçıları ele vermediğine inanırım, ama siyasileri...»

«Siyasiler mi?» Dorren doğru işittiğinden emin olmak istermiş gibi yineledi. «İllegal birini ele verse, hangi deliğe saklanabilir? Yedi kat kilit ardına gizlense ya da dünyanın öbür ucuna kaçsa, gene de ölü bir adam sayılır o zaman. Ve neden yapsın ki? Paraya ihtiyacı var.»

Issız bir şosede yürüyerek ormandan geçiyorlardı. Dorren elini uzattı ve kudretli yumruğuyla kendine bir dal kırdı.

«Size sormak istediğim birçok şey var yoldaş Vasili, ama her şeyi söylememeniz gerektiğini biliyorum. Lütfen yalnız bir tek sorumu yanıtlayın: Daha uzun süre sabretmemiz gerekecek mi?»

Rus alnını ovuşturdu. «Biz güçlü olana kadar. Çar'ı, toprak ağalarını ve kapitalistleri aynı anda alaşağı etmek, küçük bir iş değil, ve bunu başarmak zorundayız, yoksa eskisinin yerine bizi bağlayan yeni bir zincir geçer. Başka halklar bunu yaşadılar. O halde darbeyi indirmeden önce güç toplamak zorundayız.»

«Güneş doğana kadar, çiğ göz nurunu yok eder,» diye sözünü kesti onun Dorren. «Bu özdeyiş hem sizde, hem de bizde var. Kurt insana saldırdığında, 'bir dakika, hemen şehre koşup tüfek ve barut alayım, ateş etmeyi öğreneyim ve sonra kurdu öldürmek için geri döneyim' diyemezsin. Tüfeğin yoksa, onu ellerinle boğar ve sopayla öldürürsün... Belki siz Ruslar daha fazla bekleyebilirsiniz, ama biz Letonyalılar bekleyemeyiz.»

Bakışlarını bembeyaz ve sessiz durup duran çam ağaçlarında gezdirdi.

«Buradaki her şey, orman, tarlalar, hatta gökyüzü bile, biz Letonyalıları hor gören Alman soylularına ait. Hatta özgür köylüler bile onların elini öpmek zorunda ve bizimle yal-

nız Letonya dilinde konuşurlar, çünkü Almanca efendilerin lisanıdır.»

Elinde tuttuğu dalı iki parçaya ayırdı ve fırlattı attı. «Hayır, biz artık sabredemeyiz; ayaklanacağız. Size söylüyorum: Tüfeği yoksa, insan sopayla vurur — ama mutlaka vurur.»

Rus neşeyle güldü. «Böyle kuvvetli ellerde sopa da iyi bir silahtır, buna bir diyeceğim yok. Ama buna rağmen beklemek gerekli Dorren, şimdi ayaklanırsanız sizi yok ederler ve halk eskisinden daha çok çeker.»

«Bir kez okumuştum, Rusya'da 160 halk var. Eğer hepsi hazır olana kadar bekleyeceksek...» diye mırıldanan Dorren bir dal daha kırdı.

«Herkesin hazır olması gerektiğini söylemedim; ama zaferi garantileyecek kadarı hazır olmalı. Bizim işimiz, güçleri hazırlamak.»

«Mücadele için, biliyorum,» Letonyalı bağırdı ve elini kaldırdı. «Partinizin bastığı bildirileri okudum. Orada çok açık yazılı: Mücadele! Mücadelesiz gün geçmeyecek! Bizi boğanlarla barış yok! Mücadele, anlıyor musun? Ve sen, 'beklemekten' bahsediyorsun!»

«Ya örgüt? Mücadeleyle kurulmaz mı? Her adım için mücadele edilecek, saat be saat polise karşı, çarlık yasalarına karşı, efendilerin iktidarına karşı, mücadele ediyoruz. Onlara mutluluklarına giden yolu göstermek için işçilere ve köylülere karşı bile mücadele etmemiz gerekmiyor mu? Yüzyıllar süren esaret hiç iz bırakmaz mı sanıyorsun? Bunu aşmak, baronların malını mülkünü yakmaktan daha zor. Ve biz bu mücadeleyi kazanmaya zorunluyuz, çünkü zafer kazanmadan hiçbir zaman özgür olamayacağız, bütün sarayları ateşe versek bile özgür olamayacağız... Sabret, Dorren, hele ki şimdi, çünkü artık çok sürmez.»

Ama Dorren inatla başını salladı. «Son saat en zor beklenen saat.»

5

Dorren'in Rus'u götürdüğü küçük tren istasyonu ıssız ve pisti. Yalnızca yolcu trenlerinin durduğu sıradan, bir kıyıda kalmış bir istasyondu.

Dorren bilet almaya gitti. Onun Vilna'ya, Karl'ında Moskova'ya birer bilet almasını kararlaştırmışlardı. Bir izlenme durumunda yoldaş Vasili yolda trenden inebilir ve başka bir istasyona uğramadan, diğer bir trenle binebilirdi. Vasili istasyon binasının arkasında bekliyordu, ancak ikinci sinyal verildikten ve on dakika geciken trenin soluyan lokomotifi hareket etmeye başladıktan sonra trenin çürük, buzlu basamağına atladı. Karl da bavullarla vagona bindi ve Vasili hemen onu izledi. Dorren istasyon binasından onları gözetliyordu. Neredeyse boş platform da — bir jandarma bile yoktu ortalarda, yalnızca bir demiryolu memuru görünüyordu — kapitone paltolu, memur kasketli iri yarı bir adam derhal dikkatini çekti. Adamın şemsiyesi Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenleri gibi koyu renk kadifeyle kaplanmıştı. Uzun bacakları, koca bir ağzı ve sarkık kulakları vardı. Dorren adamın küçük domuz gözlerinin nasıl huzursuzca vagonları taradığını fark etmişti.

Ve Karl bu kez bavulsuz trenden atlayıp, gerinerek — bu bavullar da amma ağırdı — Dorren'e yaklaştığında, Dorren gözüyle memuru işaret etti.

«Bir av köpeği.»

Karl baktı. Ajan olduğu belliydi. Ve tam da yoldaş Vasili'nin bindiği vagonu gözlüyordu. Giderek daha fazla vagona yaklaşıyordu ve işte binmek için kapı kolunu yakaladı.

Dorren fısıldadı, «yoldaş Vasilli'yi uyarmamız gerek. Belki de trenden inmesi daha iyi. Burda ona hiç bir köpek dokunamaz, kimse bunu göze alamaz, ama trende...»

Tam o anda son sinyal duyuldu, istasyon müdürü düdü-

günü öttürdü, tekerlekler gıcırdadı ve tren hareket etti. Basamağa atlamış ve kapı kolunu yakalamış olan ajan da birlikte gitti.

Trenin içine girmekte hiç acele etmedi, basamakta durarak kimsenin trenden atlayıp atlamadığını görmek için vagonları gözetledi; ama atlayan olmadı. Tren giderek hızlanıyordu ve vagonların çevresinde buz gibi bir rüzgâr esiyordu.

Ajan omuzuyla kapıyı iterek trene girdi.

Letonyalılar dehşetle arkasından baktılar. Görevlerini ne kadar da kötü yapmışlardı. Kesin emir şöyleydi: «Yoldaş Vasili'nin sağ salim yerine varmasını mutlaka sağlayın.» Yanında bir sürü illegal yayın getiriyordu, tam iki bavul dolusu! Kim bilir kaç pud çekerdi bunlar.

Her şey iyi gitmişti, biletlerin alınması, trene binmek ve şimdi... Nerede çıktı bu ispiyoncu? — Ne olursa olsun yoldaşı uyarmış olmaları gerekirdi.

Ama bu gerekli değildi, çünkü yoldaş her şeyi tam olarak incelemişti. Daha trene binerken aceleyle istasyon binasını terk eden adamı fark etmişti. Vasili koridorda durdu. Ajan vagona bininceye kadar bekledi, ancak ondan sonra Karl'ın bavulları yerleştirdiği kompartmana girdi.

Bütün kompartman, bütün vagon liselilerle doluydu. Vasili düşündü. Tabii ya, dün 6 Ocaktı, yani Noel tatilinin son günü. Tatil bitmişti ve öğrenciler kente dönüyorlardı, çünkü liseliler yalnızca büyük kentlerde bulunurlar. Ancak illerde öğrenim yapılabilir.

Oğlanlar camın önüne doluşmuş, hemen istasyonun arkasında başlayan uçsuz bucaksız kar tarlalarını seyrediyorlardı. Vasili kompartmana girer girmez tüm başlar ona çevrildi ve sanki komut almışçasına tiz sesle hep bir ağızdan bağırdılar: «Dolu!»

Ama o içeriye girdi. Derhal yan vagondan destek geldi. Kırmızı saçlı bir oğlan, bir yandan Vasili'nin kolunu yakala-

mak istermiş gibi elini uzatırken, haykırdı: «Duydunuz ya, burada her yer dolu.»

«Zararı yok.» Vasili uysalca başını salladı, parmaklarının ucunda yükselerek bavulunu bagajlığın dibine değin itekledi. «Ben yer kaplamam ki.»

Oğlanlar inatlaştılar. «Nedenmiş o?»

Vasili neşeyle güldü: «Çok basit. Bildiğim bir büyü var. Buraya oturuyorum» — kirli koyu renkli sıraya oturdu ve kayıtsızca ayaklarını uzattı — «ve birden bir söz söylüyorum, ellerimi çırpıyorum» — el çırptı — «ve görünmez oluyorum.»

Kırmızı saçlı ufaklık heyecanla, «bir sihirbaz» diye bağırdı. «Başka marifetleriniz var mı?»

Vasili yanıtladı: «Çok. Örneğin düşüncelerini okuyabilirim.»

Dikkatle kızıl saçlının arkasında duran sıska, saman sarısı saçlı bir oğlana baktı ve tehditkâr bir edâyla başını salladı. «Vay vay vay, genç adam, demin aklınızdan geçen neydi öyle? Demek öyle ha!

Kızıl saçlı heyecanla sordu: «Ne düşündünüz?»

Bir sürü oğlan koridordan vagona akın ediyordu.

«Aman sakın söylemeyin, Tanrı aşkına», sarışın bağırarak ellerini göğsüne bastırdı. Neredeyse ağlayacaktı.

Vasili yatıştırıcı bir işaret yaptı. «İstemezseniz hiç, hiç bir şey söylemem. Başka birine bakalım».

Bakışlarını çocukların üzerinde gezdirdi. Yüzlerini saklayarak dört bir yana kaçıştılar. Yalnızca kızıl saçlı kaldı. «Aptallar» diye söylendi ve cesaret verici bir tavırla kızıl saçlı kafasını salladı.

Memur kasketli iri yapılı adam, sessiz adımlarla açık koridor kapısının önünden geçti. Kızıl saçlı arkasından baktı. «Bunun kim olduğunu tahmin edebilir misiniz?»

«Ufak iş.» Vasili aldırmazlıkla omuzlarını silkti ve kapıya gitti. Bakışlarıyla tuvalet kapısının önünde duran iri gövdeyi izledi. «O bir müfettiş!»

Son kelimeyi nerdeyse bağırarak söyledi ve oğlanlar kapitone palto içindeki geniş omuzların nasıl birden korkuyla kasıldığını açıkça gördüler.

Kızıl saçlı dişlerinin arasından «bir müfettiş» diye homurdanarak telaşla vagona geri döndü. Göz bebekleri irileşmiş ve kararmıştı; arkadaşlarıyla bakıştı ve Vasili bütün gözlerde korku ve öfke okudu.

6

Vasili yerine oturdu. Hiç kimse «dolu» diye bağırmadı. — Kızıl saçlı sırayla bütün arkadaşlarına baktı ve sordu: «Hepiniz gördünüz mü? Adam irkildi. Böylece kendini ele verdi.»

Diğerleri, «haklısın» diye onu destekledi.

Vasili içinden güldü. Ne yaptığını biliyordu, ama sanki ne olup bittiğinden habersizmiş gibi ilgisiz bir tavır takındı.

«Niye o kadar korktunuz? Müfettişse ne olacak? Neden kendini ele verdi? Müfettiş olmak suç mu ki?»

Kızıl saçlı öfkeyle haykırdı: «Suç elbette!» ve Vasili'nin çevresinde kümelenmiş olan diğer liseliler onun sözlerini onayladılar ve karmakarışık bağrıştılar: «Tabii suç! Siz belli ki liseye gitmemişsiniz, yoksa sizde 'müfettiş' ne demektir, bilirdiniz.»

«Müfettiş öğretmenden bile kötüdür.»

«Ve müdürden bile kötüdür, çünkü müdürü pek sık görmeyiz, ama müfettiş her yere burnunu sokar...»

Tombul kırmızı yanaklı bir delikanlı, arkadaşlarının sözünü kesti. «Müdürüne göre değişir. Bizimki...» Sesini kesti, çünkü sarışın delikanlı ve daha birkaç oğlan, kahkahalarla gülmeye başladılar.

«Seçilev suyu unutamıyor... Su ve müdür onu neredeyse öldüreceklerdi.»

Vasili delikanlıyı kemerinden yakalayarak kendine doğru çekti. «Seni neredeyse öldürecekler miydi? Anlat bakalım.»

Kızıl saçlı, «bir dakika» diye bağırdı. «Size sonra anlatsın. Çoğumuz hikâyeyi biliyoruz, bize ilginç gelmiyor. Konuşmamız gereken daha önemli şeyler var. Hazır elimize bir müfettiş geçirmişken, ona bir oyun oynamalıyız. Şart bu!»

Vasili soğukkanlılıkla yanıtladı: «İki oyun. Önce siz, sonra ben. Sihirli numaramı düşündüm bile.»

«Bize anlatın, gerisini bize bırakın. Mutlaka şahane bir şeydir. Sizin yapmanıza gerek yok. Neden ki? Bunun bir müfettiş olup olmadığı sizi ilgilendirmez. Siz liseye gitmediniz ki.»

«Amma da gitmedim!» Vasili alçak sesle uzun bir ıslık çaldı... «Hem de nasıl hafızladım! Din dersi, Yunanca ve Latince...»

Arka sıralardan yüksek bir sesle biri atıldı: «İ halinin çekimleri?»

Vasili hemen başladı:

«Ante, apud, ad, adversus,
circum, circa, citra, cis,
erga, contra, inter, extra,
infra, intra, juxta, ob...

Soluklandı. Liseliler sessiz bir hayranlıkla onu dinliyorlardı.

«Penes, pone, post und preater,
prope, propter, per secundum...»

Vagon takırdayıp duruyordu hızla, insan birbirini nere-

deyse duyamayacaktı. Tabii ki bu kendilerinden biri. Latince dilbilgisini nasıl da biliyor! Gerçekten de su gibi gitti!

Koridordaki bir kapı hızla ve öfkeyle çarpıldı ve emir vermeye alışkın bir memur sesi bağırdı:

«Biletler!»

«Kontrol!»

Oğlanlar ceplerini aradılar; böyle bir bilet de öyle çabuk kaybolur ki!.. Bir yerlerde gizlendiğinden emin olabilirsin, cebinde bir delik varsa, mutlaka düşer gider.

Bu arada emredici memur sesi yan kompartımandan duyuldu bile: «Biletleri gösteriniz!»

Vasili esrarengiz bir el hareketiyle kızıl saçlıyı yanına çağırdı. Delikanlı ona doğru eğildi ve Vasili fısıldadı: «Dinle, kartal gözlü! Bizim mağaradan çıkıp sola doğru gidersen, köpek suratlı soluk benizlinin kampını bulursun. O seni görmeden yanına sokulabilir misin?»

«Eğer bir Kızılderili savaş baltasını eline alırsa» diye delikanlı hızla yanıt verdi ve gururla doğruldu, «alçak düşman onu ancak Tomahavk kafatasını ikiye böldüğü an farkedebilir.»

«Yürü!» Vasilli onu başıyla onayladı. «Bileti kontrol edilirken, nereye gittiğini tespit et.»

Kızıl saçlı itaat etti, kafasını omuzlarının arasına çekti ve vagondan dışarı kaydı. İnce, yıpranmış bir demiryolcu paltosu giymiş memur, vagonun öbür ucundaki biletleri delmeye başlamıştı bile.

«Vilna... Vilna... Vilna...»

Kontrol geçti, kızıl saçlı geri döndü. Çok solgun ve heyecanlıydı, yakında duran delikanlıya uzaklaşması için bir işaret çaktı ve Vasili'ye, «Hiç bir yere gitmiyor...» diye fısıldadı.

Vasili'nin şaşkınlığı bu kez gerçekti. «Neden? Halbuki tren...»

«Tren gidiyor, ama o gitmiyor, yani, böyle değil tabii...»,

yabancının kavrayışsızlığına kızdığı apaçık olan delikanlı yüksek sesle bağırmıştı. «Orada oturuyor ve bileti falan yok. Önceden biletçiye gösterdiği...»

Vasili bir el hareketiyle onu susturdu ve cümleyi tamamladı: «Küçük, kırmızı ciltli, fotoğraflı ve basılı sayfaları olan bir defter.»

Kızıl saçlının gözleri gene hayranlıkla ona bakmaya başladı. «Siz gene... onu hiç görmeden...»

Vasili güldü ve kolunu delikanlının omuzuna attı. «Demek hiç bir yere gitmiyor? Biri biletsiz yolculuk ederse, bu geçerli değildir. Hakkın var! Bunu hemen tahmin etmemiş olmam ne aptallık! O bizimle Vilna'ya geliyor. Sana onun sırrını açıklayacağım.»

«Siz de mi Vilna'ya gidiyorsunuz?»

«Evet.»

«Sirke mi? Önceden Latince çekimlerle ilgiyi soruyu soran ve şimdi kafasını öğrenci arkadaşlarının arasına sokmaya çalışan siyah saçlı ufaklığın ince çocuk sesi çınladı.

Kızıl saçlı öfkeyle alnını ovuşturdu «Sussana sen, salak!»

Vasili'ye yan yan baktı. Belli ki Vasili'nin alınmış olabileceğinden korkuyordu. Ama hiç de öyle değildi durum. Vasili onun omzuna vurarak, «haydi büyük reis, bir savaş konseyi topla. Vilna'ya fazla bir şey kalmadı ve mutlaka bir şeyler düşünmelisiniz. Nerede o şişko, hani neredeyse su onun işini bitirecekmiş, nerede? Siz birbirinize danışırken, o da bana hikâyesini anlatsın.»

Kızıl saçlı, «Seliçev» diye seslendi. Gel de anlat. Ayrıca biz de dinleyeceğiz.»

«Siz çoktan dinlemişsiniz ya. Sen kendin anlatmıştın bana.»

Kızıl saçlı inledi.

«Evet, biliyorum. Ama biz de gene de dinleyeceğiz, çünkü biliyor musun, Seliçev anlatırsa, hikâye çok acıklı oluyor.»

7

Seliçev utangaçça, «Aslında hiç te öyle çok ilginç bir şey değil diye mırıldandı, birden herkes susmuş ve gözlerini ona dikerek beklemeye başlamıştı. «Suyla mı yoksa sıçanla mı başlasam bilmiyorum.»

Kızıl saçlı, «tabii ki sıçanla» diye bağırdı ve diğerleri de ona katıldılar. «Sıçan olmadan gerisi anlaşılmaz.»

Seliçev başıyla evetledi. Sıçanla başlamak daha kolaydı, çünkü o zaman insanın önce kendi başından geçenleri anlatması gerekmiyordu.

«Mark Twain'in 'Tom Sawyer'in Maceraları'nda, bu, şu ve ben» —iki oğlanı işaret etti— «Amerikalı çocukların çok güzel bir oyun oynadıklarını okumuştuk. Ölü sıçanları bir ipe bağlayıp sallıyorlardı. Vasya Saharov» —arkadaşının anlattıklarını peşinen onaylayarak, kafasını sallayıp duran kızıl saçlıyı işaret etti—, «bir un deposu bekçisinin oğludur. Hiç un deposu gördünüz mü?»

«Evet. Bir yığın sıçan vardır orada.»

Oğlan sevinçle bağırdı: «Görüyor musunuz? Kalın sopalarla üstlerine gittik. Vasya'nın babası bizi içeri almıştı... Ama sıçanlar öyle yedicanlı ki...»

Seliçev'in gösterdiklerinden, kısa kesilmiş kirpi saçlı bir oğlan, «öyle de ısırıyorlar ki» diye sözünü kesti. İşaret parmağını havaya kadırdı, Vasili un deposuna hücum sırasında sıçanın birinin onun parmağını ısırdığını anladı.

«Ama biz onları gene de öldürdük. Ama yalnız birini. Fazla büyük de değildi.»

«Ama rengi kızıla çalıyordu, uzun kuyrukluydu.»

«Ve onu salladınız mı?»

Üçü de aynı anda evetlediler. Böyle anlatmak kolay oluyordu. «Evet, ama hiç de güzel değildi.»

«Neden?»

«Bilmem. Belki de... biz Amerikan çocukları değiliz de ondan. Belki de kitapta her şey yazılmamıştır.»

«Hiç değilse bir sıçanı komik görünmesi için nasıl sallamak gerektiğinin yazmadığı belli. Çünkü komik olması gerek, öyle değil mi?»

Vasili onayladı: «Komik olabilirdi.»

«O zaman bir şeyler tasarladık. Tahmin edebildiniz mi ne olduğunu?»

Vasili yavaşça, «Sıçanı bir okul çantası içinde liseye getirdiniz» dedi.

Seliçev neşeyle, «Elbette» dedi. «Şimdi size çok esaslı bir müfettişimiz olduğunu itiraf etmemiz gerek. O kadar uzun zamandır lisede ve vicdanında o kadar çok liselinin yükünü taşıyor ki, artık tamamen keçileri kaçırmış. Kendisi gri, burnu koyu mavidir, ellerini hep arkasında kavuşturur ve üstelik bir de kamburu var. Ona 'cadı' deriz. Yürürken tıpkı süpürgesinin üzerinde giden bir cadı gibi seker.»

«İşte böyle biri!»

«Sıçanı ceketinin etek ucundaki bir düğmeye sıkıca bağladık. Arkada iki kuyruğu olan ve üstlerinde kartallı düğmeler bulunan eski bir üniforma giyer.»

«Çok komik miydi?»

Çocuklar başlarını salladılar. «Hayır. Kötü olan da bu ya! Gene komik olmamıştı, tam tersine. Sekerek salondan geçerken —tam da büyük teneffüs sırasındaydı, sekiz sınıfın tümü, anlıyor musunuz, bütün lise oradaydı— kırmızı suratı ve kan çanağı gözleriyle, elleri sırtından, hemen kafasının üzerinde ve altında da sallanan sıçan, işte böyle oradan oraya koşuştururken, kurbanını peşi sıra sürükleyen bir cellata benziyordu.»

Vasili başını kaldırdı ve birden sertleşen bakışları, oğlanlara takıldı kaldı. Sesi de birden ciddileşmiş gibi geldi çocuklara.

«Hiç kimse gülmedi mi?»

Üçü birden «hayır, gülmedi» dediler. «Artık sıçan iyice bacaklarına çarpıp da, o onu farkedene kadar, üç-dört kere salonu arşınlamasına rağmen, hiç kimse gülmedi.»

«Ya sonra?»

«Bütün büyük teneffüslerde olduğu gibi, herkes bir aşağı bir yukarı gidip geliyor ve sanki hiç bir şey farketmemiş gibi yapıyordu. O derhal kayboldu ve Tanygin de onu izledi.»

«Yağcının biri, bir Yudas.»

«Mutlaka o ele verdi. Biz tabii kopçayı düğmenin üzerinden öyle bir aşırtmaya çabalamıştık ki, kimse bir şey fark etmesin, ama gene de görenler oldu. Onun bizi fitlediğine yemin edebilirim. Çünkü 'cadı' geri geldiğinde hemen etrafımda vızıldamaya başladı ve ellerimin cebimde olduğunu iddia etti, oysa ben bir liseliye eli cebinde dolaşmanın yakışmadığını çok iyi bilirim... Ve böylece çeşmenin yanına dikildim.»

Kızıl saçlı lafa karıştı: «Bunu yeniden açıklamalıyız.» «Her zaman su içtiğimiz çeşme, bir merdiven sahanlığında, hemen müdür odasının yanında, bütün katlara çıkan demir dönen merdivenin önündedir. Yani bütün katlardan görünür. Herkes cezalıyı görür. Eğer başka bir yerde köşede dikilmek ya da oturmak zorundaysan, saklanabilirsin, ama orada imkânsızdır bu. Ve en kötüsü, burada müdürün seni keşfetmesi kaçınılmazdır. Ve bu da ölüm demektir.»

«Ölüm mü?»

Seliçev evetledi, «ölüm ya! Bütün dünya yüzünde ondan daha iğrenç ve can sıkıcı bir adam daha yoktur. Birini yakaladığı zaman, sakalını kaşır ve başlar: 'Siz zavallı bir yaratıksınız'...»

«Hep böyle başlar: 'Siz zavallı bir yaratıksınız.' Sonra bu sürer gider. Bir saat, iki saat konuşur —yemin ederim yapar bunu—, en sonunda insanın başı dönüp de çevresindeki her şey dönmeye başlayana kadar konuşur.»

«Ve bu tıraştan sonra da mahzenin yolunu tutarsın. Bu, iki kere ikinin dört ettiği kadar garantilidir.»

«Ekmek ve suyla... En azından bütün bir gün için. İşte bu yüzden 'çeşmeye yollanmak' mahzen cezasıyla birdir. Anlatmaya devam et, Seliçev.»

Seliçev tombul yanaklarını şişirdi. «Sizler devamlı sözümü kestikçe nasıl anlatabilirim?.. Çeçmenin başına yeni gitmiştim ki, kapı açıldı ve müdür göründü. Birden aklıma bir fikir geldi. Testiyi yakaladım, su doldurdum ve içmeye başladım... Sanki ceza almamış da, su içmeye gelmiş gibi. Anlıyor musunuz?.. Müdür baktı, amą orada durmadı, salona gitti. Testiyi yerine koydum. Beş dakika dikildikten sonra, çeşmenin üzerinde bir saat vardır, —belki de, zamanın ne kadar yavaş geçtiğini anlayalım da eziyet olsun diye—, beş dakika sonra yukarıya baktım ve yeniden geri dönmüş olan müdürü gördüm. Testiyi yakaladım, su doldurdum ve içtim... Geçti gitti. Odasına gitseydi, her şey yolunda gidecekti, ama o merdivenleri tırmandı, ta tepeye en üst kata kadar çıktı ve hep aşağıya baktı. O baktı, ben içtim — testiler dolusu. Üzerimde beyaz sakallarını görebiliyordum. Sonunda yatakhanede kayboldu. Testiyi yerine koydum. On dakika sonra büyük teneffüs biter, sınıfa dönerim diye düşündüm. Ders zamanı bizi dikeltmezler, çünkü o zaman denetimsiz kalırız. Bir eğitmeni sırf gözetlemesi için musluğun başına dikemezler ya! Ah saat çabucak geçseydi! 'Cadı'dan korkmuyordum. Sıçan hakkında bir şey söyleyemezdi, yağcı beni gammazlamış olsa da elinde delil yoktu. Yani sadece 10 dakikacık beklemek zorundaydım. İki dakika geçti, üç... beş, Bunu hiç de güzel ve heyecanlı anlatmayı beceremiyorum, Gogol olsa başka türlü anlatırdı... örneğin 'Vij'de, ya da 'Korkunç İntikam'da olduğu gibi... Kalbimin vuruşları hızlanıyordu ve sonunda kalbim durdu sandım... Birden zil çaldı... Gene merdivende ağır ayak sesleri duyuldu. Basamaklar demirdendi ve her adım ta uzaktan işitiliyordu. Müdürün sakalı belirdi üzerimde. Hiç düşünmeden testiyi yakaladım. Ve ardından korkunç bir öfkeye kapıldım, çünkü gide-

rek adımlarını yavaşlatıyor ve durmadan bana bakıyordu. Ne kadar öfkelendim, bilemezsiniz! Hadi bakalım dedim ve içmeye devam ettim, testi testi... Aşağıya geldi, çeşmeye yaklaştı ve yanımda durdu. Artık içemiyordum, kaç testi su içtiğimi şaşırmıştım. O yüzden dişlerimi sıktım, su ancak dişlerimin arasından yavaş yavaş sızıyordu.

Bir süre orada durdu ve sonra, 'Seliçev, siz susamamışsınız.' dedi.

'Hayır müdür bey, öyle çok susadım ki.'

Ve yeniden testiye su doldurdum.

Hâlâ orada duruyordu. Ve gene içtim, hâlâ yanımda duruyordu, uzun, korkunç uzun bir süre durdu ve ben de içmeye devam ettim.

Sonunda, bir yudum daha içersem, suyun çeşme gibi burnumdan akacağını hissettim. Sanki göğsüm, bacaklarım, kafam suyla dolu gibiydi. Karnım zaten doluydu. Testiyi yerine koydum. Hiç bir şey görecek halim yoktu, kulaklarımda su fokurduyordu, ama müdürün sesini hâlâ duyabiliyordum. Her zamanki alaycı sesiyle soruyordu: 'Susuzluğunuz geçti mi, Seliçev? Neden sınıfa gitmiyor sunuz?»

Artık hiçbir şeyle ilgilenecek halim kalmadığı için yanıtladım: 'Cezalıyım müdür bey.'

Tıraşına başladı. Ama ilk laflardan sonra, 'Siz zavallı bir yaratıksınız...', sular burnumdan ağzımdan boşandı ve yere düştüm. Bu onlar için hiç de önemli değildi, beni gene de mahzene sürüklediler.»

8

«Her şey bu kadar mı?»

«Evet.»

Kızıl saçlı düşünceli düşünceli, «daha çok şey anlatılabilir» dedi. «Bizimle müdür, müfettiş ve öğretmenler arasında her gün savaş var, bir saat bile bitmeyen bir savaş. Ama siz kendiniz de bilirsiniz, liseye siz de gitmişsiniz. Devamlı her yerde aynı şey.»

Sarışın of çekti ve başını eğdi. «Ve insanın elinden hiç bir şey gelmiyor. Ne yaparsan yap, her şey eskisi gibi kalıyor.»

«Ne yaptınız ki?» diye sordu Vasili.

Çeşitli köşelerden «bir şeyler yaptık» diye yankılandı. «Siz bize kendinizden söz edin daha iyi. Sizin lise nasıldı?»

Vasili bir an düşündü. «Benimki biraz farklıydı.»

Oğlanlar ona ilgiyle baktılar. «Neden?»

«Çünkü ben öğretmenlerime çok farklı davranırdım. Tabii bizde de sizde olduğu gibiydi... Sizde de ayrıcalıklı durumlar vardır, ve eminim hiç de az değildir bunlar...»

Gülümsedi. «Bunun neden böyle olduğunu enine boyuna düşündüm.»

Liseliler iyice sessizleşmişlerdi, birbirlerine sokuldular.

Hafif bir ses, sordu: «Peki nedenmiş?»

«Çünkü yaşamda şunlar olup biter» dedi Vasili. «Mutlaka köylülerin nasıl yaşadığını, toprak ağaları ve tüccarların onları nasıl ezdiklerini ve kullandıklarını bir yerlerde okumuşsunuzdur, ya da size anlatan biri olmuştur. Aynı şekilde işçiler de fabrika sahipleri tarafından ezilirler... Daha önceleri oturduğum sokakta, bir deri fabrikası vardı. Küçük bir çocukken her gün elleri yaralarla kaplı aç, hasta işçileri görürdüm. Elleri yara içindeydi, çünkü her gün on altı saat nemli yerlerde çalışırlar ve fabrika sahibi bu iş için gereken, çifti üç ruble olan plastik eldivenlerden tasarruf etmek istediği için, elleriyle kireç karıştırırlardı. İnsan hayatı daha ucuzdur. Fabrika sahibi için bir insanın hayatı ne değer taşır! Bu işçilerin günde 30 - 40 kopeklik kazançlarıyla bu el-

divenleri kendilerinin satın alamayacağı açıktı. Her birinin bakması gereken bir ailesi ve çocukları var...»

Sustu. Vagonda çıt çıkmıyordu. Tekerlekler vagonun altında boğuk sesler çıkararak dönüyorlardı.

«Sırf deri işçilerinin değil, tanıdığım bütün işçilerin durumu böyle. Et ve kemiği yitip bitiren buharlar soludukları için, yirmi yaşında ağzında tek diş kalmayan işçiler. Ve o zaman, bize lisede yapılanların bunların yanında çocuk oyunu gibi kaldığını anladım. Ama okullar ve fabrikalardaki bu durumlara yol açan nedenler şunlardır...»

Kızıl saçlı, «nelerdir?» diye sorarak yumruklarını gömleğinin kemerine soktu.

«Haksızlık ve eşitsizlik. Zenginler her şeye egemen oldukları ve yoksulları kendileri için çalıştırdıkları ve yaşamdaki her şey zenginlerin rahatına göre ayarlandığı için. Ve zengin olmayan herkesin tepesinde, zenginlerin uşağı olan bir denetçi var. Hem fabrikalarda, hem de liselerde.»

«Bu doğru işte.» Kızıl saçlı heyecanla kemerinden çıkardığı yumruklarını sağa sola salladı. «Bu doğru. Bizim sınıftaki Malafeyev de böyleydi. Babasının bir fabrikası var. Şimdi babasıyla Petersburg'a taşındı.»

«Bütün sınıf ceza olarak sınıfta oturmak zorunda kalsa bile, o hiç ceza almazdı. Öğretmen: 'Malafeyev'in buna katılmadığından eminim. Bu tam yoksul haylazlara göre bir iş' derdi.»

Kızıl saçlı bağırarak araya girdi: «Bir dakika! Yalnızca bir şey sormak istiyorum. Siz kendi kendinize mi bu noktaya geldiniz, yoksa size bunları bir anlatan mı oldu?»

Vasili içten bir gülüşle süzdü çocuğu. «Hayır, ben kendim, yani tamamen tek başına bu noktaya gelmedim. Çernişevski'nin 'Nasıl Yapmalı?' kitabını okudum. O, insanın nasıl dürüstçe yaşaması gerektiğini yazar.»

Kızıl saçlı, «Nasıl Yapmalı?» diye yineledi.

Ve bu, fısıltı tonunda koridoru ve liselilerin sıkışık sıralarını dolaştı: «Nasıl Yapmalı?»

«Ben bu kitabı çok yakın bir arkadaşımla birlikte okudum; bunu ve daha birçok kitabı okuduktan sonra, bu kitabın yazdığı gibi yaşamaya, dürüst bir yaşam sürdürmeye karar verdik. O zamanlar yedinci sınıftaydık.»

Kızıl saçlı büyük bir heyecanla haykırdı, «Ne yaptınız?»

Vasili hemen yanıt vermedi.

«Biz... liseyi terkettik.»

Liseliler irkildiler. «Kendi isteğinizle mi?»

Sarışının dudakları titriyordu. Çok yavaş bir sesle sordu: «Ders çalışmak... olmuyor muydu...»

«Tabii ki oluyordu. Ben o günden beri hiç durmadan öğrenmeyi sürdürüyorum. Ama okulda insan yaşam için gerekli şeyleri öğrenmiyor ki.»

Seliçev, «Lise okumadan üniversiteye gidilmez» dedi ve diğerlerine baktı.

Hepsi onayladılar.

Vasili gülerek, «Size böyle yapmanızı öğütlemiyorum,» diye yanıt verdi, «ben yalnızca kendimden söz ediyorum. Arkadaşım ve ben üniversiteye gitmek istemiyorduk, çünkü öğrenim, zenginlere giden yolu, yani zenginlere hizmet etmeye götüren yolu açar ve aynı zamanda halktan uzaklaştırır... Ve biz zenginlere değil, halka hizmet etmek istiyorduk.

«Ama insan öğrenimsiz kalırsa, bu da iyi değil» diye mırıldandı Seliçev. «Örneğin siz, kaçmışsınız. Ve ne oldunuz? Bir sihirbaz.»

Vasili, «Evet,» diye onayladı.

Fakat kimse gülmedi.

Koridorda hızlı bir ses, «Vilna!» diye haykırdı ve liseliler eşyalarını toplamak için şaşkın serçeler gibi dağıldılar.

Kızıl saçlı, «Daha erken!» diye bağırdı. «Daha saatlerce sinyalin önünde bekleyeceğiz.»

Ama vagonda artık inmeden önceki o karışıklık egemen-

dı. Mantolar, ayakkabı üstlükleri ve eldivenler giyiliyordu. Yastıklar kayışlarla sıkıştırılarak denk ediliyordu. Yan kompartımanda bir yaşlı kadın sesi, heyecandan tıkanarak sayıyordu: «Dokuz... on... on bir... On iki nerde? Nerde? Görüyorsun ya, görüyorsun işte, yeri boş. Aman Tanrım, nereye gitti bu?»

Bir erkek sesi hızlıca yanıtladı: «Yanlış saydın. Ortada işte! Nereye gidecek? Eşyalar hep önümüzde duruyorlardı ve hiç kompartımandan çıkmadık.»

Ve kadın sesi, kısılarak tekrar saydı: «Dokuz... on...»

Vasili bagaj rafından kendi bavullarını aldı. Liseliler dikkat ve ciddiyetle onu gözetliyorlardı. Ve belki de yeni, yabancı malı bavullara baktığı sırada, bir tek sarışının aklına söz verilmiş olan sihirbazlık numarası geldi.

Ayağıyla bavulun birini itekledi, ama öyle ağırdı ki, yerinden kıpırdamadı bile. Sarışın daha kuvvetli itekledi, hayır, bavul kıpırdamıyordu. Ve yabancı onu tüy gibi hafifmişcesine indirmişti aşağıya. Adam hiç de öyle kuvvetli görünmüyordu. Bu kesinlikle bir numara olmalıydı... Ve bu durumda...

Henüz tümünü kafasından geçirmediği düşüncesinden aldığı cesaretle sordu: «Ya sihirbazlık numarası? Siz bize söz verdiniz.»

«Derhal.» Vasili ona göz kırptı ve bavulu yakaladı.

«Sihirbazlık numarası» diye bağırdı sarışın.

Liseliler Vasili'nin başına üşüştüler. Hepsi birden trenden çıktılar. İki adım önlerinde vakarla ve ağır ağır memur kasketli şişman adam trenden inmekteydi. Geri çekildi, Vasili ve liselileri önüne geçirdi ve yavaş yavaş onları izledi.

Kızıl saçlı, «çıkış sol tarafta» diye seslendi.

Ama Vasili tren boyunca yoluna devam etti. Liseliler onu izlediler. Müfettiş te aynı yöne yöneldi.

Vasili etrafına bakındı. Kızıl saçlı yavaşça sordu: «Sihirbazlık numaranızı müfettişe mi yapacaksınız?

Vasili neşeyle «evet,» diye seslendi. «Mucize hemen gerçekleşecek. İşte... hepiniz birden aynı anda gözlerinizi ona dikin.»

Emir almış gibi liseliler başlarını müfettişe çevirdiler. Beriki bir hareketle geri döndü. Otuz çift göz küstah küstah ona dikilmişti. Kalakaldı.

Sadece dikilip kalmıştı, hepsi bu. Başka bir şey olup bittiği yoktu, ne ona ne de çevresine. Hamallar önceki gibi koşuşturuyor, bavul taşıyorlardı, akrabalar ve arkadaşlar selamlaşıyor ve kucaklaşıyorlardı, bir jandarma o anda yakaladığı bir yankesiciyi kulağından tutmuş polis karakoluna sürüklüyordu, askerler kırmızı-gri paltosu içinde peron boyunca yürüyen mor burunlu bir generalin önünde hazırolda duruyorlardı. Her şey her zamanki gibiydi. Hiçbir şey olmamıştı.

Kızıl saçlı şaşkınlıkla arkasına döndü ve — dondu kaldı.

Yabancı bavullarla birlikte kaybolmuştu.

«Nerede?»

Çevrelerine bakındılar. Ondan hiçbir iz yoktu.

Hiçbir yerde görünmüyordu. Peron çok uzun olmasına rağmen, her tarafı görülebiliyordu. Yabancı, hele hızlı koşarsa, mutlaka dikkati çekerdi. Bavullarıyla trenin altına saklanamazdı, farkedilirdi, ve üstüne üstlük ağır yüküyle çok yüksek bir yerden atlamış olması gerekirdi. Hemen tutuklanırdı, çünkü trenin altına ancak bir hırsız saklanır. Bu kısa süre içinde vagonlardan birine binmiş de olamazdı, geçen zaman birkaç saniyeydi yalnızca... Çok çok bir dakika, ve yolcular gene perona inen çıkan basamaklarda itişmeye devam ediyorlardı. Bazıları iniyor, diğerleri biniyordu... Ve onun bileti de yoktu ki... Onların yanında biletini kontrolöre vermişti. Bileti Vilna'ya kadardı, hepsi görmüşlerdi. Ve biletsiz içeri girilmezdi.

«Arayın onu!» diye haykırdı sarışın.

Oğlanlar dört bir yana dağıldılar. Biri gişeye koştu, bir

diğeri bekleme salonuna, birkaçı tren boyunca yürüdü ve vagonlara baktılar.

Sonra tekrar toplandılar ve Kızıl Saçlı'nın çevresinde kümelendiler.

Hiçbir yerde yok.»

«Şuna bakın! Biz arkamızı döner dönmez yok oldu, kayıplara karıştı!»

«Bakın, müfettiş geliyor.»

Hızla koşturmaktan nefes nefese, müfettiş onlara doğru atıldı. Heyecanlı ve şaşkındı, önceki saygıdeğer halinden eser kalmamıştı. Kasketi bir kulağının üzerine eğilmiş, çarpık duruyor ve adam müfettişten çok bir deliye benziyordu. Sarışının önünde durdu ve boğuk bir şesle, korkmuş ve utangaç, sordu: «Bavullu adam nerede?.. Hani sizinle birlikte yürüyen...»

Sarışın yanıt vermek için ağzını açtı ama, Kızıl Saçlı ondan önce davrandı. Alnını kırıştırarak, kasketi iyice yüzüne inik, elleri pantolon ceplerinde, öne çıktı ve yüksek sesle ve biraz da ilgisizce: «Bekleme salonunda çay içiyor.» — diyerek, eliyle çok anlamlı bir işaret yaptı.

«Eğer daha işi bitmemişse... beyaz kürk başlıklı ve kalın peçeli bir bayan karşıladı onu.»

«Kalın peçeli bir bayan mı?» Müfettiş çoçuğun sözlerini yineledi ve gözleri hırsla açıldı. «Ne zaman? Görmedim onu.»

«İşte şurada duruyordu.» Kızıl Saçlı eliyle birinci sınıf bekleme salonunun kapısını gösterdi. «Hemen dikkatimi çekti, çünkü peçesi o kadar kalındı ki, yüzü sanki bir maske gibiydi. Adam ona yaklaştı, kadın peçeyi kaldırdı ve beraberce bekleme salonuna girdiler.»

Müfettiş artık dinlemiyordu. Bekleme salonuna seğirtti.

Oğlanlar suskunca arkasından baktılar. Kızıl Saçlı hor gören bir edayla dirseğiyle Sarışın'ı dürttü.

«Salak, neredeyse ele veriyordun onu. Görüyorsun işte, bu herif bir ispiyon. Onu yakalamak istiyor.»

Şişman yere dikili bakışlarla sordu: «Ne dersin, bu da Dubrovski gibi mi... ya da Çar'ı öldürmek isteyenlerden biri mi?»

Kızıl Saçlı, «Kes sesini» diye tısladı, «böyle laflar adamın başına ne işler açar, bilmiyor musun!»

Sarışın telaşla, «Hadi gidelim» diye uyardı, «bekleme salonunda kimseyi bulamazsa hepimizi tutuklar, çünkü Vasya ona yalan söyledi.»

«Sen bir hain ve bir mankafasın.» Kızıl Saçlı horgörüyle homurdandı. «O adamın oraya hiç gitmediğini kanıtlayamaz. Ve öyle bile olsa... Hepimiz kesinlikle onun yalan söylediğini ve bizim onu hiç görmediğimizi söyleriz. Biz on beş kişiyiz. Hadi bakalım inanmasınlar bize.»

Seliçev, «Doğru. Bunu kanıtlayamaz» yanıtını verdi.

Kızıl Saçlı, «Buradan gitmeliyiz» diye konuşmasını sürdürdü, «Eminim ki trendedir o. Müfettiş onu arayacaktır, bizim bunu engellememiz gerek.»

Sarışın başını salladı ve korkuyla bekleme salonuna gözattı. «Onunla dövüşemezsin ama.»

«Dövüşeceğim.» Kızıl Saçlı ayağını yere vurdu. «Gerekirse... Bir numara düşündüm. Dinleyin!»

Liseliler ona daha da sokuldular; Kızıl Saçlı dinlenmediğinden emin olmak için çevresine gözattı ve fısıltıyla:

«Müfettiş trene biner binmez, 'hırsız' diye bağıracağım, ve siz hepiniz onun çevresini saracak ve bağrışacaksınız... Volodja, ne olur ne olmaz, sen şu cüzdanımı al... Onun bütün paramı çaldığını kanıtlayacağım...»

«Sana kim inanır? Onun mutlaka bir polis kimliği vardır, onu gösterir.

«Bu arada tren hareket eder. İşte ikinci düdük çaldı bile, dinleyin... işte üçüncü sinyal... Geliyor mu?»

Müfettiş bir daha görünmedi. Liseliler heyecanla giderek daha hızlı önlerinden kayıp giden vagonların pencerele-

rini kolluyorlardı. Belki de genç, güleç, sakallı yüzü, neşeli gözlerin berrak bakışını bir yerlerde görebileceklerdi.

Ama Vasili, pencereden bakmaktan sakınıyordu. Üçüncü, en üstteki ranzanın bagaj ağında, en geride yatıyordu, ancak ikinci ranzadan bakıldığında görülmesi mümkündü. En deneyimli kriminalist bu çirkin, pis kâğıtlar yapıştırılmış bavulların, onun bile Vilna yolculuğunda taşıdığı ve müfettişin Vilna Garı'nda gizlice fotoğrafını çektiği bavulların aynısı olduğunu anlayamazdı.

Moskova için olan ikinci bilet boş yere alınmamıştı, çünkü binişteki denetim çok sıkıydı. Ve o artık Moskovalıların o pek övündükleri «beyaz duvarlı şehir»e varana dek huzur içinde uyuyabilirdi.

9

Moskova banliyö trenindeki konuşmalar, her kavga ve her sohbet, «Ama bizde, Moskova'da...» sözleriyle son bulduğu için çok garipti.

Ve birbirlerinin gırtlağına sarılacak derecede kapışsalar da, bu lâflar edilir edilmez içtenlikle güler, göz kırpar ve yeniden iyi dost olurlardı. Ne de olsa hepsi Moskovalıydı.

Hepsi mi?

Bazıları susuyordu. Örneğin bu uzun boylu, sakallı, berrak bakışlı adam. Ona dikkatlice bakan biri, burnunun üzerinde bir yara izi olduğunu görürdü. Bu adam tahta sıralara saçılmış pusulalar konusunda şiddetli bir kavga koptuğunda bile tek laf etmemişti.

Bu pusulacıklar belli ki illegal basılmışlardı, çünkü üzerlerinde polis izni görünmüyordu. Petersburg'daki Obuçov

Fabrikası'nda, polisi taşlayarak kovalayan ve askerlere de karşı duran işçilerin direnişini anlatıyorlardı. Ve sonunda askerler üstünlük sağlamış ve direnişe katılanlar mahkemeye çıkarılmış olmasına rağmen, kâğıtta Obuçov'daki olayların, açık mücadele içinde bile, başarılı bir direnişin mümkün olduğunu kanıtladığına dikkat çekiliyordu. Bu yüzden işçilerin partisi emekçileri Obuçov'daki arkadaşlarının örneğini izlemeye ve mutlaka hakları için mücadeleye çağırıyordu.

Kâğıtların baş tarafında eğik yazıyla şunlar yazılmıştı:

«Bütün ülkelerin proleterleri,
birleşin!»

ve alt tarafta:

«Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi
Moskova Komitesi»

Kavga öncelikle bu imza üzerine kopmuştu. Proleter neydi, sosyal-demokrat ne? Kimse bunu açıklayamıyordu. Ama her halükârda bu illegal bir yazıydı ve bu yüzden kimse imzanın gerçek olduğuna inanmıyordu. Ve işçiler Petersburg'ta bir ayaklanmaya girişseler bile, bu onları ne ilgilendirirdi? Aslında Petersburg bir Rus şehri değildi. Kent halkı dünyanın dört bir tarafından gelmekteydi, sınır da çok yakındaydı, yani o halde huzursuzluk yaratabilecek unsur çoktu. Ve «proleter» ve «sosyal demokrat» kelimeleri de zaten Rusça değildi.

«Ama bizde Moskova'da...»

Moskova gerçekten de sakin, dindar bir kentti. Kırk kere kırk kilise yok muydu orada? Burada huzursuzluk filan yoktu, ne şehrin içinde, ne de çevresinde, örneğin şimdi içinden geçtikleri tekstil bölgesinde de. Gene de Morosov-Manü-

faktürü'nde bir kez büyük bir grev olmuştu. Hem de ne grev! Ama bu 1887'deydi ve şimdi yıl 1902'ydi.

Bu kâğıtlar belli ki tekstil sanayii işçileri için hazırlanmış. Bugün tatil günü ve üstüne üstlük bir de pazarın kurulduğu gün. Millet alış-veriş etmek için Oreşovo'ya gidiyor. Bu kâğıtları o yüzden buraya getirmişler gizlice.

«Onlar.» Ama hiç kimse bunun kim olduğunu bilmiyor. «Proleter» ve «Sosyal-demokrat» kelimelerinin ne demek olduğunu şeytan bilir.

Çoğu pazarda alış-veriş etmek için Oreşevo'ya giden küçük tüccarlar olan kavgacıların bunları bilmemesinde şaşılacak bir şey yok. Ama ne kompartmanda oturan ve susarak dinleyen işçilerin, ne de kesinlikle bir aydın etkisi bırakan açık renk gözlü adamın bu kelimeleri bilmemeleri gene de garipti. Yolcular doğrudan ona soru yönelttiler, ama o yalnızca susarak başını salladı. Zaten o kavganın sonunu beklemedi, büyük, siyah, yabancı malı gibi görünen bavuluyla küçük bir istasyonda indi.

Gene küçük, pis bir istasyonda, çürük tahtadan bir perondaydı. Ve buz gibi soğuk havada berrak çan sesleri yankılanarak titreşiyordu.

Günlerden pazardı, bugün burada da pazar yeri kuruluyordu.

Sabahın daha ilk saatlerinden beri kilise çanlarının neşeli ve çıngırdayan sesi duyuluyordu. Ufak tefek, kel kafalı, ve artık pek de ayık olmayan çancı, yakında kilise kasasının açılıp dağıtılacağı sevinci içinde çanı çalıp duruyordu, son dağıtım pek kârlı olmuştu doğrusu. Kilise fakirdi burada, çünkü bu fabrika kentçiği bir kent bile değildi. Yoksul kulübeler ve harap çitler birbirine abanarak sıralanıp gidiyordu ve yalnızca tek bir cadde kaldırım taşı döşeliydi. Tüm diğerleri ilkbahar ve sonbaharda lastik pabuçlar veya yüksek

konçlu çizmelerle bile adım atılacak durumda değildi. İnsan dizlerine kadar pisliğe batıyordu ve bu yüzden yalınayak yürümek en iyisiydi, çünkü en azından kemikler bu balçığa takılıp kalmıyordu, insan her zaman ayağını çekip çıkarmayı başarıyordu.

Şehir sakinleri zavallı yoksullardı, ama daha da sofuydular. Bir yoksul tanrı olmadan bu yaşama nasıl katlanabilir? Tanrı'dan yana kendisinden yana olan kim var ki? Bu yüzden kilise pazarları ve tatil günleri dolu olurdu ve bugün de hıncahınç doluydu. Boynunda altın bir madalyon taşıyan saygıdeğer bir tüccarın dolaştırdığı tabağa tabakçılar* göze batan bir hevesle binbir zorlukla kazandıkları kopekleri bırakıyorlardı. Seve seve veriyorlardı, çünkü bugün özel bir gündü; ayinden sonra fabrika avlusunda toplanma emri verilmişti kendilerine. Fabrika sahibi istemişti bunu ve hiç kimse nedenini bilmiyordu. Bizzat kendisi bugün Moskova'dan gelecek ve onlarla konuşacaktı. Demek ki önemli bir şey vardı, çünkü asaletmeapları küçük bir şey için kalkıp da gelmezdi, çünkü gündelik iş ilişkileri iyi bir müdürün ellerindeydi.

Fabrika şehrin yakınında, ondan çok çok iki verst mesafedeydi. Bir kale ya da hapishane duvarına benzeyen yüksek taş duvarın arkasında Sergius von Radonesh'in aziz resmi ışıldar ve mat altın rengi gri gökyüzünden parıldayarak ayrılırdı. Törensel duruşu içinde ciddi ve sıkıcı uzun sakallı bir ihtiyar, koyu, kahverengine boyalı ellerini gökyüzüne kaldırmıştı ve ya kutsar ya da tehdit eder gibi görünürdü. Aziz resminin önünde yanan bir lamba vardı. Işık yıkanmamış camın ardında mat ve donuk parıldardı. Ve bunun ardında bağışların atılması için ağır bir zincire bağlı bir testi asılı durur du.

Büyük giriş kapısının üzerinde tuhaf, eski Rus yazısıyla şeffaf bir levhanın üzerinde şu sözcükler yer alırdı:

---

* Deri tabaklayan işçiler — Ç.N.

Asil saygıdeğer vatandaş
Sergey Porfiryeviç Proşin
Manüfaktürü

Ve bunun üzerinde yurt dışında ve özellikle de İran'da da tanınan bir fabrika markası bulunurdu: Pelerinli bir ayı.

Sergius mal sahibinin adıydı, ve Sergius aynı zamanda Porfiri Proşin adlı tüccarın şerefine oğlunu vaftiz ettirdiği azizin de adıydı. İşçiler bu azize dua ettiklerinde, gerçekte mal sahibine de dua etmiş oluyorlardı. Aziz resmi hemen duvardaydı, yani işçiler avluya girerken daha levhanın altında kasketlerini çıkarırlardı. Bir Rus, hele ki bir Moskovalı, bir aziz resminin önünde yerlere kadar eğilir.

Bugün de öyleydi. İşçiler daha giriş kapısında kasketlerini çıkarmışlar, haç çıkarmışlar ve uzun sıralar halinde avluya doluşmuşlardı. Proşin'de bin beş yüz kişi çalışıyordu. Avlu insan selinden kapkara kesilmişti, ama daha hâlâ sürüler halinde geliyorlardı.

Küçük, zayıf bir adam, basit ama düzenli giyinmiş, bir evrak çantasıyla avlunun çıkışına varmaya, işçilerin arasından sıyrılmaya çalışıyordu. Gelenleri selamlıyor ve iç karartıcı ve üzgün görünüyordu.

Birisi arkasından, «Bay muhasebeci» diye bağırdı. «Gustilev! Ivan Efimoviç«»

«Ivan Efimoviç geriye dönmedi. Duymak istemiyordu. Aceleyle şoseye ulaştı, sola saptı ve demir parmaklık boyunca yürüdü. Kısa bir kürk ceket giymiş ve başına koyu renk bir örtü örtmüş genç bir kız ardından yetişti ve yolunu kesti. «Ne oluyor İvan Efimoviç? İşçileri neden topladılar?»

Muhasebeci onun heyecan ve ayazdan kızarmış yüzüne beğeniyle baktı ve omuzlarını silkti. «Tam olarak bilmiyorum. Görünen o ki, ücretleri düşürecekler. Konşin ve Morosov'da düşürdüler bile. Yani demek ki Proşin de aynısını yapacak.»

Genç kız telaşla haykırdı. «Ücretleri mi düşürecekler?»

«Peki, geriye ne kalacak? Zaten adamların tümü açlık çekiyor.»

Muhasebeci tekrar omuzlarını silkti.

«Belli ki zor iş. Herhalde bu yüzden kendisi geliyor ve adamları babacan laflarla yumuşatmayı umuyor.»

Kız onun sözünü kesti: «Ya biz?»

«Neden — biz?» Muhasebeci kaşlarını kaldırdı. «Ayrıca burada, herkesin gözü önünde sohbet etmek te uygun değil. Neredeyse bir ihanet gibi görünüyor.»

«Ne saçmalık.» Kız bezginlikle elini salladı. «Böyle bir yerde fabrika muhasebecisiyle oranın öğretmeni nasılsa birbirlerini tanırlar. N'olmuş sohbet edersek? 'Herkesin gözü önünde'», küçümseyerek adamı taklit etti. «Birbirimize âşık da olabiliriz, kimseyi ilgilendirmez. 'Bir ihanet'miş!»

Muhasebeci kızardı ve sıkıntıyla burnunu çekti. Bir şey söylemeye davrandı, ama kız gene sözünü kesti: «Eğer fabrikatörün ücreti düşürmek istediği görüşündeyseniz, soruyorum size, bizi neden daha önce toplamadılar? Mutlaka bir direniş örgütlemek zorundayız.»

Muhasebeci korkuyla çevresine bakındı. Hayır, yakınlarda kimse yoktu, kimse duyamazdı onları. Yüzü çirkin bir alayla kasıldı. «Direniş mi? Bu adamlarla mı? Siz bu insanları tanımıyor musunuz İrina Dimitriyevna? Bunlar Obuşov'un işçileri değil. Ayrıca bunların yalnız adı işçi. On adamdan dokuzu, birtakım köylülerden daha fazla köye bağlı, kısmen üçüncü kuşakları Proşin'de çalışmasına rağmen böyle bu. Bunları silkemezsin.»

İrina, «açlık çekiyorlar» diye karşı çıktı. «Dün ailelerin oturduğu fabrika barakalarını ziyaret ettim. İnsan balmumu yüzlü çocukları görünce, gözleri yaşarıyor. Ölüler bile daha iyi görünür onlardan. Çocukların yarısı, çorap ve pabuçları olmadığı için yatakta yatıyor. İşte orada öylece pis havada, ışıksız ve güneşsiz, yatıyor ya da oturuyorlar. Babalarının ücretinden bir kopek bile daha kesilecek olsa...»

Gustilev soğuk, sert bir tavırla, «dayanmak zorundalar» dedi ve paltosunun yakalarını kaldırdı. «İnsanın nelere dayanabileceğini tasavvur edemezsiniz. Bu böyle olmasaydı, zaten bugün dünya yüzünde tek bir insan bile kalmazdı.»

Şapkasını salladı ve yürümeye davrandı, ama kız bırakmadı.

«Hayır, bir dakika, böyle olmaz... Gerçekten de... böyle elimizi kavuşturup seyir mi edeceğiz? Siz partinin örgütçüsüsünüz... geriye kaçmayın, kimse duymaz bizi burada, kimse ilgilenmez sizinle. — Önlemler almak sizin göreviniz.»

«Hangi önlemleri almamı emredersiniz?» Gustilev yorgunlukla omuzlarını silkti ve evrak çantasından çıkan kâğıtları geriye itti. «Ve kiminle uygulayayım bu önlemleri dersiniz? Yalnızca küçük insanların katıldığı sizin eğitim grubunuzla mı acaba? Anarşist Malenkin ve çokça taklit edilen halk önderi Kosuba ile mi yoksa?»

«Bu konuda alay etmeye nasıl cüret edersiniz?» — Genç kızın gözlerinden kıvılcımlar saçılıyordu. — «Kosuba gerçekten de bir işçi önderidir. Siz de onun otoritesinin birazı olsaydı, bütün işçinin tek bir adam gibi ayağa kalkması için bir sözünüz yeterdi. Ve o daha örgütün üyesi bile değil, ama...»

Sustu ve dudaklarını ısırdı.

Gustilev gülümsedi. «Söyleyin, çekinmeyin! Eğer sırf benimle uğraşsaydı ve örgütümüzde yoldaş İrina olmasaydı, o sosyal-demokrasiye düşman bile olurdu. Zararı yok! Şeref, hak kazananındır! İşte orada, muhafızlarıyla geliyor.»

Bir işçi yığınının yaklaşmakta olduğu büyük kapı yönünü gösterdi. İşçiler telaşlı telaşlı konuşarak kır saçlı, iri yarı bir adamın etrafını sarmışlardı; adam sıkı sıkıya birbirine bastırdığı dudaklarıyla acele acele fabrikaya doğru yürüyordu.

Kır Saçlı İrina'ya dostça el etti.

«İyi günler öğretmen!» Olup biteni biliyor musun?»

«İyi günler, Kosuba.»

İçtenlikle el sıkıştılar ve Kosuba sık kaşların örttüğü gözlerinin hem öfkeli, hem de neşeli bir bakışıyla devam etti.

«Fabrika sahibi buraya toplanmamızı buyurmuş. Gene bir adilik düşünmüştür. Malenkin, eğer bize baskı yapmaya kalkışırsa, tüccarı hemen Petersburg usulü tutuklamamız görüşünde. Obuşov'daki işçiler hakkındaki bildiriyi okudun mu? Hoş, değil mi? Onu Gustilev'in yazmadığı görülüyor...»

Hepsi güldüler. Malenkin, genç, sakar ve neşeli bir delikanlı, sözü aldı: «Onu neden tutuklamayalım? Ya Obuşov'daki yoldaşlar? Kısa süre önce okudum ki...»

Arkadaşları, «ustabaşı geliyor» diye sözünü kestiler. «Ayrılın! Felaket çabuk geldi.»

Bu isteğe uydular. Ustabaşı kürk giyinmiş ve kocaman karakul başlığı kafasında, kapıdan çıktı. Yanında uzun, maymuna benzer kollarıyla bir yığın reverans ve canlı el-kol hareketleri yaparak seyirten dar alınlı bir işçi vardı.

«Pyotr İvaniç, Allah aşkına Efendiye benim hakkımda iyi bir söz söyleyin. Siz tükürseniz yeter, ben hemen mevki sahibi bir adam olurum.»

Ustabaşının yüzü aşağılamayla kasıldı. Uzun kollu heyecanla devam etti: «Pyotr İvaniç, eğer Efendi beni işyeri polisi yaparsa, ölene kadar dua ederim size. Asaletmeaplarına yalnız şunu söyleyin: Eğer Mihalçuk işyeri polisi olursa, bizde düzen sağlanır. Benim bu yeteneğimle tezgâh başında, bir kadının bile yapabileceği bir işte heba olmam yazıktır.»

Ustabaşı aldırmazlıkla ve tembelce evetledi. «Güzel. Hadi artık beni rahat bırak. Söylerim ona. Polis müdürü seni nereden tanıyor?»

Mihalçuk sevinerek homurdandı: «Hihihi! Polis müdürü benden mi söz etti? Bazen giderim ona... devlete hizmet için elimden geleni yapıyorum Pyotr İvaniç.»

Ustabaşı yan gözle avluyu süzdü. «Ama gizlice!.. İşçiler

bunu bir öğrenirse, senin bütün kemiklerini kırarlar, elimizde kalırsın.»

«Aman neler de düşünüyorsunuz!» — Mihalçuk ağır, uzun kollarını kaldırdı, kim bilir neden, kasketini eline aldı. «Sanki ben ne yapacağımı bilmezmişim gibi! Kendime hiç zarar getirir miyim?»

Ustabaşı elini uzattı, kapının önünde dolanıp duran küçük bir oğlanı kendine çekti: «Dörtyol ağzına koş, serseri! Oraya, köşe başına. Efendi'nin arabasını görür görmez koş buraya, bize haber ver. Uyuma. Buradan viraj iki adım, onu şanına lâyık karşılamaya yetecek kadar zamanımız yok.»

Mihalçuk saygıyla avlunun derinliklerini, yüksek tuğla yığınlarını işaret etti.

«Efendi genellikle bu yönden gelir.»

Ustabaşı, «Uzun süreden beri orada bekleyen gözcüler var» diye yanıtladı. «Ne olur ne olmaz diye burada da beklemelerini emrettim.»

«Pyotr İvaniç, saygıdeğer vaftiz babam.»

Paçavralar içinde, ayaklarında yırtık pırtık keçe çizmeler bulunan bir delikanlı, kolunda bir akordeonla, gürültüler çıkararak ustabaşına yaklaştı. Berikisi hızla sırtını döndü.

Delikanlı, «Dur bakalım, üç kâğıtçı» diye bağırdı. «Sonsuz yaşama kavuşayım diye beni sen vaftiz ettin, kısa süre önce de beni fabrikadan kovdun, domuz ruhlu herif, bu yetmezmiş gibi, bir de dolandırdın beni, 40 kopek eksik ödedin.»

Ama ustabaşı çoktan uzaklaşmıştı. Yanından bir adım bile ayrılmayan Mihalçuk'un koruması altında ana binaya doğru gidiyordu. Bir balkona çıkan merdivenlere halılar serilmişti, balkona sandalyeler yerleştirilmişti, tüccar bu balkondan konuşacak, isteklerini bildirecekti.

Akordeonlu delikanlı ustabaşının ardından koştu, ama ilerde Kosuba'nın gurubuna katıldı ve kirli, yırtık kasketini salladı.

İrina ayıplayarak başını salladı. «Gene sarhoşsun, Matvey.»

Akordeoncu, ta içinden gelen derin bir inancın sesiyle, «evet, öyleyim» yanıtını verdi. «Benim kaderim bu, sevgili öğretmen ve kahraman İrina.» Haç çıkardı. «Ama dürst ol! Kendisine iş verilmek istenmeyen bir işçi, ne yapabilir?»

Ağzına kadar dolu avluya kurnazca bir bakış fırlattı.

«Yoksa bunlar saygıdeğer efendimize karşı savaş açmaya kasteden ayaklanmacılar olmasın?»

İrina, «savaş mı?» diye yineleyerek dikkatle kalabalığı süzdü. «Eğer öyle olsaydı.»

«Niye? Ne oldu ki?»

Matvey ayağının tekini gerdirerek birkaç tehditkâr ve kışkırtıcı nota çaldı. «Kışkırtayım mı milleti? Ha? Bir şarkının nağmeleri bir ölüde bile dövüş hevesi uyandırabilir.»

Malenkin, «Morosovskaya» diye bağırdı, «Molosov grevinin şarkısı.»

Ve kasketini daha çok çekti alnının üzerine doğru.

Matvey yırtık pırtık çizmesinin ucuyla tempo tutarak, Kamarinskaya'yı çalmaya ve buğulu, ama gür sarhoş sesiyle söylemeye başladı:

«Sen saf Rus işçisi
zengin için kendini paralarsın
Morosov'da efendin seni soyar
ve miden boştur, karnın guruldar
ve sen yokluk yoksulluk içinde yaşarken
Morosov demir yumrukla tepende hazır bekler.»

İşçiler, bas sesleri soğuk ocak havasında daha da kalın ve tok çınlayan akordeonun sesini ve melodisini duyduklarında, ana kapıya daha da yaklaştılar. Matvey daha da yüksek sesle söylemeye başladı:

«Biz tüccara canla başla hizmet ederiz
ama bu tüccar takımının tümü dolandırıcıdır.»

Malenkin şarkıya katıldı, başında siperliksiz eski bir asker kasketi olan iri yarı bir delikanlı da ona yaslandı ve gürül gürül bir sesle haykırmaya başladı. Birkaç işçi daha katıldı koroya.

«Ve şimdi bütün ülke tüccarın malı
İşte kudretli tüccar takımının yaptıkları!
Mammon'a karşı durmak zordur.
Siz ezilenler, ayağa kalkın
ve yumruklarınızı sıkın, toplanın
birlik içinde kendinizi savunun.»

Ana kapının önündeki insan yığını giderek daha kalabalıklaşıyor, ama sakin duruyordu. Kadınlar, erkekler ve yaşlılar sessizce birbirlerine sokuluyorlardı. Şuradan buradan tek tük genç, coşkulu sesler şarkıya katılıyorlardı. Matvey tıpkı başladığı gibi tiz, kötücül bir notayla şarkısını bitirdi.

«Bunlarla şarkı mı söylenir. Pöh,
işe yaramaz herifler!»

Tükürdü, sırtını döndü ve yürüdü gitti. İrina'nın gözleri öfkeyle parlıyordu. Arkasından şöyle bağırmamak için, kendisini zor tuttu: Git Gustilev'in yanına, birbirinizle iyi anlaşırsınız.

«Geliyor!»

Köşebaşındaki çocuğun vahşi haykırışı duyulur duyulmaz, kalabalık korkuyla irkildi.

«Hem de kendisi geliyor.»

Mihalçuk avluda heyecanla oradan oraya koşturuyordu. Ustabaşı birden bire vakarlı tavrını bıraktı, değerli kürkünün

eteklerini kaldırarak arabaya doğru atıldı. İnsan yığını ana kapıya doğru aktı. Asker kasketli işçi neşeyle silkindi, öne koştu, zayıf, damarlı elini kaldırdı ve bağırdı: «Arkadaşlar, sıraya girin! Efendiyi esas duruşta karşılayın!»

Birisi: «Neyle?» diye dalga geçti, «mızraklarımız yok ki.»

«Asker» bir duvara dayalı duran süpürge ve kürek yığınını işaret etti. «Tüfek başına!»

Gençler gök gürültüsü gibi kahkahalar atarak efendisinin malını korumak isteyen ve kollarını açmış tıslayarak, anaç tavuk gibi küreklerin önünde koşuşturan Mihalçuk'un üstüne atıldılar.

«Taras, Taras, ne yapıyorsun? Bırak, bırak, Rodionov, kendine gel.»

Ama süpürgelerle kürekler elden ele geçiyordu. Delikanlılar caddeye koşarak sıraya geçtiler. Gözcü dikilen küçük oğlan çocuğu heyecan içinde zıplayarak kollarını sallıyordu.

«Susun!» — «Asker» Taras giderek daha çok titizleniyordu. «İşte böyle yapılır! Tüfek böyle tutulur!» — Küreği asker gibi tutarak sallıyordu. «Bir daha! Doğru! Bir daha, bir, iki... Gelir gelmez, esas duruş! Yazık, Matvey gitti, müzik yok şimdi. Tıpkı farelerin cenazesini kaldırdığı kedinin ölümünde olduğu gibi.»

Köşedeki çocuk tekrar el salladı, dilini çıkardı ve kaçtı. Köşedeki tabela barakasının köşesinden bir at başı göründü. «Asker», yüzbaşı sesiyle haykırdı: «Susun! Tüfek omza!»

Kürekler havaya kalktı... ama hemen hiç de kurallara uygun olmayan ve askerce olmayan bir şekilde aşağıya sarktı. İri yarı, elma grisi tıraş atının ve kenarları su samuru kürküyle süslü kadife kasketli şişman arabacının yerine garibanın bir araba atı sarsak adımlarla geliyordu. Arabacının paltosu eski püsküydü, adamın arkasından genç, bu beklenmedik komik karşılama töreninin heyecanlandırdığı bir yüz, yumuşak, yabancı malına benzeyen bir şapkanın altından görünüyordu.

Arabacı ilerledi ve köşeyi döndü.

«Asker» kızgın kızgın sövdü ve genç adamın yittiği yöne doğru salladı tehditkâr yumruğunu. «Ah bu serseri! Bir de gözcü olacak! Şu karışıklığa bak. Hele dur, seni bir elime geçireyim!»

Malenkin çocuğu savundu. «Yanlış kişiye sövüp sayıyorsun. 'Haklı olana küfreden, kendine etmiş demektir' der ata sözümüz. Çocukcağız ne yapsın? Onu oraya sen değil, ustabaşı yerleştirdi. Bu onun suçu. Belli ki Pyotr İvaniç'in hâlâ aklı başına gelmemiş.»

Birden bire avluda bir çan sesi duyuldu. Kalabalık döndü ve büyük bir heyecanla:

«Efendi!» diye haykırdı.

10

Gerçekten de efendiydi gelen.

Merdivenlere yayılı değerli İran halısının üzerinde duruyor, samur kürkünün üzerinde pırıldayan beyaz sakalını okşuyor, aceleyle kasketlerini çıkaran işçileri dostça ama ölçülü bir biçimde selamlıyordu. Yanında kırmızı şeritli gri paltosu, altın renkli apoletleri ve aşırı kırmızı yüzüyle bir general duruyordu. Sıkıntıyla ağırlığını bir ayağından diğerine aktarıyordu. Onların arkasında alçak gönüllülükle müdür, ustabaşı, polis şefi ve üniforma ya da memur giysileri giymiş birkaç adam dikiliyordu.

Malenkin yavaşça ıslık çaldı. «Valiyi bile sürümüş peşinden. Bunun içinde bir iş var!.. Yoksa bu mucizeler yaratan aziz tablosu ancak büyük bayramlarda ya da büyük bir savaş patlamadan önce, büyük katliam başlayınca piyasaya çıkar.»

Efendiyi beklemiş olan çocuk nefes nefese yaklaştı ve fısıldadı:

«Kazaklar geliyor.»

«Asker» onu yakaladı. «Gene yalan mı söylüyorsun? Kafanı koparırım ha!»

Çocuk haç çıkardı. «Yemin ederim! Kapının dışına bak, göründüler bile.»

Hemen hiç araba geçmeyen karla örtülü kumluk bir yoldan nal sesleri, silah şakırtıları, bir kazak şarkısı söyleyen gür sesler duyuluyordu.

«Ah bu şeytanlar!»

Kazak birliği ana kapıya ulaştı. İki subay, bir trompetçi ve şarkıcı göründü. Sonra yan taraftan atlı, Ural kazaklarının dev tüylü kalpağını giymiş bir kazak subayı daha göründü. Alaylı ve tehditkâr tavırlarla işçileri süzdüler. Tüfekler sırtlarında bir o yana bir bu yana sallanıyor, kılıçlar çıngırdayarak mahmuzlara çarpıyor ve parmaklar deri kırbaçlarla oynuyordu.

«Tıpkı Opriçniki, IV. İvan'ın muhafız alayı gibi.»

Çok iyi ata binmenin gururu içindeki Kazaklar köşeyi döndüler. Besbelli ana kapıdan geçip avlunun arka kısmına at sürmek niyetindeydiler.

Kosuba gözlerini kısarak arkalarından baktı. «Demek öyle...» diye mırıldandı yavaşça. «Valinin olduğu yere kazaklar da gelir, kazakların olduğu yerde kırbaçlar konuşur. İyi ki kalın kışlık paltolarımızı giymişiz, darbelerin acısını fazla duymayız.»

Uşağın biri telâş ve dalkavuklukla fabrika çanını tekrar çaldı, çanın vuruşları yüksek sesle yankılanıyordu. Fabrika sahibi kürk şapkasını çıkardı ve haç çıkardı. Vali tembel tembel onu taklit etti, ama haç işaretini tembelce karnı hizasında yaptı, şapkasını çıkarmadı bile. Arkasında duran üniformalı adamlar da haç çıkardılar, avludaki kadın başları derin bir reveransla eğildi.

«Asker» küçük parmağını kibarca açarak haç çıkardı ve Malenkin'e fısıldadı: «Neden dua etmiyorsun? Nasıl haç çıkarıldığını mı unuttun yoksa?»

Malenkin bir şakayla yanıtladı: «Ne vaftizimi hatırlıyorum, ne de doğumumu.»

Bu bir şakaydı, ama Malenkin'in bakışları öfkeyle yanıyor ve huzursuzluğunu ele veriyordu. Gözlerini fabrika sahibi Proşin'den ayırmıyordu.

«Namuslu Hıristiyanlar!» — Efendinin ses tonu yavaştı, sanki evinde, semaverinin başında oturuyormuş gibi konuşuyordu; ama her sözcüğü avlunun en uzak köşelerinden bile duyuluyordu, kendisini kuşatan uğursuz sessizlik o denli derindi. — «Bugün size kötü bir haberle geliyorum. Size bu kötü haberi nasıl vereceğim? Bizim dindar dilimizde, kutsal atalarımızın dilinde, bu durumu anlatabilecek bir sözcük yok, ama benim size bunu anlatmam gerek, onun için Almanca bir sözün yardımına başvuruyorum. Allahın isteğiyle Rusya'da bir kriz ortaya çıktı.»

Tehditle parmağını kaldırdı, kadınlar korkuyla bağrıştılar ve haç çıkardılar.

«Ticarette bir durgunluk görülüyor. Mallar depoda bekliyor, kimse satın almıyor. Bankalar tekstil fabrikatörlerine ödünç para vermiyorlar ve açık söyleyelim, onlara söylenecek laf yok, verseler bunda hiçbir kârları olmazdı. Buradaki fabrika zararına çalışmakla kalmıyor, beni mahvediyor. Uzun uzun düşündüm ve çoklarına danıştım herkes bana fabrikayı kapatmayı öğütledi...»

Sanki bir deprem sarstı kalabalığı, sonra donup kaldılar ve o uğursuz-sessizlik tekrar avluyu kapladı. Fabrika sahibi inledi, endişeyle ellerini kavuşturdu ve başını eğdi.

«Akıl bunu emrediyor. Ama Hıristiyan vicdanım beni uyarıyor, sizi düşündüğümde içimi acıma kaplıyor. Bende her şey atadan dededen gördüğümüz gibi, işler devlet işletmelerindeki gibi yürümüyor, bunlara laf dokundurmak iste-

miyorum, ama sizlerin dedeleriniz, babalarınız ve analarınız bu fabrika tarafından beslendiler, sizin de yıllardır beslendiğiniz gibi. Sizlerle sonsuzdan beri tek yürek tek ruh gibiyiz. Sizleri nasıl sokağa atarım? Sizlerin ve çocuklarınızın hali nice olur?»

Kalabalık kıpırtısızdı. En geveze kadınlar bile donmuş gibiydiler. Her şeye hazırlıklıydılar ama, buna, fabrikanın kapanabileceğine değil. Kosuba bile şaşırmış görünüyordu. Malenkin ona fısıltıyla: «Ne diyor bu, Kosuba? Bu Herot'u gebertmek mi gerek?» dediğinde bile yanıt vermedi.

Fabrika sahibi alıcı kuş gözlerini kalabalığın üzerinde gezdirdi. Ne kadar sessiz ve donuk durduklarını gördüğünde, dudaklarından belli belirsiz bir gülücük geçti.

«Tanrıya olan inancım, sizin mutluluğunuzdur.» Bu sözleri birden öyle yüksek bir sesle söyledi ki, sesi bir diyakoza* benzedi, doğruldu: «Tanrı aşkına dayanmaya karar verdim. Belki her şeye kadir yaradan yardımseverliğimden dolayı beni ödüllendirir ve tam olarak mahvolmama izin vermez... Size iş vermeye devam edeceğim. Asker gömlekleri imal edeceğiz. Zarar edeceksem, hiç değilse vatanım uğruna edeyim. Ama tabii ki o zaman ücretler düşürülecek.»

«Cellat ruhlu herifin niyeti buymuş» diye fısıldadı Malenkin ve rahat bir soluk aldı. «Ne iki yüzlülük!»

Fabrikatörün sesi daha sertleşti ve buyurganlaştı:

«Eski ücretlerle dayanmak, tamamen imkânsız, böyle giderse ben de dilenci durumuna düşerim siz de. Ve sizlerden keseceğim günde bir beşlik bile olsa, ücretlerde hiç değilse bu kadarcık bir kısıntı yapmaya mecburum.»

Kalabalık irkildi. Şaşkın yüzler öfkeyle karardı. Artık fabrikanın kapanmasının değil, ücretlerin azaltılmasının söz konusu olduğu anlaşılınca, uyuşukluk kayboldu. Önceden ayaklarının altındaki toprak kayıyormuş gibi bir duyguya

---

* Diyakoz: Hıristiyanlıkta papazın yardımcısı olan din adamı (Ç.N.)

kapılmışlardı. Parasız, işsiz, sokakta bir yılbaşı... En güçlüler sarsılmışlardı. Ama şimdi ücret söz konusu olunca, kavgaya hazırdılar.

İlk başta, fabrika sahibi konuşmasını bitirir bitirmez, Malenkin yüksek sesle bağırdı: «Bu ücret azaltılması da ne oluyor? Zaten açlıktan mahvolduk. Günde 16 saat çalışıyoruz, elimize geçen ayda 8 gümüş ruble. Ekmeğe bile yetişmiyor.»

«Topçu», «doğru» diye onu destekledi ve ön tarafa ulaşmak için kalabalığın arasından kendine yol açtı. «Ne olacak bu işin sonu? Kanımızın son damlasını da sömürüyorsun, alçak vampir.»

İşçi sıraları canlandı, sağa sola dalgalandı, yüzlerce ses birden haykırdı: «Doğru. Artık gücümüz kalmadı.»

«Böylece elimize 8 ruble bile geçmeyecek.»

«Kadınlar ve gündelikçiler zaten günde 15 kapik alıyorlar.

«Hem de para olarak bile değil, senin dükkanının malları olarak.»

«Orada her şey iki kat daha pahalı.»

«Bir beşlik daha kesersen, geriye ne kalacak?»

Arka sıralar öne abanıyorlar, kalabalık merdivenin çevresinde gürlüyordu. Haykıran insanların kocaman açılmış ağızlarından çıkan buharlar, pudra tozu bulutlarına benziyordu. Vali bir adım geri çekildi. Pancar gibi kıpkırmızı kesildi, onun arkasında duran polis müdürü, eli kılıcında, öne çıktı. Taras merdivenin en alt basamağına varmıştı bile. Kırmızı sakallarla kaplı çenesini öne çıkararak haykırdı: «Bize kokmuş ördek satıyorsun. Senin yiyeceklerin yüzünden kan tükürüyoruz... İşte, al bakalım.»

Ve tüccarın ayakları dibine kanlı ve koyu, yapışkan bir kütle fırlatıldı.

Generalin tiksintiyle omuzları sarsıldı ve yağlı sırtını ihtiyar, şişko bir kedi gibi kamburlaştırmış duran ve hemen

kendisine doğru eğilen polis müdürüne doğru baktı. Koyu renk üniformalı jandarmalar en arka sıradan zorlukla ve beceriksizce merdivenin her iki yanındaki kar birikintilerine sıçradılar ve dizlerine kadar gömüldüler.

Ama fabrikatör iyiliksever bir tavırla şişko elini kaldırdı, polis müdürü tekrar doğruldu ve şefine soran, korkulu gözlerle baktı.

«Bu ne demek oluyor, dostum?» diye sordu Proşin, gözlerini kıstı ve Taras'ı görmeden ileri doğru baktı. «Sen ikna olmamışa benzersin.»

«Ücretin düşürülmesi konusunda mı?» Taras kalabalığa doğru döndü. İki adım arkasında, Malenkin'in öfkeyle kırışmış suratını gördü. «Yoksa bir yağ tulumu için bedavaya mı çalışalım?.. Elbette ikna olmadım.»

«Ne yapalım, seni zorlayamam» diye yumuşak bir yanıt verdi fabrikatör, inledi ve valiye baktı göz ucuyla. «Tanrı korusun! Eğer ikna olmadıysan, sana ücretini öderim, gidersin... İvan Zakaryeviç...»

Müdür çoktan efendisinin yanına gelmişti. Şimdi ona daha da sokuldu. Proşin gülümseyerek «Topçu»yu gösterdi «Lütfen hemen büroya gitme zahmetine katlanınız ve bu savaşçıya» ... gülmesi daha da dostçaydı şimdi «ücretini ödeyiniz ve onu çıkarınız.»

Müdür aşağıya indi. Polis müdürü arkasından seğirtti. Merdivenin altında, kılıçlarını şakırdatan jandarmalar onları bekliyordu. «Topçu», küçümsemeyle solgun dudaklarını sıktı ve büronun bulunduğu kanada doğru yürüdü. Malenkin tuttu onu. «Dur, bekle. Böyle bir şey tek başına yapılmaz... Sen sırf kendin için değil, hepimiz için konuştun. O zaman hesabını da yalnız sen verecek değilsin.»

Müdür korkak bakışlarla kalabalığa bir göz atarak mırıldandı: «Sen de mi ikna olmadın? O zaman lütfen sen de gel ve ücretini al. Gel, hesap görelim.»

Ama Malenkin alayla kafasını salladı.

«Saçmalama. Daha kimin kimle hesap göreceği belli değil, biz sizinle bir gün mutlaka hesaplaşacağız ama.»

Yakınında duran adamlara bir göz attı ve başını salladı. Kalabalık tepki gösterdi, en ön sıradan en arka sıraya dek bir homurtu duyuldu. Sayın baylar balkonda fısıldaştılar. Generalin yanında, mahmuzlarıyla çana benzeyen bir büyük subay belirdi. Vali bir emir verdi, elini siper ederek subaya bir şeyler fısıldadı, subay selam çaktı ve avlunun arka bölümündeki kapıya doğru koştu. Kalabalık olacakları tahmin etti, avluyu bir ürperti dolaştı. «Kazakları getirecek!»

Homurdanmalar sustu. İyice birbirlerine sokuldular. Bazıları girişe doğru döndü. Neredeyse atlarını aşka getirmek için bağıran kazakların vahşi haykırışları hemen duyulacaktı. Bu para ve rütbeyle satın alınmış, köle ruhlular, daha güçlü darbeler indirebilmek için üzengilere basıp doğrulacaklar, gemleri iyice sıkarak atların ağızlarını yırtacaklardı, çünkü o zaman at insanlara daha kolay saldırır.

Proşin merdiven kenarına yürüdü. Artık gülmüyordu. Kürk başlığın alt kısmında, alnında çizgiler belirmişti ve ağzından şimdiye kadar kimsenin dikkatini çekmeyen sarı, kırık bir diş kökü dışarı fırlıyordu. Öfkeyle kalabalığa baktı.

«Ne oluyor bakalım? Ben Tanrı korkusuyla ve yardıma hazır bir biçimde konuştum, ya siz ne yapıyorsunuz? Ekselansları vali beyin huzurunda ayaklanıyor musunuz? Kavga istemiyoruz. Size her şeyi anlattım, artık kabul edip etmemek size kalmış. Kabul etmezseniz sizi zorlayacak değilim. Buyrun büroya, hesap görün. Ne kadar çok adamı işten çıkarırsam, o kadar yararıma olur. Kutsal Sergius şahidimdir. Ama o zaman şunu isterim: Bir saat içinde benim alanımdaki evlerden çıkarsınız. Yasa, kötü niyetle işi terkeden adamları fabrika evlerinde oturtmamı yasaklıyor. Ekselansları da bunu onaylayacaktır. Kendileri çalışmayı korumak için lütfedip geldiler. Tekrarlıyorum: çalışmak istemiyorsanız, defolun.»

«Bu soğukta mı? Çocuklarımız karın üzerinde mi yatsın? Ne de işinize gelir ya.»

Kalabalığın arasından gelen bu ses derhal kadınların ağlayışları arasında kayboldu.

Ana kapının yakınında bulunanlar, «geliyorlar» bağırışlarıyla yan tarafa koştular.

«Susun karılar, efendi konuşuyor...»

Mihalçuk önlerinde duruyordu. Kimse onun nereden çıktığını bilmiyordu. Uzun, maymuna benzeyen kollarını sallıyor, bağırıyordu ve balkona doğru döndü. Gürültü dindi.

«İkincisi», patron sakin, vakarlı bir sesle konuşmayı sürdürdü, «size fabrika sahipleri arasında, grev yaptığı ya da bir ayaklanmaya katıldığı için işten çıkarılan bir adama hiçbir yerde iş vermemek için bir anlaşma bulunduğunu da bildirmek isterim.»

İnsanlar birbirlerine daha da sokuldular.

«Şantaj mı bu?»

«Neden şantaj olsun? Bu laf buraya yakışmıyor.»

Proşin, kalabalığın arasından konuşanı bulmak istermiş gibi boynunu uzattı. Ve komik bir biçimde onu taklit eden balkondaki diğer adamlar da boyunlarını uzattılar.

«Neden şantaj olsun? Sizler özgürsünüz ve canınızın istediğini yapabilirsiniz. Çar'ın âlicenaplığı sayesinde kölelikten kurtuldunuz. Kendi kendinizin efendisisiniz ve canınız isterse grev yapabilirisiniz.»

Kadının biri korkuyla bağırdı: «Tanrı seninle olsun, biz grevci filan değiliz.»

Vali söze girişti. Belli ki Proşin'in yanında sağır bir kukla gibi dikilmeye daha fazla katlanamıyordu. Konuştu ve çok yüksek ve gacırtılı çıkan sesiyle herkesi şaşırttı: «Bunlarla kavgalaşmayın, Sergey Porfiryeviç! Bu adamlarla işi kestirmeden halletmek gerek.»

«Gerçekten öyle.» Fabrikatör onayladı. «Onlarla daha fazla uğraşmamalıyım, ama onlara acıyorum Ekselans... Kö-

tü değiller, yalnızca bilgisiz ve cahiller. Biz onlara acımazsak, Tanrı da artık onlara yardım edemez. Ama madem emrediyorsunuz, artık son verelim.»

Bakışlarını kalabalığın üzerinde gezdirdi ve parmağıyla sıska, pılım pırtık bir dokumacıyı gösterdi. Sanki adamcağıza ölüm damgasını vurmuş gibi, komşuları derhal ondan uzağa kaçtılar. «Adın ne?»

«Mikail Bereşnoy.»

Bereşnoy alnını kırıştırarak bakışlarını çevresinde gezdirdi, ama hiç kimse onunla göz göze gelmedi, ve başını öne eğen kalabalık, sustu. Birkaç kadın bağırdı:

«Mişa... Mişa... çocuklarımızı düşün... onlara acı... Mikail... küçücükler daha...»

Mikail bir kez daha etrafına bakındı. «Kardeşler, ne söyleyeyim?»

Bakışlarını yere çevirmiş halde seslendiler: «Kendin karar ver, vicdanının sesini dinle.»

«Vicdanımın mı?» diye haykıran dokumacı, paçavraları parçalayarak göğsünü açtı. «Al, Herot, kanımızı iç, ama ikna olmuş değilim.»

«Mikail!»

Bağıranlar kadınlardı, ve onların haykırışları, fabrikatörün sesini bastırıyordu. Bir tek, Bereşnoy'un yanındaki adamı parmağıyla gösterdiği ve başını kaldırma dikkatsizliğini gösterdiği görüldü. Malenkin bir şeyler bağırdı, ama kimse onu anlamadı, Taras ve onu çevreleyen jandarmalar dışında. Saralı bir kadının krizi tuttu ve çitin kenarındaki karların içinde yuvarlanmaya başladı.

Patronun işaret ettiği işçi sendeleyerek merdivene doğru yürüdü. Başka bir dokumacı vahşice kalabalığın arasından kendisine yol açtı ve ona doğru atıldı. Aceleci bir jandarma, onu arkadan dirseğinden yakalamayı başardı. Ama hemen tekrar serbest bıraktı, çünkü dokumacı nefes nefese, artık

zorlukla çıkan bir sesle haykırıyordu: «Bitsin bu işkence! Güç sende, parala bizi; bitsin bu işkence, biz ikna olduk.»

Saflar sanki bir depremle sarsıldı. Kalabalık boğuk boğuk mırıldandı: «Anlaştık.»

Taras elini kaldırdı. «Arkadaşlar!» Sesi bir sinyal etkisi yaptı. Birisi bağırdı, bir diğeri öne geçmeye çalıştı. Ama bir kadın sesinin, direnmenin faydasızlığının umutsuzluğunu yansıtan korkunç, vahşi, ürkmüş çığlığı, tüm gürültüyü bastırdı: «Hepimiz kabul ediyoruz!»

Kapıdaki kazak atları korkarak şaha kalktılar, polis müdürü Taras'ın sırtına vurdu.

«Yürü! Rolünü oynadın oğlum! Şimdi sıra bizde.»

Malenkin Taras'a bir göz attı, öbürü yanıtladı. «Gevşemek yok.»

Fabrikatör haç çıkardı ve sinirli sinirli başlığıyla oynamayı bıraktı.

«Aferin. Keşke bunu hemen söyleseydiniz, her şey dostça halledilmeli. Ayılar gibi hemen saldırıya geçmemeli. Evet, demek kabul ediyorsunuz! O zaman dağılın, çocuklar. Ekselanslarının zaten çok zamanını aldık. Bereket versin çok soğuk değil.»

Sanki artık ne kendisi ne de saygıdeğer dostları için onlar orada değilmiş gibi, aldırışsızca kalabalığa sırtını döndü ve vali ile beraberindekilerin önünde eğildi:

«Lütfen yemeğe buyrun, baylar.»

Sonuç bu muydu?

Zorlukla soluk alan İrina, suskun, tek tek ya da gruplar halinde dağılan işçilerin arkasından baktı. Üzerinde alaycı pelerinli ayı olan kapının önünde kazaklar atlarını dehliyorlardı.

İrina gözleriyle Kosuba'yı aradı. Onu kalabalığın arasında görmüş ve Taras'ı götürürler ve Malenkin ondan yana çıkarken, çatılmış kaşlarının altında gözlerinin nasıl karardığı-

nı farketmişti. İrina onun da öne çıkacağından, kalabalığı coşturacağından ya da en azından bir şeyler söyleyeceğinden emindi. Bütün işçiler onu sever ve sayarlardı. Ama hayır, öyle yapmadı. Arkadaşlarına ihanet etti. İrina yorgun yorgun gözlerini yumdu.

Kosuba ona seslendi. Sesi her zamanki gibi sakindi, yürüyüşü de. «Ne yapıyorsun? Senin işin yok burada. Gözlerine çarparsan, işini çabuk bitirirler. İşten çekilmek mi istiyorsun?»

İrina Kosuba'ya baktı, ona yanıt verirken sesi üzüntülüydü: «Hangi işi kastediyorsun?.. Gördüm onların nasıl... Siz hepiniz tüm arkadaşlara ihanet ettiniz... Sürü gibi...»

Sustu ve elini yüzüne kapadı.

«Sürü gibi mi?» diye yineledi Kosuba. Sesi öyle sert ve soğuktu ki, İrina buz kesildi.

Onun sesinden bir hata işlediğini, belki de artık düzeltilmesi mümkün olmayan, çok yersiz bir şey söylediğini anladı. Elini onun koluna koydu. «Bağışla... Öyle üzgünüm ki... Aslında öyle düşünmüyorum... Anlamalısın... Onların gerçekte nasıl olduklarını biliyorum. Ama taviz vereceklerini beklemiyordum.»

«Demek sence iş milet dövülene kadar vardırılmalıydı, ha?» Kosuba sertçe yanıt verdi ve gözlerini kıstı. «Hayır, sevgili kızım, böyle olmaz.»

«Ama Malenkin ve Taras'ın mutlaka kurtarılmaları gerek,» dedi İrina çarçabuk, sesine sakin bir hava vermeye ve yansız konuşmaya çabalıyordu. «Gustilev'e gidelim, Kosuba yoldaş; birbirimize danışmalı ve bir karara varmalıyız.»

Kosuba oradan geçen bir delikanlıya işaret çaktı.

«Yoldaşları tavan arasındaki yerde toplantıya çağır. Yarım saat içinde, tamam mı?.. O zamana biz de orada oluruz.»

İrina'ya döndü. «Demek Gustilev'e gitmek istiyorsun?»

Sol gözünü alayla kırptı ve gür kaşlarını çattı. «İstersen gidelim. Nasıl olsa yarım saat zamanımız var, Proşin'in dediği gibi, hava da öyle pek soğuk değil.»

11

Gerçekte Gustilev onları bekliyordu zaten. Proşin ücretleri düşüreceğini bildirince, İrina'nın derhal kendisine koşacağından ve kendi deyimiyle «eylemsizliği»nden dolayı onu suçlayacağından iyice emindi. Ve bunun «eylemsizlik» değil, doğru sosyal-demokrat politika olduğuna İrina'yı ikna etmesi de mümkün olmayacaktı.

Mal sahibiyle tartışma başlamadan önce avluyu terk etmesi rastlantı eseri değildi, besbelli. Ama kızı buna ikna etmek hiç de öyle kolay değildi.

Bir tartışma toplantısı yapılacağı düşüncesi, Gustilev'i hiç de sevindirmiyordu. Son zamanlarda durmadan İrina'yla aralarında çatışma çıkıyordu. Bu kız artık onun örgütlenme planlarını hiç kabul etmemeye başlamıştı. Örgüte yeni katıldığı sıralar onca mutlulukla, hiç itirazsız her sözüne kulak veren itaatkâr ve güven dolu yoldaşla bu kızın aynı kişi olduğuna bin şahit ister. Ya şimdi... her lafa verilecek bir cevap buluyor.

Öğretmen bayanın kendisine yönelteceği binbir suçlamayı düşünerek huzursuzlanan Gustilev, aşağı yukarı volta atmaya başladı ve içini saran sıkıntının etkisiyle, her zaman o kadar övündüğü ve sevdiği bu rahat oda bile kendisine rahatsızlık vermeye başladı. Bu odada örnek bir düzen ve temizlik göze çarpıyordu, bol dökümlü kiraz kırmızısı perdeler, yatağın önündeki küçük halı, üzerinde altın rengi kaplarıyla, boylarına göre güzelce dizilmiş kitapların gururla teş-

hir edildiği ceviz ağacı kitaplık, hepsi düzen ve temizliği yansıtıyordu. Gustilev kitapları hakkında sohbet etmeyi pek severdi. «Çok kitabım yoktur, ama hepsi iyi seçilmiş kitaplardır» derdi.

Kapı çalındı. Koridorda ayak sesleri duyuldu — İrina'nın hafif adımları değil bunlar, diye düşündü Gustilev. Acaba çizme mi var ayağında? Toplantı gerçekten bitmiş midir? Oda kapısına vuruldu.

«Girin.»

Gelen, elinde bavulu, Rus iklimine göre fazla ince kumaştan bir palto giymiş, başında yabancı malı olduğu göze çarpan yumuşak bir şapka, genç bir adamdı. «Selam, ihtiyar. Viyatka'daki sürgün günlerini hatırlıyor musun hâlâ?»

Berrak, dost bakışlı gözler, sevinçli bir bekleyişle ona dikilmişti. Alnı yüksekti. İşte küçük sakalı ve burnundaki yara izi de duruyor. Oydu tabii.

«Baumann!»

İsim tüm kurallara aykırı olarak öyle yüksek sesle bağırılmıştı ki, konuk yan odaya açılan kapıya korkuyla bir göz attı ve hemen durumu kurtarma çabalarına girişen Gustilev'i sitemle süzdü. «Bir şey olmaz. Zaten burada hiç yabancı yok. Benden başka Feldşer adında biri daha oturuyor burada, çok iyi bir adam. Bize sempati duyuyor zaten. Şu anda evde değil... Hadi, anlat bakalım, neden yolun bu taraflara düştü? Bunca zamandır nerelerdeydin? Sürgünün çoktan bitmiş olmalı, öyle değil mi?.. Gördüğün gibi, ben Viyatka'da geçen bir yıldan sonra her şeyi yeniden güzelce yoluna koydum.»

«Görüyorum.» Baumann gülümseyerek cevap verdi ve bakışlarını perdeler, yatağın önündeki halı ve üzerinde fatura yığınlarının altında güzelce dizilmiş mavi kapaklı dosyaların durduğu yazı masasının üzerinde gezdirdi. «Bir kanaryan eksik. Viyatka'da vardı bir tane.»

«Hiç değişmemişsin! Hep aynı şakacı adamsın.» Gustilev

tatlı-sert gülümsedi. «Çıkar üzerini. Sahi, nereden geliyorsun böyle?»

«Nereden mi geliyorum?» — Baumann şapka ve paltosunu çıkarıp astı. «Cenevre şehrinden.»

«İltica ettiğin yerden mi?» Gustilev irkildi, ama hemen kendisini topladı. «Yoksa illegal olarak mı buradasın?»

«Tabii öyle!» — Baumann eğlenerek onayladı onu.

«İlginç soru: Viyatka'dan kaçtığımda sen daha oradaydın!.. Yıkanabilir miyim?»

Yanıt beklemeden lavaboya gitti. Gustilev dudaklarını ısırdı. «Beni nasıl buldun?»

«Bulmadım ki. Moskova'da yoldaşlara dokumacılarla nasıl bağ kurabileceğimi sordum. Senin adın verildi.»

«Adım ve adresim mi?» Gustilev çaresiz bir tavırla baktı ona. «Ne örgüt! Bir de kendine gizli örgüt der! Toplantılar okulumuzda yapılıyor oysa.»

«İrina Gsovskaya'da, biliyorum.» Baumann sabunlu yüzünü Gustilev'e çevirdi. «Ama komiteye haksız yere kızıyorsun. Beni gönderen Mark - Petroviç - Vasilyev.» Son üç kelime yavaş ve tane tane, son hecenin üzerine basa basa söylenmişti. Gustilev ince kaşlarını şaşkınlıkla kaldırdı. «Vay vay vay! Mark değil, Mark Petroviç de değil, Mark Petroviç Vasilyev ha!.. Üçüncü derecede güven. Merkezden geliyorsun demek.»

«Evet, 'Iskra'dan» — Baumann onayladı onu.

Gustilev şaşkın şaşkın sakalını sıvazladı. «Demek öyle ha! Vay canına... Duymuştum zaten. Ben Moskova'dayken, Lenin'in gönderdiği bir kişinin yurtdışından geldiği haber verilmişti!»

«Lenin'in gönderdiği mi? Herhalde partinin demek istiyorsun!» — Baumann doğruldu ve kurulandı. «Evet, onlar geldi. Artık şu eski klik işlerine bir son vermenin zamanı geldi, değil mi ihtiyar? Herkesin kendi köşeciğinde oturup kendi türküsünü söylemesiyle işler yürümez artık. Yalnızca par-

ti varolmalı. Durum ne? 1898'deki Parti Kongresi'nden bu yana yalnızca sosyal-demokratlar var, ama sosyal-demokrasi yok... Yeter artık! Gelişme var. Grevler artıyor. Öğrencilerden direniş haberleri geliyor, ve hatta liberallerin bile artık pembeleştiği duyuluyor. Çok geçmez, her yerde şafak söker artık.» — Güldü. — «Devrim kokuyor. Ama sizde Moskova'da gördüğüm tek şey çamurdu. 'Raboçeye Dyelo' (İşçi Davası) taraftarları işe girişiyorlar, ama onlar kaypak bir topluluk. Onlar ileriye doğru gelişmeyi frenleyeceklerini umuyorlar, işlerin politikasız yürüyeceğine inanıyorlar.»

Ne yapacağını şaşıran Gustilev'e bakmaya bile gerek görmeden kitaplığa doğru gitti.

«İyi bir atasözü şöyle der: 'Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.'» — Baumann eğlenerek kitap kapaklarını elledi. «Molohovzev: 'Genç Ev Hanımlarına Öğütler'. Yemek kitabı mı bu? Evlendin mi, yoksa evlenmeye mi niyetlendin?»

Gustilev kekeleyerek, «Hayır,» diye yanıtladı, «Feldşer ve ben... bazen... biraz çeşit olsun diye... yemek pişiriyoruz da...»

«Struve ha!» Baumann ince bir cilt çekti. «Bernstein, Prokopoviç, Tugan-Baranovski... Tüm zavallı anti-marksist literatür.»

Gustilev'e döndü ve onun rahatsız duruşundan her şeyi anladı. «Demek öyle... Tıpkı 'Revisor'da olduğu gibi; ne kötü sürpriz! Ekonomistlere mi kapıldın?»

Gustilev, «ben bunu yanılgı olarak görmüyorum» diye söze başladı. Yere bakıyor, ama kararlı bir tavırla konuşuyordu. «Tam tersine, ben Rus marksizmi için tek bir yol olabileceğine ve bunun da ekonomistlerin gösterdiği yol olduğuna inanıyorum: Proletaryanın ekonomik mücadelesine katılmak, yani, daha doğrusu, ekonomik» — bu kelimeyi özellikle vurguluyordu — «mücadelesini destekleme ve liberallerin muhalefet çabalarına katılma. — Evet, evet, biz şu kelime-

lerden korkmuyoruz! 'Liberal — muhalif'! Bu gerçek demokratik Marksizm yoludur. Ama sizin Lenininizin Marksizm dediği ve 'Iskra'sı yoluyla yaymak istediği hoş görüsüz, inkârcı Marksizm, bizi daha da derinlemesine illegal mücadele içine iten ve yok edecek olan zararlı akımdır. İşçi sınıfının politik örgütü!.. Deli olur insan! Bu delice düşünceler ancak Cenevre'de, Rus yaşamından uzakta oluşabilir.»

Baumann gülümsedi ve masanın kenarına oturdu. «Sakinleş, dostum, bunları yüz kez dinledim şimdiye kadar!.. Anlamadığım tek şey Moskova'daki başınız Grigori Vasilyeviç'in beni neden yanılttığı. O senin 'Iskra' taraftarı olduğunu söyledi. Yoksa, titiz bir istasyon şefinin aniden çıkıp gelen bir trene yaptığı gibi, beni bir çıkmaz sokağa mı sürüklemek istedi? Ya da benim sana 'Iskra'nın görüşlerini ve planlarını açıklayacağımı ve senin de...»

Gustilev omuzlarını silkti.

«O yalnızca bir parti önderinin olması gerektiği gibi sıkı ağızlı biri.»

«Elbette!» Baumann gülümsedi, bacaklarını salladı. «Siz bu mesele için savaş ilan ettiniz zaten.» Rişev'den şu dize geldi aklına, «Savaş başlayınca.» «Sahi, bana çay vermeyecek misin? Doğrusunu istersen, bu uzun yolculuktan sonra iyice üşümüşüm. Ee, planlar ne durumda?»

Gustilev sinirli sinirli güldü.

«Sizin planlarınız mı? Bay Lenin onları büyük bir açıklıkla, herkes öğrensin diye yayınladı ya. 'Iskra'nın dördüncü sayısı, 'Nereden Başlamalı?» adlı makalede, onun ajanlar yollamasının nedenleri hakkında tam bir bilgi veriyor. Zaten yüksek sesle düşünmek, tam da onun yöntemi.»

Baumann soğukkanlılıkla onayladı: «Evet, kesinlikle! Çünkü o diğerlerinin yaptığı gibi başkalarının desteğine güveneceğine, ne yapacağını bilerek kendi büyük bilgi hazinesinden yararlanıyor. Ve o bir gerçeği ilan ettiği için, yüksek sesle ve açık açık bundan söz etmesi doğrudur.»

Binanın kapısı yeniden açıldı ve hemen peşinden kapıya aceleyle, hafif hafif vuruldu. Gustilev tiz bir sesle bağırdı: «Kim o?» Bunu mahsus yapmıştı, çünkü gelenin kim olduğunu çok iyi biliyordu.

Derin bir kadın sesi yanıt verdi: «İrina!»

«Ah, Gsovskaya!» — Baumann kapının önünde duran bavulu ayağıyla kenara itti ve Gustilev ağzını bile açmaya zaman bulamadan kapının kolunu çevirdi. «Buyurun.»

İrina eşikte durakladı ve şaşkın şaşkın süzdü onu. Arkasında duran Kosuba alnını kırıştırdı ve yabancının yabancı malı elbisesine küçümseyen gözlerle baktı. Ütü izleri kusursuz, çizmeler parlatılmıştı, ceketin göğüs cebinden kırmızı devrimin rengiydi, ayaklananların rengi ve bu züppe kırmızı bir bezle burnunu silmeye kalkıyordu!

Baumann bir tuhafiyeci dükkânında hanımlara hizmet eden bir tezgâhtarın tatlı gülümseyişiyle selam verdi. «Kendimi tanıtmama izin verin. Drobaçev, Berlin'deki Kursner ve Ortağı firmasının temsilcisiyim. Buradaki fabrikanın çıkardığı desenleri incelemek üzere geldim.»

Kosuba onun selamını almadı. «Hesap defterleri için size geldik, Bay Muhasebeci,» diye bir şeyler homurdandı ve gür kaşlarını çattı. «Bir yanlışlık olmuş da defterlerde. Ama ziyaretçiniz var, daha sonra geliriz.»

Baumann aceleyle lafa karıştı: «Hayır, neden? Sizin ve yanınızdaki bayanın benim yüzümden tekrar buraya gelme zahmetine katlanmanıza izin veremem, hem de pazar günü. Tatil günlerinde de çalışıyor musunuz? Lütfen verin defterlerinizi, hemen halledilecektir.» Elini uzattı ve çok ciddi bir tavır takındı, yalnızca gözleri gülüyordu. Kosuba'nın bakışları daha da kararda. Bu defter hikâyesi gereksizdi. Defter mefter yoktu ellerinde, hem diğer kayıtlar olmadan muhasebeci evinde nasıl kontrol edebilirdi ki hesapları? Bu yabancı bile durumdan bir şeyler çakmıştı, çünkü onlarla dalga geç-

tiği kesindi. Ne yapıp da sıyrılsaydı bu işin içinden? Şu Gustilev de taşlaşmış gibi dikilip duruyor!

Kosuba herhangi bir bahane uydurmaktan vazgeçti. Sakin sakin geri döndü ve kapıya yürüdü. İrina onu izledi. Ama Baumann yavaşça seslendi: «Gsovskaya!»

Kız geri döndü. «Mark'tan selam getirdim.» Artık gülmüyordu ve çok ciddi konuşmuştu.

İrina irkildi ve Gustilev'e soran gözlerle baktı. Beriki isteksizce onayladı. İrina Baumann'a elini uzattı. «Gerçekten de inandım ve sizin bir yolcu olduğunuzu sandım. İnsanları onca iyi tanıyan Kosuba da inandı.»

Baumann kendilerine dönmüş olan işçiyi dostça ve dikkatle süzdü. «O da bizden mi?»

Kosuba sol gözünü kırptı. «Ben yalnızca bendenim.»

Bu konuşmaya son vermek isteyen İrina, aceleyle atıldı: «Tam zamanında geldiniz. Belki Gustilev yoldaşla ne yapacağımıza karar vermek için konuşabilirsiniz. Fabrika sahibi ücretleri düşürdü.»

Gustilev sinirli sinirli sözünü kesti: «Tek o değil. Bölgedeki tüm fabrikatörler de aynısını yaptılar. Ve bu bir kez Morosov'unki gibi büyük fabrikalarda uygulandıktan sonra, elbette ki Proşin gibi küçük bir fabrikada direniş yapmak mümkün değildi. İşçiler kabul ettiklerini bildirdiler, öyle değil mi?»

İrina heyecanla yanıt verdi: «Hepsi değil. Malenkin ve Taras karşı çıktılar.»

«Ne oldu peki?»

İrina bakışlarını yere dikti. «Polis tutukladı onları.»

«Diğer işçilerin gözü önünde mi?» diye sordu Baumann. Alnında çizgiler belirdi ve yüzünün ifadesi birden bire kararardı.

İrina ona hiç bakmadan başıyla evetledi.

«Daha bu sabah onlara dedim ki...», diye Gustilev söze

başladı. Kosuba kesti hemen sözünü, «Sence bu doğru herhalde, ha?»

Gustilev omuz silkti. Kısa bir suskunluktan sonra, «işçiler kabul ettiklerini bildirdiler» dedi. «Siz kendiniz, onların isteği kanundur demediniz mi?»

«Onların isteği mi?» diye haykıran İrina, başını hızla geriye attı. «Sizce onlar kendi istekleriyle mi açlık çekiyorlar? Kendilerini nasıl savunmaları gerektiğini bilmedikleri için kabul etmek zorunda kalmadılar mı? Ya biz, biz Sosyal-demokratlar? Onlara bir yol göstereceğimize, parmağımızı bile kıpırdatmadık. Bu bir yüz karasıdır! Burada, kendi aramızda, bunun sizin suçunuz olduğunu açıkça söylemek zorundayım.

İşçilerin altedilmelerine siz izin verdiniz.»

«Ben mi?» Gustilev şaşkınlıkla bir adım geri çekildi ve masaya doğru gitti. «Sizce ne yapmam gerekirdi? Fabrikada...» Hesap tahtasını kendine doğru çekti. «Bin... üç yüz... seksen bir işçi var... bunlardan...»

Tahtadan yuvarlaklar alışkın parmaklarının altında şıngırdadı.

«Dokuz, sekiz, yedi — 987 kadın, yani özünde gerici unsurlar.»

Kosuba dirseğiyle İrina'yı dürttü. «Demek ki sen gerici bir unsursun.»

«Örgütlü olanlar,» diye Gustilev sürdürdü ve yavaşça yuvarlakları ileriye itti, «On bir kişi. Taras ve Malenkin'i çıkarırsak, geriye kalır dokuz kişi,» yuvarlaklar bu kez hızla ve alaycı bir sesle şıngırdadılar. «Kitleye oranla bu bir hiç.»

Hesap tahtasını alışkın muhasebeci tavrıyla geriye itti. Tahta yuvarlaklar yavaşça şıngırdadı.

Baumann güldü. «Hayret, insanları hesaplamada çok ustasınız. Akıl hesap içindir atasözü doğrulanıyor.»

Kosuba hafifçe öksürdü. «Yani sen diyorsun ki, nasılsa değmeyeceği için biz uykuya yatalım, öyle mi?»

Gustilev bezgin bezgin Baumann'a döndü: «Buna daha iyi uyan bir atasözü var, dövüşten sonra yumruğunu sallayarak tehdit yollayan adamlardan söz eden atasözü.»

«Dövüş oldu bitti mi ki?»

Bu kurnazca soru üzerine İrina ve Kosuba aynı anda ilgiyle atıldılar: «Dövüşmek gerekli mi sizce?»

Baumann çok ciddi cevap verdi: «Neden buradayım dersiniz?»

İrina heyecanla ellerini çırptı. Gustilev'in dudakları titriyordu. «Dövüşmek mi?» diye bağırdı. «Grev mi demek istiyorsunuz? Aklınızı mı kaçırdınız? Bu Jakobenciliktir! Devrimci bir palavra! Bir gün bile dayanamazsınız. Mevsim kış. İşçiler yalnızca yiyecek değil, giysi ve yakacak da düşünmek zorunda. Zahmet edip işçi evlerine gidiverin. Ayakkabıları olmadığı için, çocukların çoğu yatakta yatıyor. Ağlıyorlar... Onları görünce, insanın gözleri doluyor. Söylüyorum size, bir gün bile dayanamazlar. Bırakalım bunu, gerçek bir kriz anında greve çıkmak zaten deliliktir... 'Rus Haberleri' bile bu krizi doğruladı.»

«Tabii.» Baumann alayla gülümsedi. «'Moskova Haberleri'nden de alıntı yapmalıydınız. Elbette ki liberaller tüccarların hamlesini destekliyorlar; kendilerini besleyenler tüccarlar zaten. Tam da şu anda yapılacak bir grev, Moskovalı tekstil fabrikatörleri için felaket olurdu, işte bu yüzden bu gazeteler krizden daha da fazla söz ediyorlar. Morosov, Konşin ve Proşin daha yeni ordu için acil, büyük bir devlet siparişi için sözleşme imzaladılar. Sözleşmeyi yerine getirmezlerse, o zaman Petersburg veya Lodz'daki fabrikalara sipariş verilecek; her halükârda Moskova işi alamayacak. Bu siparişi kaçırmamak için her şeyi yapacaklardır... Bilirsiniz, en büyük işler orduyla yapılanlardır ve bu işten çok para kazanılır.»

«Sipariş mi? Bunu nereden biliyorsun?» diye sordu Gustilev.

«Benim sana neden bunu bilmediğini sormam gerek asıl. İnsan düşman kampında olup bitenleri bilmeden nasıl bir savaş yürütebilir? Belki sen Çarlık ordusunun Çin'de Japonların yardımıyla Çinlileri talan ettiğini de bilmiyorsundur, ha?»

İrina'yla Kosuba birbirlerine baktılar ve İrina çekine çekine: «Çok şaşırdım...» dedi. «Bu sipariş işi doğru mu gerçekten? Eğer durum böyleyse, kendileri için bunca tehlike yaratabilecek bu çatışma riskini göze almaları aptallık değil mi? Neden düşürüyorlar ücretleri?»

«Çünkü işlerin çatışma noktasına gelmeyeceğine emindiler» yanıtını verdi Baumann. «Onların fabrikalarda ajanları vardır, tahminle iş görmezler. Grev yapılmamasını, teslim olmak gerektiğini bize ispatlayan, Sosyal-Demokrat Parti'nin herhangi bir üyesi değil, bu bölgede partinin örgüt yöneticilerinden binlerce dokumacının başında bulunan bir şahsiyetti, şimdi kulaklarınızla duydunuz. — Ama biz, başaracaklarını baştan beri bildikleri için ücretleri düşürdüklerini kanıtlayacak durumdayız. Bunu kanıtlamak için, onlara vurmak zorundayız.»

Gustilev, «demagoji!» diye bağırdı. «Onlara vuramayacağımızı anlamalısınız. Kitle örgütlü değil.»

Bauman, «kitle ancak mücadele içinde örgütlenir» diye kendinden emin, sükünetle cevap verdi.

«Gidelim.» Kosuba ağır ve kararlı bir hareketle kasketini başına geçirdi. «Her halükârda yoldaşlara tavan arasında toplanmalarını haber verdim. Orada her şeyi konuşuruz... Sana hangi isim verildi, yoldaş?»

«Graç.»*

---

* Graç: Karga, ekin kargası. Rusya'nın birçok bölgesinde karga kışın daha sıcak yörelere göç eder. Geri dönüşü ilkbahar habercisidir. Karga bir öncü, bir habercidir.

Kosuba düşünceli bir tavırla tekrarladı: «Graç mı? Graç bir ilkbahar kuşudur. Güzel bir isim, yoldaş.»

Sustu, ve sonra göz ucuyla Gustilev'i işaret ederek, ekledi: «Sen bu cinsten değil misin?»

«Hayır,» gülerek yanıtladı Baumann. «Değilim. Ben ne ekonomist, ne de oportünist bir küçük-burjuvayım. Ben bir 'Iskra' taraftarıyım. Tanıyor musunuz 'Iskra'yı?»

«Duydum bir şeyler bunun hakkında, evet ya, duydum» diyen Kosuba sol gözünü kırptı, herhalde bu onun eski bir alışkanlığıydı. «Ama daha fazla bir şey bildiğim yok. Sizleri anlamak gerçekten de zor, herkes başka bir şey anlatıyor çünkü. Ve yazılan şeyler de çokluk anlaşılmıyor... Çok kalacak mısın burada?»

«Göreceğiz bakalım.» Baumann canı sıkılan Gustilev'i gülerek süzüyordu. «Bu arada arkadaşlarla sohbet ederiz. Çoğaltmaya yarayan herhangi bir aletiniz var mı?»

İrina övünerek: «Herhangi bir alet değil, gerçek bir teksir makinamız var,» dedi. «Bana ait. Bir gecede 100-200 kopya çıkarabilirim.»

12

Gustilev'in öngörüsüne göre, tavan arasında toplanması gerekenlerin sayısı on bir, iki tutuklanan çıkarıldığında dokuz kişi olmalıydı, ama gelenler yüz kişiden fazlaydı. Sema, Kosuba'ya endişeli endişeli, ilgili kişilere gizlice haber iletmek için elinden geleni yaptığını, ama nasılsa diğer arkadaşlarının da haberi olduğunu ve mutlaka gelmek istediklerini anlattı. Ayrıca, gelenler güvenilir kişiler olduğu için, bir zarar gelmezdi bundan.

Şaşılacak şeydi. Ama yeniden serbest bırakılan Taras ve

Malenkin'in çıkagelmeleri daha da şaşırtıcıydı, hatta idareci, ücreti kabul ettikleri ve bundan böyle ayaklanma kışkırtıcılığı yapmamaya söz verdikleri takdirde, itaatsiz tavırlarını unutacağı ve işten atmayacağı sözünü vermişti.

Taras gülerek, «Söz verdim» dedi. «Ama sözümü nasıl tutacağım, benim bileceğim şey. Onlara verdiğim yemini bozarsam, beni ne Tanrı cezalandırır ne de şeytan, düşüncem budur.»

Graç konuşmasına, mal sahibinin karışıklıklardan korkmasının bir kanıtı olan iki arkadaşın salıverilmesine dikkat çekerek başladı. Ve işçilere bunun nedenini açıkladığında, sıkıntılı yüzler aydınlandı. Gerçekten de durum, grev yapılırsa Proşin teslim bayrağını çekecek gibi gözüküyordu.

Elbette ki bu kararı almak korkutuyordu onları, çünkü şimdiye dek Proşin'in fabrikasında hiç grev yapılmamıştı. Kıt kanaat da olsa kendilerini geçindiren dokuma tezgâhlarını durdurma düşüncesi onları korkutuyordu. «Mantık teslim olmak zorunda kalacağını söylüyor. Ama ya bir de teslim olmazsa? Fabrikayı gerçekten kapatırsa?»

Ama bu düşünceleri derhal çürüten gene kendileri oluyordu. Onun bu kârı başka bir fabrikatöre bağışlaması ve siparişin başkasına verilmesi riskini göze alması olacak şey değildi. Bu onun iş bilir fabrikatör kafasına uymazdı.

«Ya Kazakları getirirse? Valinin ihtiyar Proşin'in yanında buraya kadar gelmesi boşuna değildi. İşçilere onu bir generalin koruduğunu göstermek istiyordu.»

Gençler güldüler. «Ne çıkar bundan! Bunu bugün herkes bilir. Morosov işçileri nicedir şu türküyü söyledi:

'Bütün memleket tüccarın çiftliği.
Zordur karşı durmak paraya'».

«Durun! Para işini n'apacağız? Grev sırasında da para

gerek, yemek içmek zorundayız. Proşin hemen teslim olmaz, hiç değilse papeller aşkına direnir.»

Ama işçiler bunun yanıtını da gene kendileri buldular. Ücretlerini peşin bir haftalık almıyorlar mıydı? Bir hafta dayanabilirlerdi, zaten haftalık ücreti peşin almış olacaklardı. Sema ne olur ne olmaz, ertesi gün dükkândan bir haftalık ihtiyaçlarını almalarını önerdi. Önceden de veresiye verilmişti kendilerine. Şimdi bir çatışma korkusu varken ortada, veresiye almaları daha kolay olmaz mıydı? Parayı pazardan alış-veriş için kullanmak daha iyiydi.

İrina, «neden pazardan alış-veriş yapalım?» diye atıldı. «Toptancıdan herkesin ihtiyacını karşılayacak kadar alır, sonra bölüşürüz. O zaman daha ucuza gelir, öyle değil mi, Graç yoldaş? Çocukların bakımı ve yemek işlerini örgütlemek gerek. Diğer ülkelerde greve çıkanlar hep böyle yaparlar.»

Herkes için toptan alış-veriş yapılması ve çocuklara bakılması düşünceleri, herkesin çok hoşuna gitti. Toplantıya katılanların çoğu bekârdı, ama onlar da aile babaları için bu yardımın ne kadar değerli olduğunu kavrıyorlardı.

«O zaman para da ortak bir kasada toplanacak.»

«Tabii grev fonunda toplanacak. Her şey yolunda gidecek.»

«Diğer taraftan da destek göreceğiz. Moskova'da bizler için yardım toplayacaklardır.»

Graç söze girdi: «Parti üzerine düşeni yapacaktır. Yanımda birkaç ruble var. Başka fabrikalar da bize yardım edeceklerdir, parti sağlar bunu, çünkü patrona karşı her direniş, bir işçi davasıdır ve tüm işçiler desteklemelidirler.» Partiden söz etti, böyle acil işçi sorunlarına ileriye götürecek biçimde önderlik etme görevini anlattı partinin.

Derhal fabrika lojmanlarında hazırlıklara girişme kararı aldılar, ancak çok dikkat etmek zorundaydılar, yoksa patronun ispiyonları durumu öğrenir ve onları şikâyet ederdi. Graç ertesi gün vilayete giderek Morosov ve Konşin işçilerini

greve çağırmak istiyordu. Kosuba, ona başvurabileceği birkaç adamın adını vermeyi önerdi. Konşin ve Morosov fabrikalarında küçük sosyal-demokrat örgütler vardı. Baumann, grevin tüm fabrikalarda aynı anda başlayabilmesi için her şeyi iki gün içinde halletmek istiyordu. Ama Proşin-işçileri karşı çıktılar buna. «Neden aynı zamanda başlasın grev? Neden biz Morosov-işçileri greve başlayana kadar bekleyelim? Hayır, bu fikir önce bizim aklımıza geldi ve greve önce biz başlayacağız. Konşin ve Morosov işçileri bizden örnek alsınlar. Oralarda çalışan bir sürü insan kazanılana kadar, gerçekten de hazırlıklar için iki gün gerek size. İşler daha hızlı yürümez oralarda. Bize bir gün yeter. Yarın her şeyi konuşuruz, erzak depolarız ve öbürgün sabahleyin kimse iş başı yapmaz. Hepimiz toplanır ve grev komitesinin yönetimini ele alırız.»

Her şey yolunda gibi görünürken, birden bire bir engel çıktı. Yönetmekten söz ederken, hepsi birden Baumann'a bakıyorlardı ve Kosuba içlerinde en yaşlısı ve işçilerin en çok saygı duydukları kişi olarak hepsi adına konuştu: «Dur bakalım! Sen gidersen işleri kim yönetecek? Kim üstlenecek bunu?»

«Sen.»

«Ben mi?» Kosuba öyle şaşırmıştı ki, farkına varmadan oturduğu sandalyeden kalkmıştı. Ama işçilerin saflarında onaylayan bir fısıltı dolaştı. Baumann güldü.

«Eee? Hakkından gelirsin, değil mi?»

«Öyle mi dersin?» Kosuba yavaşça sordu. «Ne de olsa politik bir mesele. Ben de ne politikacıyımdır ya!»

Baumann evetledi. «Politik bir mesele, evet. Ve senin nasıl bir politikacı olduğunu grev gösterecek.»

Kosuba gene göz kırptı. «Pekâlâ! Anlaştık!»

Gençlerin saflarında gene neşeli bir fısıltı dalgalandı. Malenkin Kosuba'nın sırtına vurdu. «Dikkat, ihtiyar! Kaftanlı ayıyı iyice öldürme.»

Taras atıldı: «Nedenmiş o? Nereye kaçabilir ki? Elimizden kurtulamaz. Hiç uçan ayı görmedim şimdiye kadar.»

Gustilev'in alt dudağı iyice aşağıya sarkmıştı, can sıkıntısıyla dinliyordu konuşmaları. Bu tartışmada kendisinin hiçbir rolü olmamıştı ve kimse de onu dikkate almamıştı. Graç yönetiyordu toplantıyı ve de öyle bir yönetiyordu ki, Gustilev bu adama karşı elinden hiçbir şey gelmeyeceğini derhal anlamıştı, diğerleri öylesine bir coşkuyla dinliyorlardı onu. Ayrıca Gustilev'in sahneye çıkmamasının bir nedeni daha vardı. Grevin başarıya ulaşabileceğine inanmıyordu ve bu umutsuz davayı «Iskra» taraftarlarına bırakmayı daha uygun buluyordu. Grev yenilgiye uğrayıp da aç kalan işçiler dokuma tezgâhlarının başına geri döndüklerinde, «Iskra» yandaşlarının maskelerini düşürecek ve arkadaşlara, Lenin'in görüşlerinin nelere yol açtığını ve onların yoksulluğunu nasıl daha da arttırdığını gösterecekti.

İlerde bu adama daha kolay karşı çıkabilmek için, yalnızca bir kez söz aldı. Grevin kesinkes polis baskısına yol açacağına dikkat çekti. Şimdiye kadar her grevde tutuklamalar yapılmıştı. Greve karşı çıktığı yoktu, ama bu noktaya kafa yorulmasını istiyordu.

Ama sözlerinin nasıl karşılandığını görünce, sıkıntısı daha da arttı. «Onun» adamları, onun partinin örgütleyicisi olarak böyle laflar etmesinden utanıyorlarmışcasına, bakışlarını kaçırıyorlardı kendisinden. Kimileri şöyle düşünüyorlardı: Bu muhasebeci de neden gelmiş buraya? ve onun kalleşin teki olduğundan emindiler. Hatta genç bir delikanlı, açık açık şunları söyledi: «Tutuklamalar mı? N'olmuş yani? Kurbansız savaş verilmez. Biz böyle savaşmak istiyoruz. Korkanın yolu açık, çeksin gitsin — öyle adamlara ihtiyacımız yok, hele bir de memursa, hiç yok.»

Gustilev hiç ses çıkarmadan yuttu bu hakareti. En gizli düşüncelerini açığa vuracak değildi! Baumann zaten illegaldi burada, her türlü riski göze alabilirdi, ama kendisi için

durum farklıydı. Ve o zaten yalnızca açıkça ortaya çıkan legal bir partiden yanaydı. O yüzden çenesini tuttu ve toplantı bitene değin, bir daha da ağzını açmadı.

13

Böylece Graç o gece kendiliğinden eski sürgün arkadaşının yanına dönmedi geceyi geçirmek için. Gustilev de onu davet filan etmedi, oysa dört yıl önce «İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği»ne katılmaktan, aynı davadan dolayı tutuklanmış ve haritalarda adı bile geçmeyen, Viyatka eyaletinin küçücük Orlov Şehrine sürgün gitmişlerdi. O zamanlar her gün görürlerdi birbirlerini. Ve şimdi yarım saati bile doldduracak kadar konuşacak konu bulamıyorlardı.

Açıkça içlerini dökecek olsalar, durum çok kötüşebilirdi. Bereket versin Kosuba her şeyi düşünmüş, Gustilev'le fısıldaştıktan sonra, hava kararır kararmaz Baumann'ın bavulunu almak üzere birini yollamıştı oraya. Toplantıdan sonra adamlar, gizli bir toplantıdan sonra yapılması gerektiği gibi, tek tek ve de ikişer ikişer dağıldılar, ve Graç ne yapması gerektiğini düşünerek etrafına bakındığında, Kosuba hemen anladı onu. Gustilev'in elini sıktı ve Graç'a dönerek, «Gidelım» dedi.

Baumann da Gustilev'le vedalaştı ve ardından bavulunu sordu.

«Bende» yanıtını veren Kosuba, onunla birlikte uzaklaştı.

Kosuba'nın fabrika mahallesinin kıyıcığında, rüzgârdan eğrilmiş bir evceğizde tek bir odası vardı. Evin ardında tarlalar uzanıyordu. Zifiri karanlık bir geceydi, bir tek kar, karanlıkta mavi mavi parlıyordu. Graç sınırdan geçişini düşün-

dü ve nedense bu yaşadığı gün ona birden güzel ve sevindirici göründü. Yaşamak ne güzel!

Kosuba tüm yol boyunca oralarda olan bitenden ve insanlardan söz etti. Hep çok kısa, ama çok açık konuşuyordu ve Graç, onun bu henüz geri, yarı köylü dokumacılara önderlik edecek doğru adam olduğundan giderek daha fazla emin oluyordu. Bunu ona da söyledi.

Tam o anda Kosuba'nın odasına girdiler. Baumann'ı kapı eşiğinde bekleterek odanın karanlığına daldı. «Burası çok dar» dedi. «Ben ışık yakana kadar bekle, yoksa ya bir şey kırarsın ya da kendi bacağını kırarsın.» Bir kibrit tutuşturuldu, cam şıngırtısı duyuldu. Kosuba lambayı yaktı. Konuğa döndü ve pırpır eden solgun sarı ışıkta sevgiyle baktı ona. «Bu işe uygun muyum sence? Yanılıyor olmayasın? Bak ben ilk bakışta yanıldım senin hakkında, seni pek adam yerine koymadım. Yalnızca yakalığını, kıravatını, çizmelerini gördüm ve bir züppe diye düşündüm. Ama sen gerçekte bambaşkasın.»

Baumann gülerek sordu: «Nasılım yani?»

Lamba daha iyi yanmaya başladı, oda daha fazla aydınlandı. Baumann etrafına bakındı ve bu adamı bulduğuna sevindi.

Küçücük odada kaba tahta masa, büyük, hantal yatak ve iki tabure, bir de Baumann'ın geçidi olduğu gibi tıkayan koskoca bavulu yüzünden hareket etmek hemen hemen imkânsızdı. Yoksul ve dardı oda, ama düzenliydi ve öyle temizdi ki, odanın görünüşü kurtarmak için değil, sahibinin isteğiyle topladığı hemen belli oluyordu. Kosuba'nın tam da olması gerektiği gibi bir insan olduğu belliydi. Yalnız mı oturuyordu?

Hayır, siyah saç örgüleri çözülmüş bir kadın dinleniyordu yatağın üzerinde. Örtüyü kulaklarına dek çekmişti. «İyi günler... lütfen arkanızı dönün, kalkıp çay pişireceğim.»

«Çok iyi,» Kosuba Graç'a hiç gerekmediği halde açıklamak istedi: «Bu benim ihtiyar. Otur, şimdi çayımızı içeriz.»

Baumann karşı çıktı: «Hiç gerek yok, çok geç oldu.»

Ama yatak gıcırdadı. «İhtiyar» sevecenlikle doğruldu ve Kosuba kesin bir tavırla: «İnsan hiç konuğuna çay sunmaz mı? Olmaz öyle şey. Çok vaktimizi almaz. Benim Niyuram'ın eli çabuktur. Birkaç dakikada hazırdır çayımız. İyi gelir sana.»

Ocağın başına çömelen Niyura kocasını destekledi: «Şimdiye kadar hiçbir Rusun çaydan zehirlendiği görülmemiş. Kibriti ver, Kosuba.»

Kosuba kutuyu uzattı ve tabureyi Baumann'a doğru sürdü. «Yöneticiliği Gustilev'e vereceksin sanmıştım... Bana sorarsan, bir parti üyesinin ön plana geçireceği adam partililerden biri olmalıdır. Ama sen bir parti üyesini kenara ittin ve partisiz birisini aldın.»

Baumann burnunu çekti. Bu konudan hoşlanmadığı belliydi.

Ama hemen cevap verdi: «Senin görüşün doğru, ancak şunu da hesaba katmalısın: Henüz gerçek bir partiye sahip değiliz, onu kurmaktayız daha. Henüz herkes farklı farklı düşünüyor ve öyle parti üyeleri var ki, aslına bakarsan kendilerine parti üyesi adını vermeye hiç hakları yok. Kuşkusuz en iyi, en inançlı devrimcileri partide birleştirmek için uğraşılıyor, ancak bu, parti dışında da yaşamını devrim ve işçi sınıfı uğruna feda etmeye hazır insanlar bulunmadığı anlamına gelmez kesinlikle.»

Kosuba evetledi. «Doğru! Ben de bunları söylüyorum arkadaşlara. Gustilev'i dinlemeyin, o işçi değil diyorum.»

Baumann parmağını salladı tehditkâr bir ifadeyle: «Dur bakalım Kosuba, ben de işçi değilim.»

Kosuba homurdandı. «Sen başkasın. Ben genel konuşuyorum. Ve ayrıca ben sırf Marks'ın... neydi yahu?.. Manifesto'da yazdıklarını tekrarlamıştım...»

«Okudun mu onu?»

«Evet. Orada açıkça şöyle deniyor: Proletarya dışında bütün diğer sınıflar pisliktir!»

Baumann kahkahalara boğuldu. «Marks böyle demiyor, bu senin uydurman.»

«Yok, böyle diyor,» Kosuba ayak diredi. «Yazık, geri verdim kitabı, yoksa sana o satırı gösterirdim.»

«Ben Marks'ı ezbere bilirim, göstermene gerek yok. Belli ki şöyle bir okumuşsun, ama gene de okumuş olman çok iyi bir şey. Yazdıkları doğru, değil mi?»

«Evet... öyle görünüyor...» diye lastikli bir cevap veren Kosuba, karısına bir göz attı.

«Neden öyle görünüyormuş? Neresi kafana yatmıyor?»

«Kafama yatmıyor demedim,» Kosuba gene yavaş yavaş cevap verdi. «Sadece 'öyle görünüyor' diyorum, çünkü önce gözümle görmem ve her şey üzerine kafa yormam lâzım... Düşünürken aceleye getirmekten hoşlanmam. En emini, adım adım gitmektir... Şimdi, bu ağır bir konu ve uykudan önce konuşmaya uygun değil. Bana tek bir şey söyle, çok merak ediyorum: Her zaman böyle neşeli misin?»

Baumann gülerek bavulunu açtı. «Evet, her zaman.»

«Niye?»

Baumann omuz silkerek yanıt verdi, gözleri birden çok ciddileşmişti: «Haklı olduğumu ve doğru biçimde yaşadığımı biliyorum.»

«Doğru biçimde mi?» Kosuba'nın kaşları dimdik havaya kalktı. «Nereden biliyorsun haklı olduğunu? Buna kendin mi karar verdin?»

Baumann kapağını açıp üzerine eğildiği bavuldan doğruldu.

«Hayır, Lenin yardım etti bana.»

«Lenin mi?» Kosuba başını çevirdi. «Tavan arasında da hep Lenin'den söz ettin. Bu senin Lenin gerçeğin ne olduğunu

ve bunun yaşamda nasıl gerçekleştirilebileceğini biliyor mu? Ben nereden başlamam gerektiğini bile bilmiyorum.»

Baumann üstte duran çamaşırları kenara itti ve bir tomar gazete çıkardı. 'Iskra'ydı. Üst köşesinde 4. sayı yazıyordu, Baumann Kosuba'ya uzattı tomarı. Kosuba gözünü kısarak başlığı okudu: «Nereden Başlamalı?»

Gülümsedi. «İyi! Okuyalım bakalım. Bizim için olanın hepsi bu mu?» diye sevinçle sordu Baumann'ın gazeteleri masaya bıraktığını görünce. «Mükemmel! Fabrika işçilerinin gerçeğe nasıl susadıklarını bilemezsin. Her sayı kapışılıyor.» Baumann'ın endişeli bakışlarını farkedince güldü. «Karıma yan yan bakmana gerek yok, o da bizden. Okuma bilmez ama her şeyi anlar. Niyura, şunları şimdilik saklayıver.» Baumann'ın omuzu üzerinden eğilerek bavulun içine baktı. «Amma çok var.» Sonra anlamlı anlamlı ıslık çaldı. «Yakalanırsan, iki kez hapsedilmeye yeter.»

Baumann güldü ve bavulu kapattı. «Hapisten dışarı çıkan yollar da var.»

Niyura yamulmuş, eski, ama temiz semaveri masaya koydu.

«Hiç içerden kaçtın mı?»

«Evet, sürgüne göndermişlerdi.»

«Hapiste de yattın mı?»

«Peter-Paul Kalesi'nde. Petersburgta, bir ada üzerinde böyle bir kale var.»

«Çok yattın mı?»

«Neredeyse iki yıl.»

«O zaman da hep neşeli miydin?»

Baumann güldü. «Hayır, ağlamıştım.»

Kosuba başını salladı. «Tuhaf bir adamsın! Hiç senin gibisini görmedim. Senin yaşadığından daha zorlu bir hayat olamaz. Her an kelepçe vurabilirler sana. Ben olsam soluk almaya bile cesaret edemezdim. Ya sen? — Sen gülüyorsun.»

Baumann hâlâ gülüyordu. «Çayımızı içip yatalım. Yok-

sa hemen kaçacaksın. Bir de adım adım gitmekten söz ediyordun.»

14

Teksir makinasının çoğalttığı kâğıtlarda silik mor harflerle, ama gene de okunabilecek gibi, şunlar yazılıydı:

«Proşin - Fabrikası İşçilerinin Talepleri.

1 — Ücretler düşürülmeyecek, 3 Kapik arttırılacak.
2 — Kadınlar ve gündelikçiler 20 kapik alacaklar.
3 — Çalışma süresi artık sadece 10 saat olacak.
4 — Fabrikada bir revir kurulacak. Bu olmazsa, hastanede Proşin-Fabrikası işçileri için bir yatak hazır tutulacak.
5 — Yasalara uygun koruma önlemleri.
6 — Sağlığa zararlı olduğu için, yaşı küçük olanlara zor iş verilmeyecek.
7 — İdare işçilere nazik davranacak.
8 — Eski damıtma kapakları yeni, pirinç kaplı kapaklarla değiştirilecek, bunlar haftada bir temizlenecek.
9 — Tuvalet düzeltilecek ve sağlığa uygun bir hale getirilecek.
10 — Çalışma yerlerine saatler takılacak.
11 — İçme suyu kaynatılacak. Su deposu içme suyu depolamaya uygun değil.
12 — İşçilerin çoğunluğu tarafından istenmeyen, listede adı geçen idareciler atılacak.

13 — Yukarda sıralanan talepler, diğer fabrikaların işçilerinin taleplerinin aynısıdır.»

Bu talepler daha iyi formüle edilebilirdi, ama Kosuba, işçilerin ileri sürdüğü talepleri kasten sırf anlam olarak değil, kelimesi kelimesine aynen yazmıştı. Kulağa kötü gelse de, esas mesele, tüm ilgili kişilerin genel kararlara katılmış olma duygusunu hissetmesiydi. Ve bu işçilere güven veriyordu.

Son talep, Proşin-fabrikası işçilerinin yalnızca kendileri adına değil, tüm fabrika işçileri adına konuştuklarının işareti olarak, Malenkin ve Taras tarafından ileri sürülmüştü. Bu talep orada bulunanlar arasında herhangi bir kavgaya neden olmadı. «Tümü»nün katıldığı neden belirtilmesindi?

Kosuba Baumann'a Morosov-fabrikası işçileri greve hazır olana kadar iki gün bekleyip sonra greve çıkma sözü vermişti, ama toplantıda gençleri, en başta da Taras'ı buna ikna etmeyi başaramadı. Grevin derhal başlamasını istiyorlardı. Kosuba ciddi ciddi karşı çıkmaktan kaçındı; onların coşkusunu frenlemekten korkuyordu, çünkü Proşin-fabrikası işçilerinin sırtını sağlamlaştırmak kolay olmamıştı. İşin doğrusu, kimse açıkça karşı çıkmamıştı, ama bir çoğu karamsar ve ciddiydi, kadınlar iç geçiriyor, ihtiyarlar inliyordu. Kosuba uzun bir süre grev kararını oya sunmaya cesaret edemedi, ancak Güstilev idarecilerin kaçtığı haberiyle çıkagelince, artık kimse tereddüt etmedi, çünkü artık geriye dönüş olmadığı herkesin kafasına dank etmişti.

Mücadele başlamıştı!

Grevciler, tek bir oy dışında, oy birliğiyle Kosuba'yı grev önderi seçtiler. Ve kendilerine bir grev fonu bulunduğu ve ücretlerinin dörtte üçünü bu fondan alacakları bildirildiğinde, yüzler aydınlandı. Dükkândan alış-verişler yapılmıştı bile, böylece beş gün sakin sakin olayların nasıl gelişeceğini bekleyebilirlerdi. Gene de beş gün uzun bir süreydi ve işçi-

ler zorlu yaşamları boyunca daha uzun bir zaman için önlem almaya alışmamışlardı. Şarkı söyleyerek dağıldılar.

Ertesi gün Konşin ve Morosov fabrikalarında da işçilerin greve başladığı haberi geldi. Proşin işçilerini iyice neşelendirdi bu haber. Yalnız yola çıkmadığını, sağında ve solunda omuz omuza birlikte yürüyen arkadaşlar bulunduğunu bilmek, çok hoş bir duyguydu.

15

Hava kararıyordu.

Mihalçuk, Proşin-fabrikasının önündeki virajdan yarım verst uzakta, şosede dikiliyor, durmadan ayak değiştiriyor ve üşüyordu.

Kışın hava erken kararır. Kar tepeciklerinin ardındaki akçaağaçları kuşatan grilik giderek koyulaşıyordu. Yıpranmış yolun üzerindeki delikler kara kara, esneyen ağızlar gibi açılıyor, ve Mihalçuk virajı şoseyi iyice görebilmek için gözlerini giderek daha fazla zorlamak zorunda kalıyordu. Hayır, hâlâ atlı filan yoktu görünürde. Bu arada hava büsbütün kararmıştı, artık hiçbir şey seçemez olmuş, iş sadece kulaklarına kalmıştı. Kalbi huzursuz, korkuyla çarpıyordu. Konşin, Morosov ve Proşin fabrikatörleri nasıl olmuş da taviz vermişlerdi? Müdür: «Grev için çok kötü bir zaman, çünkü grev büyük bir siparişi tehlikeye düşürüyor» demişti. Az kalsın sipariş Lodz'daki fabrikalara veriliyordu. Fabrika mahallesinde olanları anlatmak çok zordu... Kosuba eller üzerinde taşınıyordu. Ve o, Mihalçuk, patronun tarafını tutma aptallığında bulunmuştu. Artık fabrikada yaşayamazdı! Kimbilir, belki de kovalarlardı bile onu!

Gene de müdür, kısa sürede her şey yeniden yatışır ve es-

ki hale döner demişti. O zaman ücretleri yeniden düşüreceklerdi, ve eski düzeni geri getireceklerdi. Ama ya bunlar daha zaman alırsa? Bakalım tekrar eskisi gibi olacak mı? Bugün mahalleden geçmeye gör, işçileri tanıyamazsın, grev sayesinde zafer kazandıklarından beri hepsi değişti sanki.

İşte Mihalçuk'un kafasından geçenler bunlardı; kafası öyle bir takılmıştı ki, geriden, fabrika yönünden yaklaşan üç adamı farketmedi bile. Mihalçuk'u farkettiklerinde, adımlarını yavaşlattılar ve sessizce, büyük bir dikkatle ona sokuldular. Ancak birinci adam omuzunu yakalayınca geriye dönebildi. «Kimi bekliyorsun, dostum?»

Mihalçuk şaşkınlığından karın içine çöktü. Bakımsız bıyıklarının tutamları arasında kurt dişleri sarı sarı parlıyordu. Ağır yumruğunu sıktı, ama hemen gerisin geriye indirdi elini, çünkü önünde duranlar üç kişiydi. Ve ilk adam, onu omuzundan kavramış olan, tüm vilayette güçlülüğü dillerde dolaşan Yegor Nikiforov'du. Fabrika işçileri güreşte güçlerini denemeye kalkmasınlar, Moskova'dakiler arasında bile Nikiforov kadar kuvvetli adam bulunmazdı.

İkincisi Taras'tı, üçüncü adamı daha hiç görmemişti Mihalçuk, yoksa yüzünü hatırlardı, çünkü adamın yüzü, berrak gözleri ve burnunun üzerindeki yara izi dikkatini çekerdi.

Taras saygıyla yabancıya döndü ve alçak sesle: «Bu yolda dümdüz ilerleyin, yoldaş, hemen yetişiriz biz size. Şunun-la baş başa bir konuşalım hele.»

Berrak gözler Mihalçuk'u tanımadan süzdü. Yabancı:

«Hayır, ben burada kalıyorum. N'oluyor?»

«N'oluyor?» diye yineledi Nikiforov. «Bir şey olduğu yok.»

Mihalçuk'a doğru eğildi. «Sorumu anladın mı? Kimi bekliyorsun?»

Mihalçuk tilki gibi kafasını omuzlarının arasına çekmiş, bir Nikiforov'a, bir yabancıya bakarak mırıldanıyordu: «Bırakın beni... Kimi bekleyebilirim ki? Geziniyordum öyle.»

«Gezinmek mi? dedi Yegor alayla ve parmaklarını öyle bir sıktı ki, Mihalçuk ta kalın kürkün altından omuzunu sıkan mengeneyi hissetti. «Herhalde gezip dolaştığın bir sevgilin var, ha? Söyle bakalım, dün neden Moskova'ya gittin!»

Sorguya çekilenin boynu kürk yakanın içine daha da çok gömüldü. Nikiforov adamın omuzunu bıraktı ve örgü eldivenini çıkardı elinden.

«Hasta kızkardeşimin... yanındaydım.» Mihalçuk korkudan taş kesilerek fısıldadı ve gözlerini yumdu.

«Hasta kızkardeşin jandarmaların yanında yatıyor herhalde, ha? Jandarma karakoluna sıvışırken görüldün, hain herif!» Güçlü el paltoyu kavradı, çengeller, düğmeler karlara döküldü. Mihalçuk aklını kaçırmışcasına haykırdı.

«Yanılıyorsunuz. Tanrı şahidimdir... Tüm ulular adına yemin ederim... Benim jandarmada ne işim var?»

Taras boğuk bir sesle, «Biz de onu merak ediyoruz! İtiraf et, tavşan yürekli, kimdi ele verdiğin? İtiraf etmesen de, yaptığın şey pis suratından belli oluyor... Susuyorsun ha? Hadi, Yegor...»

«Dur.» Yabancı hızla atıldı ve Yegor'un elini tuttu sıkıca. «Böyle olmaz.»

Taras öfkeyle, «Ya nasıl olur? Yılanın başını ezmezsen, insanlar yaşayamaz.»

Birden sesini kesti ve kulak kesildi. Mihalçuk'un gözleri sevinçle parladı. Uzaktan çan sesleri, at nallarının takırtıları ve konuşmalar duyulmaya başlamıştı.

«Polis müdürü! Bir o çift atlı arabaya biner. Demek beklediğin oydu!»

Yegor suratının ortasına bir tane yapıştırdı. Mihalçuk hiç ses çıkaramadan bayıldı. Taras üzerine eğildi. Ama atların nal sesleri tehditkâr bir şekilde yaklaşmaktaydı. Jandarmalar...

«Hadi Yegor, ormana, atlar oradan geçemez.»

Yegor yerde hareketsiz yatan Mihalçuk'u ayağıyla dürtükledi. «Elimizden kaçamazsın, daha görüşeceğiz.»

Bir kar yığınının üzerinden atlayarak iki arkadaşının ardından seğirtti. Hemen sonra tere batmış atlar, yerde yatan vücudun önünde durdular.

Kısık bir ses haykırdı: «Durun!»

Arabacı dizginleri kastı. Hızla geriye savrulan kürk örtünün çengeli kızağa çarptı, kırmızı şeritli mavi jandarma kasketi takmış uzun boylu bir subay arabadan yere atladı. Şişko polis müdürü soluğu tıkanarak izledi onu.

«Durun! Yoksa ateş ederiz.»

Jandarma gerçekten çekti tabancasını. Ama yoldan atlayan gölge, şosenin kenarına kadar gelen ormanın sıklığında yitip gitmişti bile.

«Çabuk, izleri takip edin!»

Bu arada yanlarına ulaşan jandarma atlıları emre uymak istediler; ama kar derindi, atlar geri kaçtı.

«Buradan geçemeyiz, Ekselansları. Bu zifiri karanlıkta ormanda nasıl bulalım onları?.. Ve üstelik bir de kar! Bir adam becerebilir bunu, ama atlar asla.»

Polis müdürü soluyarak yerde uzanmış yatan vücuda doğru eğildi. Mihalçuk derhal gözlerini açtı.

Polis müdürü hayal kırıklığına uğramıştı: «Yaşıyor itoğlu it. Kan burnundan geliyor. Kalk bakalım, ne yatıp duruyorsun burada, salak? Seni geberttiklerini sandıydık.»

«Neredeyse olacaktı o dediğiniz, Ekselans!» Mihalçuk zorlukla nefes alıyordu, güç halle doğruldu. «Kötü şeyler oldu, Ekselans. Ben içeri girerken, şeytan bu fabrika işçilerinden birini jandarmanın oraya yollamış, görmüşler beni. Bu yüzden Nikiforov neredeyse öldürüyordu beni.»

«Günün birinde toptan gebertecek o seni» diyen polis müdürü, bir de sözlerinin etkisini güçlendiren el hareketi yaptı. «Hainlerin hesabını çabuk görür onlar. Kısa süre önce

Oreşovoda iki ajanı bir buz deliğinde boğdular. Tabii işin yoksa failini bul bakalım.»

«Biz onları, onlar da bizi,» süvari komutanı onun söylediklerini onaylayarak kızağa doğru gitti. «Ama boşver, sıkma sen canını. Adın ne?»

Polis müdürü, «Mihalçuk» dedi.

Subay başını salladı.

«Tabii burdan derhal kaybolmalısın, ama Moskova'da seni daha iyi yerleştiririz. Ne olur ne olmaz diye soyadını da değiştirelim. Onlar böyle adamların adını ilân etmeyi pek severler... Hadi sana sözgelimi Mihalçuk değil de Mihalin diyelim. Tıraş ol, saçını daha kısalt, şeytan bile tanımaz seni.»

Mihalçuk sevinçle homurdandı, «Çok yaşayın, Ekselansları.»

Süvari subayı lütufkâr bir edayla: «Görüyor musun» dedi, «Çar hazretlerine yapılan hizmet karşılıksız kalmaz. Bu Nikiforov'u hallederiz, atalarına yollarız onu. Yalnız mıydı?»

Mihalçuk telaşla yanıtladı: «Hayır! Taras Prohorov da yanındaydı, üçüncü adam yabancının biriydi.»

«Yabancı mı?» Süvari subayı kulaklarını dikti. «Demek öyle ha! Dur, Fiyodor!» Hareket etmek üzere olan arabacıya seslendi. «Adamın yüzünü hatırlayabilir misin?»

Mihalçuk'a cüzdanından çıkardığı bir fotoğraf gösterdi. «İlya Petroviç, bir kibrit! Hadi bakalım, bu o surat mı?»

Birden çakan ışıkta Mihalçuk hafif bir kumaş palto giymiş, yumuşak, alnına kadar inen şapka, kısa bir sakal ve elinde iki bavul taşıyan genç bir adamın resmini gördü. Gözler ve burun seçilmiyordu.

«Hayır, Ekselansları, buna hiç benzemiyordu.»

Subay inatla yanıt verdi: «Benziyordur mutlaka. Bu vilayette olduğu kesinlikle biliniyor. Kısa süre önce Morosov ve Konşin fabrikalarındaydı. Burada da her şeyi onun kış-

kırttığına yemin edebilirim. Resme yeniden iyice bak. İlya Petroviç, bir kibrit daha lütfen.»

Resim yeniden aydınlatıldı. — Orman sessizdi. Atlar hızla soluyorlardı. Bunun aynı adam olduğunu kabul etsin miydi? Yok canım, neden baştan söylemedin diye bir de hesap sorarlardı o zaman.

«Hayır, bunu hiç görmedim.»

«Hiç görmemiş» subay taklit etti onu. «Eşek herif sen de!»

Polis müdürü endişeyle atıldı: «Orman demir yolunun kenarına dek devam ediyor, biz burada sohbet ederken, onlar istasyona varmasınlar da. Geri dönmeyelim mi? Mihalçuk da köyün girişini beklesin.»

Mihalçuk korkudan bembeyaz kesildi. Burada yalnız kalmak mı? Hayır!

«Ekselansları, istasyona gitmek istemiyorlar. Yanlarında eşya yoktu, yalnız beni yakalamak için gelmişlerdi; yemin edebilirim buna... Ama belki de köye bizden önce varır ve oradakileri uyarırlar.»

«Şeytan götürsün... hakkın var...» Subay alnını kırıştırdı ve emir verdi: «Kızağın ön tarafına geç, bizi evlere götüreceksin. Nasıl olsa artık saklanmana gerek yok, kendini ele verdin çoktan. Yürü, Fiyodor.»

Arabacı dizginlere asıldı, çanlar şıngırdadı ve kızağın arkasından, sıska atlarıyla polis müdürünün ateşli küheylanlarına yetişmeye çalışan jandarmalar dehlediler hayvanlarını.

16

İrina sevinçli, neşeyle döndü odasına. «İşte gittiler.»

Bu istasyondan değil, diğerinden yola çıkması gereki-

yordu. Ne çok isterdi onu oraya kadar geçirmeyi, Kosuba ve onu tanıyan tüm diğer arkadaşlar ve yoldaşlar da öyle.

«Graç bir ilkbahar kuşudur.» Elinde olmadan bir gülümseme dolaştı dudaklarında.

Dikkatli olmaya ve onunla birlikte gitmemeye karar vermişlerdi. Taras ve Nikiforov gitmişlerdi yalnız, ani bir kötü rastlantı durumunda onu koruyacaklardı.

Semuşka boş bavulu tek başına trene götürmüştü, illegal yayınlar çoktan tüm vilayette dağıtılmıştı.

Kaç gün geçmişti o günden beri? Parmaklarıyla saydı. Vilayet tanınmaz durumdaydı. Onlara yardım eden bunca insan nereden çıkmıştı? Yıllarca yan yana yaşamışlardı, ama sanki masal ülkesindeymiş gibi, birbirlerinden hiç haberleri olmamıştı. Ne harika insanlardı öyle! Semuşka kendi vilayetlerindendi. Her zaman onun sıradan bir delikanlı olduğunu düşünmüştü. Ya şimdi! Graç sadece bir kez, kısaca konuşmuştu onunla ve oğlan şimdi tanınmaz haldeydi. Gustilev çok bozuktu. Ne Kosuba ne Taras ne de Sema onunla anlaşabiliyordu. Moskova'ya taşınmaktan söz ediyordu. Graç orada onun türünden, ne kokar ne bulaşır, sürüsüne bereket olduğunu söylüyordu.

İrina başörtüsünü çıkardı ve aynaya baktı. «Tanrım, ne dağınık görünüyorum.»

Saçını taradı ve odanın öbür ucundaki komidine doğru gitti. Bu sıradan bir komidin değildi. Oda yoksul döşeliydi. Bir ilkokul öğretmeninin maaşı yeni eşya almaya yetmiyordu, anca yaşatıyordu insanı. Odada bir yatak, bir masa, bir kitap rafı, bir lavabo, onun üzerine asılı bir de ayna vardı; tüm eşya bundan ibaret. İnsan yarım saatte tümünü toplayabilir ve bir arabaya yükleyip götürebilir. Her şey ucuzdu, yalnızca komidin büyük ve kabaydı, pahalı maun ağacından, mutlaka zengin bir tüccar karısı çeyizini saklıyordu içinde.

Bir türkü mırıldanan İrina, komidine gitti. Ama aynı anda kapı açıldı, yaşlı, çok sade giyimli, bembeyaz saçlarına si-

yah dantelden bir başlık oturtmuş bir kadıncağız hiç kapıya vurmadan içeri girdi, içini çekti ve başını salladı.

«Niye artık hep geç geliyorsun? Hiç evde durduğun yok. Genç bir kıza yakışmıyor... Kimse böyle evde durmayan bir kadınla evlenmez.»

İrina güldü, yaşlı kadına koştu ve kucakladı onu. «Bir şey anlamıyorsun, anacık! Üzme kendini, her şey yolunda. Eğer evde çok az bulunuyorsam, çok işim var da, ondan. Ne çok şey yapmam gerek, bir bilsen!»

Anayı tekrar kapıya götürdü. «Şimdi de çok acele bir işim var.»

Eşiğin önünde anayı tekrar öptü, kadıncağız yumuşamış, soruyordu: «Yemek yiyeceksin hiç değilse, değil mi? Öğlen yemeği bile yememişsindir sen.»

İrina itiraf etti: «Yok, yemedim. Aslında kurt gibi açım... Yemeği ısıt anacık. Ama buraya getir. Ç›k işim var. Çalışırken yerim.»

Yaşlı kadın üzüntüyle içini çekti, başını salladı ve odadan çıktı. İrina onun ardından kapıyı iki kez kilitledi, tekrar komidine döndü ve en alt çekmeceyi açtı. Boştu. Sadece bir çift yamalı çorap vardı içinde. İrina çekmecenin tabanını kaldırdı ve ince kâğıt, bir teksir makinası ve açık mor mürekkep çıkardı. Gerçek basımevlerinin kullandığı türden koyu renklisini ele geçirememişti.

Hızla çalışıyordu. Alışkın el, bir sayfa kâğıt alıyor, yeni, temiz bir sayfa takıyor, kola basıyordu ve işte yeni bir bildiri daha hazır.

Bas, bırak, bas, bırak... Tıpkı dokuma tezgâhında olduğu gibi. «Faust»un Margarethe'si gibi duruyordu orada, aynı iki örüklü sarışın baş, örükler omuzlarına iniyor. Onun aklına da Margarethe geldi ve önce yavaş, sonra giderek hızlanan bir sesle söylemeye başladı şarkıyı: «Thule'de bir kral yaşardı...» Dur bakalım! Makinada bir bozukluk var. İrina kâğıdı çıkardı.

Rus Sosyal-Demokrat
İşçi Partisi
Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!
Moskova tekstil bölgesi işçilerine.
Yoldaşlar!

Grevimiz zaferle sonuçlandı. Kapitalistler dokumacıların ortak hareketine boyun eğdiler. Grevin parlak örneği, kitle halinde örgütlü ortaya çıktığında, işçi sınıfının nasıl bir güç oluşturduğunu kanıtlıyor.

Yoldaşlar, bu birliği her zaman, grevin bittiği şu anda da korumak istiyoruz. Diğer bölgelerdeki ve eyaletlerdeki yoldaşlarla ilişki kurmalıyız. Hepimizi aynı görev birleştiriyor, hepimizin sınıf düşmanı aynı. Unutmayın, yoldaşlar, düşmanın gücü onun kendi kuvvetinden değil, bizim bölünmüşlüğümüzden geliyor.

Bunun altında oldukça okunaksız ve çok soluk harflerle şunlar yeralıyordu.

«M... oros... ka 82...»

İrina sıkıntıyla başını salladı, ve kopyayı kenara koydu. Şimdi teksir makinasını düzeltmesi gerekiyordu, zahmetli iş. Ve bildirilerin ertesi sabaha kadar hazır olması gerekiyordu, tam da bu kez iyice belirgin ve okunaklı olmalıydılar, çünkü sözcükler öyle zafer bilinci doluydular ki ve bu, Baumann'ın burada yaptığı gibi diğer yerlerdeki işçileri mücadeleye çağırmak üzere onları terketmeden önce, burada, Proşin-fabrikasında kaleme aldığı son bildiriydi, ah bu ilkbahar kuşu Graç.

Kapıya vuruldu. İrina hırçın, cevap verdi: «Hemen, anne.»

Daha hızlı ve aceleyle vurulmaya başladı kapıya. «Ne kadar da sabırsızsın!»

İrina teksir makinasını komedinin üzerine yerleştirdi ve kapıya gitti, bir yandan da türküsünü mırıldanıyordu: «Thule'de bir kral yaşardı.»

Kilit bir kez çevrildi. Birisi kapıyı iteledi, ama açılmadı, çünkü iki kez kilitlenmişti. İrina güldü. «Şu sabırsıza bakın!»

Anahtarı ikinci kez çevirdi, omuzuyla kapıya yaslandı ve azıcık araladı, aralıktan elini uzattı. «Tabağı bana ver, içeriye giremezsin. Sırlarım var.»

Ama kıllı parmaklar, dirseğinin üst tarafından mengene gibi sıktı kolunu. O şaşkınlıkla parmaklar sanki dev parmağı gibi göründü gözüne. Kapı vahşice, yerinden sökülürmüşcesine açıldı ve İrina'nın omuzlarına sertçe çarptı.

«Sırlarınıza bir göz almak istiyoruz, küçük hanım.»

Uzun boylu, güçlü kuvvetli, bıyıkları özenle kıvrılmış jandarma süvari subayı, İrina'nın kolunu hemen bırakmadı. Onun arkasından bir sürü başka polis doldu odaya. Arkalarından Mihalçuk'un aşağılık yüzü göründü.

Süvari subayı eliyle işaret ederek Mihalçuk'u yanına çağırdı ve İrina'yı göstererek sordu: «Bu mu?»

Surat kasıldı ve onay anlamında eğildi, sonra tekrar öbürlerinin arkasına sıvıştı. «İşte bu.»

Süvari subayı komodine doğru döndü, teksir makinasını ve silindiri gördü, sevinçle tısladı; «Bakın hele! Eksiksiz bir matbaa!»

Yavaşça yaklaştı ve teksir makinasını inceledi. «Mükemmel! Hiç böyle bir tanesini görmemiştim! Kendiniz mi icat ettiniz bunu ?»

İrina tiksintiyle kolunu sildi. Kolunun üst kısmında, süvari subayının sıkıca kavraması yüzünden mavi bir çürük lekesi oluşmuştu. Soğukkanlı, onayladı: «Evet, tabii kendim icat ettim.»

Süvari subayı alkışladı: «Mühendis olmalıydınız siz.»

İrina: «Olacağım daha» yanıtını verdi.

Süvari subayı başını geriye attı ve kahkahayla güldü. «Kadının görevi evinin işleri ve erkeğin hizmetini görmek-

tir. Sizin de bilmeniz gerekir ki, Rus İmparatorluğu'nda kadının devlet hizmetine girmesine izin yoktur.»

İrina omuz silkti, «Eğer ben mühendis olacaksam, bu ne Rus İmparatorluğu'nda ne de hemen değil, birkaç yıl içinde, bu imparatorluk artık varolmadığında gerçekleşecek.»

Polisler içeri daldılar ve odayı aradılar. Şişko polis memuru bir anahtar demeti şıngırdatıyordu elinde, yazı masasını açtı, okul defterleri, kâğıtlar ve mektuplar çıkardı... İrina alnını kırıştırdı. Mektuplar tehlikeli değildi, kız arkadaşlarından ve tanıdıklarından gelmişlerdi, ama yabancı, iğrenç insanların mektuplarını okumaları, dayanılır şey değildi.

Şiltenin altında birkaç «Iskra» sayısı buldular. Demek oradalarmış! Onları nereye koyduğunu nasıl olup da unutmuştu! Grevin başarıyla sonuçlanmasından ve Graç'ın gidişinden beri çok şaşkındı. Oysa Graç kendisini uyarmış ve illegal yazıları iyi saklamasını öğütlemişti, çünkü ev aramaları ve tutuklamalar olacağı hesaba katılmalıydı.

Süvari subayı yavaş yavaş ve düşünceli bir tavırla «Iskra» sayılarını saydı. Yüzünde alaycı bir gülümseme vardı. «Bir matbaa... bir illegal yayın deposu... pazar okulu maskesi ardında propaganda. Siz yalnız ilkokulda değil, pazar okulunda da ders veriyorsunuz, değil mi? Ben sizin orada Romanov'ların iktidarı ve haşmeti konusunda ders vermediğinizden eminim, küçük hanım! Hapishane kokuyor, farkında mısınız?»

İrina yanıt vermedi. Acaba eşyalarını toplamalı mıydı şimdi? Hapishaneye neler götürebileceğini sorsun muydu? Çamaşırlar? Kitaplar? Herhalde kitaba izin vermezlerdi.

Süvari subayı masaya oturdu, bir dosyadan beyaz bir kâğıt çıkardı ve yazdı:

«Tutanak. Proşino. Nr. 47.

Jandarma - Özel Birliği Süvari Subayı olan ben...»

İrina'yı süzdü. Şirin, güzel yapılı, iki saç örgülü bir genç kız. Hem de neşeli! Kalemi elinden bıraktı. «Nasıl yapabildi-

niz bunu, küçük hanım? Daha çok gençsiniz, anneniz de çok sevimli üstelik.»

Evet, annesi! Niye burada, odada değil o? İçeri bırakmadılar mı yoksa? Yoksa onu da mı tutukladılar?.. Ya da kendisi mi içeri gelmek istemedi? Süvari subayı yeniden kalemi eline aldı ve küçük, zarif harflerle, burada olanların tutanağını yazmaya koyuldu. Diğer «düzen koruyucuları» sessizce duvarın önünde dikiliyorlardı. Mihalçuk kaybolmuştu. İşini görmüş, onları ele vermişti, şimdi saklanıyordu. Ne olursa olsun utanmış görünüyordu. Yaptığı işten mi, yoksa ondan mı utanıyordu? Geçen yıl ondan para istemişti; kızkardeşi hastaydı. Öyle bir rica etmişti ki... Çok zoruna gitmiş, maaşı iki kişiye yetişmemesine rağmen, gene de ona bir şeyler vermişti. Ya o ne yapıyordu...

Süvari subayı yazı yazmayı bıraktı, bir cüzdan ve içinden bir fotoğraf çıkardı. «'Iskra'yı bu haydut şefinden mi aldınız?»

Graç'tı bu, elinde bavulları, başında yumuşak şapkası, dudağında neşeli gülücüğüyle. Ne yakışıklı görünüyordu! Şipşak bir resim! İyi çekilmiş. Devrim'den sonra bu resmi almalı polis arşivinden, orada bulunur herhalde! Bu düşünce onu neredeyse güldürecekti. Süvari subayı dikkatle gözlüyordu onu. Dudakları ve gözleri seğirmedi bile ve hiçbir şey belli etmedi.

«Bunun kim olduğunu bilmiyorum.»

Süvari subayı gözlerini ayırmadı ondan. «İnkâr etmezseniz daha iyi olur. Köyde tutukladık onu az önce. Onunla ilişki kurmamış olmanız olanaksız. Size nedensiz yere değil, sırf kendi yararınıza olduğu için soruyorum. Bunun gibi ipten kazıktan kurtulmuş bir cani sizi kolaylıkla böyle bir olaya bulaştırmış olabilir. Henüz öyle genç ve safsınız ki... Biz her şeyi gözönüne alırız. Açıkça itiraf ederseniz, az bir cezayla kurtulursunuz, hakkınızda daha hayırlı olur.»

«Siz beni bırakın da kendi kaderinizle ilgilenin,» İrina

omuzunun üzerinden kabaca cevap verdi ve subaya arkasını döndü. «Eninde sonunda hali kötü olacak olan sizsiniz, ben değil... Eşyalarımı toplayayım mı?»

Aynanın önüne gitti ve başlığını geçirdi başına. Duvarın arka tarafından, sanki aynanın tam arkasında duruyormuş gibi, annesinin usuldan, acı hıçkırıklarını duydu birden. İrina'nın yüzü kasıldı, kaşları çatıldı ve dudakları titredi. Duvara vurdu.

«Anacığım, canım benim, ağlama... Hoşça kal.»

17

Kosuba bir bavulun önüne diz çökmüş, aceleyle içindeki eşyaları dışarı atıyordu. Niyura endişeli, eşikte dikiliyordu: «Mavi pantolonlular köyde arama yapıyorlar. Aslan'ı, greve katılan Morkovyev'i aldılar. Şu anda okulda, İrina Dimitriyevna'nın yanındalar. Çok uzun kaldılar orada!»

«Biliyorum, gördüğün gibi bütün hazırlıkları yapıyorum.»

Niyura gözlerini yumdu. Hâlâ, eşikte dikiliyor ve başını eline yaslamış, bakıyordu. «Nereye gidebilirsin ki bundan sonra... Söyle bana, nereye gitmek istiyorsun?»

Kosuba, kolunda bavuldan çıkardığı eşyalar, ayağa kalktı. Sesine bilerek kaygısız bir hava vermişti: «Deliğe girmeye hiç niyetim yok. Giderim, daha iyi.»

Niyura kıpırtısız dikilip duruyordu. Sesi sakin, neredeyse kayıtsızdı: «Gidiyorsun ha? Nereye?»

Kosuba güldü ve kadını kucakladı. «Oraya işte... Doğru olanı düşünmeye başladın bile, ihtiyar. Yeni bir yaşam kuracağız, değil mi? Graç'ın yaşadığı gibi... Doğru biçimde ya-

şadığı için ne de mutlu ve kolay onun hayatı. Biz de öyle yapacağız...»

Niyura başını salladı. «Biliyordum. Daha ilk geceden anlamıştım senin aklını nasıl karıştırdığını. O ortaya çıktı çıkalı, senin ağzında hep Graç, hep Graç. Önceleri kendi aklını kullanırdın, ya şimdi...»

Kosuba alnını kırıştırdı. «N'olmuş şimdi? Sen benim sırf başkalarının dediklerini tekrarladığımı mı sanıyorsun? Hayır canım, ben hâlâ kendi aklımı kullanıyorum. Ama düşüne düşüne şunun farkına vardım ki, bugün gerçek bir işçi ancak devrim için çalışabilir, başka çıkar yolu yoktur. Graç'ın hakkı var. Çar'ı kovalamadan kendi efendilerimizle de başa çıkamayız. Efendilerin bize nasıl bir hayat yaşattığını da kendi gözünle görüyorsun işte.»

«Gördüm, hâlâ da görüyorum.» Niyura evetledi, gözleri alayla parladı. «Ama Graç gelene değin, yaşadık gene de. Kaçman gerekmemişti. Neye yarar ki kaçmak? Seni nasılsa yakalarlar! Her yerde yetkililere haber verecekler: Bu Kosuba denen adamı görür görmez yakalayın.»

«Ya o Kosuba denen adam nerede olacak? Güldü ve yeni bir pasaportu salladı, dizlerine çarptı. «İşte belge! Oku bak: 'Nikolay Nikolayev Graçev.' İşte yepyeni bir kimlik, bununla başkente de, her yere de giderim. Orada yoldaşlarımı bulurum. Anlamalısın bunu, Niyura... Artık işler öyle eskisi gibi değil, bir başına ve nereden başlayacağını bilmez halde değiliz. Gideceğim her şehirde yoldaşlarım var artık, bana yardım edecek insanlar var. Ve onların insana nasıl el uzattığını Graç'ta gördün işte.»

Niyura bile bile kabaca cevap verdi: «İyi ya! Sen burada nutuklar atmakla meşgulken, civciv gibi kapana sokacaklar seni. Ver bana çamaşırları. Gömlekleri yerleştirdin mi? Yıkamıştım onları.»

«Dinle ihtiyar, yalnız sana söylüyorum, kimseye bildir-

memelisin. Kiev'e gidiyorum, Graç bana oradan bir adres verdi.»

«Görüyor musun, gene Graç... Diyorum ya, onsuz hiçbir şey yapamazsın sen.»

«Ayrıca Graç ta oraya gitti. Ama senin bunu bilmen gerekmez. Sana söylemem gerekmezdi... Artık değiştiremeyiz, çıktı ağzımdan bir kere. Demek ki, ben Kiev'e gidiyorum, sen Moskova'ya gidiyorsun ve orada kızkardeşinin yanında bekliyorsun. Sana haber eder, sonra da kendim gelirim. Ne olur ne olmaz, al sana yirmi ruble.»

Niyura yıpranmış kırmızı banknotları avucunda sıktı. «Nereden geliyor bu bolluk?»

Kosuba, «Yeter» dedi, «yoksa boyuna Graç'tan söz ediyorum diye bana gene eziyet edersin... Hadi çabuk! Yeni bir yaşamda görüşmek üzere.»

18

Semenov Hassa Alayı'na mensup taburun bandosunun ilk safında yürüyen trampteçiler, İçişleri Bakanlığı'nın kasvetli binasına varmışlardı. Jandarma Kuvvetleri şefi olan Bakan Bey ister binada bulunsun ister bulunmasın, onuruna selam durmadan oradan geçemezlerdi Bando şefi trampetlerin uğultusu arasında sola döndü, yürümesini geri geri sürdürdü, beyaz eldivenli elini kaldırdı, salladı ve dev gümüş trampetler berrak ayaz havasında mağrur, mütehakkim ve coşkulu Semenov marşını çalmaya başladılar. Askerler bedenlerini iyice dikleştirdiler, düzgün saflar da süngü uçları parıldadı, ağır asker çizmeleri, at nalları ve kızak tekerleklerinin ezdiği kara daha sert basmaya başladı.

«Sol, sol. bir, 'ki, bir, 'ki!»

Penceresinin altında birden bire marş çalınmaya başlayıp, düşüncelerini kesintiye uğrattığında, Bakan meşe tahtasından oyulmuş büyük yazı masasının üzerinde duran ince bir safya kâğıda eğilmiş, oturuyordu, hoşnutsuzlukla başını kaldırdı. Kafasından geçirdiği, devlet işleriyle ilgili önemli bir düşünceydi —bir bakan başka şey düşünebilir mi hiç—, ve birden bire unutunca aniden çok önem kazandı düşüncesi gözünde, belki de Çar'ın ve vatanın kaderi buna bağlıydı. Sandalyesinin yanıbaşında ayakta dikilen jandarma generali, şefinin yüzündeki hoşnutsuz ifadeyi fark etti, derhal canı sıkılmış bir surat takındı ve trompet seslerinin geldiği, sunmakta olduğu raporu bastırdığı ağır perdeler örtülü pencereye suçlayıcı bir bakış fırlattı. Bakan bu mimiği fark etti ve onaylayıcı bir ifadeyle kaşlarını kaldırdı. Ast şefin huzurunda şefin takındığı tüm tavırları tam olarak taklit etmeliydi.

«Sol, sol, bir, 'ki, bir, 'ki!»

Tabur yürüyüp gitti, orkestranın sesi dindi. Trompet sesleri boğuk boğuk duyuluyordu. Ama büyük düşünce tekrar hatıra gelmiyordu. Bakan sıkıntılı sıkıntılı:

«Lütfen raporunuza devam edin. Demek bu baylar Kiev'de bir konferans topluyorlar?»

Generalin mahmuzları şakırdadı, saygı dolu bir hareketle başı eğildi.

«Durum bu, Ekselans! Ajanlarımızın gizli raporları, sosyal-demokrat çevrelerde 'Yakışıklı' diye adlandırılan Kiev'li avukat Krohmal'in...»

Bakan başını kaldırdı. «Yalnızca adı mı 'Yakışıklı', yoksa gerçekten de yakışıklı mı?» Yakışıklı bir adamın nasıl göründüğünü göstermek için dimdik doğruldu ve kalın alt dudağını ileriye çıkardı. General aceleyle başını salladı, bu kez biraz alaycı bir havası vardı.

«Daha tutuklanmadı, fotoğrafında gerçekten yakışıklı görünüyor. Bu dediğimiz Krohmal —lütfen devam etmeme

izin verin— Moskova'yı da içine alan bir geziye çıktı, Konferans'ın organizasyonunu görüştü bu sırada.»

«Nerede görüştü? Ne zaman?»

General üzgün bir tavır takındı. «Ne yazık ki daha fazla bilgiye sahip değiliz. Krohmal sıkı gözetimde. Faaliyetini gizlemek konusunda, diğerlerinin tersine, büyük bir gevşeklik gösteriyor.»

Ekselânsları lütfedip güldü.

«Yakışıklı erkeklere özgü bir gevşeklik.»

General fazla yüksek sesle gülmüyordu, ama gene de gülüşü, bakanın keskin zekâsını nasıl takdir ettiğini üstüne göstermeye yetecek nitelikteydi, ancak gene de en samimi anlarda bile, amirine borçlu olduğu saygıda kusur etmiyordu. «Hakkınız var, Ekselâns. Böylece konferans...»

Bakan sözünü kesti onun, «bu mesele, belirli bir Bay Lenin'in dış kaynaklı fikirleriyle ilintili mi?»

Generalin göz kapakları sinirle seğirmeye başladı.

«Bağışlayın... neden söz ettiğinizi... anlayamıyorum.»

«Bay Lenin'in bize açıkça ve kesinlikle savaş ilân ettiğinden söz ediyorum. Okudunuz mu?»

Bakan küt tırnaklarıyla önünde duran sayfayı öyle bir çizdi ki, kâğıt yırtıldı. «İşte... bu kâğıdın elinize geçmemiş olduğunu düşünemiyorum. Ayrıca, geçen yılın mayıs ayında yayınlanmış olmasına rağmen, bu sayıdan daha yeni haberim oldu. Korkunç! Dış ülkelerdeki ajanlarımıza neden para ödüyoruz?»

General monoklunu aceleyle iri burnunun üzerine yerleştirdi. Gene bu «Iskra!» Hangi şeytan verdi bunu bakanın eline?

«İşte, Rusya'ya gönderdiği heriflerden söz ettiği bu paragraftan itibaren... Lütfen yüksek sesle okuyun. Bu sosyalistlerin öyle bir stili var ki, açıkça itiraf etmek gerekirse, tümünü anlayabilmiş değilim.»

General hafifçe öksürdü. «Buradan mı okumamı emredersiniz? 'Karşılıklı canlı ilişkiler içinde bulunan ve genel durum hakkında toplu bir bakışa sahip olan partimizin yerel görevliler ağı, Rusya'daki genel görevleri, fonksiyonlarına göre düzenlenmiş bir iş bölümü içinde düzenli yerine getirmekte ve herhangi bir devrimci eylemin güçlerini örgüt için çekleştirmektedir. Bu güvenilir insanlar ağı, tam da bizim ihtiyaç duyduğumuz türden bir örgütün omurgasını oluşturacaktır. Bu örgüt, tüm ülkeyi kapsayacak büyüklükte'...»

«Dinleyin!» Bakanın parmağı tehditkâr bir biçimde havaya fırladı. «Tüm ülke...»

« '...sıkı ve ayrıntılı bir iş bölümü uygulamaya yetecek kadar geniş ve çok yönlü; tüm koşullar altında, tüm 'değişiklik' ve sürprizlerde şaşırmadan işini görebilecek kadar dayanıklı; bir yandan, tüm güçlerini bir noktada topladığı takdirde kuvvet üstünlüğüne sahip olan bir düşmanla açık meydan muharebesine tutuşmaktan kaçınmayı ve diğer yandan bu düşmanın hantallığından yararlanmayı başaracak kadar esnek...'»

Bakanın dudakları alayla titriyordu. General can sıkıntısıyla soludu.

«Neden devam etmiyorsunuz okumaya! Devam edin, General.»

« ' ve ona en az saldırı beklediği noktada saldıracak kadar esnek...' »

Bakan, okuma işinin bittiğini göstermek için elini sayfanın üzerine kapattı. «Formel bir savaş ilânı, değil mi? Stratejik bir hesaplaşma denilebilir.»

General, küçümsediğini göstermek için dudaklarını sarkıttı. «Stratejik bir hesaplaşma mı? Bunlara gereğinden fazla şeref bahşediyorsunuz. Parasız, malsız mülksüz bir evsizbarksızlar ve açlar sürüsü... kime meydan okuyabilirler?» Gösterişli bir edayla apoletli omuzlarını silkti. «Dünyanın en

büyük ve kudretli imparatorluğuna mı meydan okuyacaklar?»

Bakan gözlerini yere dikti, nedensiz yere ağırca bir mektup ağırlığında, siyah mermer bir kaide üzerinde duran gümüş bir ayı biblosunun yerini değiştirdi. «Okuyamazlar tabii! Ama bir sürü, yalnız kaldığı sürece tehlikesizdir, bilir misiniz... Ama Obuçov'daki silahlı işçi ayaklanması, 'Baltık Tersanesi'ndeki huzursuzluklar, ve artık onbinlerce işçinin katıldığı bu bitmez tükenmez grevler gibi olaylara gelip dayanınca iş, artık küçük bir sürüden söz edilemez. Hele şimdi, 'Iskra'nın adamları tüm Rusya'yı dolaşırken...»

General yağcı bir tavırla: «Size bildirmek şerefine eriştiğim gibi, Kiev'de buluşacaklar. Orada toplanacaklar ama, tekrar dağılamayacaklar.» Eliyle bir fare kapanını betimlemek isteyen bir jest yaptı.

Ama bakanın bakışları hiç de dostça değildi. «General Novitzki'ye bu kadar güveniyor musunuz? Kiev'deki jandarma komutanı o, değil mi? Bunları kaçırmayacağından ve tutuklayabileceğinden emin misiniz?»

«Kesinlikle!» General telaşla atıldı ve yemin eder gibi ellerini kaldırdı. «Çok güvenilir ve becerikli bir adamdır. Ve, size bildirme şerefine erişmiş olduğum gibi, bu Krohmal'in dikkatsizliği sayesinde birçok yoldaşının izi bulundu ve gözetlenmekteler. İlişkide bulunduğu kişiler arasında dışardan 'gönderilenler'de var. Örneğin Moskova'da Baumann'la buluştu.»

Bakanın dudakları alaycı bir gülümsemeyle büzüldü. «Tekstil bölgesinde elden kaçırılan şu herifle mi? 'Hantallığından yararlanılarak,' şu bildiride böyle ya da buna benzer bir şeyler yok muydu? Ne yazık ki bu 'Iskra'cılar tam doğru kelimeyi kullanmışlar. Baumann tutuklandı mı? Nihayet! Ancak bana bu konuda bilgi verildiğini hatırlamıyorum.»

General mırıldandı:

«Vilna'da görülmüş, ancak ne yazık ki tekrar izini kaybet-

tirmeyi başarmış, ajanlar kaybetmişler onu. Zarar yok, çünkü Krohmal'la görüştü —bu tespit edilmiş durumda— ve mutlaka Kiev'e gidecektir. Novitzki yakalayacaktır onu, işini sıkı tutar.»

«Novitzki konferansa katılanları tutuklamayı başarırsa, 'Iskra' — meselesinin başına onu geçirmesini Majestelerinden rica edeceğim. O zaman kariyeri mükemmel olur; çünkü hükümet bu harekete büyük önem veriyor. Bunu aklınızda tutun General, ve buna göre hareket edin. Parayı esirgemeyeceğiz. Bu vebanın yok edilmesi gerek. Elimizdeki yetmezse, Majestelerinin özel harcamalarına ayrılan örtülü ödenekten bir miktar alabiliriz. Ne denetlendiği ne de muhasebesi tutulduğu için, soru soran olmaz.»

General'in gözleri sevinç ve açgözlülükle parladı. «Para gelince başaracağız bu işi, Ekselâns. Lütfen canınızı sıkmayın, Kiev'de de her şey yolunda gidecek. Novitzki adamını ele geçirecektir, ben de şahsen ilgileneceğim bu meseleyle... Tuzak zamanında işleyecek.»

19

Gerçekten de tuzak zamanında işlemişti. Baumann yarım saat gecikmişti, dördüncü olağanüstü konferansın yapılacağı eve yaklaştığında, polis evleri kordona alırken ya da kitlesel tutuklamalardan önce rastlanan ve ilişiği olmayanların fark edemeyeceği garip huzursuzluğu derhal fark etti sokakta. Kaygusuzca sağa sola koşturan normal yayaların arasında, tipik ajan şekilleri fark etti. Giriş kapılarının önlerinde, temiz önlükleri ve göğüslerinde görev derecelerini belirten tenekeden markalarıyla kapıcılar dikiliyorlardı. Ev önlerinde bu sakin küçük şehir için çok fazla sayıda kira arabası beklemekteydi. Her zaman olduğu gibi yayalara seslenmiyorlardı, bu da

onların da büyük bir darbe vurmak üzere buraya toplanan polis kuvvetlerine dahil olduklarını kanıtlıyordu.

Baumann derhal tehlikeli durumu kavradı. Düşman her an saldırıya geçmeye ve toplananları tutuklamak üzere eve girmeye hazır, açık açık ortadaydı. Her an değer taşıyordu. Ne olursa olsun, bir saniye bile yitirmeden konferansa katılanları uyarmak zorundaydı. Ev artık somut olarak polis ajanları tarafından kuşatılmıştı ama, belki gene de kaçmayı başarırlardı. Ne olursa olsun, gene de kesin bir tutuklanmadan daha iyiydi bir kurtarma denemesine girişmek. Baumann yavaş ve aldırmaz tavırlarla yürüdü, elindeki paketi sağa sola sallıyordu.

Bu paketin yanında oluşu rastlantı değildi, çünkü illegal pratikte böyle bir paket hiç de önemsiz bir rol oynamazdı. Ajanlar derhal büyük bir dikkatle onu gözetlemeye koyuldular, bu da anlaşılır bir şeydi, çünkü adamın elinde tuttuğu şey, belirli bir derecede kendisinin ve niyetinin anahtarıydı. Elinde taşıdığı şey ne olursa olsun —ister küçük bir tahta at, muhtemelen bildiriler yazılmış bir tomar kâğıt, ya da örneğin bir parça sucuk— kesinlikle önemsiz değildi.

Baumann'ın paketinde gerçekten de bir parça sucuk, kahvaltılık sucuk vardı. Paketin biçiminden açıkça belli oluyordu. Sucuğun görünüşü, Baumann'ın önlerinden geçtiği ajanların iyice ayağa kalkmış sinirlerini yatıştırdı. İllegal gizli çalışma kurallarının gerektirdiği gibi, kaldırımın karşı tarafından eve yaklaştı, evde olup biteni ve kararlaştırılan sinyalin görünüp görünmediğini daha iyi görebilmesi gerekti. Kır çiçeği dolu bir şişe olan sinyal, ikinci katın penceresinin pervazında duruyor ve hiçbir tehlike olmadığını gösteriyordu. Demek ki toplantıya katılanlar henüz tutuklanmamışlardı ve tehlikenin farkında değillerdi. En küçük bir tehlike durumunda çiçek dolu şişeyi içeri almayı kararlaştırmışlardı.

Caddenin karşı tarafına geçip eve sokulsa mıydı?.. En

zor olan buydu, çünkü tam kuşatılan evin hizasından karşıya geçen bir adam, buz tutmuş karlı kaldırımda duran ajanların ve arabalarının tepesinde oturan faytoncuların büsbütün dikkatini çekecekti. Ama gene de...

Baumann kaldırımdan indi, ama tam o anda bir polis aniden evden dışarı koştu, kılıcını sıkı sıkı tutuyor ve evin yan duvarını izleyerek, Baumann'ın tam karşısında bulunan demir giriş kapısına doğru koşuyordu, ve bir kılıç darbesiyle kapıyı açtı. Baumann kapının arkasında aynı tip siyah paltolar giymiş bir polis sürüsü, birkaç mavi jandarma kasketi ve gri bir polis paltosu gördü. Yukarıdaki pencereye doğru baktı. Şişe kaybolmuştu.

«İlerleyin bayım... Burada görülecek bir şey yok.»

Baumann kalın sesli, sakallı kapıcının yaklaştığının farkına varmamıştı. İlk anda bir elin kendisine doğru uzanıp omuzunu kavrayacağını sandı... Ama anlaşılan uşak ender rastlanan bu seyirle büyülenmişti; çünkü ardlarında koyu gölgeler oynaşan —en azından öyle görünüyordu— kapıya ve pencerelere doğru baktı yeniden.

Anlaşılan her şey bitmişti. Caddeden bakınca ikinci katın oda içlerini görmek olanaksızdı. Hem buna ne gerek vardı? Ortadaydı işte, hepsi tutuklanmıştı. Polisin bu kadar acele etmiş olması şans eseriydi. Toplantı başlayalı daha bir saat olmuştu, bazılarının geciktiği kesindi. Şimdi artık sinyal görünmüyordu, bu da artık hiç kimsenin eve girmeyeceği anlamına geliyordu. Çok çok en düşüncesizler dışında.

Bu düşüncelere dalmış olan Baumann, cadde boyunca yürümeye devam ediyordu. Çevresine hiç bakmıyordu. Her tarafı ispiyon kaynayan ve sürüyle insanın tutuklandığı bir caddede insanın çevresine bakmaması gerekir. Yürüyor ve ilgisiz bir tavırla elindeki paketi sağa sola sallıyordu, bu pakette bir kahvaltılık sucuk bulunduğu açıkça belliydi.

Kiev'i daha bugün terk etmek zorundaydı, hem de yoldaş-

larıyla buluşmadan önce, çünkü şimdi her buluşma kuşku çekerdi. Akşam treniyle yola çıkmalıydı.

Konferans başarısızlığa uğramıştı. Krohmal'de hiç örgütleme yeteneği yoktu, toplanması sözkonusu olan kişilerin üçte biri bile oturumda yoktu, öfkeli bir tartışma çıkmıştı. Ve şimdi, bunun daha iyi olduğu çıkıyordu ortaya. Elbette ki bu büyük bir yenilgiydi. Ama daha da büyük olabilirdi.

Baumann sessiz sokaklarda geniş bir yay çizdi ve sonunda Krestçatik'e vardı. Tüccarlar Parkı'nda yavaş yavaş gezinerek oteline gitti. Zaten fazla acele etmenin gereği de yoktu, tren akşam kalkıyordu.

Odasında eşyalarını topladı, bir dosya kâğıdına birkaç kelime yazdı ve zili çaldı. Oda garsonu girdi, bavula bir göz attı ve sordu:

«Yola mı çıkacaksınız?»

«Evet. Lütfen şu telgrafı çekiverin. Paranın üzeri kalsın. Ve lütfen bildirin büroya, hemen hesabımı çıkarsınlar. Odesa trenine bineceğim.

Hizmetkâr saate bir göz attı. «Tren saat sekizde kalkıyor. Daha çok zamanınız var.»

«Daha yapmam gereken işler var.»

Garson hızla uzaklaştı, yürürken bir yandan da telgrafı okuyordu: «Odesa Eşkenazi Ticarethanesi. 30 000 Pud buğday satın aldım, bugün malı karşılamak için ekspresle yola çıkıyorum, Kurilov.»

Baumann Bibikov Bulvarı'nda kira arabasından indi, Kreşçatik'e geri döndü ve bir berbere girdi.

Berber saç kesme önlüğünü havada dalgalandırdı. «Saçlarınız kesilecek mi? Ya sakal? Henri Quatre tipi mi yapalım?»

Baumann düşünceli düşünceli sakalına dokundu ve aynaya baktı. «Evet, sakal... Artık bıktım bu sakallardan.»

«Keselim o zaman,» berber sevinçle kaykırdı.

«Bir dakika sürmez. Sakal yaşlı gösteriyor sizi.»

Baumann yüzünü buruşturdu ve düşündü. Berber sabırsızca tarağını Baumann'ın sakalından geçirdi. Kısaltırsa, kestirmenin yarı fiyatına malolurdu!

«Bana soracak olursanız, sizin yerinizde olsam, sakalımı kestirirdim. Çok yakışırdı size.»

«Öyle mi sizce?.. Güzel, kesin o zaman.»

Sakal kayboldu. Baumann aynada pırıl pırıl tıraşlı yanaklarını görünce, rahat bir nefes aldı. «Garip şey,» dedi. «Sakalsız bıyık öksüz kalmış gibi görünüyor. Aslında çirkin bir şey.»

Berber yeniden sevinçle bağırdı ve başını geriye attı, «Haklısınız! İzin verirseniz bıyığı da keselim!»

Odesa treni sekizde kalkıyordu. Ama Graç, otelin büro memuruna pasaportunu geri alırken söylediği gibi, Odesa'ya gitmiyordu. On dakika erken kalkan Çarkov trenine bir bilet aldı.

20

Kiev - Çarkov - Kursk - Voronej - Gryazi - Elez - Tula. Peşindekiler'e izini kaybettirmek için, Graç bu dolambaçlı yoldan Moskova'ya gidecekti. Çarkov ve Kursk'ta aktarma yapmıştı, bu istasyonlar arkasında kalmıştı, ne mutlu. Artık tren Voronej'e yaklaşıyordu.

Jandarmalar ve biletçiler, sözde kontrol için defalarca tren boyunca gidip gelmiş ve küstah ispiyon gözlerini onun yüzüne dikmişlerdi. Ama tekrar geri çekilmişlerdi. Dar omuzlarıyla ikinci mevki koltuğunun gri kadifesine yaslanmış oturan bu sinekkaydı tıraşlı askeri memurun, kıvırcık sarışın sakallı, berrak bakışlı gri gözlü, canlı, dimdik Baumann'la ne benzerliği vardı? Artık tüccar Kurilov da yoktu ortada.

Bu yolcu askerî memur Osvald Meise'ydi. Siyah siperlikli bir kasket, yumulu gözlerin ta üzerine dek çekiliydi, kaşları yoktu, ilk aktarmadan sonra tuvalette tıraş etmişti kaşlarını. Yuvarlak kokart, kasketin kırmızı kenarının üzerinde duruyordu. Bagaj ağında herkesin görebileceği bir biçimde kılıç duruyordu, kılıç sapının gümüş kordonu altın suyuna batırılmış kın üzerinde parlıyordu. Memur kesinlikle güvenilir bir askerî idare şubesine mensuptu. Yaşına ve sıkıca yumulu dudaklarının sert ifadesine bakılacak olursa, en azından bir unvan sahibi olmalıydı.

Memur «Çalar Saat»i okuyordu, bir mizah dergisiydi bu. Bu da iyi bir işaretti. Güvenilmez bir unsur «Çalar Saat»i okumaz, çünkü bu dergi yalnızca alay edilebilecek ya da alay edilmesi gerekli olanlarla dalga geçer, örneğin Yahudiler ya da diğer farklı ırklar, Tatarlar, Ermeniler ve «Küçük Rus» olarak nitelenen Ukraynalılarla. Bu küçük halklar daha alt bir dereceye mensuplar ve varlık nedenleri egemen ulus olan Büyük Rusları eğlendirmektir. «Çalar Saat»in her sayısında Yahudiler ve Ermenilerle ilgili bir espri vardır mutlaka.

Sonra kaynanalar, ahçı kadınlar, el zanaatçıları, ayakkabıcılar ve esnaf birliğine dahil olmayan küçük tüccarla alay edilebilir, ama tabii ki memurlar, toprak sahipleri ve soylularla dalga geçmek ya da karikatürlerini çizmek yersizdir. «Çalar Saat» uyar bütün bunlara. Bu yüzden siyasî bakımdan güvenilir olmayanlar okumazlar bu dergiyi, ve işte bu yüzden bakışları «Çalar Saat»e, memur kasketine ve kılıca takılınca, bilet kontrolörlerinin gözlerindeki arayan, buz gibi ifade kayboluyordu.

Güvenilir biri! Devam edelim.

Jandarma mahmuzlarının şakırtısı, koridor boyunca uzaklaştı ve geriye itilen memur kasketinin altından yüksek bir alın belirdi. Berrak gözler neşeyle güldüler; beden doğruldu ve yeniden güçlü, sırım gibi görünmeye başladı. Çün-

kü diğer yolcuların karşısında rol yapmaya gerek yoktu, hepsi de çok zararsızdı.

Üç kişiydiler, rüküş bir bayan ve on iki yaşlarındaki kızı, bir de şişman, saygıdeğer bir papaz.

Kompartımanın kapısından içeri adımını atar atmaz açmıştı çenesini bayan ve aradan yarım saat bile geçmeden Baumann onun tüm yaşam öyküsünü öğrenmişti.

Voronej ilinin Sadonsk ilçesinde, Büyük Katharina'nın atalarına armağan ettiği bir mülkü vardı. Bu malikânede bir içki imalâthanesi bulunuyordu. Kocası Baron von Rügenau, soylu bir mareşaldi, ancak onlar ilçede oturmuyorlardı tabii, orada bir evleri olmasına rağmen Voronej'de bile oturmuyorlardı, örneğin şimdi olduğu gibi, gerektiğinde gidip geliyorlardı yalnızca. Şu sıralar Voronej'de seçimler yapılıyordu. Mikki'nin —bu kocasıydı— yeniden seçilmesi gerekiyordu, çünkü soylu bir mareşalin unvanı hiç de saygı uyandırmayacak bir şey değildi, değil mi ama? Seçimleri kazanmak Mikki için önemliydi ne de olsa, çünkü bankalarla çok işi vardı ve hatta bir bankanın yönetim kurulu üyesiydi, hangi bankaydı tam bilmiyordu, çünkü hiç karışmazdı kocasının işlerine. Kadın kadınlığını bilmeli, değil mi ama?

Mikki'nin yeniden seçilmesi gerekiyordu, kendisi de bu nedenle Voronej'e gidiyordu. Görevi, kocasına destek olmaktı. Yemekten önce soyluları bir öğle yemeğine, seçimlerden sonra bir baloya ve akşam yemeğine davet etmesi gerekiyordu. Kimse iyi bir öğle yemeği ve şık bir balo düzenleme sanatında eline su dökemezdi onun; hatta onun bu işler için yaratıldığı bile söylenebilirdi, Tanrı'nın bahşettiği bir yetenek işte canım... Ama hayattaki en önemli şey de bu değil miydi zaten.

«Kuşkusuz!» Memur onayladı, bayan gevezeliğe devam etti.

Malikânelerinde yalnızca ilkbaharın birkaç haftasını geçirecekler, sonra da sezon için yurt dışında bir kaplıcaya gi-

deceklerdi. Ama her yıl yapamıyorlardı bunu da. Açık söylemek gerekirse, bugün artık kır hayatı bir malikâne sahibi için hiç de hoşlanılacak bir şey değildi. Önceleri —comment diton— kır yaşamı henüz hoş, gönül açıcı bir yaşamken, köylüler toprak sahibini babaları, kabul ederken, her şey başkaydı; ama bugün artık köylüler gün be gün küstahlaşıyor ve daha kısa bir süre önce neredeyse ta yerlere dek eğilirken, artık selam bile vermiyorlardı. Üstelik bununla da kalmıyorlardı. Geçen yıl önlerinden arabasıyla geçerken, Mikki'ye taş fırlatmışlardı. Bereket versin taş yalnızca sırtına isabet etmişti. Şakağına gelse ölürdü, öyle değil mi ama? Baumann can-ı gönülden onayladı. Bayan hevesle sürdürdü:

«Rusya'da yaşanabilecek tek yer Petersburg'tur. Ve insan orada çocukları için gereken doğru eğitimi sağlayabilir. Kızım Kleo...» — Kızı Kleo'ya doğru bir jest, ve Kleo terbiyeli terbiyeli göğsü üzerinde kavuşturduğu elleri ve yere dikili bakışlarıyla derin bir reverans yaptı, saç örgüleri sallandı, yabancıların yanında konuşması yakışık almayan ve bir balık gibi sessiz durması gereken bir iyi aile kızının selamlaması gerektiği gibi selamladı onları.

Anne hoşnutlukla gülümsedi. Tren hızlandığı için kompartmanın fena halde sarsılmasına karşın, reverans doğru yapılmıştı.

«Voila! (İşte, buyrun! —Ç.N.) Hemen belli ediyor kendini: un enfant bien nee. (İyi yetiştirilmiş bir evlat —Ç.N.) Onun herhangi bir devlet lisesinde, hele ki Voronej ya da Kursk gibi böylesine uzak bir taşra şehrindeki bir devlet lisesinde eğitim görmesi olacak şey mi... Ben doğruluktan yanayım elbette ve Öğretim Bakanlığı'nın basit çocukların yüksek okullara alınmalarını engellemek için elinden geleni yaptığını kabul ediyorum, ama gene de Kleo'nun yanında bir ahçının kızının oturmayacağını kimse garanti edemez, çünkü alınan tüm önlemlere karşın bunlar yüksek okullara girmenin bir yolunu buluyorlar. Okumak için neden böyle uğraşırlar,

anlamam, ne orduya ne de devlet hizmetine girip kariyer yapmaları mümkün değil oysa. Hadi kadının görevinin ev kadınlığı ve analık olduğunu ve bu kızcağızların liseye gitmelerine bu yüzden gerek bile olmadığını bir yana bırakalım...»

Baumann alay etti: «Sizin kızınız liseye gidiyor ya, demek siz de düşündüklerinizi uygulamıyorsunuz.»

Bayan dehşetle haykırdı: «Liseye mi? Bir pansiyonda o, yaşamda gerek duyacağı her şeyin kendisine öğretildiği biricik yerde. Madam Trubá'nın* pansiyonunda.»

«Trubá mı» Baumann gülmemek için zor tuttu kendisini. «Madam Trubá ha? Ne komik isim.»

«Tanımıyor musunuz?» — Barones Baumann'ı soğuk ve kuşkucu bakışlarla süzdü bu kez. «Bir Petersburglu için çok garip bir durum... Sahi... Bekâr mısınız?» Evet mi? O zaman bu her şeyi açıklıyor. Çocuğunuz olmayınca, çocuk eğitimi üzerine kara kara düşünerek uykusuz geceler geçirmenize de gerek kalmaz tabii. Ama gelecekte lazım olur diye tutun aklınızda: Kızınızın gerçek bir ideal kadın olmasını istiyorsanız, ki kim istemez bunu, ve yeterince imkânınız da varsa, çünkü parasız mümkün değildir bu, o zaman Madam Trubá'nın eğitimine verin onu. Bu, yaşamın gereklerine uygun eğitim veren bir özel pansiyondur. Orada kızların kafası sanki arazi ölçümcüsü ya da bilgin olacaklarmış gibi aritmetik veya geometriyle doldurulmaz. Bilgili olmak çok güzel de olsa, kadına ne gerek? Orada yalnızca yaşamda yararlı olacak şeyler öğrenilir, pratik olarak öğrenilir, anlıyor musunuz? Örneğin arabaya nasıl bineceği öylesine öğretilmez. Hayır, sınıflardan birinde bir araba durur ve kız öğrenciler zarif ve terbiyeli bir biçimde inip binmeyi öğrenirler, kuyruklu ve kuyruksuz elbiselerle, kürk mantoyla ve kürk etolle... Ve sonra yemek yeme sanatı! Midye, enginar, çeşitli balıklar, istakoz yemesini öğrenirler, hem de bir ziyafet sofrasında bu-

* Trubá : Rusçada baca anlamına geliyor.

lunan on yedi değişik tipte çatal-bıçakla. Sonra servis, el işleri, atlas üzerine resim yapma, müzik, piyano ve ayrıca o güzel telli saz...»

Baumann, «gitar mı?» diye sözünü kesti. Madam Trubá'nın programı, kızı olmamasına rağmen, ilgisini çekmeye başlamıştı.

Hanımefendi dehşet içinde ellerini çırptı. «Şaka yapıyorsunuz! Gitar çalan bir genç kız ya çingenedir, ya İspanyol —Kleo, sen dinleme— yosmanın biridir. Hayır, elbette ki mandolinden söz ediyorum.»

Kızı, «Ziter» (*) diye fısıldadı ve parmaklarıyla çalarmış gibi bir hareket yaptı.

«Evet ziter.» Anası yineledi. «Daha neler öğreniyorsunuz? Bilimler de öğretiliyor tabii, ama ancak sohbet için gereken kadarı. Sonra yabancı diller: İngilizce, Fransızca, öncelikle de Fransızca, ve hatta din bilgisi... Kleo, Corneille veya Racine'den heyecan verici bir şeyler okusana.»

Kleo «heyecan verici» olanı burundan gelen bir sesle okudu, ellerini terbiyeli terbiyeli göğsünde kavuşturmuştu ve her satırdan sonra kurdelâlarla süslü saç örgülerini geriye atıyordu. Papaz yağlı gözlerinde bir beğeni ifadesiyle kızı süzüyor ve hiçbir şey anlamadığı halde, onaylayıcı bir tavırla başını sallıyordu.

Dış görünüşü şık, rüküş bayanla tam bir zıtlık içinde olmasına rağmen, Baumann bu ikisinin herhangi bir biçimde birbiriyle uyumlu olduğu duygusuna kapıldı, halbuki papazın her tarafı, kiraz kırmızısı ipek kaftanı, şişman göbeği, yanakları, sakalı ve hatta kırmızıya çalan geniş çizme koncu, dağılıp gidecekmiş izlenimini veriyordu. Oysa bayanın her tarafı bakımlıydı. Hem de kadın canlı ve hareketliydi, papazsa yağlı ve semiz, hantal ve sessizdi, oysa kadın boyuna konuşuyordu. Kadının sesi tizdi ve çatallaşıyordu konuştukça,

---

* Ziter : Kanuna benzeyen bir çalgı aleti. — ÇN.

papazın sesiyse melodik, hoş bir bas tonundaydı. Birisinin mavi kanı, soylu sınıftan geldiği belli oluyordu, diğeriyse papazlar, ruhbanlar takımındandı. Bu ikisi aklın alabileceği en zıt iki yaratıktılar, ama buna rağmen aralarında iki kardeş gibi içsel, tanımlanamaz bir akrabalık göze çarpıyordu.

Ona hitap ettiklerinde, Baumann kısa, ölçülü ve dostça yanıtlar veriyordu, çünkü illegal çalışmanın ilk gereği, rastlantının karşı karşıya getirdiği kişileri pirelendirmemek ve aynı fikirdeymiş havasını uyandırmaktı. Bu yüzden yapılacak en iyi şey, az konuşmak ve sorulara kısa, tarafsız, ama dostça yanıtlar vermekti. Graç da buna uyuyordu.

21

«Voronej!»

Baumann kırmızı kenarlı kasketi ve paltoyu giymekte acele etti. Hanımefendi veda bile etmeden kızıyla birlikte inip gittikten sonra, hemen kapıyı kapattı ve köşeye oturdu. Her büyük istasyondan önce, gereğinde hızla trenden inebilmek için bu şekilde «savaş pozisyonu» alıyordu.

Bu istasyonda geçen sürenin tehlikesiz sonuna gelmek üzereydi artık. Ancak ikinci zilden sonra —neredeyse kurşun sesine benzer bir ses çıkararak— kapı birden gürültüyle açıldı ve dev gibi iri, ayı postundan palto giymiş geniş omuzlu bir adam daldı kompartmana. Tıpkı balık gibi ağzını açarak havayı içine çekti, bagaj gözüne küçük bir bavul fırlattı ve pencere önüne yerleştirdi gövdesini. Kendinden emin görünmeye çabalıyordu, fakat Baumann'ın deneyimli gözleri bu adamın perondaki herhangi bir kişiden korkup saklandığını derhal anladı. Baumann doğruldu ve yabancının sırtı üzerinden perona bir göz attı.

Jandarmalar! Hemen vagonun karşısında, inip binenleri rahatsız etmemek için birkaç adım geride duruyorlardı.

Bir süvari subayı, özel görev verilmiş bir jandarma astsubayına yakışır biçimde kasılıp duran uzun bıyıklı üç astsubay. Sonbaharlık eski bir palto giymiş zayıf bir adam duruyordu önlerinde. Sürekli ayak değiştiriyordu. Bir ispiyon! Yanılmak olanaksız, öyle tipikti ki, bir tabloya model olarak alınabilirdi. İspiyon heyecanla konuşup duruyor ve vagonu gösteriyordu; Graç bu yüzü daha önce Kursk istasyonunda da gördüğünü sanıyordu.

Üçüncü zil de çaldı. İstasyon şefinin düdüğü tiz bir sesle öttü, lokomotif uludu ve tren yavaş yavaş hareket etmeye koyuldu. Merdiven sarsıldı ve geriye kaydı. Graç ispiyoncunun nasıl telaşla oradan oraya koşuştuğunu gördü; kırmızı rütbelerle süslü omuzlar harekete geçti, süvari subayı elini salladı ve lokomotif sürücüsüne seslendi. Baumann onun dudak hareketlerinden okumaya çalıştı ve ağzından çıkan üç beyaz buhar bulutçuğundan ne dediğini çıkardı: «Dur çabuk!»

Üç assubaydan biri trenin arkasından koştu, ama tren giderek hızlanıyordu. Tekerlekler rayların üzerinde daha hızla dönmeye koyuldular. Su pompası arkalarında kaldı. Ayı kürklü adam rahatlayarak soluğunu koyverdi, lokomotifin sesine benziyordu çıkardığı ses... Kürkü sıranın üzerine fırlatıp attı, göbeciğini sıvazladı, kısa, kalın bacağıyla birkaç dairesel hareket yaptı, gözlerini huşu içinde kırptı, kompartman kapısındaki aynaya bir göz attı ve hatta şakacı bir tavır takınarak küçük bir şarkıcık mırıldanmaya başladı:

«Yolun üzerinde
Yolun üzerinde
yürürse bir kedi
yürürse bir kedi
öldüğünü birinin

öldüğünü birinin
anlar her biri.»

«Sizi rahatsız etmiyorum ya?»

Baumann daha yanıt vermeye fırsat bulamadan, aynadaki neşeli yüz değişti, titredi, buruştu ve açılan kapıyla birlikte duvara doğru yitti gitti. Açılan kapının boşluğunda uzun bıyıklı bir jandarmanın sıska profili belirdi. Kırmızı kenarlı, koyu mavi bir kasket, gri bir palto, gümüş apoletler, mahmuzlar... Voronej'de peronda duran süvari subayı.

Onun arkasından sinsi bakışlı sarı gözler kompartmanın içini taradı. Süvari subayı yüzünü kompartmana çevirdi, yolculara tek tek baktı, ancak içeri girmedi. Kapıyı açık bıraktı, koridora geri gitti, yedek sırayı aşağıya çekti, oturdu ve ağır hareketlerle, paltosunun eteklerini geriye savurarak, üzerinde harfler kazılı gümüş bir sigara tabakası çıkardı. Pencereye döndü ve can sıkıntısıyla sigarasını tüttürdü.

Durum ciddileşmişti. Jandarmalar, hele ki süvari subayı rütbesinde bir jandarma, ortada bir neden yokken hareket halindeki trene atlamazlar.

Baumann yüzüne bir gazete tutmuş, kenarından, jandarmanın belirmesiyle birlikte sıkıntıyla papazın yanına çöken yabancıyı gözetliyordu. Adam kalın dudaklarındaki gülümsemeyi muhafaza etmek için elinden gelen çabayı harcıyordu, bacak bacak üzerine attı ve kendi kendine yavaşça şarkısını sürdürdü:

Bir gün yoldan,
Bir gün yoldan,
Bir kedi geçerse

Oysa neşeli, canlı melodi bir matem marşı gibi çıkıyor ve ayakkabısının parlak ucu, kendisini ele verecek şekilde titriyordu. Korku içinde olduğu çok açıktı, yüzü dehşetle se-

yiriyordu. Demek ki, izlendiğinin farkındaydı. Ama kimdi bu adam, neden peşindeydiler? Bir «siyasi»ye, illegal birine hiç te benzemiyordu, ava gitmeyi, yemeyi içmeyi pek seven bir küçük mülk sahibine, ya da belki küçük bir tüccara benziyordu, ama bu korkudan yarı-ölü durumda oturup kalan adamın bir devrimci olmadığı, bunca korkmasından bile açıkça belliydi. Elleri titriyordu. Ona bakmak bile insanın içini bulandırıyordu. Şart mıydı sanki tam da bu kompartmana binmesi? Eninde sonunda jandarmaların dikkati Baumann'a da yönelecekti şimdi. Ve gene, tam o sırada koridordan geçen casusun şeytan suratını önceden bir yerlerde görmüş olduğu kanısına kapıldı.

Papaz birden ayağa kalktı ve çıkışa doğru seğirtti. Graç, yabancının papazın arkasından nasıl çılgınca bir umutla baktığını fark etti; ah bir kapıyı kapasa! Hayır, kapatmadı kapıyı. Pencere önünde oturan süvari subayı, papaz sendeleyerek önünden geçip kendini tuvalete attığında hiç oralı bile olmadı. Hiç kıpırtısız oturmayı ve burnundan yuvarlak, mavi duman halkaları çıkarmayı sürdürdü.

Şişko, gözlerini jandarmadan hiç ayırmadan ağır vücudundan beklenmeyen bir çeviklikle yerinden kalktı, Baumann'ın yanına oturdu. Dudaklarını hiç kıpırdatmadan fısıldadı: «Siz bir memur, hatta bir asker olmanıza rağmen, yüzünüzden karakterinizin sağlamlığı anlaşılıyor. Açık konuşacağım sizinle. Gri-maviliyi fark ettiniz mi? Peşimde. Bir tuzak bu.»

Jandarmanın omuzları artık oynamıyordu, kulak kesilmişti? Bu yaratığı uyarsa mıydı? Hayır, canı cehenneme. Ama şişko da farkına varmıştı artık. Fısıldaması daha da boğuklaştı, daha hızlı konuştu:

«Ben bir bölge yönetiminde milletvekiliyim ve bir 'Kızıl' sayılırım, neden saklamalı? Anayasadan yana olduğumu da açıkça itiraf ediyorum. Günümüzde ilerici olmamak kötü bir şey. Bir ay kadar önce, bir toplantıda şu açıklamayı yapma fikrine kapıldım birden: 'Monarşiye sözüm yok ama — yaşa-

sın anayasa.' Yeni yemek yemiştik, içki içtiğimizi itiraf etmeliyim. Tabii hemen o gece evim arandı... Bu süvari subayı görevlendirilmişti bu işle. Şehri terk etmeyeceğim konusunda imza atmak zorunda kaldım. Ama gördüğünüz gibi, tehlikeyi göze aldım ve işte tuzağa düştüm. Bunlardan saklanmak imkânsız.»

Ümitsiz bir jest yaptı. «Tavşan gibi kovalıyorlar insanı. Peronda olanları gördünüz mü?»

Jandarma kalkmak ister gibi kıpırdandı. Evet, gerçekten kalktı da, ama pencerenin önünde durdu ve dışarıya baktı. Milletvekili yeleğinin altından dörde katlanmış ve küçük, sık harflerle basılmış bir kitapçık, bir dergi çıkardı, heybetli vücudunu siper ederek jandarmanın bakışlarından sakladı ve birden Baumann'ın palto cebine soktu. Sonra da hemen diğer tarafa kaydı.

«Tanrı aşkına yardım edin bana! Sizden kimse kuşkulanmaz! Bu nalet olası dergiyi tuvalete atmak isterdim ama, beni bırakmaz, belli. Korkmayın; zararsız bir dergidir 'Kurtuluş' dergisi; Struve bunu liberaller için çıkartıyor. İçinde kötü bir şey yok, yalnızca yurtdışında basıldığından dolayı, illegal kabul ediliyor. Okumak için öylesine yanıma alıvermiştim, şu ev araması hikâyesi olmasaydı, hiç de zarar vereceği yoktu bana... Korkmuş haliyle öyle komikti ki, Graç cna «illegal» dergiyi iade etmeye kıyamadı. Ve o daha bu acıma duygusuna kapılmaya gerek var mıydı diye düşünmeye bile olanak bulamadan, papaz tekrar kompartmana girdi sallana sallana, artık geçti zaten, çünkü papazı süvari subayı izlemekteydi.

22

Süvari subayı kusursuz bir nezaketle — ne yazık ki Baro-

nes Rügenau orada değildi — selam verdi ve oturdu. Papazı, milletvekilini süzdü, bakışları Baumann'a kaydı ve Baumann'ı inceleyen içten pazarlıklı, sinsi bakışlar, Graç'ın tuzak kurulanın zavallı ve zararsız milletvekili değil de kendisi olduğu önsezisini güçlendirdi. Peşine düşülenin bu deli olduğuna nasıl da inanabilmişti?

Ve sonra o ispiyoncu. Baumann artık bu adamı Kursk'ta peronda gördüğünü iyice hatırlamıştı. Adam reçelli bir pasta yiyor, yedikleri paltosuna damlıyor, hemen önünde dikilip duran bir dilenci kadınla küçük kız çocuğu aç gözlerle onun pastayı yemesini seyrediyorlardı. Herhalde bunları seyre daldığı için dikkati dağılmış, izleneceğini hiç hesaba katmamıştı. Ajan şanslıydı. Oradan geçerken bunca mutlu görünmesinin nedeni bu olsa gerekti. Görelim bakalım!

Baumann kasketini düzeltti, kürk paltosunu iliklediv ve doğruldu. Jandarmanın gözleri huzursuzlandığını ele veriyordu. Ayağa kalktı ve elini aceleyle cebine daldırdı. Silahı var mıydı acaba? Yoksa trende gizlenen polisleri alarma geçirmek için pipo mu çıkaracaktı? Herhalde yolculuğa yalnız ispiyonla birlikte çıkmamıştır.

Baumann pencereye gitti, jandarmayı sakinleştirmek için kasketini yeniden çıkardı ve paltosuna daha da sıkı sarınarak oturdu. Kuşkusuz bir sonraki istasyonda tutuklarlardı kendisini.

Kanepenin üzerinde bir tren tarifnamesi duruyordu. Graç onu aldı, rastgele karıştırdı sayfalarını ve sözde yorgunluk basmış jandarma subayının yarı aralık göz kapaklarının altından hareketlerini izleyen bakışlarını hissetti. Voronej, Moskova. Graç istediği tren güzergâhını bulmuştu. Voronej, Ostroska, Somovo, Tresviyatskoye, Grafskaya, Belyayevo, Umanj, Moskovka, Dryasgi, Pribytkova, Gryasi... Ostroska ve Gryasi arasında durak yok. Ostroska'yı geçmişlerdi artık. O halde onu Gryasi'de tutuklamaya kalkışacaklardı. Oraya kadar da daha en az iki saatlik yol vardı.

Ellerini kol yenlerine soktu, yastıklara rahatça yaslandı ve daha iyi düşünebilmek için gözlerini yumdu. Ama rahatsız edilmekten kurtulamamıştı. Milletvekili derhal tatlılaştırmaya çalıştığı sesiyle sordu: «Ne oldu size böyle? Burası nefes alınmayacak kadar sıcak, sizse kürkünüze sarılmışsınız iyice.»

Graç sanki üşüyormuş gibi titredi. «Malarya» diye boğuk bir sesle yanıt verdi, sanki kriz yüzünden zorla konuşuyormuş gibi yaptı. «Merva ve Türkistan'da çalıştım. Oralarda garnizonun yarısı tropikal ateşten ölüyor. Ben de yakalandım. Yuttuğum kininin haddi hesabı yok, ama düzelemiyorum bir türlü.»

Milletvekili, «kinin mi iyileştirecek sizi» diye bağırdı ve dizine vurdu. «Bu eczane malları hiçbir ateşi düşürmez. Size bir halk ilacı söyleyeyim, hem de çok basit bir ilaç: Örümcek ağı.»

Baumann cevaplamadı. Hiç kıpırdamadan öyle yastıklara dayanmış oturmaya devam etti. Gücünü tüketen gerçek bir kriz; halinden hemen anlaşılıyordu, hatta yüzü bile birden çökmüştü, sapsarı olmuş ve sanki uzamıştı.

Süvari subayı, «örümcek ağı, ha?» diye yüksek sesle sordu.

Milletvekili irkildi ve kalın boğa enseli kafasını dalkavukça eğdi. Süvari subayı çok iyi niyetli, neredeyse samimi bir ses tonuyla sormuştu ama, beriki ona bakmaya cesaret edemedi.

Milletvekili, «evet, öyle» diye aceleyle yanıtladı. «Her evde sürüyle bulunan, o bildiğimiz örümcek ağı işte. Tozları temizlenecek, tabii sinekler ayıklanacak, yuvarlanacak ve sabah aç karnına yutulacak. Bir hafta içinde ateş düşer o zaman. Duydunuz mu?»

Bu sorunun Baumann'a yöneltildiği belliydi. Baumann kapalı gözlerle yanıt verdi:

«Dinliyorum. Aç karnına örümcek ağı... Ama başka bir şey düşünüyordum şimdi. Ekspres bir trende bir doktor, bir

eczane ve beklenmedik hastalanmalar için bir revir bulunmalı. Eğer durumum kötüleşirse, beni oraya kadar götürürseniz, minnettar olurum size.»

«Ama, sevgili dostum...» diye başladı milletvekili. Ancak süvari subayı, gözle görülen bir sevinçle sözünü kesti onun:

«Elbette, bayım. Size yardım etmek, benim için bir şeref olacak... Hemen gitsek daha iyi olmaz mı? Neden kendinize daha fazla eziyet çektiresiniz?»

«Çok teşekkür» diye yanıtladı Baumann... «Biraz daha bekleyeceğim. Şu sıralar babamı tedavi eden Profesör Sahary'in, bir hastalığa karşı gösterilen ruhsal direncin her ilâçtan daha etkili olduğunu söyler hep. İnsan iyileşmeyi aklına koymalı. Sözleri hâlâ kulağımda. İnsan teslim bayrağını çekip yatmak yerine, dikkatini başka yöne çevirmeyi bilmelidir.»

Milletvekili, «Bravo!» diye haykırdı. «Altın bir kural. Demek Saharyin'in Çar'ımızı bile tedavi etmesinin bir nedeni varmış. Bunu unutmayayım. İnsan iyileşmeyi aklına koymayı! Şaşılacak şey. O halde, sizin dikkatinizi başka yöne çevirmeyi deneyelim! Ne yapsak? En iyisi bir iskambil oyunu olurdu. Ne yazık ki kartlar yok yanımda.»

Papaz birdenbire öksürdü. «Sanırım, bende var.»

Milletvekili dizlerine vurdu. «Rus ülkesinin büyük tanrısı! Siz akıllı bir adamsınız. Hemen başlayalım.»

Papaz kaftanını kaldırdı ve pek az papaz pantolonuna benzeyen bir pantolonun cebinden «Patriyaskal Haberler» gazetesine sarılı iki deste iskambil kâğıdı çıkardı. Dikkatle gazete kâğıdından çıkardığı kartları milletvekiline uzattı. Eski ve kirliydiler.

Şişko neşeyle dilini şaklattı. Telaşsız görünme çabasını abartıyordu iyice. «Hadi bakalım, ne oynayalım? Makao? Fazla bir beyin faaliyeti gerektirmez, cüzdanlarımız için tehlikesi yoktur ve gene de bir şans oyunudur. Lütfen kimin başlayacağını belirlemek için bir kâğıt çekin papaz hazretleri.»

Birden süvari subayının sesi yüksek ve açık, duyuldu: «İzin veriniz, papaz hazretleri, sizin yerinize oturayım... Nasılsa camdan dışarı bakmadığınız için sizce fark etmez, ama ben kış manzarasını seviyorum —kar, çamlar, lâdin ağaçları ve tavşancıklar. Hep görev başındayım, burları seyretmeye fırsat bulamıyorum. Çoğunluk kapalı yerdeyim.»

«Buyrun!» Papaz yerini vermeye hazırdı, ve Baumann jandarmanın dizlerinin kendininkilere değdiğini hissetti. Süvari subayı oturduğu yerden öne doğru eğilerek sordu: «Ya siz, bay hasta, oynamayacak mısınız? İskambil oyunu sizin için kuruldu. Size bir kart verebilir miyim?»

«Lütfen.» Baumann cılız bir sesle yanıt verdi. «Belki de gerçekten dikkatimi başka yöne çeker.» Elini yelpaze biçiminde dizilmiş kâğıtlara uzattı ve parmakları süvari subayının bakımlı ellerine değdi. Süvari subayı, sanki yaptığı dünyanın en doğal şeyiymiş gibi, hiçbir davet beklemeden, bir zümrüt yüzükle süslü küçük parmağı zarifçe gerdirilmiş elini uzattı ve Baumann'la aynı anda bir kâğıt çekti.

«Dokuzlu, en yüksek kâğıt bu. Ben başlıyorum.»

Bey olarak başladı, sesinin tonu da bir bey gibi emrediciydi.

«Nesine oynuyoruz?»

Bakışlarını bagaj rafında gezdirdi ve vereceği zarardan memnun bir sırıtmayla gözlerini Baumann'ın bavuluna dikti. «Bununla... çok rahat olurdu. Dikine koyalım, masa gibi olur. Sizin mi bu bavul, papaz hazretleri?»

Papaz başını kaldırdı, yukarıya baktı, kederli ve kıskanç bir iç çekişle söylendi: «Nasıl benim olsun ki böyle bir bavul! Onun.»

Jandarmanın alaylı gülümseyişi tüm yüzüne yayıldı. «İzin verir misiniz?»

Çevik bir hareketle yerinden fırladı, bavulu aşağıya aldı ve bu arada güçlü parmaklar alışkın bir hareketle bavulun alt

tarafına vurdu. «Gerçekten de güzel bir bavul. Saygıdeğer peder doğru görmüş; yabancı malı, hemen belli oluyor.»

«Evet, evet, yabancı malı olduğu hemen görülüyor,» diye milletvekili onayladı ve dalkavukça kıkırdadı.

Bavulu dikine, oturma yerlerinin arasına yerleştirdiler ve böylece kapıya geçişi engellediler. Subay kendinden emin ve küstah bir tavırla elini bavulun üzerine koydu, ayaklarını her iki tarafına yerleştirdi ve ilk kez Baumann'ın doğrudan doğruya gözlerinin içine baktı.

23

Bavul çifte tabanlıydı. Jandarma parmaklarıyla vurduğunda fark etmiş miydi? Zaten artık fark etmezdi, bavul kaybolmuş sayılırdı, jandarma artık elinden kaçırmazdı onu. Bereket içinde illegal yayın yoktu, yalnızca çamaşırlar, kravatlar, yakalıklar ve tuvalet malzemesi vardı. Süvari subayı bilse, güçlü bacaklarıyla öyle sıkı sıkı kıstırmazdı bavulu. Herhalde olağanüstü bir şeyler ele geçirdiğine inanıyordu. Ayrıca paltosunu da çıkarmamıştı. Acaba onun da ateşi olup olmadığını sormalı mı?

Süvari subayı kâğıtları üşengeççe attı, milletvekili onun yapış yapış kâğıtlara zoraki dokunan beyaz parmaklarına baktı, ve papaz uçsuz bucaksız cebinin derinliklerinden birbiri ardından bir yığın bakır ve gümüş bozukluk çıkardı. Ardından ağır bir altın zincire asılı haçı gösterişli bir hareketle göğsünden sırtına fırlattı. Milletvekili şaşırarak baktı ona. «Neden böyle yaptınız, papaz hazretleri?»

Papaz, «uygunsuz bu», diye yanıtladı ve endişeyle iç çekti, sanki kendi davranışı üzüntü veriyordu ona. «Haçta Mesih'in resmi var ve bu kâğıtlarda haç oyun işareti olarak resmedilmiş. Eğer sırtta asılı durursa, bunu görmez sözümona.»

Süvari subayı neşeyle «Kasa on ruble» dedi. Oyun başlamıştı.

Gryazi'ye kadar yalnızca bir saat kırk dakika kalmıştı. Tekerlekler heves ve aldırmazlıkla dönüyor, kirli kâğıtlar boğuk seslerle, kötü haber ulağı gibi hışırdıyor ve pencerelerin arkasında orman sonsuz bir beyaz duvar gibi uyukluyordu.

Tren şiddetli bir fren yaptı. Baumann alt kısmı buz tutmuş durumdaki pencereye doğru eğildi. Süvari subayı da derhal pencereye doğru döndü. Ama dışarda olağandışı hiçbir şey görünmüyordu, yalnızca kar, orman ve gri gökyüzü vardı.

«Neden dışarı bakıyorsunuz? Ne var orada?» Graç gülümsedi, jandarmanın huzursuzluğu o kadar belliydi ki. Kendine hakim olamadı ve alnını şaşkın şaşkın ovuşturarak yanıtladı: «Görmediniz mi? Kargalar uçtu önümüzden.»

«Kargalar mı?» diye bağırdı papaz. «İmkânsız. Bu mevsimde mi?»

Baumann titredi ve milletvekiline döndü: «Tekrar üşümeye başladım. Sizin yerinize oturmama izin verir misiniz? Pencerenin önü cereyan yapıyor.»

Süvari subayı aceleyle uyardı: «Kapıda daha çok cereyan var.» Ama milletvekili hemen dünden hazır ayağa kalkmıştı bile ve Baumann onun yerine oturdu. Süvari subayının dudaklarının huzursuzca oynadığını görmek hoşuna gitti.

Pencerenin ardından beyaz bir levhaya siyah harflerle yazılmış «Umanj» yazısı kaydı geçti. Gryazi'ye kadar bir saat bile kalmamıştı ve durumda henüz bir değişiklik yoktu.

En önemlisi, zamanından önce oyundan çıkmamaktı. Elini kâğıda uzattığı anda birden oluşan Baumann'ın planı, zamanından önce kaybettiği taktirde, suya düşecekti. Çok çabuk kaybetmesi mümkündü, çünkü parası az, çok azdı. Kiev yolculuğundan sonra ona kalan tüm para beş rubleden ibaretti. Kâğıt oyununda bu kadar para uzun süre dayanmazdı, hele diğer oyuncular onluklar sürüyorlarsa ortaya. Tek can simidi papazdı, o da küçük meblağlar sürüyordu oyuna.

İçini çekerek elli kopek çıkardı ve derin düşüncelere dalmış bir halde karıştırdı kâğıtları. «Şimdi ben para sürüyorum, Tanrı affetsin beni.»

Nihayet!

Oyun başladığından bu yana ilk kez büyük para dönüyordu. O ana kadar oyun birinci, ikinci ya da üçüncü turdan sonra bitiyordu, şimdiyse yedinci tur dönüyordu. Kasa jandarmadaydı ve hırslı oynuyor, durup durup bıyığını çiğniyordu... Şimdi «oyun masasına» dönüştürülen bavulun üzerinde papazın paracıkları duruyordu, milletvekili çok kaybetmişti ve şimdi kasa da tam iki yüz ruble vardı.

«Faites le jeu.»

Milletvekili başını salladı ve iki yirmi beş rublelik banknot sürdü ortaya. Baumann kasten gizlice, kıvrılmış bir banknotu —son parasıydı bu— şişkin, herkesin gözü önünde ortada duran cüzdanının altına sürdü, cüzdandan pasaportun siyah kenarı görünüyordu. «Gizlice sürersem parayı, belki şansım güler. Hadi, cüzdanın altına!»

Papaz dudağını öne çıkararak düşündü ve aniden yüksek ve tane tane konuşan vaiz sesiyle: «Para sürüyorum» dedi ve üç tane yüz rublelik banknotu bavulundaki kalın bir para destesinden çekerek oyun masasına attı. Jandarma subayı ve milletvekilinin kıskanç ve saygılı bakışları paraya dikildi.

Vagonda çıt çıkmıyordu. Kasa, sağ gözünü kapatarak, kenarını dikkatle hafifçe kaldırdığı kâğıdını inceledi. Belki de bu bir sekizli veya dokuzluydu — bu Makao'da tehlikeli bir kâğıttır, tüm diğerlerinden üstündür. — Hayır.

Süvari subayı öfkeyle içini çekti. «Başka kart isteyen...»

Milletvekili kâğıt satın aldı. Ardından derin düşüncelere kaptırdı kendini. Ortaya sürülen para yüksekti. Acaba bir dokuzlu çekme ümidiyle üçüncü bir kâğıt çekmeyi göze alsa mıydı, yoksa elindeki beşliyle yetinse miydi?

Papaz sinirli, ordan oraya kayıyor ve sakalını sıvazlıyordu.

Baumann doğruldu.

«Ben kâğıt almıyorum. Bağışlayın... kısaca ayrılıyorum. Tuvalet sağda, değil mi?»

«Şapkanızı yanınıza alın, dışarısı çok soğuk». Rahat bir ifadeyle konuşan papaz, süvari subayının kâğıtları karıştıran sinirli parmaklarını izlemeye koyuldu.

«Şapkayı aldığıma değmez, hemen döneceğim. Lütfen, eğer gecikecek olursam, benim kâğıdıma bakar mısınız?»

Oyun devam ediyordu, kasa, bu anda kalkma riskini göze alamazdı. Oyuna ara vermek olanaksızdı. Baumann planını yaparken, buna dayandırmıştı işte. Eğer şimdi oyuna ara verilecek olursa, kurallara göre kasa başkasına devredilirdi. Jandarma dört yüz rubleden vazgeçmektense, ölmeyi yeğlerdi. Baumann kapıya yürüdü. Süvari subayının yüzünü görmüyordu, yalnızca milletvekilinin heyecandan kısılmış sesini duyuyordu: «Bana bir kâğıt daha.»

Ve hemen sonra, süvari subayını neşeli bir heyecana sürükleyen papazın ürkek sesi tısladı: «Bir kâğıt daha satın alıyorum.»

Koridor boştu. Baumann sessizce yol halısının üzerinden sağ tarafa yürüdü, tuvaletin önünden geçti ve platforma vardı. Ağır, buz tutmuş demir kapıya asıldı. Açılmıyor... Kilitli olmasın? Vagonun damına mı tırmansaydı? Tekrar tüm yücüyle asıldı, ve kapı bir sarsıntıyla açıldı. Buz yibi hava üfürdü Baumann'a doğru. Kavruk bir orman, karlı bataklıklar geçiyordu önünden. Graç en alt merdiven basamağına indi ve tüm gücüyle atladı...

«Sekizli mi? Şanslısınız, peder hazretleri.»

Süvari subayı, aldırmaz tavrını sürdürmeye çabalıyordu, kâğıtları bavulun üzerine attı ve telaşsız bakışlarla baktı, ama parmakları titriyordu. Papaz banknot ve bozuklukları kendisine çekti, Baumann'ın cüzdanının altındaki kıvrılmış rubleyi de çıkardı. «Böyle bir adam oyun oynuyor bizimle

ha!.. Hem de memur olacak!» Küçümser bir tavırla kıkırdadı, pasaportu çıkardı Baumann'ın cüzdanından ve okudu:

«Osvald Genriçoviç Meise. Ne cimri adam, haksız mıyım, Subay Bey?»

Ama Süvari subayı ona aldırmadı. Bavulun üzerinden atladı, paltosunun etekleri banknotları süpürdü. Mahmuzlarının şakırtısına hemen koridorun sol bölümünde duran astının mahmuz şakırtıları cevap verdi. İki jandarma astsubayı koşarak görevlilere ayrılmış kompartmandan geldiler, artlarından dağınık saçları korkulu suratını kaplayan muhbir seğirtiyordu. Süvari subayı alnını sıvazladı, onlara bir işaret çaktı ve hepsi tuvalete yöneldiler. Koridorun ortasında, vakarla yürüyen jandarmaları sollayan polis, koşarak geçti onları.

Süvari subayı tuvaletin kapı koluna asıldı.

Kapı açıldı.

Tuvalet boştu. Tuvaletin açık duran kapağı, trenin hızından sarsılıyor ve dişsiz ağzıyla sessiz, ama alayla gülen bir canavara benziyordu. Muhbirin korkudan gözleri dışarı uğradı. Süvari subayı geri döndü ve kabaca sordu: «Nerede?» Ve yanıt beklemeden, yumruğunu muhbirin suratına indirdi.

24

Kar derin, yumuşak ve gevşekti ve Baumann trenden atladığında, düşme hızını kesti; şansına, orman boyunca uzanan bir kar yığınına doğru yuvarlandı tepeden aşağı. Trenin sesi duyulmaz olduğunda doğruldu. Başı ve kulakları hâlâ uğulduyordu; kan şakaklarında zonkluyor, tüm vücudu ağrıyor ve ağzına doğru acı bir şey çıkıyordu midesinden; ama kurtulmuş olmanın sevinci, tüm ağrılardan daha güçlüydü.

Kolobok'un masalındaki gibi: «Dedemden kaçtım, ninemden kaçtım ve senden, gri kurt, senden nasıl olsa kaçarım.»

Sağ tarafta da, sol tarafta da, insan nereye bakarsa baksın, bir bataklığın kıyısındaki zavallı akçaağaçlardan başka bir şey yoktu görünürde. Çıplak elleri ve açık başı, buz gibi havada, sızlıyorlardı soğuktan. Graç, Kurilov adını taşırken taktığı küçük, yuvarlak bir kasket çıkardı kürkünün cebinden ve kafasına geçirdi.

Dur bakalım, şimdi düşünmesi gerek. Trenin kapıları bu yöne doğru açılıyordu, o zaman onu bu yönde ararlar. Demek ki, demiryolunun diğer tarafına geçmek daha iyi, zaten Yelez'e, oradan da Moskova'ya gitmek için, tamamen ters yönde ilerlemek ve güney-batı tren yoluna ulaşmak gerek. Bu uygun ve tehlikesiz bir yol.

Ama hadi bakalım, bu sefer de hiç parası yok. Tek bir ruble bile yok! Tüm parasını kurtuluşunu sağlayacak olan kâğıt oyununda yitirdi. Graç gülümsedi. Aslında kurtuluşu ona hiç de pahalıya patlamış sayılmazdı. Sırf cüzdanında olan para beş rubleydi. Graç ceplerini aradı. Hayır, hiç parası yoktu. Bozukluk çantasına bakmaya da değmezdi, bir zamanlar oradaki tüm para 25 kapikten ibaretti. Zarar yok! Yola devam etmesi gerek şimdi. Yolda bir şeyler gelir aklına nasılsa.

Kollarındaki ve yakasındaki karları silkeledi —ateşli vücudundan soğuk ter derecikleri akıyordu— ve başladı demiryolu bayırını tırmanmaya. Diğer tarafta sık bir ormanlık uzanıyordu. Graç tekrar aşağıya inmedi. Yok yere iz bırakmamalıydı ardından. Rayların üzerinden, ta ki sağında dar bir patika belirene değin, Voronej yönünde geriye doğru yürüdü. Bu patika boyunca, mümkün olduğunca hızlı yürümeye koyuldu, ve devasa keçe çizmelerin bıraktığı büyük, geniş ayak izlerine rastladı. İzler eskiydi. Pek gelip geçen olmuyordu buradan herhalde. Daha iyi ya. İnsan kaçarken bir yabancıya

rastlamaktan daha tehlikeli bir şey yoktur. Mümkün olduğunca ıssız yollar seçmek gerekir.

Patika ormanın derinliklerine doğru ilerliyordu. Buzlu dallar iyice aşağılara sarkmıştı. Bir yerlerden aç ve tekinsiz bir kuzgun ötüşü duyuluyordu. Baumann saatin kaç olduğunu bilmiyordu. Saati durmuştu. Mutlaka mekanizması sarsıntıdan kırılmış olmalıydı. Ve bu belki de en kötüsüydü. Parasız yolda olmak yeterince kötüydü ama, saatsiz kalmak daha da kötüydü.

Patikada telaşlı, korkak bir tavşan izi göründü, iz dönüp dolaşıp ormanda yitiyordu. Graç izi gözleriyle takip etti, gülümsedi. Belki de tavşancık bu yakınlarda bir yere saklanmıştı. El çırptı. Kıpırtısız hava titredi, sanki bir kurşun sıkılmıştı, ama hiçbir şey oynamadı yerinden. Bir tek kuzgunlar yeniden öttüler.

Adımlarını açtı. Orman sıklaşıyor, tavşan izleri fazlalaşıyor ve birbirine karışıyordu.

Kaç saat geçmişti acaba, bir mi, iki mi? Ormanın ucu bucağı görünmüyordu. Hava giderek kararıyordu. Akşam mı bastırıyordu, yoksa sıklaşan orman yüzünden mi daha karanlık görünüyordu ortalık? Patika sonunda bir şoseye çıktı. Şimdi sağa mı sapmalıydı, sola mı? Graç yönünü yitireli çok olmuştu. Ormanın ağaçları arasında kıvrılıp duran patikada nasıl yitirmesindi. Voronej'i solda bırakması gerekiyordu, o halde sağa yönelmeliydi... Yoksa Voronej'e gitmek daha mı kolay olurdu? İnşallah oradaki grup hâlâ varlığını koruyordur. Orada tanıdığı da vardı sahi, Barones von Rügenau! Nasıl da unutmuştu. En kötü durumda, onu arayabilirdi... Kadını düşündüğünde, gülmesini tutamadı. Gerçekten de ziyaretine gitse, ne komik olurdu. Son modaya uygun döşenmiş salonun şıklığını gözünde canlandırmaya çalıştı, ama bu ucuz bir şıklık olmalıydı, çünkü soyluların elinde fazla para yoktu artık, malları onları geçindirmiyordu artık eskisi gibi, egemen tabaka bir ekonomik krizle yüz yüzeydi...

İmgeleminde pencerelere asılı çoban ve kuzu desenli beyaz tül perdeler gördü. Duvarların önünde ince ayaklı, altın yaldızla süslü sandalyeler, köşede içinde yeşil bir papağan olan altın yaldız bezeli bir kafes, papağan konuşmuyordu ama, Brehm'e bakılırsa, konuşmayı öğrenebilirdi. İpek kumaş kaplı kanapenin üzerinde ya Ayvazovski'nin «Fırtına»sının, ya da Makovski'nin «Boyar Düğünü»nün bir kopyası asılı olmalıydı. Barones karşılardı onu... İşte orada Fransızca bilmesi çok işine yarardı, çünkü kendisini Voronej'e sürükleyen macerayı ancak Racine, Corneill ya da Molier'in dilinde anlatabilirdi.

«Kleo, insanı 'yüceltip heyecanlandıran' bir şeyler oku.»

Baumann Voronej'in tam zıddı olduğuna inandığı yönde yürümeye devam etti gülümseyerek. Bütün yol boyunca, baronesi ziyaretin nasıl geçeceğini hayal etti durdu, ziyaret sonunda soylu mareşalden 50 ruble koparmasıyla son bulacaktı. Daha azı yazık olurdu doğrusu... Oysa Moskova'ya varmak için on ruble yeter de artardı. Ama on ruble istemek, ciddiyetsiz bir etki bırakırdı. Ayrıca pasaportuna bakılırsa hemşeriydiler, o halde orada Almanca sohbet etmeliydi onlarla.

O anda Baumann artık Meise falan kalmadığını geçirdi aklından, çünkü kendi yaptığı pasaportu trende kalmıştı. O halde artık Baltıklı bir memur kimliğine bürünemezdi, çünkü üçüncü pasaport Nikolay Vasilyeviç Petrov adınaydı.

Giderek daha soğuk ve karanlık oluyordu ortalık. Karanlık, gökyüzünün kapanıklığından yere süzülür gibiydi sanki. Karaki geniş kızak izleri kapkara esneyen ağızlar gibi görünüyorlardı. Ağaçlar azalmaya başlamıştı giderek. Aralarından akşamın boz renkli günbatımı görünüyordu. Baumann ağaçların arasındaki bir açıklığa vardı.

Önünde kar tarlalarının mavi ışıltılı beyazı uçsuz bucaksız uzanıyordu. Gökyüzünde ilk yıldızlar ışıldıyordu. Yol sağa ve sola ayrılıyordu. Orman kenarı boyunca ayak ve kızak

izleri vardı. Baumann hiç duraksamadan sola saptı, çünkü Voronej'e giden demiryolundan mümkün olduğunca uzaklaşmak istiyordu.

Birden bire bel kemiğinde ve sol ayak bileğinde ağrı hissetti. Adım atmak zoruna gidiyordu artık ve on adım sonra da topallamaya başladı.

Demek trenden atlamak, ilk başta göründüğü kadar iyi gitmemişti. Genellikle insan heyecandan ağrı hissetmez, oraya buraya koşturur ve daha sonra bir kırık, bir adele yırtığı ya da bir sarsıntıya uğradığı ortaya çıkar.

Ne kadar zaman geçmişti aradan acaba? Saatine bakılırsa, 2.17'de trenden atlamıştı, ve aradan çok zaman geçmiş olmalıydı, çünkü hava artık kararmıştı. Herhalde yaralanmayı hissetmemesi, ağır olmaması yüzündendi, belki de sırf bir burkulmaydı, hızlı yürüdüğü için kötüleşmişti. Deli gibi koşmuş ve hiç dinlenmemişti. Kesin 20-25 km yol almış olmalıydı.

En berbatı da, ormanda bir sopa bulmamış olmasıydı, çünkü açık arazide başlamıştı topallaması. Hadi bakalım, karda tek ayak üstünde seke seke gitsindi şimdi! Ancak aklına «hiç kalkmamaktansa topallamak yeğdir» özdeyişi gelince, yoluna devam etti, oysa giderek adım atmak daha da zorlaşıyordu.

Don azalır gibiydi. Hava kara bir pusla kaplandı ve hafif bir rüzgâr başladı. Yüz derisinin yanak kemikleri üzerine rastlayan kısmı ağrıyordu. O bölüm sınırı geçerken donmuştu. Acaba gene öyle bir kar fırtınası mı kopacaktı?

Bir gazete haberi geldi aklına: Bu bölgede çok şiddetli bir kar fırtınası kopmuş ve trafik günlerce felç olmuştu. Komşu köylerden buraya zorla getirilen binlerce köylü, demir yolu geçidinin karlarını temizlemeyi başaramamıştı. Eğer gene böyle bir kar fırtınası yolları kapatırsa, herhalde buradan hiçbir zaman çıkmayı başaramazdı, çünkü muhtemelen 30 verst dahilinde tek bir ev ve tek bir köy bile yoktu.

Rüzgâr sürekli şiddetleniyordu. Gecenin sessizliğinde uluyor, karı havalandırıyor ve savuruyordu kendisiyle birlikte. Tanecikler beyaz hayaletler gibi kar yığınlarının üzerinde uçuşuyordu. Baumann duyduğu ağrılara aldırmadan adımlarını hızlandırdı. Uzakta bir ışık titreşti. Rüzgâr ev dumanı kokusu getirdi. Köpek havlamaları duyuldu..., bir köy olmalı. Baumann yorgunluk ve açlık hissetti. Ama gece vakti, topallayarak ve beş parasız, üniformalı durumda bir köye girmek, çok tehlikeliydi. Bu ıssız köylerdeki köylüler çok kuşkucuydular ve bir beyefendi gibi giyinmiş olan herkesi düşman zannederlerdi. Serseri bile olsa, kendilerine benzeyenlere kucak açarlardı, ama bir beyefendiye asla.

Hayır, köye girmek, yanlış olurdu. Köyün etrafından dolaşmalı, sonra tekrar yola çıkmalı ve ertesi sabaha değin yola devam etmeliydi, bir şeyler bulunurdu o zaman.

Şu anda, sorulduğu takdirde neden orada olduğunu açıklayacak bir hikâye uyduramayacak kadar yorgundu ve hiç kuşkusuz sorarlardı da. Köpek havlaması arttı, ışıklar daha yakından parlamaya başladı. Köye giden yoldan ayrılmanın sırasıydı artık. Yolu gene, sınırı geçerken olduğu gibi, kar yığınlarının arasından geçiyordu. Hayır, bu kez daha kolaydı; kar donmuştu, içine gömülmüyordu insan. Baumann yürüdü ve köyden çok uzaklara düşüp yolu yitirmemek için evlerin ışıklarını gözden kaybetmemeye çalıştı. Birden hemen yakınında büyük ve esrarengiz, yukarlara yükselen, koyu renkli, garip bir tepecik gözüne çarptı. Baumann korkuyla irkildi. Ama yakından inceleyince bir gülümseme yayıldı yüzüne.

Bir kuru ot yığını!

Geceyi geçirmek için bundan daha iyisi olamaz! Sıcak ve tehlikesiz. Bir de nöbetçiye filan yakalanmazsa, tabii burada nöbetçi varsa.

Baumann dikkatli dikkatli kuru ot yığınına doğru yürüdü ve kulak kesildi. Çıt çıkmıyordu. Burada herhangi birinin bu-

lunduğuna dair en ufak bir işaret yok! Kuru otlar rüzgârda hafiften hışırdıyordu. Graç ot kümesini biraz araladı ve içine gömüldü.

Ne mutluluk! Burada birkaç saat rahatça yatabilir, yorgun uzuvlarını uzatabilir ve derin derin uyuyabilirdi. Hatta canı isterse horlayabilirdi bile!

25

Bir Fransız özdeyişi şöyle der: «Uyuyanın karnı doyar,» yani, iyice uykusunu almak, bol bol yemek yemiş gibi doyurur insanı. Gene de bu tam doğru sayılamazdı, çünkü Baumann uyandığında, kurt gibi açtı. Karnını doyurmadan yola devam etmeyi başaramayacak gibi geliyordu ona.

Oysa burada salt kuru ot ve cebinde de kopuk bir düğmeden başka bir şey yoktu. Cüzdanındaysa 25 kapik vardı ve bu parayla bol miktarda ekmek satın alabilirdi. Tan yerinin pembe ışığı altında önünde uzanan köyde bakkal dükkanı olmayacağı ortadaydı, öyle küçücük bir yerdi ki, yalnızca pencereleri de soğuğa karşı samanla tıkanmış iki düzine samanla örtülü, yoksul ve zavallı iki düzine kulübecik. Bu mevsimde böyle bir köyde ekmek bulunmaz, kendi ekmekleri tükenmiştir, satın almaya da para yoktur. Köylüler şimdi patates kabuğuyla karın doyuruyordur, ortaya çıkmak sırf tehlike doğurur. İlerlemeye devam etti, tepecikleri siper ala ala yürüdü, ortalık uyanmadan ve bu kulübeciklerde kış gününün tekdüze gündelik yaşamı başlamadan, köyü geride bırakmak için acele etti. Köy artık görünmez olduğunda, yolu aradı ve güçlü adımlarla yürüdü. Ayağı dinlenmişti, ağrı hissetmiyordu artık. Yol geniş bir nehir üzerindeki bir köprüden geçiyordu. Hangi nehirdi bu acaba? Latince fiiller aklınday-

dı, ülkesini tanımıyordu ama, okulda öğretmemişlerdi... Kendisini oraya gönderdiklerinde, Vyatka Eyaleti'ni tanımıştı, ve şimdi bir kör gibi Voronej Eyaleti'nde dolanıp duruyordu. Bir tek, o da Barones'in gevezeliklerinden dolayı, Sadonsk ilini tanıyordu.

Baumann daha hiç kimseye rastlamamıştı. Köprüyü geçince, yaşlı bir dilenci gördü yolda. Besbelli o da bir ot yığınında yatmıştı, sırtına otlar yapışmıştı çünkü.

«Nereye yolculuk böyle, dede?»

Dilenci arkaya döndü ve şaşkın şaşkın süzdü Graç'ı. Bu bey sabahın köründe bu ıssız yolda ne arıyordu? Peltek peltek konuştu: «Sadonsk'a gidiyorum.» Elindeki kuru ekmek kabuğunu kemirmeye devam etti, dişsiz ağzının kenarından salyalar sızıyordu. Ona bakınca midesi bulanıyordu Graç'ın. Açlığı ve yorgunluğu daha güçlü geri geldi.

Sadonsk. Barones, soylu mareşal. Sadonsk adında tren istasyonu yoktu belli ki. Bu şehircik çok ıssız olmalıydı. Baumann ilgisizce sordu: «Sadonsk'a daha ne kadar var?»

Dilenci göğü inceledi, sonra karları, sonra bir akşam önce olduğu gibi kar bulutlarıyla kaplı, tekdüze başlarının üzerinde asılıp duran göğü inceledi yeniden. «Tanrı'nın yardımıyla yarın akşam Sadonsk'a ulaşırım. Şosede kalırsak, birazdan Don'a varırız, yol iyidir, düzgündür orada.»

Don'a mı? Tanrım, neredeydi? Ama doğru olmalıydı dilencinin dedikleri, Sadonsk tabii ki Don'un ötesindeydi. «Peki Yelez nerede, dede?»

Dilenci korkuyla kafasını salladı. «Yelez mi? Sen neden söz ediyorsun? Yelez uzak.» Bir şeyler daha mırıldandı, sırtındaki çuvalı düzeltti silkeleyerek, çuvaldan sanki kuru ekmek çıtırtısı gibi birtakım sesler geldi. Acıklı bir sesle pencerelerin altında «İsa aşkına bir parça ekmek» dilenen bu dilencilere çokluk kuru ekmek verilirdi.

Sanki midesi ters yüz oluyormuşcasına, bulantı hissi ye-

nden geldi. Olur şey değil! Yemek yemiyeli daha anca yirmi dört saat olmuştu! Açık havada uzun yol yürümekten olmalıydı. Ölünün bile iştahı açılır bu durumda!

«Dede, beş kuruşluk ekmek satar mısın bana?»

«Ekmek mi?» — Dilenci Graç'a dikti gözlerini, birden sopasını kaldırdı, sanki kendini savunmak derdindeydi. «Tanrı aşkına... defol git, defol git pis herif. Birini boğazladın, değil mi? Defol, bağırırım yoksa! Bak, tarlada köylüler var... Bana yardıma koşarlar sonra... «Yol kenarındaki kar yığınına atladı ve haykırmak için açtı ağzını. Darmadağın sakalı, korkudan donmuş gözleriyle duruyordu orada.

Tarlada köylü möylü yoktu, ihtiyar Graç'ı korkutmak istemişti. Sadece kara kargalar tünemişti beyaz kar yığınlarının üzerine. Üstü çentiklerle dolu kayın sopası, moruğun elinde zangır zangır titriyordu. Baumann'ın onu yakalaması ve çuvaldan yeteri kadar kuru ekmek kabuğu çıkarıp alması işten bile değildi. Hiçbir şey yemeden Sadonsk'a ulaşmak hayaldi.

Baumann gayet soğukkanlı, «kendine gel ihtiyar» diye seslendi ve cebinden beş kapik çıkardı. «Ben katil değil, doktorum, insanları öldürmem, yardım ederim onlara. Yolda birden bire canım ekmek kabuğu çekti diye, senin bağırtınla tüm çevreyi ayağa kaldırmanın gereği yok. Belki de bir vasiyeti yerine getirmek üzere bir ermiş mezarı arıyorumdur. Bu yüzden oruç tutuyorumdur.»

Çuval pislik içindeydi. Ekmek kabuklarını kimin verdiğini, bunların önceden nerelere konduğunu Tanrı bilir artık. Ama Baumann iştahla çiğnedi. İlk sert, çavdar kokan kabuğu mideye indirince, kendini yeniden doğmuş gibi hissetti, artık gene eskisi gibi yoluna devam edebilirdi.

Dilenci topallayarak geriden geliyordu. İlk sapakta Bau-

mann onu gözden kaybetti. Sol ayağı yeniden ağrımaya başlamıştı, yokuşlarda ve kar yığınlarına bastığında burkuluyordu ama, Graç kasten hızla yürümeye bakıyordu. Çünkü ihtiyar hiç te uygun bir yol arkadaşı değildi. Baumann izini kaybedeceğini umuyordu adamın.

Dilencinin söz ettiği yol hiç de uzak değildi, ancak aşınmış, delik deşik bir yoldu, hasta ayağı bu kez yumuşak karla kaplı tarlada olduğundan çok daha sık burkulmaya başlamıştı.

Kaç saattir yürüyordu acaba? Hiç haberi yoktu. Peşpeşe tarlalar, tepecikler aşıp duruyordu, zaman zaman geniş bir nehrin mavi ışıltılı buzla kaplı yüzeyi belirip kayboluyordu, Don olmalıydı bu. Baumann'ın tepesinde hâlâ kurşunî gökyüzünün hiç te dostça görünmeyen sonsuz genişliği uzanıyordu. Baumann'ın saati çalışmıyordu, saatin kaç olabileceğini bulmak için kafa patlatıp duruyordu.

Sık sık sağa ayrılan, uzak köylere giden küçük, karlı yollar ilişiyordu Baumann'ın gözüne, ötelerden ince dumanlar göğe tırmanıyordu. Şosede tek bir köy, tek bir ev, hatta yol işçilerine ait bir baraka bile yoktu. Dilenciden başka hiç kimseye rastlamamıştı daha. Sadece bir kez, Don'un öte tarafında, silik siluetleri göğün kurşun renginden belirgince ayırdedilen bir düzine kadar yüklü kızak görmüştü.

Birdenbire kızak ve at nalı sesleri duyuldu. Arkaya döndü ve kıvrık kenarlı geniş bir kızak gördü. Harmanisi geniş, kırmızı bir kemerle süslenen köylü, kuşkuyla süzdü onu ve gür, kar tanecikleriyle kaplı kaşlarını çattı. Baumann daha selâm bile veremeden, küçük ama güçlü kuvvetli, bol tüylü ata vahşi bir haykırışla kırbacını indirdi ve Baumann'ın yanından ok gibi geçti.

Aşağı yukarı elli metre ötede durdu ve kasten yavaş, telaşsız adımlarla kızağı izleyen yabancıyı bekledi.

Derinden gelen, boğuk bir sesle: «Klebnoye'ye mi gitmek istiyorsun, efendi?» diye sordu.

Graç hiç duraksamadan yanıtladı: «Evet.»

«Doktora, Dr. Pyotr Andreyeviç Veleşov'a mı... Otur, seni götüreyim.» Baumann kızağa bindi, otların üzerindeki büyük bir çuvalı yana itti. Çuval sarsıldı, korkunç bir cayırtı, kızağın üçüncü yolcusunun kimliğini ele verdi. Baumann elinde olmayarak geri sıçradı.

Köylü, «rahat bırak domuzu» diyerek, yabancıyı hoşnutsuzca süzdü şaşı gözleriyle, «Kurt böyle bir domuzu on verst öteden duyar.»

«Kurtlar var mı burada?»

Köylü bakışlarını tepeciğin üzerinde ve ardında karla kaplı tepeciklerin üzerlerinde karanlık ormanların yükseldiği Don Nehri'nin sol yanında pırıldayan buz kaplı yüzeyinde gezdirdi. «Burada olmasın da nerede olsun? Ev yok, köy yok, sadece ormanlar ve uçurumlar. Çok geçmez, karanlık da basar.»

Atı kamçıladı. Domuz hoşnut, homurdadı ve sesini kesti. Belli ki kızak yolculuğu hoşuna gidiyordu. Baumann rahatça yerine yerleşerek: «Doktora gideceğimi nasıl anladın?» diye sordu.

Köylü homurdandı. «Ya kime gidecektin ki? Kırk vestlik çevrede tek köylüler var.»

Sustu, tükürdü ve söze devam etti.

«İyi adamdır. Yoksul köylülere bakar.»

Baumann kulaklarını açtı.

«Ne derece bakar?»

Köylü arkaya döndü ve çok şey ifade eden kurnaz, kötücül bir gülüşle:

«Anlarsınız ya.»

Kırbacı atın kulaklarında öyle bir ıslıklandı ki, hayvancağız tırısa kalktı.

26

Köylü Baumann'ı köyün girişinde indirdi ve doktorun evinin yokuş başında, köyden biraz ilerde olduğunu anlattı.

Ev sivri damlı, tahta bir yapıydı. Kar pencerelere değin birikmişti. Üstü açık, ince oyma sütunlarla süslü teras da karla kaplıydı, hatta çitin yanındaki karlar kazıkların tepesine kadar uzanıyordu. Ne kardan temizlenmiş bir yol, ne ayak izleri, ne de koca burunlu, kolunda süpürgesiyle neşeli bir kardan adam! Baumann burnunu kaşıdı. Çocuksuz ev iyi değildir.

Avludan geçti. Bir köpek tembel tembel kulübeden kafasını çıkardı, havlamak için ağzını açtı, ama vazgeçti ve gene içeri çekildi.

Baumann merdivenleri çıktı ve çuha kaplı kapıya vurdu demir tokmakla. Yok, hiç ses yoktu. Yumruğuyla sertçe ve hızlı vurdu bu kez. Derhal aksi bir kadın sesi duyuldu: «Kim var orda? Bu ne gürültü?»

Ama kapı açılmadı. «Kimsin sen?»

«Uzaktan geliyorum. Pyotr Andreyeviç'in bir dostuyum!» Ve kapı gene de açılmayınca, tehditkâr bir sesle ekledi: «St. Petersburg'dan dosdoğru başkentten geliyorum.»

Kilit gıcırdadı. Baumann soğuktan morarmış eliyle kapıyı itti, sıcak mutfak buharı esti yüzüne. Tepsi böreği gibi yağlı ve yusyuvarlak, şişko, aptal bir kadın suratı, gözünü dikti ona. «İnsanları neden soğukta donduruyorsunuz? Kapıyı biri açana kadar saatlerce çalmak gerek burada.»

Eşiği aştı, bir an önce sıcaklığa, giriş holünün açık ka-

pısından gördüğü ocağa ulaşmaktı derdi; ocağın üzerinde bir dizi tertemiz ovulmuş tencere, yanyana dizilmişti. Baştan çıkarıcı, iştah açıcı bir koku yayılıyordu.

Kadın yağlı, şişko bedeniyle onun önünde dolanıyordu, mutfağın sol tarafında bir kapı açtı, rengârenk başörtülü başını kapı aralığından uzattı. «Sizinle konuşmak isteyen biri var.»

Sanki öyle yaparsa Baumann onu duyamazmış gibi, fısıltıyla konuşuyordu.

Baumann'ın gene de net duyabildiği hafif, kötücül, peltek dilli biri: «Kimseyi içeri bırakmamanı emretmiştim» diye yanıt verdi.

Kadın döndü ve kafasını kaşıdı. «Sizin dostunuzmuş, öyle diyor.»

«Dostum mu?» Ses heyecanlıydı şimdi.

Baumann kadını yana itti ve kapı eşiğini atladı. Kendini büyük, bir yığın mobilyayla tıka basa dolu bir odada buldu, Yuvarlak, süslü püslü, şişman karınlı komodin ve dolaplar, geniş koltuklar, yüksek arkalıklı kanapeler ve bütün bir ailenin sığabileceği genişlikte dev bir yatak, sanki üstüne üstüne geldiler onun. Kirli tabak çanak, sürahiler, şişeler, reçel kavanozları ve bir de kuş kafesi dolu bir masada kel kafalı, boş ama böbrek hastalarında görülene benzeyen şiş suratıyla şişman bir adam oturuyordu. Tıraş olmamıştı, gecelik ve pijama pantalonuyla oturuyordu ve Baumann odaya girdiği anda, somurtuk bir suratla, beyaz gömleğinden sırtlak rengiyle ayrılan rengârenk pantolon askılarıyla uğraşıyordu.

«Affedersiniz... giyinik değilim.»

Baumann elinden geldiği kadar dostça bir havada, gülümsedi. «Meslektaşlar arasında...»

Doktorun şaşkın bakışlarını farkedince, ekledi: «Ben de doktorum. Adım Petrov, Nikolay Vasilyeviç Petrov. Size gelişimin nedeni...»

Veleşov açık kalan kapıya kaygılı bir göz attı.

Baumann tasasız, güldü: «Hemen göreceğiniz gibi, aslında komik bir neden bu. Bir arkadaşla bahse tutuştum, Voronej'den Rostov'a yayan gidiyorum. Bu sabah şosede birtakım serseriler soydular beni, her şeyimi, yiyeceklerimi ve paramı aldılar... Paltomla kasketimi almamaları büyük şans. Bu arada ayağımı da burktum. Bereket versin, yolda rastladığım bir köylü yanına aldı beni. Son derece yardımsever bir insan olduğunuzu, size başvurmamı öğütledi... Yola devam etmenin anlamsız olduğu belli, zaten ayağımın ağrısı geçmeden, istesem de yapamam. Sizden Voronej'e dönebilmem için on ruble ödünç rica edecektim. Oraya varır varmaz parayı size postalayacağım hemen.»

Veleşov, Baumann konuşurken dikkatle inceledi onu, sustuğunda, aşırı yüksek ve heyecanlı bir sesle bağırdı: «Ne olay! Ah bu haydutlar!»

Kapıya yürüdü, kapattı ve Baumann'a döndü, Kısık ve candan bir sesle, «kırılabilirim size» dedi. «Ne gereği var bu komedinin? Bahse tutuştuğunuzu da, serserileri de siz uydurdunuz. Ne olduğunuzu hemen anladım.»

Alçakgönüllü ve uyaran bir tavırla iki elini havaya kaldırdı. «Elbette ben devrimci değilim ve kahraman da olamam. Ben vatanın buğday tarlalarında sıradan bir işçi, küçük bir taşralıyım yalnızca. Ama darda kalan kardeşime karşı görevimi de bilirim. Biz aydınların emekçilere neler borçlu olduğumuzu biliyorum ve elimden geleni yaparım. Bana numara yapmanın gereği yok. Bana güvenebilirsiniz, inanın. Neden buraya geldiğinizi, kim olduğunuzu hiç korkmadan hepsini anlatabilirsiniz bana. Zaten sormama gerek yok, biliyorum. Siz bir sosyalist devrimcisiniz ve ajitasyon yapmak istiyorsunuz.»

Öyle açık ve candan bir tavırla iki elini birden uzattı ki, Baumann seve seve sıktı.

«Yanıldığınız bir nokta var» diyerek, içten el sıkışını aynı şekilde yanıtladı, «sizin köylülere ajitasyon çekmek üzere

gelmedim. Halkçılardan değilim. Ama işin esası tahmin ettiğiniz gibi. Gerçekten de devrimciyim, ama sosyal-devrimci değil, sosyal-demokratım. Bir tutuklanma olayından yakamı sıyırmayı başardım, Rostov'a gidiyorum.»

Veleşov, Baumann'ın yeniden elini sıktı.

«Böylesi iyi işte, dostluk budur! Açık bir söz hiç değilse... 10, 20, 40 ruble, ne kadar isterseniz alın, yardım edebildiğim için ölene dek minnettar olurum size. Halkın kurtuluşu uğruna yaratılan büyük esere küçük bir yardımda bulunabilmek şereftir benim için... Matriyona!»

Kapı derhal açıldı. Merak dolu bir yüz belirdi kapı aralığında. Kadın dinlemiş olmalıydı konuşmalarını. Veleşov Baumann'ın elini bırakarak, büyük bir jestle: «Neyin varsa hepsini çıkar, donat sofrayı. Öğle yemeği yüzünü kara çıkarmasın ha! Aziz misafirimizi iyi ağırlamalıyız.»

Kadın cevap vermedi, kapıyı kapattı, ve Veleşov Baumann'ı koltuğa götürdü, «Buyrun oturun, rahatınıza bakın.» Kapıya bir göz attı ve sanki sırdaş biriymiş gibi: «Dürüst ve açık olmaya devam edin. İzliyorlar mı sizi? Bu eve geldiğinizi gören oldu mu?»

Baumann gülerek başını salladı. «İçiniz rahat olsun. Arandım, ama izimi kaybettiler, başka yönde arıyorlar şimdi beni, beni buraya getiren köylü de başka bir köyden. Klebnoye'den başka bir yola saptı; beni kimse görmedi, burada olduğumu da bilen yok.»

Doktor rahatlamış ve sevinmişti. «Çok mu yorgunsunuz? Uzanmak ister misiniz?»

Baumann düzeltilmemiş yatağa bir göz attı. Kalın yorgan yere kaymıştı, yastık kılıfında yağlı, kirli saçlar iz yapmıştı. Aceleyle reddetti.

«O zaman şöyle buyrun. Benim küçük bir işim var, ayaküstü bir pansuman yapacağım. Acele. Siz geldiğinizde gitmek üzereydim, giyinmeye başlamıştım.» Yağlı göğsündeki pantolon askılarını çekti ve ceketini giydi.

«Bağışlayın lütfen. Hastane bitişikte. Hemen dönerim. Bu arada ister dinlenin, ister kuşla oynayın. Neşeli bir kuştur. Kızdırılırsa, çok komikleşir.»

Parmağıyla kafese vurdu, kuş kendini savunmak için hemen gagasını açtı. Veleşov kıkırdadı. «Gördünüz mü! Ejderha avcısı Georg gibi. Hadi hoşça kalın.»

Kapı kapandı. Veleşov bir yandan yürürken, bir yandan da paltosunu giymiş ve odadan çıkmıştı. Baumann I. Alexander devrinden kalmışa benzeyen eski koltukta keyifle gerindi. Bu büyük baba işi mobilyalarda davetkâr bir şey vardı. Üzerine oturmaya görün, uyku bastırırdı hemen.

Ama açlık daha güçlüydü. Doktor öğle yemeği için sözvermişti. Tekrar tıka basa yemek yemek ne hoş! Ne zamandır doğru dürüst bir şey yememiş, eline geçenle yetinmişti.

Kadın odaya girdi, masadaki kirli kap-kacağı topladı. Öyle iyiniyetli bir hali vardı ki, Baumann dayanamadı sordu:

«Öğle yemeğine daha çok var mı?»

Kadın rahat rahat «Hayır» dedi, «daha yeni kahvaltı ettik... Yemek üç saatten önce hazır olmaz.» Konuğun aç bakışlarını fark ederek dostça sordu: «Size küçük bir şeyler hazırlayayım mı? Hemen olur.»

«Hayır diyemem doğrusu.»

Birkaç dakika sonra mantar turşusu, salamura balık, bir sürahi içki, biber dolması, söğüş ördek kanadı, salam ve et suyuyla donandı masa, ve de tavada beş yumurta kızarmaya konuldu. Bu nefis şeylerin görünüşü bile Graç'ın başını döndürüyordu. Nasıl gıdasız kaldığını ancak şimdi anlıyordu.

Önce yumurtaları yedi, sonra içkiden içti, mantarları bir denedi, bir bardak daha içti... iştahı giderek açılıyordu. Tabaktakilerin tümünü silip süpürmesine rağmen, et suyuyla salam da karnını doyurmaya yetmedi. Kadın uzaklaşmıştı, kimse yoktu rahatsız edecek.

Veleşov geri döndüğünde, ördek kanadının son parçası Baumann'ın midesine inmek üzereydi.

«Küçük bir kahvaltı ha? Aferin Matriyona'ya!» Hoşnut hoşnut bağırdı adam. «En doğrusunu yapmış. Aceleden, öğle yemeğine kadar beklemenin size uzun geleceğini düşünemedim.»

Baumann gülerek, «öğle yemeği yiyemem artık, bir hafta yetecek kadar yemek yedim.»

Doktor etli elini salladı, «Tanrı aşkına! Öğle yemeğine kadar yeniden acıkırsınız. Matriyona'nın yemekleri güzel değil mi? Basit bir kadındır, ama yemek yapmakta üzerine yoktur.»

«Şahane yemek pişiriyor» diye katıldı ona, «ama ben gene de öğle yemeği yiyemeyeceğim.»

Veleşov hafifçe öksürerek yere dikti gözünü, «Gitmeniz mi gerek?» diye aceleyle sordu ve telaşla fısıldayarak: «Nasıl isterseniz... Sizinle bütün gece sohbet etmek ve o güzel öğrencilik yıllarını hatırlamak isterdim... Ne günlerdi! Gaudeamus igitur! Durumunuzu anlıyor ve sizi alıkoymaya cesaret edemiyorum.»

Oysa Baumann o anda yoluna devam etmeyi aklından bile geçirmiyordu. Sıcak odada uyku bastırmıştı. Aşırı zorlanan ayakları ağrıyor, burkulan bileği sızlıyordu. Neden geceyi burada geçirmesindi? Tehlike yoktu ki.

Ama Veleşov'un kısık, aceleci sesi telaşla: «Eğer şimdi posta istasyonuna giderseniz, geceleyin demiryolunda olursunuz. En iyi zamandır şimdi. Köylüler evlerindedir, sizi gören olmaz.»

Bu sevimli adam korkuyor diye düşündü Baumann öfkeyle. Kalleş herif! İyi ya, giderim. Canı cehenneme! İstemeye istemeye ayağa kalktı, duruşu ve tavrı isteksizliğini iyice açığa vuruyordu. Veleşov farketmemiş göründü. Baumann'ın sobada kurumakta olan kürkünü kaptı aceleyle. Doktor Baumann'ın paltosunu tutmak için kafesin iyice yakınına gelmişti, kuş gagasını açtı yeniden.

«Buyrun. — Posta istasyonuna kadar şoseyi izleyeceksi-

niz, sonra çitin kenarından sağa sapın, oradaki patikayı mutlaka bulursunuz. Çiti geçince karşınıza bir ahır, tabelası olan bir ev çıkar. Gene de bunca acele etmek zorunda kalmanız çok yazık oldu... Başarılar!»

Ve gene iki eliyle birden candan, sıkı sıkı sıktı Baumann'ın elini ve fısıldadı: «Hiç gizli yayın yok mu yanınızda? Bu ıssız yerde ilerici bir şey okuyamadan heder olup gidiyoruz.»

Baumann'ın aklına milletvekilinin gazetesi «Kurtuluş» geldi. Tam yeriydi. Elinde olmadan güldü. «Şans eseri bir şey var yanımda.» Paltosunun iç cebinden gazeteyi çıkardı. «Ne yazık ki gördüğünüz durumda.»

«Ütüler açarız kırışığını. Matriyona okuma bilmez; tehlike yok bu bakımdan.» Veleşov bumburuşuk sayfaları sevgiyle okşadı. «Çok, çok teşekkür! Tekrar başarılar dilerim. Ya da bol şanslar diyelim.» Baumann'ı kolundan yakalayarak dışarıya götürdü. Kapı eşiğinde Baumann'ın şaşkın ve sıkıntılı ifadesini fark edince, elini alnına şaplattı.

«Ne aptalım!.. Parayı tümden unuttum. Benden on ruble istemiştiniz.» Bir doktor eli için çok beceriksiz görünen parmaklarını yaladı ve on ruble sayarak Baumann'a uzattı. «Buyrun. Ve parayı aldığınızı unutun. Geri vermek, posta havalesi filan olmasın. Diyelim devrime küçük bir katkı.»

Baumann, korkudan ödü kopuyor besbelli diye aklından geçirdi. Bana yiyecek verdi, şimdi de on ruble sıkıştırdı avucuma, artık iz bırakmadan kaybolmamı istiyor. Buna da sağolsun. Böyle bir adamdan daha fazlası istenmez.

Mutfaktan gelen nefis kokular, şahane bir öğle yemeği müjdeliyordu. Tencerelerden buharlar çıkıyor, tavalarda tereyağları eriyordu. Matriyona mutfak kapısını aceleyle ve sanki sevinerek kapattı Baumann'ın arkasından. Buzlu merdivenlerden avluya indi. Köpek bu kez hırladı ve bir kez kısacık ama öfkeli havladı. Veleşov gene ceketsiz, rengarenk pantolon askılarıyla pencerede duruyordu. Gülümseyerek el salladı Baumann'a.

Graç hastanenin bulunduğu tepeden indi. Posta istasyonuna gitme niyetinde değildi, jandarma hem tren hem de posta istasyonlarına aranan kişiyi ayrıntılı tarif eden telgraflar çekerdi. Dikkatli dikkatli yola devam etmesi, mümkün olduğunda göze batmadan Sadonsk'a ulaşması gerekiyordu, oradan Yelez yakındı artık. Oradan trene binmesinin bir sakıncası yoktu.

Baumann köyün kenar evlerinin arasından yürüdü, çiti soluna aldı ve caddeye ulaştı. Yol boş görünüyordu. Ta diğer uçta çeşmeden doldurduğu kovasını taşıyan bir kadın vardı yalnızca. Acele etmek yersizdi, gören birisi kuşkulanabilirdi. Bu yüzden ağır, ama gene de geniş adımlarla yola koyuldu. Ancak 30 - 40 adım kadar gitmişti ki, keskin bir ıslık sanki havayı deldi. Ense köküne ağır bir yumruk indi, kasketi yere fırladı. Baumann sendeledi, neredeyse yüzükoyun kapaklanıyordu. Ellerini cebinden çıkararak kendini savunmak istedi. Ama daha geri bile dönemeden, ağır bir vücut arkadan kıskıvrak yakaladı onu, ensesinde sıcak bir soluk hissetti. Demirden eller sertçe kavramıştı onu, kıpırdanamıyordu. Koyu sarışın, güneşten ağarmış sakallı, kaftanı yamalı, önünde tenekeden yuvarlak bir levha sallanan ufak tefek bir adam koşarak yetişti ve birden önüne çıktı, demir mengene onu kıskıvrak tutmaya devam ediyordu.

Yakındaki evlerin kapıları açıldı. Küçük bir oğlan çocuğu, tepeüstü merdivenlerden yuvarlandı. Teneke levhalı adam zafer kazanmış bir komutan sevinciyle «Minka» diye haykırdı, «Polisi çağır... Komiser yolladı beni de. Bir öğrenci, bir siyasi yakaladık... Burayı kundaklamak istiyordu... Ona de ki, polis komiseriyle köy korucu yardımcısı kıskıvrak yakaladılar herifi.»

Baumann olabildiğince sakin, «aklınızı mı kaçırdınız siz? Bırakın beni, doktorum ben» dedi.

Herifler gülmekten katıldılar. Polis komiseri yumruğunu Baumann'ın çene altına indirdi ve: «Bizim orada konuşursun

artık. Bodruma götürün şunu.» Köy halkı çoktan toplanmıştı. Yaşlı kadınlar aceleyle topallaya topallaya geliyor, adamlar kötü gözlerle bakıyorlardı. Tavırlarında anlaşılmaz bir şeyler vardı. Kadınlar; Hıristiyan olmadığı ve kutsal Meryem Ana lafları geveliyorlardı.

İki adam sıkıca tutuyordu Baumann'ı, bir üçüncüsü ceplerini aradı. Hepsinin göğüslerinde değişik rütbe işaretleri gösteren teneke levhalar asılıydı. Polis, bir yandan paltosunu ilikleyerek koşturuyordu. Minka taşkın bir sevinçle adamın önüsıra hoplayıp zıplıyordu. Polis acele ediyor, kılıcının kını yürürken bacaklarına çarpıyordu. Baumann'ı öğrenciler ve siyasilerle ilgili işlerde uzman biri havalarında iyice bir süzdü ve hoşnutlukla göz kırptı.

Polis komiseri Baumann'ın ceplerini aradı. Kopuk düğmeye varana değin her şeyi boşalttı ve polise teslim etti; Veleşov'un parasını özenle sayarak, kendi cebine tıktı.

Polis «Ver buraya» diye tehdit savurdu ve elini uzattı. Ama komiser başını hayır anlamında salladı. «Pyotr Andreyeviç onu yakalar yakalamaz parayı almamı emretti.»

Pyotr Andreyeviç, doktor! Baumann öfkeden tutuşarak öne atıldı, ama adamlar sımsıkı tutmuşlardı onu.

27

Üzerinde iyice yıpranmış «Kiev Eyalet Jandarma Komutanlığı» yazısı göze çarpan pis, yıllardır tamir bakım görmemiş binanın ana giriş kapısının önünde, zayıf yayları yüzünden sağa sola yalpalayarak giden sıkı sıkıya örtülü iki hapishane arabası, neredeyse çarpışıyordu. Birbirini geçmeye çalışan arabacılar, zavallı atları vahşice kamçılıyordu. Her iki arabanın kapıları da aynı anda açıldı, pencerelerin önündeki

solmuş mavi perdeler hava akımıyla dalgalandı. Jandarmalar çizmelerindeki mahmuzları şakırdatarak kaldırıma indiler. Genç bir kız, nöbetçinin tehditkâr bağırışlarına aldırmadan seyretti onları. Baumann ilk arabadan yere atladı. İki yanında iki, arkasında da bir jandarma, merdivenleri çıktı. İkinci arabadan başı açık, yakası yırtılmış bir işçi indirdiler.

Merdivenleri tırmandılar, yukarda, kolunun altında evrak dosyasıyla onları karşılayan subay, homurtuyla, sordu: «Sorgu için General Novitzki'ye gidecekler bunlar mı?»

Başını sallayarak uzaklaştı. Baumann kenarları kırmızı-beyaz keten yol halılarıyla kaplı bir koridora götürüldü, önünde kılıcını çekmiş, ama her halinden gevşeklik, tembellik akan bir jandarmanın nöbet tuttuğu bir kapının önünde bekletildi. İşçi de aynı şekilde jandarmaların refakatinde, hemen hemen Baumann'la aynı zamanda kapının önüne vardı. Baumann'ı görünce gülümseyerek elini uzattı. Baumann da gülerek elini sıktı işçinin. O anda sivri, kurnaz bir tilki suratı bitti ense köklerinde, sıska, çevik bir adam sordu:

«Tanışıyor musunuz?»

İşçi sırıtınca, bir dizi güçlü, bembeyaz diş göründü: «Salak! Birbirimizi tanısaydık, selamlaşmazdık. Gizli poliste ne öğreniyorsunuz böyle?»

Kapının önündeki nöbetçi esas duruşa geçti. Kapı açıldı, eşikte dar kalçalı şık bir subay belirdi, ceketi son modaya uygundu. Bu az önce gördükleri subaydı. Nasıl olup ta onlardan önce varmıştı odaya? Alt katta buraya çıkan başka bir koridor daha mı vardı?

İşkence odası var mıydı? Subayın keli tıpkı bir celladınkine benziyordu. Baumann gizli polisin bazı şehirlerde işkence yaptığını daha önceden duymuştu. İllegal yazın, bu konuda kanıtlı belgeler yayınlamış ve Riga ile Kiev'de işkence yapıldığını ortaya çıkarmıştı. Şimdiye kadar hiç böyle şeylere kafa yormamıştı, ama şimdi birden gelmişti aklına işte.

Subay küçük parmağının sivri, manikürlü ucuyla aşağı

düşen bıyığının ucunu tekrar özenle yukarı kıvırdı ve peltek diliyle: «Kiril Vagrankin» diye bağırdı.

İşçi Baumann'a göz kırptı: «Bu ben olsam gerek.»

Subay kapıyı açtı ve Kiril Vagrankin'e yol verdi. Jandarmalar da onu izlediler. Sonra alaylı bir gülümseyişle Baumann'a döndü: «Ve siz bayım, birazcık daha ayakta kalıp bekleyeceksiniz. General size bir jest yapmak istedi ve önce işçiyi kabul etti, siz işçi sınıfının birinci sırada gelmesi gerektiği görüşünde olduğunuz için yaptı bunu.»

Kahkahayla güldü ve kapıyı arkasından sıkıca kapatarak, odaya girdi. Baumann'ın refaketçileri kıkır kıkır güldüler. Kapı önündeki nöbetçi, sanki kapı tekrar açılıp da, bir gizli polis şefinin nöbetçisine yaraşır biçimde esas duruşa geçmesi gerekene kadar çok zaman varmış gibi, kılıcını indirip, sallapati duruşunu takındı yine.

28

Gizli polis şefinin odası, güneş gören taraftaydı. Sıcak güneş ışınları, çekilmiş saman sarısı renkli jaluzilerin arasından süzülerek, açık renk halıda, ceviz ağacından yapılma büyük oymalı yazı masasında ve ağzında bir puro, rahatça koltuğa kaykılmış oturan General Novitzki'nin büyük gümüş rütbelerinde açık renk çizgiler oluşturuyordu. Arkasında Çar'ın bir resmi, ve sağında, biraz daha yüksekte bir aziz resmi asılıydı! Beyaz ata binmiş St. George, atının ayaklarının dibinde kıvranan ejderhaya mızrağını saplamış.

«Vagrankin, Kiril, Grötter-Fabrikası'nda cam işçisi.»

İşçi etrafına bakındı, ayak değiştirdi ve saygılı bir sesle: «Emirlerinize hazırım, Ekselâns.»

General önünde duran mavi kapaklı bir dosyaya parma-

ğıyla vurdu: «Mayıs mitingi sırasında görevini yapan polis amirine sopayla vurmakla suçlanıyorsun.»

Vagrankin neşeli, onayladı: «Başüstüne, esas durum şuydu: Polis amiri görevini sopayla yerine getiriyordu.»

Nöbetçiler saklamaya çalışarak güldüler.

General öfkeyle kükredi: «İşi deliliğe vurma. Sopayla vuran o değil, senmişsin.»

«Ben mi?»

Vagrankin'in yüzüne geniş, uysal bir gülümseme yayıldı. Yırtık kol yenini sıvayarak güçlü adelelerini oynattı.

General arkasına yaslandı. Nöbetçiler huzursuzlanarak kılıçlarına el attılar.

İşçi vücudunu dikleştirdi. «Gözaltı sırasında güç kaybettim hapishanede. Ama daha önce... Birini kafasından yakaladım mı, geriye sırf ıslak bir leke kalırdı. Hem de sopayla değil, ellerimle yapardım bunu.»

«Hım... evet.»

General yazı masasının önünde dikilen zayıf subaya gözucuyla bir işaret çaktı, subay da yanıt verdi aynı biçimde. Novitzki başını salladı, yavaş ve uzata uzata: «Ev-eeeet... belli ki sen gerçekten de...»

«Görüyor musunuz» diye sözünü kesti işçi, «boş yere hapiste tuttunuz beni.»

«Hadi, hadi» diyen General, alnını kırıştırdı «Bana nutuk çekmeye kalkma. Bizde hiçbir şey boş yere yapılmaz! Sen mitinge katıldın. Niye?»

İşçi sustu. Bu cesaretlendirdi generali, daha canlı, sürdürdü: «Niye diye soruyorum sana. Yabancılarla ve de başka serserilerle oturup kalkıyorsun. Onlar seni kışkırtıyor, içeri düşen sen oluyorsun. Sen Russun, değil mi kardeşim?»

Camcı kaşlarını çattı: «Rus muymuşum? Eee?»

General arkasına döndü ve parmağıyla St. Georg'u gösterdi. «Bu Rus ülkesinin resmidir. Galip gelen atının üzerinde, aşağıda yenilen canavar, ressam ejderha olarak resmetmiş,

bilimsel adı Hydra'dır. Şimdi cevap ver: Bir Rus işçisi olarak, senin yerin neresidir?

Vagrankin derhal cevap verdi: «Atın üzerinde tabii ki.»

«Yaa!.. Ve sen mutlaka ejderha olup atın ayağının dibine düşmek istiyorsun.»

İşçi başını salladı ve bıyık altından güldü: «Hayır... Bilindiği gibi, ejderha kapitalizmdir, General. Ve ben proleter olarak...»

General'in yüzündeki gülüş kayboldu. Elini yumruk yaparak sıktı, alt dudağı öne çıkarak uzun ön dişlerini açıkta bıraktı. «Bu türküyü söylersin ha... Proleter atın üzerinde... Olmaz, kardeşim... Dünya batar sonra.»

Camcı, «dünya batsa da» yanıtını verdi.

General kısılmış sesiyle, «Dünya mı batsın?» diye kükredi. «Zincire vurduracağım seni.»

İşçi adelelerini oynattı, sustu. «Hiçbir yasa size bu yetkiyi vermez.»

General haykırdı, «Yasa ha?» Ayağa kalktı, göğsünü yumrukladı. «Yasa benim.»

Yazı masasının önünde hiç kıpırdamadan duran subay, jandarmalara işaret etti ve Vagrankin'in arkasında duran jandarma, becerikli bir hareketle kelepçeleri geçiriverdi işçinin ellerine. İşçi karşı koymaya zaman bulamadan, otomatik kilit kapanıverdi. Jandarmalar artık korkmadan onu ensesinden ve omuzlarından tutabiliyorlardı.

Subay cam işçisinin iyice yakınına sokuldu, gözlerini kıstı ve yumruğunu sıktı. Novitzki bir el işaretiyle alıkoydu onu. «Bırakın onu Vasili Leonyeviç, halıyı kirletirsiniz. Başına gelecek var onun nasılsa.» Jandarmalara bir işaret çaktı. «Gizli odaya götürün... Vasili Leonyeviç orada konuşacak kendisiyle.»

Odanın arka tarafında küçük, neredeyse göze görünmeyen bir kapı açıldı. Vagrankin bir jandarmanın arkasından

oraya itilerek sokuldu. Jandarmalar ve subay da onları izledi.

General derin bir nefes alarak, sönmüş purosunu yeniden yaktı.

«Serseri, nasıl da kont gibi kasılıyor! Nereden çıktı bunlar? Durum giderek kötüleşiyor, kurtulmalıyız bunlardan.»

Masanın üzerindeki bir yığın kâğıda sinirle bir sille indirdi, kâğıtlar uçuşarak odanın dört bir yanına dağıldılar. Ekselansları, ağza alınmayacak küfürler savurarak öfkesini yatıştırmaya çalıştı, zile bastı. Bir jandarma astsubayı geldi.

«Kâğıtları topla sonra da bana şu Voronej'li herifi getir.»

29

Karanlık hücrede aylar süren tecritten, gece gündüz farkı anlaşılmayan zifiri hapishane hücresindeki tekdüze yalnızlıktan, perdeleri çekili arabanın loşluğundan sonra, General Novitzki'nin odasınraki çiğ güneş ışığı, gözlerini kamaştırdı. Baumann gözlerini yumdu. Bu, Vagrankin'le yaptığı tartışma yüzünden sinirlenen generalin hoşuna gitti, ve bozulan ruhsal dengesi yeniden düzeldi, çünkü kendine çok güvenen tutuklular kadar nefret ettiği bir şey yoktu generalin. Ayrıca şimdi yapacağı sorgulama, başka nedenlerden dolayı da hoşuna gidecekti.

Jandarmalar Baumann'ı General'in masasının önüne kadar getirdiler ve büyük şefin bir el işaretiyle, kapıyı arkalarından yavaşça kapatarak dışarı çıktılar. Baumann'ın bakışları hızla masayı taradı. Kapağı açık bir evrak dosyası ve çok iyi tanıdığı iki pasaport duruyordu General'in önünde... Novitzki birinci pasaportu aldı.

«Bu kimlik, Sadonsk kazasının Klebnoye köyünde tutuklandığınız sırada ele geçirilmiş. Demek adınız Nikolay Vasilyeviç Petro ve Kursk şehrindensiniz, öyle mi?»

Baumann omuz silkti. «Öyle görünüyor.»

Novitzki pasaportu yerine koydu ve diğerini eline aldı. «Osvald Genriçoviç Mayse... Bu da siz misiniz?»

Baumann gülerek cevap verdi, «öyle.» Pasaportların altında, dosya kapağına iliştirilmiş bir fotoğraf keşfetmişti Baumann; bu resim kendisini elinde iki bavul, başında yumuşak kumaştan bir şapka ve geçen yılın aralık ayında Cenevre'den ayrılırken sırtında olan paltoyla gösteriyordu. Benzerlik şaşırtıcıydı. Gizli polisin fotoğraf makinaları hiç te fena değildi. Cenevre'yi haberdar etmesi gerekiyordu, iyice dikkat etmeliydiler oradakiler, çünkü görünen Rus gizli polisinin iyi ajanları vardı orada, yoksa Vilna'daki «müfettiş»in marifeti miydi bu?

General Baumann'ın bakışlarını yakaladı: «Fotoğrafı beğendiniz mi? Şahane, değil mi? Tanıdınız mı kendinizi? Her hal-ü kârda, biz hemen tanıdık sizi. Siz kutsal üçlemeye benziyorsunuz. Bir mayse, bir Petrov oluyorsunuz, aynı zamanda da...» Novitzki gözlerini açık duran dosyaya indirdi ve okumaya başladı, parmağıyla dosyada trampet çalıyor ve her kelimenin üzerine basa basa okuyordu: «Baumann, Nikolay Ernestoviç, 1873 doğumlu, veteriner, 1897'de «Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği» üyesi olduğundan tutuklanmış. Peter-Paul Kalesi'nde 22 aylık tutukluluktan sonra Baumann Vyatka'ya gönderildi... Oradan...»

Generalin parmağı suçlayıcı bir havayla dikildi:

«Yurt dışına kaçtı.»

Yazı masasında yalnızca tek bir koltuk vardı, onda da General oturuyordu. Tutuklular sorgu sırasında ayakta duracaklardı demek. Bir siyasî jandarmaların önünde ayakta mı duracaktı?

Baumann çevresine bakındı, duvarın dibinde dizili yu-

muşak koltuklardan birini masaya çekti. Novitzki okumayı keserek hayretten dışarı uğrayan gözlerini dikti Baumann'a. Ama sesini çıkarmadı.

Baumann oturunca, sanki hiçbir şey olmamış gibi, okumasını sürdürdü. «...Yurt dışına kaçtı, hemen 'Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi' 'ne katıldı ve partinin Zürih başkanı oldu. Baumann 5 - 18 Nisan 1900 tarihleri arasında Sosyal-Demokrat'ların Cenevre Konferansı'na katıldı ve ajanların raporlarına bakılırsa, yeni örgütlenen bir devrimci harekete, 'Iskra'ya girdi, bunun matbaasında dizgici (mürettip — Ç.N.) olarak çalıştı. Ayrıca görevini büyük bir ciddiyet ve yetenekle yerine getirdiğinden, kendisine...»

Novitzki anlamlı anlamlı kaldırdı kaşlarını.

«... 'Iskra'nın Almanya'daki en önemli parti merkezlerine dağıtılması ve Rusya'ya sokulması görevleri verildi. Adı geçen Baumann 1901 Aralığında Rusya'ya geldi...»

Baumann alay ederek General'in sözünü kesti: «Aralık'ta mı sizce?»

«Ya ne zaman?» diye soran General, aceleyle kalemini mürekkep hokkasına daldırdı. «Lütfen söyleyin, hemen düzelteyim. Bu formülerde yazılı hayat hikâyenize devam edelim, izin verin de... Buraya geldiğinizde neyle meşguldünüz?»

Baumann oturduğu koltukta dikleşti ve gözlerini yumdu. Novitzki bekledi.

General canı sıkkın, «Materyalden anlaşıldığına göre, geri planda kalmaya son derece önem vermişsiniz» diyerek, dosyanın sayfalarını çevirmeyi sürdürdü. «'İfade vermeyi reddediyor.' 'Soruları yanıtlamak istemiyor.' Boşuna, Bay Baumann! Biz her şeyi biliyoruz.»

Baumann önünde kolla çevrilen bir müzik kutusu varmış gibi kolunu çevirerek: «Her sorguda aynı türkü: 'Her şeyi biliyoruz.' Kabak tadı verdi artık, General. Düşünün de, yeni bir şeyler bulun.»

General'in suratı mosmor oldu. «İnanmıyor musunuz ba-

na? Emin olabilirsiniz. Örneğin buradaki... bu belge,» Birkaç sayfa geriye gitti ve okudu: «'Iskra' üyelerinin şifreli haberleşmelerinin kontrol edilmesi sonucu, örgütlerinin 'Akim' ve 'Graç' adlı en önemli iki elemanının faaliyetini özellikle gizli tuttukları öğrenildi. Bu bilgi, yurt dışındaki ajanların verdiği, mültecilerin Baumann'ın Rusya'da olduğunun ele verilmesinden son derece korktukları haberiyle birleştirildiğinde, ...»

General kendinden hoşnut, gülümsedi. «... Baumann'ın 'Akim' ya da 'Graç' olarak adlandırıldığı ve tutuklandığı takdirde devrim davasına büyük darbe vurulacağı sonucu çıkmaktadır.»

Ara verdi.

«Buyrun bakalım. Bir şeyler biliyormuşuz demek ki, değil mi? Mahkemeye çıkartıldığınızda, her şeyi bildiğimize siz de kanaat getireceksiniz. Sizin vereceğiniz ifadeye ihtiyacımız yok. Ben araştırmayı tamamlamış bulunuyorum. Evet, ben! Çünkü majesteleri» — Novitzki Çar'ın adı anıldığında olması gerektiği gibi tüm düğmelerinin ilikli olup olmadığını denetlemek için, eliyle cekinin düğmelerini yokladı.

«... Majesteleri beni, General Novitzki'yi 'Iskra' - davasını incelemekle görevlendirme lütfunda bulundular. Henüz bilmiyorsanız, öğrenin.»

Purosunu ağzına soktu ve derin bir nefes çekti. Puro sönmüştü. General puro içmeyi beceremiyordu besbelli.

«Majestelerinin güvenlerini boşa çıkarmadığımı söylüyorum... Bu araştırma bize biraz pahalıya maloldu itiraf etmek gerekirse, çünkü bu iş için masraftan kaçınmadık. Yoldaşlarınız Rusya'nın her yanında tutuklandılar. 100 000 ruble harcamak zorunda kaldık bu iş için. Ama başardık işte.»

Kahkahalara boğuldu ve başını geriye attı. «Artık Lenin' in görüşlerini biliyoruz. Taç, asiller, tüccarlar, hepsinin canı cehenneme. 'Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!' Hayır... İzninizle.»

Yumruğunu masaya indirdi, bedenini dikleştirdi.

«Kendiniz de emin olabilirsiniz, Bay Baumann. Yenilginizden emin olmasaydım, size mektup sansür dairesinin gizli raporlarını ve diğer birtakım bilgileri okumak için bir dakika bile harcar mıydım? Hepinize hapishane yolu göründü. Siz ve yoldaşlarınız bir daha gün ışığını göremeyeceksiniz. Lenin devrimi hazırlamak için kaç 'Iskra'-ajanı gönderdi Rusya'ya? Onbir mi? Peki, ben kaç ajan tutukladım? O da on bir.»

Generalin yumruğu zaferle masaya indi. Baumann soğukkanlı, sordu: «Neredeler şimdi?»

General irkildi. Beklenmeyen soru şaşırtmıştı onu. Baumann'a şaşkın şaşkın bakarak mırıldandı: «Ne demek istiyorsunuz siz? Parmaklıkların arkasındalar tabii. Eski Lukyanovka Kalesi hapishanesinde.»

Graç ayağa kalktı, koltuğu ayağıyla özensizce itti, kapıya yürüdü, açtı ve kendisine doğru atılan jandarmaya emretti: «Çabuk bir araba! Lukyanovka'ya!»

30

Alçak, ama geniş bir menteşeyle iki kanada ayrılan giriş kapısının ilk kanadı, paslı menteşeler gıcırdayarak açıldı. Kirli ceketinde hapishane müdürü rütbeleri, omuzlarına çapraz asılı kılıcıyla bir komutan, kapı kirişinin kalın girintisinde, sağ tarafta bulunan hapishane bürosunun eşiğinde, yeni gelen mahkûmu karşıladı. Ayyaşlara özgü bulanık gözlerle dosyayı inceledi ve iyi niyetli, başını salladı. Adam kendisine döndüğünde, Baumann keskin bir konyak kokusu hissetti.

«Hoşgeldiniz, sefalar getirdiniz! Voronej'de mi Ufa'da mı geçirdiniz kışı?.. Tanrım, oralarda çok kötü günler geçirmiş

olmalısınız. İğrenç bir tutukevi. Orada altı ay görev yaptım, dayanılır şey değil, iğrençliğin ta kendisi... Buna karşılık bizde iyice toparlarsınız kendinizi, yaz tatiline çıkmış gibi. Hava ne güzel, değil mi?.. Morgunzov, lütfen siyasilerin yanına götürün onu. Size bir hücre verilene kadar, lütfen eşya denginizi burada bırakın.»

Baumann'ın şaşkınlığını farkedince, açıklama yapma ihtiyacını duydu: «Burada şöyle bir düzen kurduk: Siyasiler hücreleri kendileri dağıtırlar. Yanlış anlamaları önlemek için, biri tek kişilik hücreye alınırsa, diğeri büyük toplu koğuşa alınır. Tabii herkes tek kişilik hücre istiyor, oralara yalnızca iki kişi veriyoruz, çünkü hapishane ağzına kadar dolu ve büyük koğuşlarda kıpırdayacak yer yok. Yalnızca 48 tek kişilik hücre var elimizde. İkişer kişi yerleştirilince...»

Düşündü, kafasından hesap yapmaya çalışıyordu, kılıcı o yana bu yana sallanırken, devam etti:

«Şimdi gene başladı kalabalık, ama 1 Mayıs ertesi berbattı. Şehrin yarısı tutuklanmıştı, Tanrı biliyor ya, abarttığım filan yok. Sürüler halinde geldiler buraya. Çoğu kafasız gençlerdi. Onlarla çok zaman kaybetmenin anlamı yoktu, bir iki ay tutup salıverdik onları. Ama şu anda da hapishanenin üçte biri siyasilerle dolu. Adî tutuklular üst üste yığılmak, iyice sıkışmak zorunda kaldılar; bilindiği gibi, bu hapishane öncelikle siyasilere ayrılmıştır.»

Gardiyan Morgunzov Baumann'ın dirseğine dokundu. «Gelin.» İki adım öne geçerek ekledi: «İçti mi susmak bilmez. Ona kalsa akşama kadar dikilir dururuz burada.»

«Ya içmediği zaman?» Gardiyan güldü ve ikinci giriş kapısındaki küçük bir giriş yerini açtı. «İçmediği zaman yoktur. Hiç eşyanız yok mu, sırf bu çıkın mı?»

Baumann güldü. «Yolda, bu vaziyetimle tutukladılar beni. O günden beri eşya edinmem mümkün olmadı. — Sahi, kim bu?» Giriş kapısına bir göz attı bu sırada.

«Politik bölümün şefi Sulima. Bu taraftan lütfen. Burada

avluya çıkan bir geçit var. Ora da hepsini görürsünüz. Burası çok özgürlük tanır. Komutanın dediği doğru, sanki yaz tatilindeymiş gibi.»

Baumann kuşkuyla süzdü gardiyanı. «Nasıl oluyor bu? Ya Novitzki?»

Gardiyan kıkırdadı. «Hapishane ona bağlı değil ki. Eskidendi o, şimdi doğrudan Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Novitzki karışamaz buraya, yoksa...»

Gardiyan hapishane tüzüğünü hiç takmadan ıslık çalıyordu. Bu hapishanenin siyasilere çok özgürlük tanıdığı ve herhangi bir şekilde kural dışı olduğu ortadaydı. Baumann bir sürü kapının önünden geçtiğinde (banyo, elbise odası, ceza odası) ve şu bildirinin yazılı olduğu beyaz kâğıdı gördüğünde, iyice emin oldu bundan:

«2 Ağustos'ta akşam saat 6'da ikinci hücrede Lenin yoldaşın «Ne Yapmalı» broşürü üzerine tartışma yapılacaktır. Broşürü henüz okumamış olanlar, politik kısım yöneticisi Maryan Gurski yoldaştan temin edebilirler.»

Gurski mi? «Iskra»dan Gurski mi? Eğer o burada yöneticiyse, daha iyi yönetilen bir bölüm düşünülemez.

Gardiyan kapıyı açtı. Koridora benzer dar bir avlu, ahşap bir binaya çıkıyordu, Baumann büyük avluya açılan kapının kilidi çözülene değin bir an beklemek zorunda kaldı bu binanın önünde. Avluda ilk gözüne çarpan, tüfeği elinde, uykulu uykulu yerden yükseltilmiş, yuvarlak bir demir levhanın önünde dikilip duran nöbetçi gardiyan oldu. Adamlar tek tek, ikişer ikişer ve gruplar halinde aşağı yukarı gidip geliyorlardı.

Gardiyan endişeli, «Bir dakika burada bekleyin» dedi. «Mahkûmların yöneticisini arayacağım. Mahkûmlar istedikleri gruba katılabilsinler diye, avlu gördüğünüz gibi ikiye ay-

rılmıştır. Bay Gurski çoğunluk ikinci 'hücrede' bulunur ve golf oynar. Hapishane hücreleri yazın hemen hemen hiç kullanılmaz.»

Bir yerlerde gerçekten de golf oynanıyordu, konuşanların karmakarışık gürültüsü arasından tipik boğuk vuruş sesleri işitiliyordu.

Gardiyan kayboldu ortadan. Graç onu beklemeden yoluna devam etti, yeni çevresini tanımaya koyuldu.

Avluyu üç taş duvar çevreliyordu. Bir tarafta siyasiler bulunuyordu, diğer tarafta haykırma ve kahkaha gürültüleri arasından zaman zaman kulağa çalınan açık seçik laflara bakılacak olursa, adli suçlular ve en az 6 metre yüksekliğindeki üçüncü duvarın arkasında da mavi gökyüzü, özgürlük bulunuyordu.

Avlu, yüksek bir yerde duran nöbetçinin her iki tarafı da görebileceği gibi, alçak bir duvarla iki bölüme ayrılıyordu. Bunlar gardiyanın «hücre» adını verdiği iki kısım olmalıydı.

Baumann gardiyana yetişti. Meraklı gözler dört bir yandan üzerine dikildiler. Konuşmaların birkaç kelimesi geldi kulağına: «... önce tüm devrimci güçleri birleştirebilecek örgütü yaratmak ve sonra saldırıya geçmek.»

«Bunu da mı Lenin söylüyor?»

Baumann arkasına döndü. Hayır, bu ikisini tanımıyordu.

Birkaç adım ötede, şiddetle kavga eden bir grup vardı. «İnsan siz ekonomistleri dinleyecek olsa, o zaman partiye filan gerek yok, mesleki örgütler yeter de artar... Bu kafada olanlara, işçileri olduğu gibi burjuvazinin ellerine teslim ederler.»

«Burjuvaziye teslim etmek mi? Öyle olsaydı, sizinle birlikte kırk kilit ardında bulunmazdık. Burjuvazi el üstünde taşırdı bizi.»

«O da olacaktır. Henüz sizin oynadığınız rolü iyice kav-

ramadı. Kavradığında, sizi sırf el üstünde taşımakla kalmaz, bakan bile tayin eder.»

Gardiyan homurdandı ve Graç'a baktı. «İşte böyle bütün gün kavga ederler. Ne yüzden? Kimse anlamıyor. İnsan saatlerce dinlese, gene de bir şey anlamıyor... Bay Yönetici bu işte.»

Gerçekten de yeni geleni dikkatle inceleyerek o tarafa gelen adam, «Iskra» - yandaşı Maryan Gurski'ydi. Bir yoldaş!

«İyi günler!»

Gurski nezaketle ama mesafeli bir şekilde selâmını aldı. Yeni mahkûmu tanıdığını açığa vurmadı. Doğrusu da buydu, karşısındaki adamın Petrov, İvanov, Kurilov, Vasilyev, Mayse ya da başka biri olup olmadığını, Graç'ın buraya hangi pasaportla geldiğini nereden bilecekti. Baumann bu yüzden durumu açıklığa kavuşturmakta elini çabuk tuttu.

«Ne yazık ki kimliğimi tespit ettiler.»

Maryan'ın çatık alnı düzeldi. «Hoş geldin! Demek köpekler seni de ele geçirdiler?» Arkasına dönerek seslendi:

«Yoldaşlar! Baumann!»

Çevresine toplandılar, kucaklaştılar.

«Bakın hele! Hep tanıdık yüzler! Litvinov da burada ha? İtiraf edeyim ki, şu salak Novitzki'nin attığını sanmıştım... Gerçekten de Rusya'ya giden 'Iskra'cıların hemen hemen hepsi burada. '100 000'e patladı...' 'Rusya'nın her yerinde tutuklandılar'», Litvinov gözlerini kapatarak Novitzki'yi taklit etti... «On bir kişi, övünmek için iyi bir neden!»

Parmağıyla soyadlarıyla kaplı yüksek duvarı işaret etti. Her mahkûmun yattığı hapishanede adını bir tarafa yazması, bilinen bir adetti. Duvar yüzlerce, hatta binlerce imzayla süslüydü. Baumann çok şaşırmıştı.

«Oraya değil... daha yukarıya bak...» Baumann başını iyice yukarıya kaldırdı, büyüklü küçüklü harflerin dalgalanan şekillerinin üst tarafında, bir arkadaşın omuzuna çıkılsa bile erişilemeyecek bir yerde, «Iskra»cıların isimleri yazılıydı.

Bobrovski Baumann'a bir parça kömür uzattı. «At imzanı!»

Baumann uzaklığı ölçerek bir an düşündü. «Nasıl becerdiniz bunu?»

«Anlayamadın mı? Bir de 'Iskra'cı olacaksın.» Baumann tekrar inceledi imzaları. Duvarda hiçbir çıkıntı yoktu, yüzey pürüzsüz, dümdüzdü. Yukarda, bir zamanlar kırmızıya boyanmış, paslı, kıvrık bir demir çubuk vardı.

«Deli etmeyin beni, merdiveni nereden buldunuz?» Adamlar kahkahaya boğuldular. «Bir de merdiven istiyor! Duvara tırmanasın diye değil mi? Bulursun belki. Hayır elindeki imkânlarla halledeceksin... Beceremiyor musun? Yum gözlerini o zaman.»

Baumann itaat ederek gözlerini yumdu.

«Silvin, nöbete geç!»

Gurski ellerini çırptı. Silvin ortak avluya açılan «hücre» nin uç tarafına koştu. Yerine vardığında ellerini kaldırdı. «Her şey yolunda...»

Üç «Iskra»cı, sırt sırta vererek duvarın önünde durdular, arkadaki iki kişi ellerini önde duranların omuzlarına koydu, onların gergin kollarının üzerine iki kişi ata biner gibi oturdu ve gene arkadaki ellerini öndekinin omuzlarına dayadı. Bobrovski Baumann'ı öne itti.

«Aç gözlerini şimdi. İşte sana bir fil, fırla çık üzerine. «Dirseklerini tutarak destek verdi. Baumann en üstteki çiftin kollarına tırmandı, ama hiç te kolay olmadı bu. Tutuklandığından beri geçen zaman, Sadonsk'tan Uyovka'ya, Ufa'dan Voronej'e sürüklenişi hiç te iz bırakmadan gelip geçmişe benzemiyordu. Kesinkes yeniden jimnastik yapmaya başlaması gerekiyordu Lukyanovka'da.

Demir çubuk «filin» sırtına hiç te uzak değildi... Birazcık uzansa, duvarın üzerine çekebilirdi kendisini. Ayağa kalktı, öne uzandı... Aşağıdakiler kızgın, bağırarak uyardılar! «Baumann, aptalca işlere girişme!»

Graç yukarıya bakarak gülümsedi. Korkacak ne vardı? Silvin nöbetteydi, tehlike filan yoktu, yoldaşların arasındaydı.

«Aşağıya atarız seni ha. «Altı ayaklı fil gerçekten de kıpırdadı, duvara tutunmak zorunda kaldı «İmzanı at, atla aşağıya! Duyuyor musun?» — «Pekâlâ!»

Ve Baumann duvara uzandı, «Iskra»cıların isimlerinin altına, kömürü kıracakmış gibi bastırarak, eğik bir yazıyla: «Baumann» yazdı.

İsmin üzerine özenle «Iskra» kelimesini çizdi.

Maltzmann aşağıdan bağırdı: «Yapmayın. Hiç birimiz «Iskra» örgütünden olduğumuzu itiraf etmedik... Bu bir itiraf yerine geçer.»

Baumann aşağıya baktı, güldü. «Zararı yok, artık itiraf edilebilir.»

«Neden?»

Baumann isimlerin altına listenin tamamlandığını gösteren kalın bir çizgi çekti ve altına «1902'de... kaçtılar.»

«Graç, aklını kaçırmışsın sen, sil çabuk.»

Baumann başını tıpkı karga gibi bir yana eğerek, bir an seyretti eserini. Sonra kol yeniyle en üst ve en alt satırları iyice sildi, yere kaydı, en tepede duran Galperin'i düşürüyordu neredeyse.

Yere iner inmez derhal ciddileşti, Litvinov'a sordu: «Ne zaman kaçıyoruz?»

Daha lafını bitirmemişti ki, becerikli bir hareketle çarçabuk bir mendil tıkadı ağzına. Başına kalın bir örtü atıldı, birisi kollarıyla kavrayarak yere düşürdü onu, kısa bir mücadeleden sonra bacaklarına bir şey doladılar.

Baumann yüzüstü yatıyordu, bu ani saldırının verdiği öfke ve heyecandan boğulacak gibiydi. Kundaklanmış bir çocuk gibi yatıyordu öylece, kafası yere kıstırılıyor, tepesinde bir ses «Uyusunda büyüsün bebecik» diye ninni söylüyordu.

Bedenini kavrayan demir mengene gevşedi. Baumann ayağa kalktı, örtüleri çıkardı attı. İyice tepesi atmıştı. Şakadan anlamaz biri değildi, ama her şeyin bir sınırı vardı.

Basovski endişeli, Bobrovski'ye: «Mosça, gene yanlış yaptın. Hasmına önce diz çöktürecek, o eğildiği anda örtüyü başına geçireceksin. Sen de gördün, Graç bu saldırıyı hiç beklemiyordu, ama gene de...»

Köşeden hafif bir ıslık duyuldu. Bütün başlar o yöne çevrildi, Baumann nöbeti devralan gardiyanın çam yarması vücudunu gördü. Litvinov gözetti, Baumann anladı olup biteni. Can sıkıntısı uçtu gitti. O kendisine özgü yumuşak gülümsemesiyle sordu:

«Genel prova mıydı bu?»

32

Akşam Graç'ın gelişi şerefine bir balo düzenlendi.

Bu, Lukyanov hapishanesi siyasî kısmında eski bir gelenekti: Yeni gelen mahkûmun şerefine balo verilirdi. Bunu Baumann'a haber veren, öğle uykusundan sonra hücreleri dolaşan komutan Sulima'dan başkası değildi.

«Hapishane kurallarına aykırı ama, şarkı söylemenin ve dans etmenin kimseye zararı dokunmaz. Majesteleri Çar Büyük Petro şöyle derdi: 'Yasalar ihtiyaçlara göre değişikliğe uğrar.' İşte ben de Çarın bu sözüne göre hareket ediyorum. Bir mahpusa karşı öyle bir davranılmalıdır ki, hapishane yaşamı hakkında şikayet edecek bir şey bulamasın, benim anlayışım bu işte. Bu hem sizin hem bizim hoşumuza gider. Mahkûmlar akşam denetiminden sonra iki-üç saat eğlenseler kime ne zararı olur? Ya da örneğin hücreleri açık bırakılsa, kilitlenmese? Size gönderilen her şeyi elinize teslim ederiz.

Bir Pud* biftek gönderilmişse, bir pud biftek alırsınız. Şarapsa «—Huşû içinde gözlerini yumdu, konyak kokusu şiddetlendi sanki—» neden şarabı da vermeyelim? Söyleyin bakalım, mahkûmlar baştakilere saygı gösterse ve yüksek makamlar da bizi diğerlerine örnek gösterse, daha iyi olmaz mı? Diğer hapishanelerde işler karışık, insanlar açlıktan ölüyor, ama bizde, Lukyanovka'da düzen ve sükûn hüküm sürüyor.»

Son sözü söylerken tereddüt etti, güldü. «Sükûna gelince, aslında pek de sükûn var denilemez. Tam tersine dans ederken teneke kutulara vuruyorlar. Ne gürültü! Silah atılsa duyulmaz.»

«Silah atmaya mı niyetlisiniz?»

Baumann'ın sorusu üzerine, komutan renksiz, bulanık gözlerini iyice açtı.

«Yok canım... Sadece karşılaştırma yaptımdı.»

Sanki aklına hoş olmayan bir şey gelmiş gibi, suratı kardı ve arkasından kapıyı çarparak çıktı hücreden. Baumann'a tabii Bobvski'yle aynı hücrede baş köşe verilmişti.

Baumann komutanın arkasından hayretle baktı: «Buna da ne oldu?»

Babrovski parmağıyla alnına vurdu. «İyice aklı başında değil oğlan, psikopatın biri. Alkolik, gördün ya elleri titriyor. Bu yüzden boşaltma işine hız vermeliyiz. Burada öyle rahatız ki, ülkenin tüm diğer hapishanelerindeki mahkûmlar kıskanıyor bizi. Hücreler kitlenmiyor, gönderilen her şey elimize geçiyor. Krohmal illegal yabancı gazeteler alıyor sürekli.»

«Size şarap verildiği de doğru mu?

Bobrovski güldü. «Şarap mı? Hayır. Rom ve konyak. Ve bir de gümrük vergisi var, bir şişe bize, bir şişe ona, yani Sulima'ya. Sanki sırf fedakârlıktan mı bizim için alış-veriş yapıyor sanıyorsun? Ayrıca dikkat et. Aşağılıktır, her türlü ihanet beklenir ondan. Bize iyi davranmaması için herhangi bir

* Pud: Bir Rus ağırlık ölçüsü.

neden gösterebilir misin? Ama böyle bir tip bir gecede değişebilir. Bugün her şeye izin veriyor, yarın öyle bir kilit vurabilir ki üzerimize, nefes bile aldırmaz.»

Baumann evetledi. «Neden kaçmıyoruz? Ne kadar çabuk kaçarsak o kadar iyi olur. Daha ne bekliyoruz?»

Bobrovski Baumann'a iyice sokularak fısıldadı: «Hazırlıklar tamamlandı. Arka avludan duvarı aşacağız. 'Filin' üzerinden kenar demirine bir merdiven uzatabilir, sonra bir ip yardımıyla duvarın dış tarafına inebiliriz. 'Nişanlılar' her seferinde biraz kenevir getiriyorlar, Litvinov'la diğerleri, Litvinov'un emrinde olan elbise odasında ip yapıyorlar bunlardan. Sanki bir şey denetleyecekmiş ya da herhangi bir iş görecekmiş gibi oraya kapanıyor, ama aslında ip yapıyorlar.»

«Demek duvarın üzerine, oradan da aşağıya, ha?»

Bobrovski doğrulayan bir işaret yaptı. «Duvarın ardında step başlıyor, uçurumlar ve çayırlar var, ıssız bir yer.»

«Ya nöbetçiler? Nöbetçi yok mu?»

«İşin püf noktası bu ya, sadece akşam 8'e kadar nöbet tutuyorlar. Sekizde hücrelerin kilitlenmesi gerek, ama Sulima bizim eğlence yapacağımızı gizliyor tabii... bazen on bire, her hal-ü kârda hava iyice kararana kadar eğleniyoruz... anlıyorsun ya.»

«Harika!» diye bağırdı Baumann. «Engel olan ne peki?»

Bobrovski sıkkın, «birincisi, paramız yok. Sırf kaçmak yetmiyor, hemen dağılmak zorundayız. Ve on bir kişiyiz. Adam başı 200 ruble gerek en azından. Ayrıca kaçış için gerekli harcamalar da cabası. En azından iki bin - iki bin beş yüz rubleye gereksinimimiz var. Nereden bulacağız? Dışardaki yoldaşlar ellerinden geleni ardlarına komuyorlar, ama 'hayırseverler' cimrileştiler anlaşılan.»

«Para bulabiliriz» diyen Baumann, döşeğin üzerinde gerindi. Onca sağda solda dolandıktan sonra, burada kendini evinde hissediyordu. Neşesi öylesine yerindeydi ki, sanki yuvaya dönmüş gibiydi.

«Buradan bir kurtulalım, dışarda para bulmamız daha kolay olur. Hiç para var mı elde?»

Bobrovski güldü: «Nişanlılarımız bir şeyler getirdiler. Adam başı 100'er ruble kadar var.»

«Yüzer ruble ha?» Baumann öfkeyle yerinden fırladı. «Ve hâlâ düşünüyorsunuz, öyle mi?»

Bobrovski sözünü kesti, «Bağırma öyle. Eşek kulağı bile olsa, gardiyanların gene de kulakları var. Yüz rubleyle çok yol alınmaz. Her şeyin yolunda gitmesinin ne kadar önemli olduğunu anlıyor musun? Eğer hiç kimseyi ele geçiremezler ve 'Iskra' davası suya düşerse, ancak o zaman politik bir etki yaratırız. Düşün, ne sansasyon olur! Rus hapishanelerinde şimdiye kadar eşi görülmemiş kitlesel bir kaçış!»

Baumann yüzünü buruşturdu. «Aslında kaçmak hiç de zor değil. Burada bu rejim varoldukça sırf on bir kişi değil, tüm siyasî tutuklular kaçabilir. İşte bu yüzden kaçışın yapacağı etkinin onca büyük olacağından kuşkuluyum.»

Bobrovski inançla, «büyük olacak etkisi» dedi ve göz kırptı. «Sen onların buradaki koşulları dışarıya çaktırdıklarını mı zannediyorsun? Oho! Buradaki yetkililerin kaçışımız üzerine verdikleri raporları okuduğumuzda, kasıklarımız çatlayacak gülmekten.

Sonra, nöbetçilerle zorlu çatışmalardan ve olağanüstü kurnaz bir plan yardımıyla kaçtığımızı ilan edeceklerdir, her türlü bahse girerim ki, böyle rapor vereceklerdir. Kendi adamlarından birini ayaklanmanın kurbanıymış gibi göstermek için kendi elleriyle vururlarsa hiç şaşmam.»

Koridordan korkulu bir ses haykırdı «İm-daaat!»

«Maltzmann» Baumann fırladı yerinden. Bobrovski sıkıca yakaladı onu.

Haykırış daha da korkmuş, yinelendi.

«İm-d-a-a-at!»

Bobrovski Baumann'ı elinden tuttu, kapıyı açtı. Boş ko-

ridorun ortasında dikilen Maltzmann, ciğerlerinin tüm gücüyle haykırıyordu.

Bobrovski memnun, «Görüyor musun, gelen giden yok» diyerek Baumann'ın elini bıraktı. «Anladın mı işi? Nöbetçileri kasten yanlış alarma alıştırdık. Başlarda müdür de dahil, tüm hapishane koşturuyordu, ama artık nöbetçi gardiyan dahil, yarım gün boyu bağırsan, kimse kılını kıpırdatmıyor. Şimdi biz avlu duvarının dibinde jinnastik hareketleri yaparken bir bağıran olsa, kimse ilgilenmez artık.»

Baumann hücreye döndü ve uzandı.

«Burada her şeyin yolunda gittiğinin farkındayım. Para onca önemli değil, yüz ruble de yeter... Başka bir engel var mı?»

Bobrovski can sıkıntısıyla, «Paradan çok daha önemli bir şey var» dedi, «çengelimiz yok.»

Baumann'ın da canı sıkıldı: «Bu çok daha kötü. Çengel olmadan beceremeyiz.»

«Dışardaki yoldaşlarla her gün ilişki içindeyiz, çoktan bir tane ısmarladık. Hepimizin ziyaretine gelen bir 'nişanlısı' var. Çengel yapmak zor değil, mesele onu içeri sokmakta. Tüzüğe göre pastalar kontrol ediliyor. Çukulata kutusuna da koyamazsın.»

«E-veeet!.» Baumann gözlerini yumarak düşünceye daldı. «Bir şeyler bulmam gerek.»

«Düşün bakalım! Tüm olanakları gözden geçirdik şimdiye kadar. Bulunursa kaçış planımız ortaya çıkar, o zaman bu gevşek düzene de elveda deriz. O takdirde kaçmamız da suya düşer.»

«Çengeli burda, hapishanede yapsak olamaz mı?»

«Olur» diyen Bobrovski başını salladı, «onu da düşündük. Çengeli adi suçlulara ısmarlamak niyetindeydik. Hapishanenin içinde, adi suçluların çalıştığı bir zincir-kelepçe atölyesi var. Hatırı sayılır bir ücretle anlaşabilirdik. Hatta bize kendileri önerdiler.»

«E e e?»

«Onlara güvenemeyiz. Önce işi yapar, sonra bizi ele verirler. Bunlar hırsız, uğursuz, katil takımı... son anda bizi şikâyet edebilirler... Yok, daha iyi bir yol bulmalıyız. — Dinlen biraz, yorgun olursan baloda eğlenemezsin sonra.»

33

Saat yedide mahkûmlar balo için toplandı. Rahat etmek için gerekli her şeyi yanlarına almışlardı: Yastıklar, örtüler, hatta döşekler bile getirmişlerdi. Hava kararınca lambalar getirildi.

Mahkûmlar büyük bir daire halinde örtülerin ve döşeklerin üzerine uzanmışlardı. Ortada dans için yer bırakılmıştı. Baumann şeref konuğu olarak en ön sıradaydı.

Elli kişilik, sesleri birbiriyle mükemmel uyuşan koro, Kiev Şehir Operası korosuna parmak ısırtacak mükemmellikteydi. Ancak kadın sesi yoktu hiç. Sulima'nın izin vermediği tek şey, hapishanenin kadın ve erkek mahkûmlarının birlikte dolaşmalarıydı. Ancak ortak bir başkan seçilmesine izin vermişti, böylelikle Gurski kadınların kaldıkları hücreleri de ziyaret edebiliyordu. Litvinov'a bağlı olan elbise odası da ortaklaşaydı. İnsan kadınlar bölümünden birisiyle görüşmek istese, elbise odasında bir buluşma ayarlanabiliyordu.

Ama kadın sesleri eksik olsa da koro çok güzeldi. «Güzel Baykal, ey kutsal deniz...»

Baumann sırt üstü uzanmış yatıyor, yıldızların ışımaya başladığı gökyüzünün derin, sonsuz maviliklerine, dalmış, seyrediyordu.

Yoldaşların sesleri çok uyumlu ve güzeldi. Ne güzel şey yaşamak!

Baumann'ın yanındaki homurdandı, «Sulima geldi.»

Sulima, komutan ve siyasî kısım şefi!

Evet, hapishanedeydi şu anda.

Olsa ne olacak! Tüm hapishanelerin inadına, hayat ne güzel!

Graç dirseklerine dayanarak doğruldu.

«Balo programının ilk numarası sensin. Geleneğe göre, her yeni gelen mahkûmun, ilk akşamında bir masal anlatması gerekir.»

Baumann güldü.

«Olanaksız! Benden her şeyi isteyin, ama şair olmamı beklemeyin. Hiç yeteneğim yok bu alanda, bir şiirin iki satırını bile biraraya getiremem.»

Basovski, «Sana yardım ederiz» diye teselli etti onu. «Masallar ortak yaratıcılık ürünüdür, öyle öğretmediler mi bize? Sen başla hele, biz devamını getiririz. Takıldığın yerde kopya veririz sana. İyi olacak görürsün.»

«Ama son seferindeki gibi olmasın baylar,» Sulima'nın acıklı sesi duyuldu bir köşeden. Baumann hemen tanıdı bu alkoliklere özgü kısık sesi. «Tekrar ediyorum, masal biçimine sokulmuş da olsalar rejim aleyhtarı sözlere hiçbir şekilde izin vermem, bilesiniz.»

Litvinov araya girdi: «Neden rejim aleyhtarıymış? Masallar var olmayan şeylerden söz eder, ama rejim varolan bir şeydir, öyle olmasaydı, kasketlerimizde kokartlar, düğmelerimizde kartallı armalar bulunmazdı, değil mi? Düşündüklerinizi çıkarın aklınızdan, o zaman yoluna girer her şey.»

Alaca karanlıkta Sulima'nın yüzü belirdi, dişlerini gıcırdata gıcırdata.

«Bay Wallach, sizde herkesi ikna yeteneği var. Ama sizin masallar her seferinde majestelerini hedef aldığı için...»

Litvinov sanki şaşırmış bir yüz ifadesi takındı.

«Suç masalda değil... Anlaştık o halde... Graç başla ba-

kalım: 'Bir varmış bir yokmuş...' bir zamanlar ülkenin birinde...» «... bir Çar yaşarmış» diye tamamladı koro.

Sulima şikayet dolu bir sesle «Görün işte» diye seslendi, «gene Çar!»

Baumann aldırmaz bir ifadeyle, «artık ona ihtiyacımız kalmadı, değil mi?» diye kafasını salladı. «Bizim de kalmadı. Ama ben bu masalda Çar'dan söz etmek istemiyordum ki. Sözgelimi şöyle diyelim: Bir zamanlar ülkelerden birinde küçük önemsiz bir adam yaşarmış...»

Sulima, «işte bu oldu» diye yanıt vererek, mahkûmların arkasına dizilmiş, dikkatle kulak kabartan gardiyanların arasından, yoluna devam etti.

«... kendisi küçük, soyu sopu büyüktü, karakteri aşağılıktı, ölülere dua eder, yaşayanlardan nefret ederdi, inek ruhluydu, kısacası, berbat, iğrenç bir herifti, hanlar döneminde yaşamamıştı ama, Godinka'nın yaşadığı günlerde yaşamıştı...»

Yılan ıslığı gibi bir ses, «sözünü kesmek zorundayım» diye araya girdi. Heyecandan nefes nefeseydi, «Şefim emretti... izin veremem... Kimi kastettiğinizi anlamayacak kadar aptal olduğumuzu mu sanıyorsunuz?»

«Kimi kastettiğimiz pek önemli değil. Masalın devamında öğrenirsiniz bunu. Lütfen dikkatle dinleyin ve kesmeyin, Sayın Bay Başgardiyan Sitkovski.» Baumann sert konuşmuştu. «Devam et, Baumann.»

Ve yüz elli kişilik koro, hep bir ağızdan: «Devam et, Baumann.»

«Derhal susun, şefi çağıracağım,» yılan ıslığına benzeyen ses, dik dik bağırdı. Boğuk adım sesleri aceleyle uzaklaştı.

«Alçak herif; Sitkovski boyuna ispiyonluk eder... Devam et, Baumann...»

«Evet, bu küçük adam zevk ve eğlence içinde yaşardı. Bunlar bildiğimiz şeyler, fazla anlatmaya gerek yok. Ama günlerden bir gün, gözüne bir kıvılcım* kaçtı.»

---

* 'Iskra' Rusça 'Kıvılcım' demektir.

Baumann gözlerini kırpıştırdı ve kalabalığa baktı. Koro hep bir ağızdan: «Kıvılcım mı?»

«Evet, Kıvılcım Sayı : 1, Aralık 1900. Rusya Sosyal-Demokrat Partisi gazetesi, 'Iskra.' Başlık : 'Kıvılcımlardan ateş doğacak.' 'Dekabristler'in Puşkin'e cevabı.'»

«Litvinov, sözünü kesme.»

Ama Litvinov aldırmadan devam etti: «Sayı: 1, birinci sayfa, baş makale: Hareketimizin Eses Görevleri: Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Rus İşçi Partisi'nin en önemli siyasî görevinin otokrasiyi devirmek ve politik özgürlükleri mücadeleyle kazanmak olduğunu defalarca açıklamıştır...»

Tam o anda, Sulima'nın sıska, kambur bedeni karanlıklardan çıktı ve aydınlık daireye doğru yürüdü. «Afedersiniz, baylar. Sitkovski'nin bana haber verdiği şeyler de nedir? Neler oluo bitiyor burada?»

Baumann yatıştırıcı bir sesle, «bize bir şey olduğu yok, Sitkovski'ye olanlar oldu galiba,» yanıtını verdi ve sözlerinin anlamını güçlendirmek için, canlı bir hareketle dizlerini sıvazladı. «Tekrar edeyim, ben yalnızca bu soyu sopu büyük, kendisi küçük bayın gözüne bir kıvılcım kaçtığını anlatıyordum. Ve bu çok özel bir kıvılcım olduğundan, ne bir doktorun tıp bilgisi, ne bir din adamının duaları, ne de bilge bir kadının sihirli sözleri onu çıkaramadı. Kıvılcım yandı, yandı...»

«İtfaiye çağırsaydılar» sıkıntıyla konuşan Krohmal'di.

«Yakışıklının» bu akşam morali bozuktu. Baumann'la karşılaşmış olmaktan hoşlanmadığı belliydi. Oysa Baumann ne ona ne de yoldaşlarına, felaketle biten Kiev Konferansı'nın birinci gününde, Kiev illegal grubunun ve öncelikle de Krohmal'in kendisinin gizlilik kurallarını çok gevşek almaları yüzünden yönelttiği suçlamaları hatırlattığında iş kavgaya kadar varmıştı.

Graç ertesi gün otele taşınmıştı. Ama gene de ispiyonculların izlemesinden kurtulamamıştı. Ve şimdi de Krohmal'

ın canı sıkkındı işte, çünkü başkasına kötülüğü dokunan bir kimse, bunu kendine hatırlatanı pek bağışlamaz. Yüreğinde hafiften bir kin kalır her zaman.

Baumann gülerek yanıt verdi: «Ama itfaiyenin saraya girmesine daha izin verilmemişti. İtfaiyecilerin soğukkanlı ve atılgan olduklarını herkes bilir. Kendilerini ateşe atarlar. Her şey beklenir onlardan. Ve bu bildiğimiz adama ancak gizli polisten adamların yaklaşmasına izin veriliyordu.

«Sokakta belli bir mesafeden yapılabilirdi.»

«Hayır, olamazdı,» yanıtını verdi Baumann biraz düşündükten sonra. «Korkusundan hiç saraydan dışarı çıkmıyordu. Sokağa çıkar çıkmaz kuşların onu hemen yakalayacağını biliyordu.»

Garpiyeri, «Kargaların,» dedi.

Herkes kahkahayla gülmeye başladı. Komutanın gölgesi hareket etti, endişeyle başını salladı. «Baylar neler söylüyorsunuz gene? Majestelerinden söz etmediğinizi iddia ediyorsunuz, ve şimdi de saray...»

Baumann hayretle bağırdı: «Saray mı? Bağışlayın lütfen, ama belli ki siz Rus dilini bilmiyorsunuz. Bizim orda Novgorod'da... şu...»—eliyle bir daire çizdi— «şu bildiğimiz açık avluların tersine sığırların konduğu ağıla derler.»

«Avlu» mahkûmların gökgürültüsünü aratmayan kahkahalarıyla çınladı.

«Bu ağıl küçüktür. 'Saray' kelimesi küçük bir şeyi ifade eder, ve benim öyküsünü anlattığım adam da miniminnacıktı... Devam ediyorum. Hiç kimse kıvılcımı söndüremedi, ama herkes, kıvılcımın gözü, beyni ve sonra da küçük adamın kendisini yakacağını biliyordu. Küçük adam ülkenin her yanına ulaklar yolladı, kendisini, bu acınacak yaratığı mutlak ölümden kurtaracak bir kahraman aramalarını söyledi. Ulaklar yola koyuldular. Uzun uzun dolaştılar mı bilmiyorum —masalın anlatılması fazla uzun sürmez, ama olaylar uzun zaman devam ederler— eh işte, ulaklar günün birinde bir ayı inine

vardılar, ayı ininin yanında, yıkıldı yıkılacak bir kulübede İvan oturuyordu, İvan...»

Gurski sözünü kesti, «Aptal İvan.»

Baumann ciddiyetle, «Yanılıyorsun» dedi. «Hiç te aptal değildi.»

Oturanlar protesto ettiler: «Masalda her zaman aptaldır İvan.»

Fakat Baumann elini kaldırdı. «Evet eski masallarda öyledir, eski masallardaki Rusya nasıldı?» Gözlerini yumdu, duygulanmıştı:

«Mucize rüzgârını— dokuyor,
Deniz kızı sahilde oynuyor,
Garip hayvan izleriyle dolu patikalar,
Boydan boya tüm ülkeyi aşıyor.
Bir evceğiz duruyor tavuk ayakları üzerinde,
Ne penceresi var, ne kapısı...»

«Bırak şu Puşkin'i Baumann, yoksa hevesimiz kalmaz seni dinlemeye.»

Baumann güldü, «Benim istediğim de bu ya. Yalnızca İvan'ın bu masal çağından bu yana daha akıllandığını belirlemek istiyorum. Hâlâ toprağa benim malım demiyor, hâlâ sahip olduğu şeyler çok az, özdeyişteki gibi: Bir haç ve bir düğme, birazcık davar, bir tavukla bir horoz, işte hepsi bu. Ama biraz daha akıllandı. — Nerede kalmıştık; Ulaklar İvan'ın evceğizinin önünde, küçük adamın emrini ilan etmişler. İvan ilgiyle kulak kabartmış onlara, bunun ne biçim bir kıvılcım olduğunu çok merak etmiş. Küçük adam hakkında bir şeyler duymuşmuş, çünkü küçük adam tahta çıktığı gün 10 000 kelle uçurmuş...»

Sulima şikayet dolu bir seslendi: «Bay Baumann» — ve gene kambur gövdesinin çarpık gölgesi, yerde duran lamba-

nın sarı ışığında sallandı. «Beni sert önlemler almaya zorluyorsunuz.»

Kalabalıktan biri, gülerek seslendi: «En kötü bölümü bitirdi. Artık düzelecek. Masal anlatırken hiçbir yeri atlamamak gerekir. Çodinka var mıydı, yok muydu? Çar'ın bir emriyle 10 000 kişi yakalanıp öldürüldü mü, öldürülmedi mi?»

«İvan kentten gelen yolculardan iki okyanus arasında uzanan ülkenin garip bir yapısı olduğunu öğrenmiş. Toprağın herhangi bir yerini çiğnedin mi, yer yarılır ve dünyanın sonsuz derinliklerinden gelen altınlar ve rengârenk değerli taşlar parıl parıl parlarmış. Daha güzel ve de daha zengin bir ülke daha yokmuş. Ve buna rağmen o, dilenciler gibi yaşarmış, çünkü küçük adam onu sömürür ve pislik, cehalet içinde çürüyüp gitmesine neden olurmuş. Ve bu yüzden dünyanın tüm diğer ülkeleri, bu ülkeye hiç önem vermezlermiş. — İvan kıvılcımı duyunca, bir dal kopartmış...»

«Saygıdeğer efendimiz,» nefes nefese kalmış bir gardiyan dinleyicilerin arasından kendine yol açmaya çabalıyordu— «lütfen büroya gelin... General Novitzki ve Savcı Bey geldiler...»

Komutan irkildi, iki elini birden havaya kaldırdı. O yalnız terk edilmiş, küçücük sıska haliyle, sarhoş, titreyen çenesiyle aydınlık dairenin içinde duruşu, zavallı bir görünüm arzediyordu. «Baylar» dedi «duydunuz mu? Rica ederim, derhal hücrelerinize gidiniz. General ve Savcı akşam denetiminden sonra hücrelerden çıktığınızı bir fark etseler...»

Ama bu kadarı yetmişti. Mahkûmlar ayağa kalktılar, eşyalarını topladılar ve lambaları söndürdüler.

«İki koldan, yoldaşlar, itişmeyin! Marş!»

Yürüyüş kolu sessizce «mantarın» önünden, avludan, koridordan geçti, o kadar sessizdiler ki, gardiyanlar bile etkilenerek nefeslerini tuta tuta, geniş, ağır çizmelerinin burunlarına basarak, esrarengiz kayboldular ortadan.

Hücreler herhangi bir denetim yapılmadan, alelacele kilitlendi, Bobrovski fırsattan istifade, bunun her zaman böyle olduğunu, hapishane yönetiminin kimin nerede kaldığını ve her bir hücrede kaç kişi bulunduğunu bilmediğini anlattı. Ne koridorda ne de hücrelerde mahkûmların listesi yoktu. Sulima'nın tuttuğu liste de aynı şekilde yanlıştı. Bobrovski bu belgede Bemenfeld adına raslandığını ileri sürüyordu. Ne siyasilerin, ne de büyük olasılıkla dünyanın hiçbir yerinde bu isimde birisi yoktu.

Boşuna alarm verilmişti, çünkü ne Novitzki ne de yüksek şahsiyetlerden bir başkası, siyasilerin hücrelerinin bulunduğu geçitte görünmemişti. Graç'ın hafif uykusu, yalnızca bir kez, kilitli kapıdaki «göz»den içeriyi gözetleyen uykulu gardiyanın ağır, yerleri döven ayak sesleriyle bölündü.

Ertesi sabah bağıra çağıra söylenen bir şarkı sesi uyandırdı onu: «Ayağa kalk isyan et emekçi halk.»

Anahtar kilitte gıcırdadı, Baumann ayağa fırladı. «N'oluyor?»

Bobrovski keyifle gerindi. «Gardiyan Çekunov. Her sabah bizi bu şekilde uyandırır. Psikolojik bakımdan çok iyi bu. Yalnızca Çekunov olduğunu bilmeme rağmen, derhal uyanırsın.» Esneyerek taburenin üzerindeki pantolonuna uzandı. «Derhal kalkmak zorunludur, sıkı sıkıya uygulanan tek yönetmelik bu. Uyur kalırsan sıcak su bulamazsın.»

Sabah denetimi, yıkanma, çay için sıcak su... Baumann Lukyanov Tutukevi'ndeki yaşamla tanıştı, öğleye doğru, çok okumaktan artık neredeyse sayfa sayfa dökülmeye yüz tutmuş «Ne Yapmalı?» broşürü elinde «Iskra» — hücresinde oturuyordu. Lenin'in broşürü Rusya'da daha ilkbaharda yayınlanmıştı ve Baumann maceralı yolculukları sırasında onu ele geçirmeyi başaramamıştı.

Hızla okumak zorundaydı, çünkü ertesi gün ikinci «Iskra» hücresinde broşür üzerine tartışılacaktı. Lukyanov çevresinin kültürel ve siyasî alandaki birinci örgütçüsü Litvinov, şiddetli kavga olacağını öngörüyordu, çünkü buradaki «Iskra» — ve Lenin taraftarlarının sayısı azdı, çoğunluk ekonomistlerden ve «Raboçeye Dyelo» okurlarından oluşuyordu, bunlar işçileri politikaya çekmemek ve burjuvazinin siyasî önderliği üstlenmesi gerektiği görüşünü savunuyorlardı.

«Demek çok kavga çıkıyor aranızda?»

Litvinov onayladı ve «Ne Yapmalı?» broşürünün kabındaki başlığa dikkat çekti :

> «Parti içi mücadelenin bir partiye güç ve yaşam verdiği, bu mücadelenin belirsizleşmesi, körleştirilmesinin bir partinin güçsüzlüğünün kanıtı olduğu, bir partinin bu mücadeleyle güçlendiğini resmi mantık pek az bilir ve bundan pek az kaygı duyar.»
>
> (Ferdinand Lassalle'den Karl Marx'a 24 Haziran 1852 tarihli mektubundan)

Baumann yavaş yavaş tekrarladı: «Temizlenmek. Çok, çok doğru. Tayin edici anda ellerimizi tutan, ya da daha fenası, bizi çelmeleyen insanlar saflarımızda kaldıkça, parti olarak hiçbir yere varamayız. İhtiyar diğerleriyle birleşmeye bunca şiddetle karşı çıkmakta çok haklı. Önce partiyi tek bir düşünce, tek bir irade birleştirmeli, devrim ancak o zaman zafer kazanabilir. Aksi halde tarihte onca benzeri görünen şey tekrarlanır gene...»

Bobrovski gülerek sözünü kesti: «Şu anda kadınlar bölümünde olanlar olur... Bizim sosyal-demokrat kadınlarımızın çay içerken bile, sustukları anda bile ekonomist kadınlardan ayırdedilebildiklerini biliyor musun? Çay koyma biçimleri bile değişik. Bizim kadınlar çaydanlığın sapından tutuyorlar, ekonomist kadınlar ağzından.»

Hepsi güldüler.

«Bunun bir anlamı var. Burda bile partilerin özündeki değişiklik gösteriyor kendisini.»

«Ve teknik karşısındaki tutum. — Durun, okurken Graç'ı rahatsız etmeyin. Tartışmada semineri o verecek... Gel Gurski, biz satranç oynayalım. O da bu arada hazırlansın.»

35

Ancak büyük hazırlıklara girişmenin gerekmediği çıktı ortaya. Seminer metni Lenin'in broşüründe zaten vardı. Baumann ertesi gün Lenin'in sözleri ve deyimleriyle konuşmak istiyordu.

Bunu söylediğinde Krohmal öfkelendi: «Başkasının sözleriyle konuşmak, kendi görüşünün olmaması demektir.»

«Ne saçmalık! Ben kendi görüşlerimi kendi kelimelerimle, Lenin'in fikirlerini ise onun sözcükleriyle ifade ederim. Vladimir İlyiç'in özelliği de bu değil mi: O her düşünceyi, o düşünceye uygun düşen tek biçimde ifade eder, böylece fikrin tüm derinliği ve karakter özelliği ifadesini bulmuş olur. Ona senin kelimelerini giydirirsen, o zaman etkisini zayıflatmış, evet, hatta çarpıtmış olursun. Marks'ta da aynısıdır. Görüşleri açık ve kesin ifade edilmiştir, ancak onunla kavga etmek isteyen biri, bu görüşleri kendi kelimeleriyle ifade eder. Çünkü Marks'ın kendi görüşlerini çürütmenin tek yolu, onları çarpıtmaktır. Lenin'e karşı mücadele de aynı şekilde verilir. Onun açık, çürütülmesi mümkün olmayan görüşleri çarpıtılır ve bozulur, ve ardından rakipleri bu uydurulmuş, cansız formülü çürütürler. Yarın da mutlaka böyle olacaktır. Onun görüşlerini çarpıtanlar salt 'Raboçeye Dyelo' taraftarları ve halkçılar olmayacak. Bizimkiler 'Iskra' taraftarları da,

sırf onları kendi sözcükleriyle ifade etmek uğruna Lenin'in görüşlerini zayıflatmanın ve çarpıtmanın bir devrimciye, yani hiçbir gerçek insana yakışmadığını anlamıyorlar.»

Kendisiyle konuşmak isteyen biri olduğu için aniden büroya çağırdıklarında, Baumann'ın kafası hâlâ bu düşüncelerle doluydu. Hiç şaşırmamıştı, çünkü Gurski daha ilk günden, ona bir nişanlı ayarlandığını haber vermişti. Hatta dışardaki yoldaşlara, Nikolay Ernestoviç Baumann'ın Rus olduğunu ve bu yüzden Almanca bilen bir kız aramak gerekmediğini bildirmek zorunda kalındığından haberi vardı.

Büroya giderken Gurski'yle karşılaştı. Gurski tam da bürodan dönüyordu, tutukluların yöneticisi olarak hapishanede serbestçe dolaşmaya hakkı vardı. Gurski işaret edince, Baumann durdu.

Gurski gülerek, «Lyoşa adında altı yaşında bir oğlun olduğunu unutma» dedi.

«Peki annesinin adı ne?»

Gurski gözlerini açtı iyice, «Tanrım nasıl da unutmuşum... Maşa... Varya... O da değil. O kadar da önemli değil. Kadın yalnız, başka ziyaretçi yok. İşi berbat etme.» Güldü.

«Belki bu arada başka ziyaretçiler gelmiştir. Her ihtimale karşı, hemen tanıması için seni tarif ettim: Ufak tefek ve kambur, saçları kızıl, tabi daha saçı kalmışsa, kafasında koca bir kel var dedim. Tipik özelliklerinden yalnızca bir tekini söyledim, iyiliğim tuttu: Sol gözü perdeli... Koş bakalım. Mutlaka oğlanı senin yanına, parmaklıkların arkasına geçirmeye izin vermelerini sağla. Sıkı sıkı kucakla çocuğu... Anladın mı?»

Ziyaretçi odasında bir arşınlık mesafedeki bir ara bölümün iki yanında iki parmaklık vardı, bir duvardan öbürüne uzanıyordu parmaklıklar. Arada iyi niyetli ve saygın, en yaşlı gardiyan, uzun beyaz sakallı, iyi yürekli Mokeiç oturuyordu.

«Nişanlı» bu durumda ona «hanım» demek gerekirdi,

çünkü bir oğlu vardı, gelmiş bekliyordu. Uzun boylu ve güzeldi. İpek ay çiçekleriyle, neşeli bir havası olan beyaz, geniş kenarlı hasır şapkanın altından bir çift heyecan dolu, koyu renkli göz, Baumann'ı süzüyordu. Beyaz denizci elbisesi giymiş, nedendir bilinmez bir de önlük takılmış küçük bir oğlan çocuğunu elinden tutuyordu. Graç sanki yıllardır birbirlerini tanıyormuşçasına candan bir gülüşle selâmladı kadını. Kadın bakışlarına karşılık verdi, kızardı, elini kaldırdı ve derhal hızla, birbiriyle ilintisiz bir söz çağlayanı halinde konuşmaya koyuldu. Tek kelime bile anlayamıyordu Graç. Ama aslına bakılırsa, sevgili kocasını uzun bir ayrılıktan sonra, hapishanede, parmaklıkların ardında gören bir kadın, tam da böyle davranmalıydı. Böyle davranması iyi ve doğaldı. Ancak doğal olmayan ve kötü olan şey, küçük oğlanın Baumann'la hiç ilgilenmemesiydi. Çocuk Baumann'ı şöyle bir süzmüş, sonra hemen uzun sakallı, kılıçlı, tabancalı, ve de göğsü bir sıra parlak düğmeli yaşlı gardiyana dikmişti gözlerini. Böyle, babaya karşı tümüyle ilgisiz bir tavır, kuşku uyandırabilirdi kolayca. Ancak Mokeiç tüm gardiyanların içinde en iyi huylusuydu, işte şimdi de «kavuşma» sahnesine arada sırada şöyle bir göz atıyor, sonra gene tatlı uykusuna devam ediyordu. Ayrıca Lyoşa «hanım»ının ilk evliliğinden dünyaya gelmiş oğlu da olabilirdi. Ne aptallık! Gelenin karısı mı nişanlısı mı olduğunu Gurski'ye sorabilirdi önceden. Ama hayır, Gurski kesinlikle bir nişanlıdan söz etmişti.

Baumann gene de seslendi oğlana: «Lyoşa, sevgili yavrum, beni unuttun mu?»

Annesi, «Seni görmeyeli o kadar çok oldu ki» diye araya girdi ve gardiyan çocuğun şaşkınlığını fark etmesin diye, oğlanın üzerine eğildi, bedeniyle gardiyanın bakışlarına siper oldu hemen. Kadının sesi derinden geliyordu ve hoştu. Baumann «nişanlı»sından çok hoşnut kalmıştı.

Yeniden konuştuğunda bu kez sesi iyice sakindi artık. Gardiyan kural gereği konuşmalarını dinliyordu, ancak Bau-

mann'ın bu alanda deneyimli olduğunu ve yalnızca izin verilen konularda konuştuğunu fark etmesi çok sürmedi. Aile ve ev sorunlarından söz ediyordu Baumann, aksi takdirde «kavuşma»ları derhal — kural böyleydi: derhal — kesilir ve bir kez daha görüşme izni verilmezdi. Baumann Lyoşa'nın uslu durup durmadığını, annesini üzüp üzmediğini soruyordu, bunlara izin vardı elbette, kediden ve jimnastikten söz ediyordu, ona hâlâ o kadar çok jimnastik yapıp yapmadığını ve ellerinin kuvvetli olup olmadığını sordu.

«Bir pudu kaldırabilir misin havaya?»

Kadın güldü. Gerçekten de komik bir soruydu bu. İhtiyar Mokeiç bile güldü. Bu narin kadıncağız ve bir pud kaldırmak ha! Sonra çiçekler üzerine sürdürdüler söyleşilerini ve Baumann'ın doğum gününde mutlaka çiçek yollaması gerektiği konusunda ayrıntılarına değin konuştular.

«Üç gün sonra.»

Şimdi sıra ilâç konusuna gelmişti. Neden hâlâ ilâcını almamıştı? «Hanımı» huzursuzlandı. «Neden acaba? Kendi ellerimle büroya teslim ettim. Besbelli vermemişler sana daha. Sahi, az daha unutuyordum, Yegov Amca hastalandı... Yok canım, bulaşıcı değil.»

Mokeiç, Yegov adı geçince, başını kaldırdı. Bu isim hiç te yabancı gelmiyordu, sanki siyasiler nişanlılarıyla konuşurken sık sık söz etmişlerdi.

Hatırlamaya çalıştı. Tam o anda ikisi birden yüksek sesle kendisine hitaben: «O çok iyidir, mutlaka izin verir» dediler.

Ona doğru baktılar. Mokeiç alnını kırıştırarak ayağa kalktı. Ona böyle bakmaları ve gülmeleri hiç te yakışık almıyordu. Hem de hapishanede! Zaten görüşü bitirmenin sırasıydı artık. Bunu bildirmek üzere ağzını açmıştı ki, kadın ondan önce davrandı.

«Lyoşa'yı öpmek istiyor. İzin verirsiniz değil mi? İzin verirsiniz biliyorum, öyle iyisiniz ki!»

«Hiç te vermem», gerçekten korkmuştu, çünkü tutuklu olmayan birine dokunmak, hele ki bu kişinin önceden üzeri aranmamışsa, kesinlikle yasaktı. Ve tüzüklerde çocuklardan söz edilmemesine ve çocuklar gerçek insan sayılmasa bile, gene de olanaksızdı. «Hiç te vermem», diye yineledi.

Ama kadın dinlemedi onu, oğlanı çabucak alçak engelin üzerinden aşırdı ve çocuk bir an için kadının elinde, ara bölümün üzerinde durdu. «Tutun onu» diye hem neşeli, hem uyaran bir sesle seslendi. «Tutamıyorum düşecek.»

«Aman Tanrım...» İhtiyar adam çocuğu yakaladı, gerçekten de kadın bırakmıştı elinden, fakat oğlan, gardiyanın elleri kendisine dokunur dokunmaz debelendi, kurtulmaya çalıştı.

«Anne!» diye haykırdı.

Baumann neşeyle, «buraya» diye seslendi.

Oğlanın direnmesine sinirlenen gardiyan, kötü kötü bakarak bu kez küçüğü diğer taraftaki engelin üzerinden aşırarak Baumann'a uzattı, o da hemen sıkıca kucakladı çocuğu. Elleri şefkatli, ürkekçe direnen bedenini okşadı çocuğun, parmakları önlüğün iç cebinde kalın bir pakete değdi.

Kadın parmaklıkların arasından gardiyana gülümsedi. «Sağolun. İyi bir insan olduğunuzu anlamıştım. Yüzünüzden belli.»

Mokeiç kadına doğru döndü. Yalnızca bir andı geçen. Ama yetmişti. Paket önlüğün cebinden Baumann'ın kol yenine kaydı.

Baumann oğlanı iyice havaya kaldırdı, böylece paket kolunun içinde iyice geriye kadar kayacaktı.

«Hadi bakalım, al Lyoşa'nı geriye.»

Küçüğün mavi gözleri Baumann'ı dikkatli dikkatli süzüyordu. Bir oyun olmalıydı bu, ama nasıl bir oyun olduğunu anlayamamıştı çocukcağız bir türlü.

«Hoppala!» parmaklığın üzerinden gardiyana, oradan da doğru ikinci parmaklığa.

«Anne!»

Tatlı bir gülücük Lyoşa'nın tüm yüzüne yayıldı. Geriye uçuş çok hoşuna gitmişti. «Bu amca ne güzel sallıyor! Salıncak gibi!»

«Gene isterim!»

Hepsi güldü. Mokeiç çabuk kendine geldi ve hemen sert bir yüz ifadesi takındı. «Yasak!»

Ama Lyoşa'nın bacakları annesinin önündeki parmaklığın üzerinde sallanıyordu bile.

«Hoppala!» İhtiyara, oradan da amcanın parmaklığına. Amca onu tekrar öptü ve havaya fırlattı ve «Hoppala!» Aynı yoldan geriye. Mokeiç alnındaki terleri sildi.

«Görüş bitti» dedi ve alnını kırıştırdı. Tehditkâr bir ifadeyle eski kınının içinde şıkırdattı kılıcını. «Lütfen gidin şimdi.»

Dış parmaklığın arkasında beliren Sulima'nın görüntüsü, sözlerinin etkisini arttırdı. Kumandan sinekkaydı tıraş olmuştu, sırtında yeni, temiz bir ceket vardı. Baumann «Iskra»cıların Sulima'nın «nişanlılar»ın karşısına iki dirhem bir çekirdek çıkma merakıyla nasıl alay etiklerini hatırladı. İşte sıska beden saygıyla eğiliyordu, Sulima bıyıklarını burdu. Sol elinde bembeyaz deri eldivenler vardı. Gerçek bir gösteri.

Graç bu andan yararlanarak, sağ kolunu yeniyle birlikte cebine soktu, tüm vücudunu salladı. Paket cebin derinliklerine kaydı. Her şey yolundaydı. Sulima hâlâ «nişanlı»yı inceliyordu.

Komutan, «vakit tamam» diye başladı söze. Mokeiç esas duruşa geçerek tekmil verdi: «Emir verdim efendim.»

«Lütfen birkaç dakika daha izin verin» diye rica etti kadın. «O kadar az birlikte olabildik ki.»

«Ne yazık ki mümkün değil, üzgünüm...» —Sulima zerafetle eğildi.— «Süre doldu ve hatta bir de çengeli var.»

«Nesi var?» Kadın korkuyla sormuştu soruyu.

«Bir çengel» diyen Sulima, topuklarını şakırdattı. «Siz bu

Ukrayna dilindeki deyimi bilmiyor musunuz? Ondan da öte anlamına gelir. Ukraynacaya benzeyen isminize bakılırsa...»

«Ukraynaca mı?» Yüksek sesle güldü kadın. «Sizce Lyuzya Ukraynaca mı?»

Demek Lyuzya'ydı adı. Her şey yolundaydı şimdi.

«Yakında görüşmek üzere, Lyuzya.»

«Hoşça kal, Nikolay.»

Lyoşa'nın paketinde on bir pasaport vardı. On bir adam kaçacaktı. On bir pasaportu aynı anda riske sokmak ne delilik! Getiren için on bir tane olmuş, iki tane olmuş fark etmezdi tehlike açısından. Zaten pasaportları kendileri yapıyorlardı; yani kayıp fazla olmazdı her hal-ü kârda.

Graç güldü. Yoldaşların hakkı vardı. Onbir kez riske girmek yerine bir kez tehlikeyi göze almak en iyisiydi. Başarısızlığa uğrama olasılığı on kez daha azdı.

Bu Lyuzya fevkalade! Ne de güçlü. Lyoşa'yı tüy gibi havaya kaldırıverdi. Kimdi bu?

Hiç kimse kim olduğunu bilmiyordu.

Ayrıca önemli de değildi, başka görüş olmayacaktı, çünkü Baumann «nişanlı»sına son emirleri bildirmiş ve kaçış gününü haber vermişti.

Üç gün sonra.

36

«Iskra»cılar Baumann'ın verdiği süreyi duyunca şaşırdılar, çünkü hiç kimse ona böyle bir şey söylemesini bildirmemişti. Krohmal'in deyimiyle «olayları zorluyordu,» ve kendisine yetkiler tanıyordu, oysa bu yetkiler yalnızca «kaçış diktatörü» Litvinov'a aittiler. Ancak Graç her zamanki candan ve açık yürekli haliyle gülümseyerek, Litvinov'un diktatörlü-

günden haberi olmadığını, ve «Babacığın» parti emriyle değil de büyük enerjisi yüzünden yönetimi ele aldığını sandığını, hazırlıklar fazlaca uzadığından kaçışı hızlandırmak istediğini açıkladı. Pasaportlar ve para hazırdı. Merdiven için gerekli malzeme —çarşaflar, havlular, tabure ve iskemleler de— öyle, bir tek hücrelerden alınmayı bekliyorlardı. Gardiyan, uyutmak için gereken dozda kloralhidrat, Maltzmann ve diğerleri üzerinde denenmişti ve ellerinde yeterli miktarda mevcuttu; yalnızca ekşiyerek etkisini yitirmeden önce bu maddeyi kullanmak gerekiyordu. Çapanın nasıl uzatılacağı da belirlenmişti. Bunu başarabilirlerse, artık başka engel kalmıyordu. Yağmurlar başlayıp da akşam gezintileri kaldırılana kadar mı bekleselerdi?

İleri sürülen şeylere karşı çıkmak olanaksızdı. Baumann ve Bobrovski, çarşaflardan yırttıkları dar, bükülmüş kumaş parçalarından daha o gece merdiveni yapmaya giriştiler, iskemle ve tabure ayaklarını basamak olarak kullanıyorlardı. Birçok hücrede kendi paralarıyla satın aldıkları hasır iskemleler bulunuyordu.

Merdiven yedi arşın uzunluğundaydı ve on üç basamağı vardı. Baumann'ın şiltesine gizlediler merdiveni, fakat şilte şişmiş, kabarmış, orasından burasından fırlayan basamak sopalarıyla iyice dikkati çekiyordu. Bu ucubeyi uzun süre gizlemek olanaksızdı. İlk kontrolde dikkati çekeceği kesindi ve o zaman da başlarına gelecek vardı.

Yani artık beklemek yok! Öbür gün!

Bobrovski o akşam uzanır uzanmaz uykuya daldı. Gün çok yorucu geçmişti Baumann ise yorgunluktan bir türlü uyuyamıyordu. Uykusuz eziyetli ve can sıkıcıydı. Düşünceler kafasında ağır ağır, sıkıntılı dönüp duruyordu, kimseye bir yararı olmayan, gereksiz düşünceler. Gözün rastlantıyla takıldığı eşyalar ya da hiç önemsiz herhangi bir şey, tembel bir düşünce akımına neden oluyordu zihninde.

Bobrovski kendinden geçmiş uyuyor, horlamıyordu bile.

Baumann çok yorgun düşen insanların horlamadığını uzun zamandır fark etmişti. Rastlantı mıydı bu? Bobrovski ölü gibi hareketsiz yatıyordu.

Ona neden «Mostçi»* diyorlardı acaba? Aptalca bir şeydi bu. Çürüyeceğine mumyaya dönüşen ve bu yüzden de cesedi çürümeyen birinin kutsal olduğuna inanan Hıristiyanların aziz mertebesine yükselttikleri bir cenaze. Ne aptalca! Bunun Bobrovski'yle ne ilgisi var?

Kod adlarının ve lakaplarının çoğu sahibine uymayan isimlerdi. İllegal mücadele içinde insan kendisine ve arkadaşlarına çoğu kez sahibine yakışmayan, anlamsız aptalca isimler bulur. Bunların pek azı sahibine yakışır. Örneğin Lenin'e «İhtiyar» derler. Bu iyi! Yüksek alnı ve canlı, güleç, genç gözleri, insanı ona ister istemez sevgiyle «İhtiyar» diye çağırmaya iter. «Babacık» adı da Litvinov'a yakışıyor. Eosen'e «Ayı» denmesi de yerinde, çünkü adam gerçekten de her an birinin üzerine atlayabilecek sakar, tüylü bir ayıya benziyor. «Mutlak» ismi tam da Yelena Dimitriyevna için biçilmiş kaftan, çünkü her cümleciğe «mutlaka» diye başlar. «Amcacık» ve «Küheylan» isimleri de fena değil. İnsanın aklına ağır yükler taşıyan ve tüm engellere inat, bir masal küheylanı gibi arabayı çamurdan çıkaran dürüst bir beygir geliyor. «Graç» da iyi. Kosuba buna bir de «İlkbahar kuşu»nu ekledi. Ama bunlar istisnalar. Diğer takma adların hiçbiri yakışmıyor, çünkü insanlar hâlâ isimlerin rastlantısal olduğunu, gelişigüzel takıldığını sanıyorlar. İllegal mücadelenin ve partinin yeni bir dünyanın filizleri olduğunu ve insanın burada geleceğin dünyasındaymış gibi yaşaması gerektiğini düşünmüyorlar. Gelecekte herkes kendine özgü, salt kendisinde bulunan çehresiyle yaşayacak ve adı da buna göre takılacak, ölmüş ya da geçmişte kalmış ünlü bir adamın adıyla anılmayacak, geleceğe göre, varolmuş değil, var olacak bir isimle anılacak.

---

* Bir azizin cenazesi.

Lâmbanın kısık ışığı solgunlaştıkça hücrenin karanlığı da koyulaşıyordu. Petrol bitmiş olmalıydı.

Baumann doğruldu. Pencere pervazının altındaki büyücek, kızıl tüylü sıçanlar korkuyla dört bir yana kaçıştılar, çıplak uzun kuyrukları soğuk taş döşemeye sürünerek gözden yittiler.

Pencerede mahkûmlara gönderilen sucuk ve bir paket tereyağ asılıydı. Tüm hücreyi kokuları sarmıştı. Sıçanların ortaya çıkmasının nedeni bunlardı, lezzetli yiyeceklere ulaşma çabasındaydılar. Zaten her gece döşemenin üzerinde koşuşup duruyorlardı.

Sıçanların hışırtılı gölgeleri ve sönmekte olan lambanın titrek, sarı ışığı korkunç görünüyorlardı. Evet, Baumann'ın içini de korku sarıyordu. «Korkunç!» Baumann yüksek sesle yineledi bu kelimeyi, kelimelerden korkmazdı çünkü o. «Korkunç»; neşeli bir insan sesi duyma ve bir yoldaşının elini sıkma arzusu dayanılmaz derecede kapladı içini. Bobrovski'yi mi uyandırsaydı, yoksa komşu hücredeki Litvinov'un kapısını mı çalsaydı?

Yapmalı mıydı bunları? Baumann ister istemez güldü. Onun bu tutukevinde kaldığı süre içinde daha bir kez bile duvara vurarak işaretleşmemişlerdi. Ve bunun adı da hapishaneydi! Alfabeyi unutmuştu belki de. Hayır. Gözünü yumar yummaz gizli vuruş işaretleri tablosu capcanlı gözünün önüne geldi.

Baumann yüzünü duvara döndü ve birden uyuyakaldı. İki ağır, boğuk vuruş sesiyle uyandı.

«Silah sesleri! Duydun mu?»

Baumann derhal ayıldı ve Bobrovski'nin ranzasına baktı. «Mostçi» ranzanın kenarında oturuyor, çıplak ayaklarını yere sarkıtmış, saçları uzun perçemlerle yüzüne dökülüyor, ve gözleri deli gözü gibi boşluğa dikili. Dikkatle kulak kabartmış. Silah sesleri mi? Yok canım, ortalık sakin.

Sağ taraftan biri dikkatlice, yavaştan duvara vurdu. Ve

uyku mahmurluğu, yorgunluk, birden kayboldu, hapishane sesini yükseltmişti çünkü.

Graç ranzasında geriye yaslandı, keskin kulakları dört harf yakaladı. Biraz geç saymaya başladığı için ilk harfi kaçırmıştı.

— .açış.

Kaçış? Onlarsız mı? Hem de Litvinov'suz. Duvara vuran Litvinov'du çünkü.

Bu kez Graç, sabırsızlığını yenip fazla acele etmemeye çalışarak, duvara vurmaya koyuldu. Tam da bir sürü vuruş gerektiren harfler! İşte tek bir harf için yedi kez vurması gerek!

Kim?

Biraz ağır işitebilen Bobrovski kulağını duvara yapıştırmış, fısıltıyla harfleri tekrarlıyor. Litvinov'un cevap olarak vurduğu kelime uzundu ama, hemen tahmin ettiler.

Adi - - -

Adi suçlular!

Bir bu eksikti! Tam da bizim kaçış günümüzde... Ne alçaklık! Şimdi hapishaneyi çok sıkı denetler, her tarafı kapatırlar.

Bobrovski canı sıkkın: «Kesin», diye yanıtladı. «Böyle hikâyeleri her zaman sıkı düzen izler. Sonraki günü cehenneme çevirirler.»

«Hayır!» Baumann yumruğunu masaya yapıştırdı. Sonra kendini toparladı. Elbette ki ertesi gün bir şey yapılamazdı. Sabah erkenden Baumann'ın kara gömleğini pencereye asmalıydılar ki, dışardaki yoldaşlar işlerin yolunda gitmediğini anlasın; kararlaştırdıkları gibi beyaz havlu asamayacaklardı.

Penceresi Poltavskaya Caddesinden görünüyordu. Orada işaret bekliyorlardı.

«Şeytan alsın, olur şey değil! Şu işe bak, kaçmaya kalkan haydutlar günümüzü çaldılar.»

Koridorda bir kapı, boğuk bir sesle çarptı. Dışarıya açılan kapı olmalı; böyle ağır kapanan ve gıcırtılı bir tek o kapı var. Tüfekler şakırdadı... Ağır adım sesleri koridor boyunca yankılandı... Belli ki koridordan birçok adam geçiyor.

Hücreleri ararlar şimdi mutlaka... Her kaçıştan sonra yaptıkları şey.

Hızlı vuruş sesleri işitildi duvardan üç, dört...

«D»

Baumann duvara indirdi yumruğunu. «Biliyoruz» anlamındaydı bu.

Merdiven, 7 arşın uzunluğunda, 13 basamaklı... Keten şeritler ip haline gelene değin bükülmüş... Hemen yırtarlar şilteyi... İnsan şöyle bir elini üzerinde gezdirse, anlar hemen... Evet, şöyle bir bakılsa görülür... Nereye saklamalı? Olanaksız... 13 basamak... bu taş delikte...

Adımlar hızla yaklaşıyordu, mahmuz, kılıç ve tüfek şakırtıları...

«Her şey boşuna mı? Hayır, olamaz.» Bobrovski hücredeki tek tabureyi yakaladı ve kapının yanındaki duvara sırtını dayayarak mevzilendi, vurmaya hazırdı şimdi. Kapı açılır açılmaz, taburenin oturağını şakağa indirecekti, adam derhal ölürdü. O zaman hemencecik tüfeğini kapar, arkadan gelen iki adamı indirirsin.

Baumann kararlı ve güçlü bir atılışla tabureyi elinden kaptı, Bobrovski'yi ranzaya itti. «Her durumdan bir çıkış yolu bulunur, yalnız tabuttan çıkılmaz. Tabuta girmek mi niyetin?»

Yüzükoyun sert şilteye kapandı. Sesler doğrudan kapının önünden gelmeye başladı, yüksek sesle konuşuluyordu. Baumann kulak kesilmiş tek bir ses, anahtarın kilitte dönme sesini bekliyordu.

Ama duyulmadı bu ses.

Koridorda önce yabancı bir ses, sonra gardiyanın sesi,

güldü. Adımlar uzaklaştı, sonra demir dış kapı hızla çarptı. Ardından gene sessizlik.

Baumann arkadaşına seslendi; «Ne dediler biliyor musun Bobrovski? Tam bir başarısızlık! İki ölü, üç yaralı, bir kişi kovalamaca sırasında darbe alarak ölmüş, diğerlerini yakalamışlar. Yarın ifadelerini alana değin sopa çekerler onlara...»

Bobrovski yanıt vermedi. Aşırı gerilen sinirleri iflas etmişti. Baygın düşmüştü.

37

«Evet.» — Çağrılan adam, Kosuba, döndü.

Odada kendinden başka beş-altı işçi ve birkaç da genç vardı. Çiçeklerle kaplı bir masanın etrafına kümelenmişlerdi. İki genç kız güller, şebboylar ve kasımpatılardan bir buket hazırlıyorlardı. İçeri giren bakışlarını odada gezdirdi ve yavaşça sordu: «Girebilir miyim?»

Kosuba içtenlikle güldü: «Çocukların önünde mi? Sizi nereye alayım? Buraya koyun, Semyon.»

Semyon sandalyenin üzerine, üzeri örtülü bir sepet bıraktı, üzerindeki örtüyü kaldırdı ve beş ayaklı demir bir çapa çıkardı ortaya. «Övünmek gibi olmasın, bir fili bile dengeler bu.»

Kosuba güldü. «Fil için gerekli de bize. Turnayı gözünden vurdun. Ne dersin, yeterince ağır mı sence?» Çapayı kaldırdı, adalelerini gerdi, çapayı iyice inceledi, hoşnut kalmış görünüyordu.

Neden tam da kendisi, Kiev'de bir yabancı olan Kosuba, bu kaçışı örgütlemek zorunda kalmıştı? Diğerlerinden daha yaşlı ya da işçi olduğu için mi? Neden gençlerin hepsi özel-

likle onun sözünü dinliyor? Önderleri tutuklandığından beri depoda, demiryolu tamir işliğinde, Grötter-fabrikasında onun emirlerine hevesle uyuyorlar.

«Hadi, Marya Fyodorovna, sana anlattığım gibi yap.»

Küçük, tazecik bir sarışın çapayı her iki eliyle ondan aldı ve korkuyla haykırdı: «Aman Tanrım ne ağır! Lyuzya hayatta tutamaz bunu.»

Sık kaşları bezgin, çatılı, sinirle cevap verdi Kosuba: «Neden tutamayacakmış? Gerekli bu. Bu konuda tartışmanın gereği yok artık... Gerektiğinde, cebimizde bir top bile taşıyabiliriz. Benim anlayışım böyle. Acele edin, zaman geçiyor.»

Marya çapayı masanın üzerine koydu. «Çapaya dolayacağınız çiçekler kalın saplı olmalı ki, buket kontrol edilirse, çapanın farkına varmasın.»

Eline bir krizantem aldı. Marya hoşnutsuzlukla burnunu çekti. «Bize bırak bunu. Çiçek buketleri kadın işidir. Rahatsız etmeyin bizi! Herkesin görevi kendine.»

Becerikli genç kız parmakları çapayı çiçeklerle sarıyordu. Marya içini çekti. Ağustosta leylak bulunmaması ne yazık! Leylaklar arasında koca bir adam gizlenebilir, haydi haydi çapa.»

Orada bulunanlar öğütlerini esirgemiyorlardı. Nedendir bilinmez, hepsi çok alçak sesle, neredeyse fısıltıyla konuşuyorlardı. «Krizantemleri üst kısımda daha sık yerleştirin.» «Daha sık dizin...»

«Karışmayın siz, çok bilmişler, anca beni rahatsız etmeyi bilirsiniz siz. Bu zaten gerçek bir buket değil ki, daha çok lahanaya benziyor, gerçek bir ucube...»

«Yeterince sık değil, çapayı fark edecekler.»

Marya taklit etti: «Fark edecekler... Ya güller, unuttunuz mu gülleri? Tüm çevresine gül yerleştirilecek daha... Hadi fark etsinler de görelim... Gülleri satın alırken en sivri ve bol

dikenlilerini seçtim. Çekilin geriye, daha ne kadar söyleyeceğiz? Her şey tamam mı?»

Gerçekten de, her şeyi düşünmüşler miydi?

Kosuba masadan uzaklaşarak düşündü —bu kaçıncı kezdi—, pasaportlar verilmişti, tam on bir tane... Herkese kaçtıktan sonra gideceği bir adres te verilmişti.

Adam başı yüz ruble de iletilmişti.

«İlâç.» Büyük, yeni bir porsiyon kloral daha elde etmişlerdi, en az iki hapishaneye daha yeterdi. Sahi, daha kaçakları Dinyeper üzerinden Darniza'ya götürmesi gereken kayık vardı.

«Kayık iyi durumda mı?»

«Bununla Karadeniz'e kadar gidebilirler», diye yanıtladı bir ses. Demek ki her şey yolunda! Şimdi bütün iş çapanın verilmesine bakıyordu. «Graç'ın karısı » götürecekti.

Masaya kaydı bakışları, dudakları alayla büzüldü. Graç'ın gerçek karısı, Marya'nın yanında duran şu uzun boylu esmerdi. Adı Nadajda'ydı. Nadya bir hafta önce gelmiş ve para getirmişti. «Iskra» koşmuştu yardımlarına, yoksa kaçış için para sağlayamazlardı.

Buradaki «sempatizanlar» tutuklamalardan öyle bir ürkmüşlerdi ki, hiçbir şey vermez olmuşlardı. Ödlekler!

Gerçek eş buradaydı, ama hapishaneye gitmemeliydi, çünkü yurtdışından geliyordu, «Iskra» yandaşıydı ve ayrıca Graç'la Cenevre'deki matbaada nasıl çalıştıklarını da anlatmıştı.

Sözde eş, iyi bir kız olan Lyuzya, oğluna bakması gereken Lyuzya gidecekti hapishaneye.

«Bitti! Lyuzya'yı çağırın.»

Graç'ın güçlü kuvvetli, uzun boylu karısı, buketi tüy gibi havaya kaldırdı. Lyuzya onun ancak omuzlarına yetişebilirdi.

Marya tam da bunu düşünmüş olmalıydı ki, kuşkuyla başını salladı. «Çok ağır, Lyuzya onu taşıyamaz. İnanın!»

«Sahi mi? Tekrarla bakayım! Yüzüme söyle, Marya!»

Marya açık kapıya doğru dönerek güldü. «Her zaman tam zamanında gelir. Tanrım bugün ne kadar da güzelsin!»

«Yalnızca bugün mü?»

Lyuzya güldü ve elbisesindeki bir kırışığı düzeltti eliyle. Gerekenden biraz daha yüksek sesle gülüyordu ve gözleri ateşle yanıyordu. Belki de bugün bu yüzden değişik görünüyordu. Güzel miydi? Evet, kocaman kara gözleri ve dalgalı sarı saçlarıyla, geriye doğru itilmiş afilli şapkasının kenarından altın gibi parlayan bukleleriyle, ve elbisesinin rengârenk ipek kemerine takılı çiçek demetçiğiyle pek güzeldi. Aynı şekilde pazarlıklarını giymiş olan Lyoşa, annesinin hafif gri elbisesine eliyle sıkı sıkı yapışmıştı.

Rahat bir devinimle Graç'ın karısının uzattığı çiçek buketine uzandı... Buket neredeyse yere düşmek üzereydi, ucu parkeye çarptı bile. Lyuzya bu kadar ağır olacağını beklemiyordu.

«Delisin sen! Neredeyse yere düşürecektin! Ağır olduğunu söyledim ya. Neredeyse tüm emeklerim boşa gidecekti.»

Lyuzya'nın benzi atmıştı, Marya'ya öfkeli öfkeli baktı. «Utan. Yalnızca bir an için aklımdan çıkmış, dengemi yitiriverdim. Bak böyle çok iyi görüyor musun?»

İleri uzattığı eliyle çiçek buketini tuttu... Herkes buketeve onu tutan küçük, beyaz ele dikmişti gözlerini. Elin titremesi kendini ele veriyordu.

«Eli titriyor.»

Nadya ondan yana çıktı. «Farkına varsalar da zarar etmez», dedi. «Çok doğal. Hanım hapishanede kocasının doğum gününü kutladığı için heyecanlanıyor. Heyecanlandığımız zaman ellerimizi titrer. Hatta bazen Lyuzya'nınkilerden de fazla titrer. Sonra buketi fazla uzun tutmasına da gerek yok. Ona verecek... O hemen yakalar çiçeği.»

Kosuba can sıkıntısıyla çiçeklere baktı. Pek de içi rahat görünmüyordu. Lyuzya bunu farkederek acele etti. Çiçeği al-

dırışsız bir el hareketiyle biraz daha aşağıda tuttu ve Lyoşa'nın elini yakaladı! «Hadi gidelim.»

«Emirleri hatırlıyor musun?» Kosuba yavaşça sordu. «Haberci, Pavlo, Poltovskaya Caddesi'nde bekleyecek. İşi berbat etme... Hadi bakalım, yakında görüşmek dileğiyle... Dikkatli ol, unutma, adamlar için ölüm-kalım sorunu bu.»

Lyuzya çıkarken, odada sinek uçsa duyulacaktı. Tüm orada bulunanların bakışları izledi kendisini. Geri dönecek miydi? Çapayı bulsalar, bırakmazlardı onu bir daha. Önce general Novitzki'ye çıkarırlardı, sonra da doğru hapishaneye. O yüzden Lyoşa'yı yanında götürüyordu. Tutuklanırsa çocuğu yanında olacaktı hiç değilse.

Kapı Lyuzya'nın ardından kapanır kapanmaz Kosuba hemen diğerlerine döndü. «Herkes yerine dağılsın, yoldaşlar! Adresleri tekrar gözden geçirin. Ve karanlık basar basmaz, kaçacakları beklemeye koyulun!»

38

Lyuzya Pavlo'yu daha uzaktan tanıdı. Kırmızı gömleğinin üzerine beyaz bir önlük geçirmiş, güneş yanığı teni, kahverengi bukleleri ve neşe taşan gözleriyle kaldırım kenarında bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Satıcıların kaldırımdan yürümesi yasaktı, Pavlo başının üzerinde rengârenk uçuşan balonlar satıyordu. Düzinelerce balonu saymak olanaksızdı, binbir renk içinde ışıldıyorlardı: mavi, kırmızı, yeşil; ama hepsinin üzerinde dev gibi büyük, üzerinde mavi bir horoz resmi olan balon uçuyordu işaretti bu.

Pavlo Lyuzya'yı görür görmez kıvırcık başını sallayarak ona doğru yürüdü. Altı çivili, yüksek tabanlı, gıcır gıcır parlatılmış çizmeler, yolun sert çakılları üzerinde hafiften gıcırdıyorlardı. Zaman zaman bağırarak mallarının reklamını ya-

pıyor ve neşeli bakışlarıyla yayaları süzüyordu. «Balonlar, neşeli balonlar! Balon alın! Beş paraya dama, bir rubleye aya uçar bunlar.»

İpek bir el çantası ve küçük, yuvarlak bir hasır şapkası olan şişman kadına yanaştı, yanı sıra yürüyerek kadını ikna etmeye çalıştı: «Lütfen alın, hanımefendi. Beş paraya dama uçar. Ben kefilim. «Gelip geçenler güldüler. Ufak tefek, neşesi yerinde bir zanaatkâr Pavlo'ya el salladı: «Sen bu fıçıyı sokak fenerine kadar bile kaldıramazsın.»

Lyuzya ve Lyoşa'ya doğru gittiğinde, hiç dikkati çekmedi, o sırada onlar da iyice yaklaşmışlardı, kasketini çıkararak: «Bir beşliğe dama uçar... Genç adamı sevindirin.»

Lyuzya gülümsedi, ama benzi soluktu ve alnındaki küçük damar durmadan atıyordu. Sol elinde gazete kâğıdına sarılı, ağır «çiçek buketi»ni taşıyordu. Hapishaneye giden yol çok uzundu! Bir sol elinde, bir sağ elinde taşıyordu buketi, yoksa beceremeyecekti. İşte şimdi iki eli birden tir tir titremekteydi.

Pavlo... hapishane... Sonunda varmıştı işte. Artık adaleleri titremiyordu.

«Hayır, biz bir rubleye aya çıkmak istiyoruz. Öyle değil mi Lyoşa?»

Lyoşa birden kapıldığı o büyük sevinci göstermemek için bakışlarını yere dikti. Pavlo Lyuzya'ya baktı ve beyaz, en kocaman, en pahalı balonu, üzeri horozlu balonu aceleyle çözdü. «Sıkı tut bakalım, delikanlı. Uçurursan, kuyruğu önde uçar.»

Lyoşa başını kaldırdı. Ve sonra heyecanla göz kapaklarını iyice açtı ve şaşırmış bakakaldı.

«Pavlo Amca!»

İllegal gizli çalışmanın en önemli kurallarından biri, insanın tanıdığı biriyle karşılaşırsa, gözlerine bakmamasıdır. Yüz, ses, saçlar, biçim değiştirilebilir, gözler asla. Pavlo dikkatsiz davranmıştı... Belki de Lyuzya'nın solgun yüzü şaşırt-

mıştı onu. Mallarının reklamını yaparken sesini değiştirmiş, fakat gözlerini saklamamıştı ve Lyoşa hemen tanımıştı kendisini.

Lyuzya oğlunun elini kavrayarak oradan uzaklaştırdı.

«Ne Pavlo'su sana öyle gelmiş.»

Bereket versin onları duyabilecek kimse yoktu yakında. Yalnızca sıska, kambur bir ihtiyar kadıncağız, başörtüsünü iyice alnına indirmiş, içinden bir balık kuyruğu sarkan, ağır çantasını sürüyerek yanlarından geçti. Sağır olsa gerekti.

Bu arada Pavlo iyice uzaklaşmış, öbür köşe başına varmıştı bile. Gene mallarını överek rengârenk balonlarını sallıyordu. «Balon! Balonlarım var!» Aynı zamanda göz ucuyla hapishaneye bakıyor ve ikinci kattaki parmaklıklı bir pencereyi göz hapsinde tutuyordu. Lyuzya'nın sinyali üzerine bu pencereden bir işaretle cevap verilecekti.

Lyuzya Lyoşa'ya doğru eğildi: «Aya gidecek, değil mi Lyoşenka? Amcanın sana dediği gibi, uçarken horozun kuyruğu önde olacak. Ne komik olacak! Aç elini, bırak balonun uçsun!»

Oğlan anasına doğru baktı, sonra tıpkı annesininkilere benzeyen büyük, nemli, koyurenk gözlerini balona dikti. Minicik yumruğu ince balon ipini daha sıkı kavradı. Lyuzya irkildi. Bırakmayacak balonu!

«Bak, gökyüzü ne kadar mavi, koyu mavi. Bizim balonumuz da bembeyaz. Uçunca ne güzel görünecek! Harika olacak!»

Lyoşa dikkatle dinledi onu. Sonra sol elini annesinin elinden kurtardı ve iki eliyle sıkı sıkı balonun ipine yapıştı.

«Lyoşa!»

Hapishane avlusundaki en dışta bulunan «Iskra-hücresi»nde golf sopaları alışılmıştan daha hızlı takırdıyordu. Ya da görünürde mi öyle? Belki de, çünkü bugün her şey insana daha hızlı ve daha hareketliymiş gibi geliyor, sesler, kumun

çizmeler altında gıcırdayışı, serçelerin cıvıldayışı, her türlü gürültü.

Gurski Baumann'la volta atıyordu. Durup durup açıkça ilgiyle, belki de aşırı bir ilgiyle gökyüzüne bakıyorlardı. Güzel, açık, güneşli bir gündü, tek bir bulut bile yoktu görünürde, neden bir mahkûm göğün enginliğine bakıp ta sevinmesin? Sibirya Kiev değildir, onlar da biliyorlardı Sibirya'ya gideceklerini, kürek mahkûmlarının oraya gittiklerini herkes bilir. Novitzki soruşturmayı tamamlamıştı, yani bir ağır hapis cezası için sözkonusu olabilecek yasaların tümünü toplamıştı, ve Majestelerine hakaret, şiddet yoluyla mevcut toplumsal düzeni yıkma girişimi, izinsiz değişik isimler kullanma ne ararsan vardı.

«Mantar»ın altındaki nöbetçi tembel tembel esnedi ve tüfeğini ağzı yere gelecek biçimde omuzuna astı. Burada geçen altı yıllık hizmeti sürecinde neler gelip geçmemişti ki başından! Bazıları Sibirya'ya değil, darağacına gider! Öyle çoklar ki! Tüm duvarları isimlerle kaplı.

«Iskra»cıların adları da var. Anı olarak.

«Hâlâ sinyal yok!» Gurski homurdanarak kabarık, taranmamış sakalını çekiştirdi. «Demek çapa hâlâ hazırlanmadı. Ya da yolunda gitmeyen bir şey mi var?»

Baumann hiç sakınmadan omuzuna bir şamar indirdi. «Ne oluyor sana? Neden...» Daha lafını bitirmemişti ki, üzeri horozlu kocaman beyaz bir balon parlak güneş ışını huzmeleri arasından göğe yükseldi.

«Sinyal! Çok çabuk vermelisin, Graç. Karşı cevabı gözetliyorum.»

Gurski oyunculara döndü. Sopası ıslık çalarak havada uçtu. «Aklını mı yitirdin?»

Baumann bir tabureye çıkmış, pencere parmaklığının pas tutmuş demirlerine uzun, beyaz bir havlu bağlıyordu. Ve hemen bunun üzerine rengârenk bütün bir demet balon, gökyüzüne yükseldi. Pavlo havluyu görür görmez elini açmıştı.

Balonlar havaya uçtu, Pavlo deli gibi arkalarından koşuyordu: «Salıverdim onları salıverdim. Tutun, tutun...»

Lyoşa korkuyla bağırdı. Anasının elinden kurtulan beyaz balon uğruna döktüğü yaşları unutmuştu bile. Caddedeki insanlar gülerek, zıp zıp zıplayarak balonların peşinden seyirten Pavlo'yu seyrediyorlardı. Hapishanedeki gardiyanlar da gülerek başlarını iyice geriye atmış, göğün maviliklerinde yitip giden balonları seyrediyorlardı. Artık hareket etmezmiş gibi görünüyorlar ve giderek ufalıyorlardı. «Mal sahibinden çekeceği var!.. En azından yirmi rublelik balon!.. Ne sakar herif! Ne talihsiz şey!»

39

Giderek ufalıyorlardı, artık görünmez olmuşlardı. Üç sinyal! Gereken her şey kararlaştırılmıştı:

«Bizde her şey hazır!»

«Bizde de.»

«Çapayı iletiyoruz.»

Lyuzya oğulcuğuyla birlikte hapishane kapısına yaklaşıyordu. Hâlâ çok heyecanlıydı. Öyle ki, Pavlo bağırarak balonların peşinde koşmaya başladığında, heyecanı daha da artmıştı. Hapishane penceresinin paslı parmaklığında beyaz havlunun nasıl uçuştuğunu gözünün önüne getirdi. Mutlaka tüm kent bunu görmüş ve tüm kent sakinleri, beyaz balonun, havlunun, renkli balonların, neşeli, bağıra çağıra sokaklarda koşan delikanlının ve elinde koca çiçek buketiyle güzel kadının ne anlama geldiğini anlamışlardı. Artık tüm dünya her şeyi biliyor ve olacakları bekliyordu.

Lyuzya, sinirlerinin nasıl ona ihanet ettiğini hissediyordu. «N'oluyor? N'oluyor sana anne?»

Pis ve tıraşsız nöbetçi gardiyan kötü kötü baktı, uykulu gözlerini ancak yarı yarıya açarak elini hayır anlamına salladı. «Devam et. Bugün ziyaret yok.»

«Lütfen, siyasi bölüm yöneticisini bürosundan çağırın», Lyuzya mümkün olduğu kadar sakin konuşmaya çalışıyor ve buketi aldırmaz bir havayla oradan oraya sallıyordu. «O biliyor.»

Gardiyan tükürdü. «Kimseyi çağırtacak değilim. Size gidin dedim. Burada duramazsınız.»

Adamın sesi ilgisiz ve soğuktu. Yumuşayacağı belliydi. Lyuzya birden son derece sakin ve kararlı ayak ucuyla demir kapıya vurdu. «Lütfen derhal açın! Yöneticiyle konuşmak istediğimde engel olmaya hakkınız yok. Sizin göreviniz onu çağırmaktır.»

Gardiyan birden öfkelendi. Ayı gibi haykırmaya başladı: «Defol, yoksa tutuklarım!»

Lyuzya güldü. Ah bir parmaklıkların arkasına ulaşabilse. Orada ne yapacağını bilirdi o. Gardiyana bağırdı: «Hele bir deneyin!» Ayak ucuyla kapıya vurmaya devam etti.

Gardiyan ayağa fırladı, öfkeden köpürerek sakalını didikledi ve bir şeyler mırıldandı kendi kendine. O anda Gurski büroya giden yolda, parmaklıkların öte yanında belirmese, işlerin nereye varacağı belli olmazdı. Lyuzya'nın toparlanacak zamanı yoktu. Şaşkın, bağırdı: «Bay Gurski, Baumann'a bir şey getirdim.» Gurski'nin hiç te rastlantısal olmayan çıkıp gelişi daha da heyecanlandırmıştı onu.

Gurski durdu, işaret etti, gözleriyle güldü ve büroya girdi. Gardiyan parmaklığın önünde dikildi, düşünür görünüyordu. Sonra tekrar oturdu, bacak bacak üzerine attı ve kılıcının sapına yaslandı. Artık Lyuzya'ya bakmıyordu, aynı şekilde Lyuzya da ona bakmıyordu. Her ikisi de gözlerini büro kapısına dikmişlerdi.

Kapının açılması çok kısa sürdü, Gurski Sulima eşliğinde göründü, Sulima yeni bir ceket giymişti ve özellikle iriya-

rı ve uzun görünüyordu. Sarhoş gülümsemesiyle Lyuzya'ya gülümsedi ve gardiyana buyruk verdi:

«Bırak içeri!»

Anahtar bozguna uğramış ve kızgın, gıcırdadı. Lyuzya eşiği aştı ve bilinmeyen bir nedenle son anda ayak direyen Lyoşa'yı da elinden çekti. Gurski topuklarını çarptı, sanki şeref kıt'ası erlerindeki gibi ses çıkaracak mahmuzları vardı. Ama öyle mahmuzları yoktu işte ve topukların çarpılmasından çıkan çok gündelik bir sesti. «Size ne gibi bir hizmette bulunabilirim?»

Lyoşa başını anasının eteğine sakladı. Bu, Lyuzya'nın çok işine yaradı, çapadan dolayı değil ama, başka bir nedenden dolayı, nefes nefese kalmıştı çünkü. Sulima'nın arkasında duran Gurski'ye bakıyordu. Ona sanki Gurski bugünle ilgili herhangi ve son derecede önemli bir işaret yapmak istiyormuş gibi geliyordu, anlamayıp işleri berbat etmekten ödü kopuyordu Lyuzya'nın. Bu yüzden bakışlarının ifadesi sorgu dolu, yalvaran ve de sersemlemiş bir haldeydi.

Sulima onu «görmeden geçen» bu bakışların farkına vardı. Sarhoşlar çok hassas olur. Lyuzya'nın kocasının doğum gününe, ona çiçek vermek istediğine ve görüşmek istediğine ilişkin birbirinden kopuk, kesik kesik sözlerini çok üzüntülü bir halde sonuna kadar bile dinlemeden, kesin konuştu: «Görüşmek mi? Asla! Kesinlikle hayır!»

Sesi on beş dakika önceki gardiyanınki gibi sert ve bencil, insanda hiçbir umuda yer bırakmayan tondaydı. Lyuzya baktı ona. Gözleri kocaman, nemliydi. Ama, adam inatçı, yanıtladı: «Ne yazık ki olanaksız.»

Gurski yağcı bir edayla söze karışmaya yeltendi: «Ama şimdiye kadar hep izin verdiniz, Bay Sulima. Ve bugün de özel bir gün, Bayan Baumann...»

Sol gözünü kırparak Lyuzya'ya küçük bir işaret çaktı, dudaklarını öyle komik büzdü ki, öyle neşeli ve zafer kaza-

nacağından emindi ki bu haliyle, Lyuzya'nın içi yeniden rahatladı.

Ancak Sulima, kemikli parmağını ceketinin yakasının arasına sokmuş, kendisini ciddi ve soğuk bir tavırla dinleyen Lyuzya'ya cezalandıran bakışlarını dikerek ayak diredi: «Size kesinlikle izin vermeyeceğimi söylüyorum. Hediye de veremezsiniz. Çiçek mi bunlar? «Ve parmağıyla buketin sarılı olduğu kâğıda vurdu. Kâğıt yırtıldı ve keskin bir diken belirdi. Sulima diken batan parmağını hemen geri çekti, öyle komik görünüyordu ki, Lyuzya'nın dudaklarında hafif bir gülümseyiş oynaştı. «Dikkat! Bunlar gül. Kedi* gibi tırmalarlar.»

Gurski yeniden gizlice gülümsedi ona. Sulima engel olmaya fırsat bulamadan, öne çıktı, eğildi ve buketi Lyuzya'nın elinden aldı. «Armağanınızı Baumann'a vermeme izin verirmisiniz? Çok üzüleceğini ve buketin sizi görmesinin yerini tutmayacağını biliyorum, ama Sayın Şef hiç ödün vermiyorsa, elimizden ne gelir? Herkes onun çelik gibi, eğilmez karakterini tanır... Yakında görüşmek üzere!»

Askerce çark etti. Sulima dudaklarını ısırarak düşündü. Aslında buketi aratması gerekirdi... hiç değilse kurallara uymuş olmak için... Üstleri bu durumu herhangi bir biçimde öğrenebilirlerdi —gardiyan görmüştü— ve, o zaman yeni tatsızlıklar çıkardı. Ama o düşünüp taşınıp, alkolün karmakarışık ettiği aklını düzene sokmak için kendini zorlayana kadar Gurski parmaklığın öte yanına ulaşmıştı bile. Ve geriye bakarak, Lyuzya'ya tekrar gülümsedi, böylece ona son engelin de aşıldığını ve bugün kesinkes kaçmak istediklerini göstermiş oluyordu.

---

* Rusça'da çapaya kedi de denir.

Hava kararmaktaydı. «Mantar»ın altında sarı, donuk, garip bir şekilde hapishaneye özgü o ışık yanıyordu, bu akşam avluda yanan tek ışık buydu, çünkü tutuklular her zaman yaptıkları gibi «kendi» lambalarını çıkarmamışlardı bu akşam. Gökyüzü gri ve kapalıydı, hava nemliydi, dışarda oturup da kitap okunacak gibi değildi.

İyice birbirine sokulmuş, ağır taş duvarlar arasında ağır adımlarla dairesel bir biçimde volta atıp duruyorlardı. Ve bu dairesel volta sırasında hapishane duvarlarını aşarak avluya dolan sis onlara daha da koyu ve nemli görünüyordu. Yalnız uzaktaki «Iskra hücresi»nde hâlâ çok gürültülü ve canlı, oyun oynanıyordu.

«Bu karanlıkta nasıl oyun oynanır? Bir çizgi bile görünmüyor?»

«Öyle mi?» Baumann kahkahalar atıyordu. «Ben yalnızca sürülen parayı değil... hatta hapishane duvarlarının ardında olup bitenleri de görüyorum.» «Gurski'nin içeri girdiğini de gördün mü?» Birisi çabucak ve yavaşça fısıldadı bu sözleri.

Baumann arkaya döndü ve bir insan bedeninin belirsizleşen siluetini gördü. Yoldaşlardan biriydi. Burada kalmak istemişti, ama kaçışa yardım ediyordu ve onlar kaçarken nöbetçi kalacaktı.

«Dokuz oldu mu? Zaman aldattı beni. Öyle yavaştan akar gibi görünüyordu, çoktan dokuz olmuştur diyordum ama, pek de ihtimal vermiyordum. Gel Bobrovski.»

Avludan geçen koridora yönelerek ikinci kata çıktılar. Plan gereği Baumann ve Bobrovski'nin merdiveni dışarı taşımaları, Gurski ve Maltzmann'ın binada bulunan nöbetçi gardiyanlar Rudinski ve Voitov'u kendilerini rahatsız etme-

meleri için romla karıştırılmış uyuşturucu kloralhidratla saf dışı etmeleri gerekiyordu.

Ayrıca bu iki gardiyan, o sırada nöbetçi olan tek gardiyanlardı. Hapishane müdür yardımcısı Fyodorov'un daha orada kalması gerekirdi ama, çoktan evine gitmişti. Onun evinde akşamları sekiz buçukta semaver yakılırdı ve karısı çok sertti. Bütün siyasî tutuklular da bilirlerdi bunu. Bu yüzden Fyodorov sekiz sularında eve giderdi. Son kontrol sekizde yapılırdı. Ardından hapishane kuralları gereği tutukluların kilitli kapılar arkasında, hücrelerinde olmaları gerekirdi.

Rudinski ve Voitov'u «zararsız hale getirmek» somut olarak hapishaneyi açmak demekti. Tek nöbetçi «mantar»ın altındakiydi, ama Maltzmann onunla «antrenman» yapıldığını, artık haykırışlara kulak asmadığını bildirmişti. O halde artık salt iki gardiyanı, öncelikle de Rudinski'yi hesaba katmak gerekiyordu ki Rudinski en hiddetlisiydi gardiyanların içinde.

Rudinski tek kapılı hücrenin bulunduğu koridorun başında dikilmiş, Bobrovski ve Baumann'a kuşkulu kuşkulu bakıyordu. «Yatmaya mı gidiyorsunuz? Bugün bu erkencilik niye?»

Baumann ses çıkarmadı. Yavaşça koridorun en sonunda bulunan kendi hücresine yürüdü. Yolda Krohmal'in hücresinden çıkan Voitov'la rastlaştı. Gene ne olmuştu? Şimdiye kadar gardiyanlar mahkûmlar yokken hücrelere girmeye cesaret edememişlerdi. Gurski ile Maltzmann hangi delikteler?

Tam o anda Gurski'nin sesi duyuldu: «Bay Voitov, buraya lütfen.»

Voitov geri döndü ve Gurski'ye yöneldi. Baumann ve Bobrovski hücrelerine girdiler, şiltenin içinden merdiveni, yastıktan da çapayı çıkardılar.

«Çapayı merdivene burada mı, yoksa avluda mı bağlayalım?»

Baumann kulak kabarttı. «Burası daha rahat. Orada is-

ter istemez telaşlanırdık. Gurski hâlâ ortalarda dolanıyor, demek ki daha zamanımız var.»

Gerçekten de zamanları vardı, çünkü Gurski'nin işinde bir gecikme ortaya çıkmıştı. Voitov içeri girdiğinde, Maltzmann ranzanın yanındaki duvara vidalanmış küçük bir masanın üzerinde duran şişko karınlı birkaç şişeyi parmağıyla gösterdi, üzerlerinde yaldızlı bir etiket yapışıktı: «Jamaika romu.»

Voitov çabucak bakışlarını kaçırdı. Etiketi okumaya bile gerek yoktu, şişe içindeki içeceğin kalitesini belli ediyordu: En iyi cinsten rom! Dudaklarını yaladı, sert bıyıklarını sıvazladı.

Gurski nezaketle, «bir şişe açacağına gereksinmemiz var» diyerek, o da dudaklarını yaladı.

Voitov'un böyle bir öneri beklediği ortadaydı. Siyasilerin hücrelerinde rom içişi ilk değildi. Son zamanlarda sık sık içki getirtmişler ve her zaman kendisini birlikte içmeye çağırmışlardı. Öncelikle de Maltzmann onu en sık çağırandı ve kendisi de iyi bir içki içmeye meraklı görünüyordu.

Bu yüzden Voitov çarçabuk, hevesle elini cebine attı ve mantar türbişonu da bulunan cep çakısını çıkardı. Bir dakikacık — işte açıldı. Mantar patladı. Boğuk, insanın içini ferahlatan bir sesti bu.

«Çok teşekkürler!» Gurski hoşnutlukla homurdandı. «Ve şimdi siz de bir bardakcık alın ve ...nın isim gününü kutlamamıza yardımcı olun.»

Voitov neşeli bir bekleyiş içinde gözlerini içki içenlere dikmişti bile. «Yasak bu — görev başındayım...»

Gurski güldü. Ranzanın tepesinde oturan Maltzmann, saygısız, bağırdı: «Bu komediye boş verin! İlk kez mi ki?.. Hadi bakalım, getirin bardağınızı!»

Gardiyan kapıya ürkek bir göz attı. «Bardaklar nöbetçi odasında, Rudinski'de orada oturuyor.»

Gurski oyunun anlamını kavradı.

«Rudinski'yi getirin buraya, hadi bakalım... İki bardak daha o halde.»

«Eh madem öyle...»

Voitov daha iyi yürüyebilmek için kılıcın kınını kalça hizasından kavradı ve aceleci adımlarla hücreden ayrıldı. Koridordaki saat melankolik bir tınıyla bir kez vurdu.

«Canı cehenneme, al sana bir vuruş daha! Dokuzu yirmi geçiyor!» Saat on dakika ileriydi.

Baumann aniden kapı aralığında görünerek: «Ne oluyor? Yirmi dakika da gecikildi.»

«Hadi artık başlıyoruz... Gurski, bardaklarımızı doldur ki, klorali içine koyabileyim.»

Gurski köşeye birkaç damla rom döktü, hücre birden şiddetli bir alkol kokusuyla kaplandı, kendisinin ve Maltzmann'ın bardaklarını doldurdu.

«Ver 'ilâcı' buraya.»

Maltzmann çoktan üzerinde «haricen» yazan bir ilâç şişesi tutuyordu elinde ve dikkatle Gurski'nin tuttuğu rom şişesine döktü ilâçtan.

«Dur! Yeter!»

Ama Maltzmann inatla başını salladı. «Konuşma! Bereket versin ki oranı biliyorum, benim üzerimde denendi. Doğru dozu bulana kadar bu pis şeyden öyle çok içtim ki!»

Dolduruyor, dolduruyor, hâlâ şişenin arkasını dimdik tutuyordu. Gurski kendi kendine bir şeyler mırıldandı ve koridordan adım sesleri geliyor mu diye gerilim içinde kulak kabarttı.

«Zehirleyeceksin adamları! Kaçışımız sırasında kimse ölmeyecek diye kesin karar aldık!»

Maltzmann homurdandı. «Bu çakalların derisi kalındır! Votkalarına kilolarca striknin doldur, anca dudaklarını yalarlar.»

Şişeyi boşalttı, boşunu dikkatle şiltelerin arasına gizledi, romu özenle çalkaladı... Tam zamanında. Kapı açıldı, Rudinski'nin parlayan kel kafasıyla homurdanan suratı eşikte

belirdi. Dikkatli, ağır çizmeleriyle sessizce yürümeye özenli, her iki gardiyan da ellerinde birer bardak, içeri girdiler. Rom doldurulurken gluk gluk sesleri çıkıyordu, bardaklar ağzına değin dolmuştu. Gurski ve Maltzmann testilerini kaldırdılar. Rudinski heyecanla bağırdı:

«Şerefinize! Tüm arzularınız gerçek olsun!»

İki tıraşı uzamış surat geriye büküldü, kirli yakaların üzerinde yükselen boyunlarda iki adem elması hızla oynadı. Bardakları bir dikişte boşalttılar. Rudinski bıyığını yaladı.

Maltzmann sertçe sordu: «Dolduralım mı?» Ve yanıt beklemeden bardakları yeniden doldurdu. Gardiyanlar dudaklarını oynatıyor, düzensiz ve ağır soluklar alarak, koyu, yoğun sıvının bardaklarına akışını izliyorlardı.

Gurski boğuk bir sesle «Yeter» dedi ve şişeyi tutan elini uzaklaştırdı. Maltzmann dirseğiyle onun eline vurdu. «Cimri olma!» Ateşli, isteklendirici bir kahkaha patlattı. Her iki gardiyan da onun kahkahasına katılarak, reveransla bardaklarını aldılar. Tıraşlı çeneler yeniden havaya kalktı ve buruşuk gırtlaklar, bardaklar hızla boşalırken, aceleyle seyirdiler.

Birden Rudinski'nin dizleri titredi, bardağı tutan eli geriye düştü, son bir güçle bardağı havaya kaldırdı, sıvıyı ceketine ve kirli döşemeye döke saça, bardağı boşaltmayı başardı. Sonra da kendinden emin bir hareketle bardağı önüne, havaya getirdi ve elini açtı. Cam parçaları hızla şıngırdadı ve döşemeye dağıldı. Gardiyan çarpılmış suratıyla homurdandı, elini ceketinden geçirdi, bu arada birkaç düğme kopardı ceketten, ağırlaşan diliyle ağır küfürler savurdu, birden hızla arkasına döndü ve kapıya yöneldi. Aceleyle terketti odayı.

Voitov Rudinski'yi gözetledi ve içmekten vazgeçti. Kırmızılaşıp bulanan gözlerinde korku vardı. Maltzmann onun bardak elinde, aşağı düşen kolunu kaldırdı: «Deli olma! İç»

Voitov küçük gözlerini zorla kırpıştırarak, kendini ranzaya attı. Maltzmann «iç» diye yineleyerek ayağını yere vur-

du. Tek camlı gözlüğü burnundan kaymış, kordonun ucunda sallanıyordu. Gurski bardağı gardiyanın katılaşan ellerinden çekip aldı.

«Hapı yutmuş. Gözleri bulanık ve camlaşmış... Fazla olduğunu söyledim sana.»

Maltzmann aldırmazlıkla, «atlatırlar» dedi. Tek camlı gözlüğünü yeniden taktı ve Voitov'u omuzlarından sarstı. Gardiyan boş çuval gibi geri düştü ranzaya.

Bobrovski ve Baumann açık kapının önünden koşarak geçtiler. Battaniyelere sarılı, koskocaman bir yatak kılıfı taşıyarak. Baumann koşarken bağırdı: «Rudinski gardiyan odasına gitti. Yol açıkken acele edin.»

Hücreye son bir bakış. «Unuttuğumuz bir şey var mı?»

«Şu sarhoş leşi dışındada burada kalan bir şey yok.»

Maltzmann homurtuyla Voitov'u işaret etti. Dozajı ayarlamak için kendi üzerinde onca denemesi nedensiz değildi. Başarı ortadaydı işte. Gardiyanın horultusu ta koridordan duyuluyordu. Bumburuşuk kasketli başı iyice arkaya bükülmüştü.

«Görüyorsun ya! Sen de onu zehirleyeceğimizden korkuyordun! Sana...»

Bağıra çağıra söylenen bir şarkı, sözünü kesti. Uyumsuz, madeni konserve kutularına vurularak çıkarılan gümbürtünün boğduğu, bir Ukrayna oyun havasıydı, açık pencerelerden bangır bangır yayılıyordu avluya.

Yoksa? Neler oluyor?

Onlara yardım etmek için geride kalacak olanların kaçış anında «Iskra Hücresi» nin girişinde kümelenmeleri ve gürültüyü perdelemek için bir oyun havası söylemeleri kararlaştırılmıştı. Gurski hapishaneyi en son terkedecek kişi olduğundan, sinyali de o verecekti. Daha erken başlarlarsa, o zaman...

Gurski ve Maltzmann gerisin geri hücreye atıldılar, ama yarı yolda durup dans eder gibi diz üstü kıpkırmızı suratlı,

kan çanağına dönmüş bulanık ve korkunç gözlü Rudinski yalpalayarak önlerine çıktı. Kaçanları görünce «Hurra» diye haykırmaya başladı, koridorun ortasına, kollarını bacaklarını açarak oturdu ve kısık, vahşi bir sesle çığlık çığlığa haykırdı: «Yardım edin! Tutun onları!»

Gurski zorlukla geri sıçradı. Birkaç adım geride kalan Maltzmann da durdu, zorlukla soluk alıyordu. Avludaki türkü daha yüksek ve rahatsız edici duyulmaya başlamıştı. Diğerlerinin çoktan ilerlediği ve her saniyenin değer taşıdığı açıktı.

Gurski, kararlı, fısıldadı: «Sağdan indir!» Adalelerini gerdi, sol duvara yaklaştı ve vurmaya hazırlandı. «Kayışıyla bağlayalım.» Maltzmann acı acı gülerek, «Bağlamak mı» dedi, «ayıkken bizim gibi on kişiyle başa çıkar, hele sarhoşken, var sen düşün... Kafasına tabureyi indirmekten başka çare...»

Gurski, «Kan akıtmama kararı almıştık» diye tıslayarak ayak değiştirdi. Karar veremiyordu. Etrafına saldıran bu devin ayı pençelerinden kurtulamayabilirdi. Tabureyi indirmekten başka çıkar yol yok muydu gerçekten de?

Rudinski kocaman, kıllı elleriyle havada daireler çiziyordu. Birden bulanık, kan çanağına dönmüş gözlerinde vahşi bir sevinç parladı. Uzatılmış, çaprazlamasına koridora serili bacağına takılmıştı bakışları. Öfke ve büyük bir çabayla öne eğildi ve pençelerini kendi çizmelerine geçirdi. Harcadığı çaba ve duyduğu hayvanca sevinçle soluk soluğa kalmıştı. «Elime geçirdim seni...»

Maltzmann ve Gurski iki gölge gibi kaydılar adamın arkasından. Merdivenlerden aşağı seyirttiler, basamakları atlaya atlaya iniyorlardı, aşağıda yavaş yavaş, sanki her birinin sırtında yüz kilo yük varmış gibi ağırdan merdivenleri çıkan tutuklularla karşılaştılar.

Gurski bir an için durdu: «Ne oluyor?»

«Bizi akşam gezintisinden içeri kovalıyorlar.»

«Kim?»

«Sulima. İyice kafayı çekmiş, hiçbir şey dinleyecek halde değil. Dönün en iyisi.»

«Dönmek mi? Hayır.»

Gurski çevresinde toplanan tutukluları omuzuyla iterek bir oğlan çocuğu gibi merdivenin trabzanından aşağıya kaydı. Girişte Sulima, iki güçlü kuvvetli gardiyanın arasında duruyordu. Önünde hâlâ protesto eden bir yığın mahkûm, arkada da paslı teneke kutuların «hapishane orkestrası»nın kulak yırtan sesleri eşliğinde oyun havası işitiliyordu. Sulima'nın sesi bunca gürültü arasında yitip gidiyordu.

Gurski bir sıçrayışta Sulima ve gardiyanların arasından geçti. Sulima sağa sola yalpalayarak, «Nereye?» diye haykırdı. Fakat mahkûmlar Gurski'nin ardından doğan boşluğu etten duvarla örtmüşlerdi bile. Ona yol açan mahkûmların arasından hızla koştu.

«Maltzmann burada mı?»

«Şimdi geçti. Elini ver, Gurski.»

Dostça kendisine uzanan bir eli sıkarak koşmaya devam etti. «Mantar»ın çevresi boşalmıştı. Mahkûm yığını iyice geriye çekilmişti, ancak karanlık bina duvarında oynaşırmış gibi göründüğü için fark ediliyorlardı.

Nöbetçi canı sıkkın fenerin altında, ucu yere çevrili tüfeğiyle dikilip duruyordu. Litvinov, Baumann ve Silvin nöbetçinin yakınında, omuzlarında örtüler aşağı yukarı gidip geliyorlardı. Gurski'yi görünce ona bir işaret çaktılar. «Acele et... Maltzmann geldi. Herkes tamam.»

Gurski karanlıkta kayboldu. Nöbetçi başını kaldırdı, bu mahkûmun diğeri gibi binaya girmek yerine neden avlunun derinliklerinde yitip gittiğini düşünüyor görünüyordu. Ardı sıra yürüdü, ama Baumann izledi ve dikkatle örtüyü açtı.

Litvinov aceleyle nöbetçinin tüfeğini kaptı, Silvin de omuzlarından yakaladı. Ağzına bir tıkaç, kafasından geçen bir örtü, dizlerinin arkasında bir darbe... Adam yere serilmişti. Çarçabuk üç dört örtüye sardılar.

Uzaktan oyun havası duyuldu yeniden.

Mahkûmların son sıralarından birkaç baş geriye döndü.

Askerin nasıl yere düşüp paketlendiğini görmüşler miydi?.. Kesin görmüşlerdi. Çünkü şarkı daha yüksek, tenekeler daha gümbürtülü duyulmaya başlamıştı.

Asker bağırmış mıydı? Hayır mı?.. Silvin soluk soluğa, örtülere sarılı bedene bir de ip doladı.

Litvinov «Tut onu» diye fısıldadı. «Sıra sana gelince, Nesnamov sinyal verecek. Orada köşede duruyor. Graç, tüfeği boşalttın mı? Nerede?»

Ama Baumann artık orada değildi. Silvin yüzükoyun yatan adamı iyice aşağı bastırdı. Ölü gibi hareketsizdi. Boğulmuş muydu yoksa?

Arka tarafta, avluda «fil» kuruluyordu. Çapa kumda yatıyordu, uzun dikenli kolları canavara benziyordu.

Koşa koşa gelen Gurski, «n'oldu?» diye sordu.

Krohmal boğuk sesle, «seni ve Litvinov'u bekledik» diye yanıtladı.

«Beklediniz mi?.. Haydi!»

Dizlerini alttakilerin omuz ve ellerine çarpa çarpa, Gurski «fil»e tırmandı, kendisine uzatılan çapayı aldı ve duvarın kenarını nişanlayarak fırlattı. Duvarın üst kısmındaki demir siperlik, çapanın keskin pençeleri altında hızla şangırdadı. Gurski tüm gücüyle asıldı. Çapa yukarıya sıkıca asılmıştı. Gurski merdivene atıldı. Kendisini yukarıya çekti, duvarın tepesine ata biner gibi yerleşti, ipi çapaya düğümledi ve birinci olarak duvarın öte yanına kaydı.

«Fil» derhal yok oldu. Yukardakiler merdivene atıldılar. Gecikme ve itişmeleri önlemek için merdivene çıkış sırası önceden belirlenmişti. Köşeden sinyali verecek olan Nesnamov, heyecan içinde sayıyordu: «... beş... altı... Tanrım, ne yavaşlar...»

Iskracılar aceleden dizlerini duvarın ıslak tuğlalarına çarpa çarpa yıldırım hızıyla yukarı tırmanıyorlardı. Vücutların ağırlığı altında havlu ve çarşaflar çatırdıyordu...

«... Yedi... sekiz...»

Evet, Silvin'e sinyali verebilirdi şimdi. Silvin nöbetçiyi hâlâ sıkı sıkı tutuyordu.

Nesnamov bir adım ileri çıktı, ancak çarçabuk geri çekildi ve iyice duvara yapışarak karanlığın içine kaydı. En son avluda kalan en son siyasî tutuklular, durup durup topuklarındaki kumu silkeleyerek adımlarını sürüye sürüye Sulima'nın önünden geçiyorlardı. Avlu boşalıyordu, komutan, ellerinde birer fener tutan iki gardiyanın arasında net bir biçimde görünüyordu. Gözlerini açmış, kuşkulu bakışlarla avluyu süzüyordu. «Mantar»ın altında lambanın sarı ışığı üzgün, yalnız terk edilmiş, parlayıp duruyordu. Sulima'nın nöbetçinin yokluğunu derhal fark etmesi gerekirdi. Neredeyse nöbetçiyi çağırır ve gardiyanlarla birlikte avluyu aramaya başlarlardı. Silvin'i sucuk gibi bağlanmış nöbetçinin başında, kendisini de duvarın dibinde bulmaları an meselesiydi.

Çevresine bakındı, duvarın kenarını inceledi. Boştu. Bir saniye geçti, bir ikincisi... Hiçbir şey yok... Her şey sessiz, görünürlerde in cin yok. Demek hepsi öte tarafa ulaştılar.

Birden bire hapishaneden gürültüler duyuldu, camlar kırılıyor, koridordan vahşi haykırışlar geliyordu. «Tutun onu! İmdat!»

Sulima ve gardiyanlar geri dönerek o yöne atıldılar. Hapishane kapısı açık kaldı. Nesnamov o yana koşturdu, karanlıktan hiçbir şey göremeden, birinci hücrenin içine haykırdı «Koş çabuk!»

Ne olmuştu? Merdiven mi kopmuştu?

Silvin havaya fırlayarak Nesnamov'un önünden koştu. Hapishane korkunç bir gürültüyle uğulduyordu. Belli ki kaçışı fark etmişlerdi. Silvin yukarı koştu, Silvin'i görünce gözleri dehşetle açılan Nesnamov'a rastladı orada: «Neden kaçmadınız? Size bağırdım ya?»

Silvin hemen toparlandı. Nesnamov mutsuz, suçunu bilen bir tavırla: «Yanlış anladım sizi. Bu yana koşuyordunuz... Düşündüm ki...»

Geri dönerek birkaç adım aşağıya indi... «Belki hâlâ başarabilirim...»

Hayır. Avluda boğuk bir silah sesi takırdadı. Silvin birden nöbetçiyi nasıl yakaladıklarını ve tüfeğini nasıl yana yuvarlandığını capcanlı gözünün önüne getirdi. Baumann'ın tüfeği boşaltmış olması gerekirdi. Belli ki yapmamıştı.

Tekrar bir silah sesi.

Silvin suratını çarpıtarak güldü. «Demek hâlâ yaşıyor. Ben de boğulacağından korkmuştum.»

Nasnamov'a döndü: «Hepsi gitti mi?»

Nesnamov çaresizliğinden kıpkırmızı kesildi. Yerini erken terketmişti sanki! «Tabii ki hepsi gitti» diye mırıldandı, bakışlarını kaçırarak «Saydım.»

Ama yüreği deliler gibi çarpıyordu. Aslında yalnızca dokuza kadar saymıştı ve Silvin dışında on kişi olmalıydılar.

Tek tek hücrelere giden koridorda Sulima'nın sesi çınladı: «Hücrelere! Kilitleyin!» Birden ayılmıştı.

Ama mahkûmlar hâlâ kendini bilmeden yüksek sesle horlayarak koridorun ortasında yatan, sarhoşluktan kendini kaybetmişe benzeyen gardiyan Rudinski'nin başında küme küme toplanmışlardı. Pencerelerin altında alarm zilleri hâlâ çalıyordu. Tıpkı adi mahkûmlar kaçtığında olduğu gibi.

«Hücrelere! Kontrol!»

41

Hapishane çarşaflarının ince ve kötü olduğu ortaya çıktı. Yırtılıyorlardı ve Baumann merdiven diye bir paçavra yığınına tırmanmak zorundaydı.

Aşağıdan biri fısıldadı: «Çabuk ol!» Arkasında üç adam daha vardı. Baumann'ın ayağı vücutlarını ağırlığı altında çat-

lamış bir basamaktan kaydı, hepten koptu basamak bu kez ve Bumann boşluğa uçtu. Tutanacak bir yer arayacak zaman bulamamıştı. Keskin bir acı, sivri pençesini Baumann'ın ayak bileğine geçirdi. Çöktü olduğu yere. Kısa bir an, artık duvarın tepesine erişemeyeceği geçti aklından. Doğruldu, bir metre bile yükselmeden yeniden düştü. O topallayarak ayağa kalktığında, diğerleri duvarın tepesinden aşırtmışlardı bedenlerini. Nesnamov bir şeyler haykırarak koştu, uzaklaştı. Avlu sessizleşti. Sonra bir silah sesi duyuldu, Baumann kararlaştırıldığı gibi nöbetçinin tüfeğini boşaltmayı unuttuğunu anımsadı. Duvar boyunca bir gölge kaydı.

İkinci atışta daha iyi nişan alınmıştı, kurşun hemen başının yanından geçti. Baumann kaslarını gerdi, zaman zaman durup soluklanarak tırmanmaya koyuldu. Duvarın kenarına ulaştı ve hissizleşip katılaşan ayağıyla demir siperliği arandı.

İşte sonunda ulaşmıştı! Gardiyanların dolaştığı patikadan aceleyle yüksek step otlarının oluşturduğu sıklığa kaydı, birinci derin geçite dek süründü. Aşağıda, geçitte aceleyle ilerlemeyi sürdürdü. Yaralı ayağı ağrıyordu. Tam da trenden atlarken yaralanan ayağıydı gene.

Geçit sağa ve sola dönüyordu. Her iki yönde de daha küçük başka geçitler vardı. Zemin nemli ve yumuşaktı, balçık yağmurdan sonra kurumamıştı. Baumann kaydı, sendeledi, birçok kez düştü. Elleri üstü başı çamura bulanmıştı. Geçit giderek daha çok sola meylediyordu. Ona duvar boyunca şoseye ulaşana değin sağa doğru ilerlemesi söylenmişti. Demek sapması gerekiyordu.

Deve dikeni, sarmaşık ve başka otlarla kaplı yokuşu tırmandı. Sonra durup kulak kabarttı... Sessizlik. Koyu renkli bulutlar yere değecekmiş gibi alçaktaydılar. Çıt çıkmıyordu. Hepsi de aynı yöne koşmuştu. Çok mu geride kalmıştı?

Yolu çukurlarla, su dolu hendeklerle kaplıydı. Sonra bir bataklık çıktı önüne. Bataklığın çamuru çizmelerinin altında fokurduyordu. Graç doğru yönde gidip gitmediğini tespit ede-

miyordu. Ama bir nokta açıktı: Bu haliyle karısının kendisi için bir oda tuttuğu otele gidemezdi (karısının geldiğini öğrenmişti), kir pas içindeydi, çizmesinin topuğu da kopmuştu. Eşiği atlar atlamaz tutuklanırdı. Otele gidemezdi... O halde...

O halde, önceleri evinde gecelediği Kievli yoldaşlardan birinin adresini hatırlamalıydı. Elbette ki tutuklanmadan önce sık sık kaldığı Krohmal'in evi olmazdı. Rayter Caddesi'nde bir ev daha olacaktı. Rayter Caddesi yedi numara... daire numarası... Ama isim neydi?

Gözlerini yumarak düşündü. Hatırlayamıyordu. Belki de hiç bilmemişti. Ona yalnızca, aşağıda solda... birkaç basamak çıkınca... denmiş te olabilirdi...

Gene yüksek step otları. Şoseden iz yok. Mutlaka aynı yerde dönüp durmuş olmalıydı, çünkü hapishanenin arka tarafındaki step bunca büyük olamazdı. Uzun süredir koşmaktaydı.

Uzaklarda kayıp giden bulutlar ve kendisini kuşatan ıssız stepin uçsuz bucaksızlığı, Graç'ın içini şimdiye değin duyumsamadığı denli güçlü bir yalnızlık ve terkedilmişlik duygusu ile doldurdu. Korku sardı içini. Ama salt bir an için. Çünkü hemen ardından karşıdan gelen atların nal sesleri, atların solukları ve emir veren sesler duyuldu. Gayet net duyabiliyordu sesleri: «Sola! Dağılın!»

Kazaklar mıydı? Kuşatmışlar mıydı onu?

Ve tehlike her kapıyı çaldığında olduğu gibi, cesaret ve yaşam sevincine kavuştu gene. Step ölüm getirebilecek yabancı adımlarla canlanmıştı. Oysa tehlike karanlık geceyi değiştirmişti sanki. Gece daha aydınlık ve dost olmuştu.

Süvariler atlarını hızla sürüyor, ellerindeki mızraklarla sağ ve sollarındaki zemini tarıyorlardı. Graç kendisini yere attı, Kazaklardan kurtulmak için ters yönde sürünmeye başladı.

Saat on ikiyi vurdu.

Dört kişinin bulunduğu küçük, rahat ve temiz odayı lamba iyice aydınlatıyordu. Syç*, Kirill Vagrankin ve Lyoşa'nın yorgun yorgun yaslandığı Lyuzya. Lyuzya aynı sözcükleri yinelerken kullanılan tekdüze sesle, yorgunluktan bitik, handiyse dudaklarını bile kıpırdatmadan söyleniyordu: «Gel uyu Lyoşenka.»

Ama küçük oğlan anasına daha da sokuldu. «Babam gelecek diye söz vermiştin.»

Annenin dudakları titriyordu. «Bugün gelmez artık, Lyoşenka. Geç oldu. Yağmur da yağıyor... Nasıl da yağıyor, duyuyor musun? Gel oğlum, hadi...»

Kirill kanepeden kalktı. Hareketleri sinirli, yüzü karanlıktı. «Ne istiyorsan yap, Syç yoldaş gidiyorum ben. Bir felaket olduğu kesin... Saat 9.20'de Poltavskaya Caddesi'nde Kazaklara rastladım. Atlarla öyle dolaşıp duruyorlardı. Demek şimdiye kadar öyle ya da böyle, kaçışın bitmiş olması gerekir... Başarılı olsaydı, Rasin şimdi burada dördüncü çayını içiyor olurdu.»

Kosuba alnını sıvazladı. «Otur nereye gidecekmişsin? Gece oldu, yağmur da yağıyor... Kimi arayıp da bulacaksın? Belki de yolunu şaşırmıştır.»

Krill inanmadı buna, haykırdı: «Yolunu mu şaşırmıştır? Duydun mu Lyuzya? Kocan yolunu şaşırmışmış. O Kiev'de gözü kapalı dolaşır, öyle iyi bilir ki bu şehri... Hayır bir şeyler olduğu kesin.»

Ayağa kalktı, Kosuba tekrar oturması için enerjik bir işaret yaptı ona. «Otur bakalım, yufka yürekli seni. Tüm evlerimizi taramak için hiç te uygun zaman değil. Üstelik hiçbir yararı da yok. Gerçekten bir şey olduysa, elimizden bir

---

* Rusça cüce baykuş, Kosuba'nın takma adı.

şey gelmez. Şu anda ellerini kavuşturup oturmanın ne demek olduğunu iyi bilirim... Bundan kötüsü yok. Ama elden ne gelir?»

Zil mi çalıyordu? Çok yavaş? Herkes irkildi. Lyuzya öne eğildi, kulak kesilmişti.

Zil tekrar çaldı. Bu kez hızlı ve ısrarlıydı.

Rasin!

Lyuzya ayağa fırladı, ama hemen geri çöktü. Zorla soluk alıyordu. Lyoşa anasının eline sarıldı, ne olup bittiğini anlamıyordu. Kirill girişe seğirtti. Zil gene çaldı... yavaşçacık.

Kosuba, «bizimkilerden biri olduğu belli» dedi, kendinden çok emindi, o da kapıya yöneldi.

Kapı hızla açıldı. Kirill'in şaşkın yüzü belirdi, arkasında kirli, yırtık giysiler içinde, kasketsiz, yüksek alınlı, dağınık saçlarının altında aydınlık gözleri parıldayan bir adam göründü topallayarak.

Kosuba, «Graç» diye haykırarak, içeri giren adamı titreyen elleriyle kucakladı «Nereden çıktın sen?.. Burada gecelemeyecektin ki!.. Ah dostum!»

Lyoşa anasına daha çok sokuldu, bakışlarını yabancıdan ayırmıyordu. Yorgunluğu uçup gitmişti. «Bu... bu babam değil... bu... o adam...»

Lyuzya'nın rengi iyice solmuştu, belli belirsiz fısıldadı: «Baban değil bu... ama ha baban gelmiş, aynı şey... Söyleyin, nerede diğerleri?»

Graç kendisini saran Kasuba'nın kollarından kurtuldu. «Moskova'dan buraya geldin demek? Ne iyi...»

Lyuzya'ya iki elini birden uzattı: «Diğerleri mi? Herkes iyi... Gelmekle iyi yapmadım mı? Bu kılıkla otele gidemezdim. Hem de hiç bagajsız...»

Baumann gülerek üstünü başını, çizmelerini gösteriyordu. «Sokakta tutuklanmaktan şarhoş rolü yaparak kurtulabildim, ama çok ta sarhoş değildim, bu kez de o yüzden de-

liğe tıkarlardı çünkü, kirli elbiselerimle yırtık çizmelerime kılıf bulmanın tek yolu buydu.»

Ayağını kaldırarak, tek bir çivinin tuttuğu çizme topuğunu gösterdi. «Kötüydü, kötü! Ne sürünebileceğime ne de koşabileceğime inanmaz olmuştum, orada öylece ölüp kalmak yazgımdı sanki... Bereket versin bu adres geldi aklıma da, şansım yaver gitti, geldim buraya. Karın nasıl? Benim için temiz giysiler bulunur bulunmaz gideceğim oraya.»

Kosuba elinde olmadan büfenin üzerindeki yuvarlak saate baktı. Baumann onun bakışlarını izleyerek alnını ovuşturdu: «Biri çeyrek geçiyor. Biraz geç... Yoksa hâlâ gidilebilir mi?»

Yorgun sesi öylesine çocukça yalvarış doluydu ki, Kosuba ister istemez gülümsedi. «Bilmem ki Meyhaneden dönen bir sarhoş rolü oynaman gerekir gene. Oralarda sabahın üçüne, dördüne kadar kafa çekerler.»

Ama Kirill başını salladı, «Olmaz. Sizin ölçülerinizde elbise de yok. Rasin çok daha ufak tefektir.»

Baumann'ın hayret ettiğini görünce, devamla: «Burada Rasin'i bekliyorduk... Yekaterinoslavlı yoldaşlardan birini, biliyor musunuz?.. Mayıs gösterisinden beri tutuklu. Rasin burada barındırılacaktı.»

Baumann hayretle kaşlarını kaldırdı: «Rasin mi? Ama o dün kaçmamaya karar verdi.»

Lyuzya haykırdı: «Ne? Kendi isteğiyle mi kaldı yani?»

Baumann onayladı. «Evet. Sırf gösteri yüzünden tutuklandığı ve en fazla çok uzak olmayan bir yere gönderecekleri için; kaçış rizikosuna değmeyeceğini düşündü... Ne oldu size?»

Lyuzya yüzünü ellerine gömmüş ağlıyordu: «Ben... Lyoşa'yla buraya geldim... ona bir şey söylemedik... sürpriz olsun istedim... kaçar sanmıştım... ben de burada...»

Syç, «Rasin'in karısı» diye açıkladı. «Ne saçma bir durum... Nasıl da bekledi!»

Baumann yavaşça, «bilseydi» dedi, «tabi riske girmemek daha mantıklıydı.»

Lyuzya «daha mı mantıklı?» diye öfkeyle haykırarak ayağa fırladı. «Mantığıyla birlikte hapiste otursun bakalım! Bensiz ama... Gel Lyoşa!»

Baumann «neden öyle söylüyorsunuz?» diye halsiz halsiz gülümsedi. «Bu bir bakıma da sizin suçunuz. Burada olduğunuzu neden ona haber vermediniz? Bilse mutlaka kaçardı.»

Lyuzya Graç'ın gözlerinin içine baktı: «Bunun benimle ne ilgisi var? Neden açık konuşmuyorsunuz? Siz de tıpkı benim gibi, bir devrimcinin kaçış olanağı olduğunda parmaklıklar ardında fazladan bir an bile kalmaması gerektiğini düşünüyorsunuz. Mantığa vurmak ha? Muhasebeci gibi!»

Baumann güldü. «İkiniz de Lyoşa'nız gibi çocuksunuz daha. Rasin de öyle ateşli. Halkçılarla nasıl kavga ettiğini görecektiniz. Ortalık ayağa kalkıyor.

«Ayağa mı kalkıyor?» diye soran Lyuzya'nın bakışları yumuşamıştı.

«Ve siz onun...»

Oysa Baumann'ın göz kapakları yavaşça kapanıyordu, sendeledi ve kurşun gibi ağır, kanepenin üzerine düştü, kaldı. Lyuzya korkuyla üzerine eğildi: «Yaralı mısınız?»

Graç başını salladı. «Hayır, anlatılamayacak kadar yorgunum... Böyle devrilmek ne ayıp... Ama son iki gece uyumadık. Uzun süre ordan oraya dolandım.»

Bacaklarını yavaşça ve dikkatle kaldırdı. Islak, darmadağın başı yastığa düştü, kanepenin üzerinde boylu boyunca uzandı ve ayaklarını örtünün üzerine yerleştirdi.

Krill «yoldaş» diye seslendi, ama Baumann uyuyakalmıştı.

Vagrankin Kosuba'ya baktı. «Ne yapacağız yoldaş? Onu böyle bırakamayız. Evi ararlarsa hemen tanırlar onu. Saçla-

rını kesmek, sakalını tıraş etmek gerek, sakalsız çok değişir.»

Kosuba başını salladı. «Bırak uyusun. Yorgunluktan bitkin düşmüş, görüyorsunuz. Saçını sakalını kesmek bile, bu bitkin halinden anlarlar onun kim olduğunu. Elleri de kanlı ve yaralı, sanırım aşağı kayarken ip kesmiştir... Bunlardan tanırlar onu.»

Baumann'ın sakin yüzünü sevgiyle inceledi. «Gene de onu soymamız gerek... Öncelikle de çizmelerini çıkarmalıyız. Ne berbat haldeler! Atmak gerek.»

Lyuzya endişeli, «bilmem ki» dedi, «ne olur ne olmaz diye yeni çizmeler getirmiştim yanımda. Ama Rasin'in ayakları daha küçük.» Kocasının adını anarken alnını kırıştırarak inledi.

Kosuba «saçma» diye yanıtladı. «Gerekirse insan burnunun ucuna dikiş yüksüğü bile takar. Ver bakalım! Sen şimdi Lyoşa'yı yatır. Bize burada bir yardımın dokunmaz artık.»

Lyuzya saate baktı. «Onun burada olduğunu Nadya yoldaşa bildirmeliyim. Önce Lyoşa'yı yatırayım, sonra oraya gideyim, değil mi?.. Kimse benden kuşkulanmaz, onunsa uyuması gerek.»

Kosuba «doğru» diye yanıtladı. «Başına ne gelirse gelsin, insan uykusunu almış olmalıdır. Uykusunu almış adam her şeye kadirdir, gökyüzünden ayı bile indirebilir. Git şimdi... Biz de soyalım onu.»

Kararlı bir el hareketiyle Baumann'ın çizmelerini sıyırdı. «Dikkatli kaldır, Kirill. Tamam, şimdi çizmelerini çıkar.»

Lyuzya ilgiyle seyreden Lyoşa'nın elinden tuttu. «Gel Lyoşa. Amcanın ne yorgun olduğunu görüyorsun... İyice bir dinlenmeli, kimse de kendisini rahatsız etmemeli.»

Odadan çıktılar. Kosuba ve Kirill, Graç'ın kirli giysilerini çıkardılar. Hiç kıpırdamadan uyuyordu.

Lamba söndürüldüğünde, neredeyse odadaki aydınlık daha da artmıştı. Ay ışığı, geniş pırıltılı şeritler halinde pen-

cereden giriyor ve odayı solgun açık renkli bir ışıkla aydınlatıyordu. Baumann tertemiz gömleğiyle ince pike örtüsünün altında derin derin uyuyordu. Kapının yavaşça açıldığını duymadı. Çıplak ayakları döşemede sessizce kayarak Lyoşa süzüldü içeriye. Ay ışığına bulanmış oda ona daha da kocaman göründü. Graç'ın yatağına yanaştı, sivri dişli, kılıcını çekmiş tahtadan bir fındıkkıranı korkunç suratını kapıya çevirerek, Baumann'ın yatağının yanına yerleştirdi. «Kimse rahatsız edemez şimdi onu!»

43

Ertesi sabah hava, Kiev sonbaharlarının parıltılı, rengârenk ışıltılı sonbahar günlerine benzemiyordu, bu ay için alışılmadık derecede kapalı ve ıslaktı. Bu sıkıntılı günde karşılaşılan olay da alışılmadık türdendi.

Bir komiser ve iki polisten oluşan günlük devriye, Sofya Katedrali meydanındaki Boğdan-Şmelnitzki Anıtı'nın önünde küçük bir tahta kutu buldu. Üzerinde şu yazı vardı:

«Kiev Eyaleti Jandarma Komutanlığı'na
General Novitzki'ye
Kişisel!»

«Kişisel»in altı iki kez siyah kalemle çizilmişti.

Polisler kutuyu görür görmez geri bastılar; komiser güvenlikli bir mesafeden binbir zorlukla yazıyı sökebildi. Jandarma Komutanlığı adresine yollanan bu kutuda olsa olsa ya bir bomba, ya da cehennem makinası bulunabilirdi. Geçen yıl da benzer bir olay yaşanmıştı. Anarşistler bir paket göndermişlerdi. Açarken patlamıştı.

Kimse yanına yaklaşmasın diye kutunun başına bir polisi nöbetçi bırakan komiser, büyük bir aceleyle polis karakoluna koşturdu. Köşede, polis komiseri cilâlı çizmelerini asfalta tak tak indirerek önünden koşarak geçerken gülmeye başlayan, küçük bir çocuğun elinden tutmuş güzel bir kadına rastladı. Sabahın altısında bu kadın burada ne arıyordu? Karakola götürüp sorguya çekmeliydi bunu. Ancak esrarengiz kutuyu düşününce, yoluna devam etti. Lyuzya bir an daha bekledi, kutunun başında bir polis beklediğinden emin olunca, Lyoşa'yı kucağına aldı ve Şmeltzinski Anıtını gösterdi. «O bir atamandı... Bak...» Ve sonra katedralin etrafını dolaşarak başpiskoposluk binalarının tersi yönde uzaklaştı.

Karakolda canlı bir koşuşturma vardı. Telefon durmadan çalıyordu. Meydan polis müdürünün emriyle boşaltılmıştı, çünkü bomba her an patlayabilirdi. Oradan geçen bir kamyon bile patlamaya neden olabilirdi. Ayrıca meraklı kalabalığının ayak altında dolaşmaması da iyidi.

Boşaltılan bölgede polis organlarının dışında, polis müdürünün ricası üzerine gelen, ordu komutanının yolladığı bir topçu itfaiyecisi, patlayıcı uzmanı, üç jandarma subayı ve savcı bulunuyordu. Şehir meclisi üyesi ve en üst dereceden tüccar olan sağır, sakallı, çok zengin bir şeker fabrikatörü, burada hiçbir işi olmadığı halde, ödüller kazanmış yarış atlarının çektiği arabasıyla sandığın haberini alır almaz koşup gelmişti. Sansasyonu çok sever, tek bir yangını bile kaçırmazdı, yangın çıkarsa gecenin hangi saati olursa olsun uyandırtırdı kendisini. Bugün de uyandırmışlardı onu işte, patlama yangından daha ilginçti çünkü.

Ayrıca itfaiye de gelmişti. Tam teşkilât hükümet binasının önünde duruyordu. Hazır bulunan yöneticiler, bulundukları yerden ancak anıtın demir parmaklığının önünde beyaz bir leke olarak görünen sandıktan mümkün olduğunca uzak bir köşede birbirlerine sokulmuş duruyorlardı.

Şeker fabrikatörü beğeniyle başını sallayarak, «en uygun yeri bulmuşlar» diye mırıldandı ve iki askerin arasında, dimdik asker tavrıyla, ama güvensiz adımlarla anıta doğru yürüyen teknikeri seyre koyuldu. «Evet, en uygun yer» diye yineledi. «Mikailov Manastırı ve Sofya Katedrali var burada. Patlama olursa, tüm kubbeler havaya uçar.»

«Hayır, uçmaz.» Polis müdürü güvensiz ve endişeliydi. «Topçu alayının bilirkişisi kefil buna. Kutuyu kurallara uygun biçimde açacak. Bir şey olmayacağından emin olabilirsiniz. Bakın, başladı bile.»

Tekniker gerçekten de kutunun üzerine eğilmişti. Askerler yanında dikilip duruyorlardı.

Savcı iyice işitilebilen bir fısıltıyla, «Askerleri görüyor musunuz?» dedi. «Ne cesur şu Rus halkı! Hiçbir şeyden korkusu yok.»

Savcının yanında duran bir jandarma albayı bağırdı: «Sigara içiyor. Şerefim üzerine, sigara içiyor. Görüyor musunuz? Demek ki bir şey yok.»

Tekniker ayağa kalkmıştı ve bir kibrit yaktı. Biraz sonra ağzından mavi bir duman bulutçuğu yükseldi. Askerlerin sandığı devirerek ellerini içine sokmaları, daha da yatıştırıcıydı.

Tüm hükümet adamları, «demek şakaydı» sözleriyle düş kırıklığı içinde anıta yürüdüler. Yakına geldiklerinde, topçu küçümser bir tavırla kutuya bir tekme indirdi. «Tümüyle zararsız! Kurşun artıkları! Onbaşı bunların eski bir basımevinin kalıpları olduğunu söylüyor.»

Askerlerden biri selam durdu ve tekmil verdi. «Emrinizdeyiz! Ben dizgiciyken...»

«Kalıp mı?» Üç jandarma birden kutunun üzerine eğildiler ve meraklı kazlar gibi boyunlarını uzattılar. «Doğruymuş!»

«Ama tümüyle kullanılmaz halde. Harfler tanınmaz duruma gelmiş, 'P' mi, 'L' veya 'V' mi anlaşılmıyor.»

«Bunlar ne dolap çeviriyorlar?» Albay düşünceliydi, kalıpları ellerinin arasından kaydırdı. «Kutunun zeminine kadar her tarafını iyice kontrol ettiniz mi? Belki aşağıda bir şey daha vardır.»

Tekniker, «kutuyu ters yüz ettik» diye yatıştırdı onu. «Hepsi kurşun harfler, üstte de bu mektup vardı.»

Albay zarfı dikkatle evirip çevirdi. Adres şöyleydi:

«Kiev Eyaleti Jandarma Komutanlığına
General Novitzki'ye
Kişisel!»

«Bunun... içinde bir şey yok mudur? Patlamaz mı?.. Böyle durumlar olmuştu... Paketlerin postayla bile yollandığı oldu.»

Tekniker parmağıyla zarfa vurdu. «Mektubu kontrol ettim, içinde tehlikeli bir şey yok. Korkuyorsanız, izin verin de ben açayım.» Yanıt beklemeden zarfı yırttı ve dörde katlı bir kâğıt çıkardı.

«Basılı mı?»

Albay burnunu çekerek kâğıdın katlarını açtı:

«Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin! Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Kiev Komitesi'nden...»

Utançla bakışlarını kaçırdı. Diğerlerinin suratları asıldı. Hepsinin aklına hoş olmayan bir olay gelmişti. Üç hafta önce 18 Ağustos'ta on bir siyasî tutuklu kaçmıştı hapishaneden. Birkaç gün sonra Kiev'den çok uzakta bir halkçı tutuklanmıştı. Diğer on kişi iz bırakmadan kaybolmuşlardı. Ve tam da bu on kişi «Iskra» yandaşı sosyal-demokratlardı.

Bu kaçış polis dairesinde ve Çar'da büyük şaşkınlık uyandırmıştı, eğer bu gizli sorunu dünya duymuş olsaydı, bütün dünyanın parmak ısıracağı kesindi.

Savcı sıkıntılı, «onbirlerin kaçışıyla mı ilgili?» diye sor-

du. «Gene mi? İki bildiri gönderdiler şimdiye kadar bu konuda.»

Jandarma albayı alay ederek, «yirmi tane daha gönderdiler» dedi, diğerlerinin beceriksizliğine sevinen bir tavır içindeydi.

Hapishane İçişleri Bakanlığı'na değil, adliyeye bağlıydı ve bilindiği gibi her yönetim dairesini bir diğerinin başarısızlığından fazla sevindiren bir şey olamaz. Burada başarısızlık da değil, dev gibi bir skandal sözkonusuydu. Şimdi diğerlerinin bu yüzkarasıyla alay edilmez de ne yapılır? Bırakalım bunu, 100 000 ruble de boşu boşuna harcanmıştı böylece. Al sana ajitasyon için yeterli malzeme!

«Okuyun hadi, Vladimir Georgiyeviç, ve Sosyal-Demokrat Partili bu adamların bize ne anlattıklarını açıklayın.»

Anlatılanlar kendi halindeki jandarma subayını sevindirmekten çok uzaktılar belli ki. Bakımlı bıyığı sinirle titriyordu.

«Tam olarak anlayamıyorum... Sanırım görevindeki yirmibeşinci yıldönümü için Ekselânslarına bir kutlama.»

Şehir Meclisi Başkanı, «hayır!» diye haykırdı ve vakarını unutarak, dizlerine vurdu. «Olamaz! Bugün gerçekten de Ekselânslarının jübilesi.»

Savcı uzatarak, «kutlama mı?» diye sordu ve Albay'ın elinde tuttuğu mektuba miyop gözlerini iyice yaklaştırdı. «Orijinal! Ben de okuyabilir miyim?»

Şehir meclisi başkanı, «yüksek sesle okuyun» ricasıyla, daha iyi işitebilmek için elini kulağına götürdü. «Biz de bir anlamda kendi aramızdayız...»

Topçu uzmanı alnını ovuşturarak, askerlere geri çekilme emri verdi. Dimdik geri döndüler, mahmuzlarını vurdular ve itfaiyeye yürüdüler. Savcı okumaya başladı, okudukça, diğerlerinin beceriksizliğinin yarattığı sevinci artıyordu.

«General Novitzki'ye!

Çeyrek yüzyıldan beri şanla şöhretle yürüttüğünüz görevinizi terketmek istediğinizi henüz öğrenmiş bulunuyor sayın Ekselânsları. Bu haber bizi derin bir kedere boğmakta...»

«Saçma! Kendiniz de görüyorsunuz ya,» Albay homurdanarak mektubu savcının parmaklarından kapmaya çalıştı. «Okuduğunuza değmez.»

«Eski hikâye! Neyin okumaya değer olduğunu Gogol'de okumuştuk»; Savcı neşeyle kıkırdadı. Rakibiyle alay etme fırsatını elden kaçırmak istemiyordu. «Lütfen sözümü kes-. meyin.»

Sesini yükselterek devam etti:

«... Binlerce suçsuzu tutuklattınız, ama sistemli bir biçimde biz Sosyal-Demokrat Parti üyelerine dokunmaktan kaçındınız. Yeni basımevimiz dört yıldır vardır ve çok sık kullanıldığından, harfler aşınmış durumdadır. Ekselânsları gene de en azından bin tane evi aratmıştır, ancak öyle evleri seçmiştir ki aratmak üzere, basımevi bunlardan hiçbirinde değildi, olamazdı da. Bu kentin barışçıl sakinleri adınızı korku ve nefretle anıyorlar...»

Kısa bir aradan sonra devam etti:

«Ne yazık ki biz, zat-ı âlinizin yüksek amaçlarının derin, ancak bizim için gizli anlamını kavrama yetisine sahip değiliz, ancak bildiğimiz şu ki, önceleri liberal ve hatta zaman zaman yalpalayan tutucular olan yüzlerce aydın kesim üyesi ve önceleri durumları üzerinde hiç kafa yormayan ve bizim en ateşli konuşmalarımızın ikna edemediği binlerce işçi, Ekselânslarının okulunda kurs gördükten sonra bize gelmenin yolunu buldular.»

Albay hırsla «izninizle» diye haykırdı ve elini mektubun üzerine kapattı. «Bu mektubun muhatabı siz değilsiniz. Adaletin temsilcisi olarak bunu bilmeniz gerekir... İzninizle!»

Sayfa savcının ellerinden jandarma albayının eline geçti.

Kâğıdı açtı, yüzü neşeyle aydınlandı. Ancak birden tekrar öfkeyle buruştu, çünkü polis müdürünün elinde de aynısı vardı.

Heyecandan kısılan bir sesle, «nereden buldunuz?» diye sordu.

Polis müdürü suçlu suçlu bakışlarını kaçırdı. Aceleyle, «bu... şehrin tüm sokaklarına yapıştırılmıştı» dedi. «Büyük bir olasılıkla, bu arada tümü yırtılmıştır.»

Albay, «bilirim» dedi. «Polisinizin nasıl davrandığını bilirim. Bir sayfa yırtar, on sayfayı da görmez.»

Albay haklıydı. Hatta orada, meydana iki dakikalık uzaklıkta, Mikailov Manastırının beyaz duvarında ve Deyasatinnaya Caddesi'nde sarı, illegal yazılar asılıydı. İşe giden işçiler, zanaatkârlar, satıcılar ve her türlü «aşağı» tabakadan halk, önlerinde gülerek birikmişti.

«Siz bize büyük ve güçlü hale gelmekte ve çalışmalarımızı bugünkü ölçüde genişletmekte yardım ettiniz. Ekselânslarına yürekten teşekkür ediyor ve hizmetlerinizin anısına, size, bize uzun yıllar hizmet etmiş ve artık kullanılmaz hale gelmiş olan kalıpları gönderiyoruz.»

«Mükemmel! Ayrıca iyi basılmış. Yeni kalıplarla basıldığı belli.»

«Novitzki'nin bugün hizmet jübilesini kutlayacağını okudun mu gazetede? Tam zamanında kutladılar onu!»

«Ve bir de armağan verdiler. Ağır bir kutu!»

Uzun kaftanlı bir adam, kuşkuyla, «ona vermezler bu yazıyı» diyerek gitmek üzere döndü. «Ekselânslarının böyle bir günde canını sıkmak istemezler ve onu bundan sakınırlar.»

Ekselânsları gerçekten de bu dertten uzak tutuldu. Kendisi ve eşine gelen kutlama telgrafları ve mektuplarıyla dolu

gümüş tepside, illegallerin alaylı hakaretleriyle dolu sarı mektup yoktu. İdari dosyaların arasına konuldu. Ancak posta o kadar düşünceli davranmadı. Bir yığın resmi ve özel telgraf, mektup yığının arasından kırmızı güllerle dolu neşeli bir kartın ucu görünüyordu.

Neşeli bayram günü sevinciyle dolu General Novitzki, önce bu renkli, zarif kartı aldı eline ve kısacık yazıyı okuyunca, hayretle alnını kırıştırdı:

«Egemenlik alanınızdan başarıyla kaçmanızı kutlamak üzere 'Altın Yıldız' restoranında, Zürih'te toplanmış olarak, size yakında işimizi sürdürmek üzere tümümüzün Rusya'ya geri döneceğimizi ve ondan sonra sizin bizim iktidar alanımızda bulunacağınızı bildirmek isteriz.»

Ve altında Lukyanov Hapishanesi'nin duvarındaki sıranın aynısıyla imzalar vardı:

«Litvinov, Baumann...»

İKİNCİ KİTAP

1

1903 Aralığı'nda Emniyet Müdürlüğü Rus mülteci çevrelerinde faaliyet gösteren bir ajanından şu şifreli telgrafı aldı: «Baumann Wilhelm Sempf adına çıkarılmış bir Alman pasaportuyla Moskova'ya doğru yola çıktı.»

Pis, ıslak, karlı ayak izleriyle dolu bir döşeme, alçak, gri duvarlar ve uzun süredir boya yüzü görmemiş bir tavan, bir zamanlar cilâlı olan, zamanla iyice yıpranmış bir trabzan ve çevresinde asık yüzlü gümrük memurlarıyla en alttan en üste değin çeşitli rütbelerden bir yığın jandarmanın yığıldığı bir oda — Rus sınır istasyonunun yarattığı ilk izlenim buydu. Pencere ve kapılarda polisler duruyordu, bunların sayesinde istasyon binasına giren biri, hapishanede olduğu duygusundan kurtulamıyordu.

Ancak bu duygu yalnızca Ruslara özgüydü. Aynı memurlar yabancıları yaltaklanarak, sevecenlikle karşılıyor, onlarsa Çar'ın tebasına duruma uygun bir cüretkârlıkla davranıyorlardı. İngilizleri koruyan bir İngiliz kralı, Almanları koruyan bir Alman imparatoru vardı, yalnızca her şeye kadir, kudretli imparatorluğa mensup Ruslar, görev aşkıyla tutuşan sınır memurlarının küstah başına buyrukluğuna terkedilmişlerdi.

İşte şimdi de pasaportlarının geri verilmesini bekleyen yolcular arasında, değerli vatanlarına geri dönen Ruslar, gu-

rurlu, sakin bir dalgınlıkla bekleyen yabancıların ortasında göze batıyorlardı. Ürkütülmüş bir sürü gibi, korkuyla birbirlerine sokulmuşlardı.

Jandarma kontrolden geçmiş pasaportları dağıtırken kenara ayrılmış bir pasaportu yakalayıpta arayan bakışlarını bekleyen kalabalık üzerinde gezdirdiğinde de, yabancılar ve Ruslar için bu daha da şaşırtıcı oldu.

«Bay Arthur Ziegler, Münih'ten,» dedi. Pasaportlarında bir sorun olanlar böyle çağrılırlardı. Kalabalığı bir ürperti dolaştı. Yolcular çevrelerine bakındılar.

Esmer, hafif kambur bir adam —belli ki Alman'dı— umursamaz bir rahatlıkla kalın purosunu ağzının sağ kenarından sol kenarına geçirdi.

«Efendim?»

Jandarma asker selamıyla beyaz eldivenli sağ elini koyu mavi kasketine değdirdi.

«Bay Ziegler mi? Buyrun!»

Güzelce kıvrılmış bıyığının altındaki ağzı gülüyordu, ve bu gülüş hiç te iyiye alamet değildi. Öyle şeytansı bir hoşnutluk ifade ediyordu ki, çağrılanın yanında duran yolcular korkuyla ondan uzaklaştılar ve safça bir adam tümünün düşündüklerini oldukça yüksek sesle dile getirdi:

«Tuzağa düştü.»

İkinci jandarma, yabancının geçmesi için görev aşkıyla dolu, bariyeri kaldırdı.

Alman purosunu içerek aldırmaz, umursamaz adımlarla ve sallantılı bir yürüyüşle içeri yürüdü. Derhal koyu mavi üniformalı iki «cebrail» iki yanına geçtiler ve jandarmanın bir işaretiyle hamal ağır, denetimden geçmiş bavulu ardı sıra sürüklemeye başladı.

Kalabalığın bu olayı asık suratla izlediği inkâr götürmezdi. Baumann da sıkıntılı bakışlarla izliyordu arkadaşını.

Gizli polisin uyarıldığı belliydi. O ve Lengnik, Cenevre'den yola çıkarlarken tüm gerekli önlemleri almışlardı. Leng-

nik merkez komitesi üyesi, «Iskra» - yandaşı, 1890'lardan beri işçi hareketinin üyesi ve illegal gizli çalışmada deneyimliydi.

Baumann da aynı şekilde henüz pasaportunu geri almamıştı? Sınır memurlarının kuşkularını çekmiş miydi?

Lengnik muhafızlarıyla birlikte jandarma odasına girdiğinde, oda hemen küçük gelmeye başladı. Belli ki tutuklanma haberi tüm istasyona yayılmıştı. Oda olay meraklısı kişilerle, daha çok ta demriyolcularla dolmuştu.

Yaşı belli olmayan, aklaşmış kızıl saçlı, kısa kesilmiş kirpi kafalı bir jandarma albayı, hevesli ve de sinirli, bir tutanak yazıyordu:

«Ben, bir özel jandarma birliği albayı...»

İçeri girenleri kısılmış gözleriyle süzdü, sırıtarak dişlerini gösterdi ve o anda bir buldoğa benzedi. «Tam düşündüğüm gibi! Arthur demek! Soyadı nedir?»

«Soyadı mı? Orada yazılı ya!»

Bir jandarmanın albaya uzattığı pasaportu gösterdi. Orada bulunanlar şaşkın bakıştılar. Yabancı saf bir Bavyeralı ağzıyla Almanca konuşuyordu ve bu kadar hor gören bir tavır, ancak bir yabancıda görülebilirdi. Ya gerçekten Alman vatandaşıysa?

Albay kıpkırmızı kesildi. Onun kafasından da geçmişti aynı düşünce. Telgrafta ona söylenen isim Sempf'ti. Şifreli bir telgrafta hata yapılabilir. Ancak Sempf'le Zilgler arasında büyük bir benzerlik yoktu. Ön isimler de uymuyordu. Birinin adı Wilhelm, diğerinin Arthur Wilhelm... Yabancıyı o an için orada tutmaya karar verdi. Fakat adam gerçekten de Alman'a benziyordu, ancak Baumann da Alman adıydı, ve o Alman asıllı olmasına karşın Rus sayılıyor ve kendisini Rus hissediyordu.

Subay delici bakışlarla süzdü Lengnik'i. Kendini değiştiriyor mu? Albay kanının tepesine çıktığını hissetti, haykırdı: «Lütfen Rusça konuşun!» O anda hiçbir jandarma kuralının

öngörmediği bir şey oldu. Bavyeralı purosunu ağzından çekti, kaşlarını kaldırdı ve herhangi bir kişiyi hedef almadan, öylece ortaya ve Almanca: «Ne istiyor bu herif!» dedi.

Birkaç tipik Bavyera malı ve sunturlu deyim daha ekledi ki, Almanca bilmeyenler bile anladılar ne demek istediğini. Sonra Bavyeralı elini uzattı ve tembel bir hareketle pasaportuna uzandı.

Albay boğuk bir sesle, «Tercüman!» diye bağırdı. «Allah kahretsin, hangi cehennemde bu herif?»

«Albayım, tren beş dakika sonra hareket ediyor,» başkondüktör dikkatlice anımsatmıştı.

Albay gözünün ucuyla henüz denetimden geçmemiş pasaportlara bir göz attı, jandarma başçavuşuna bir işaret çaktı ve aceleyle pasaportların sayfalarını çevirdi, bu arada sırayla pasaportları başçavuşa atıyordu.

Ziegler çıkış kapısına yöneldi, ama jandarmalar yolunu kestiler ve yeşil kenarlı şık bir siyah ceket giymiş bir gümrük memuru çok hatalı, ancak gene de anlaşılabilir bir Almancayla, daha yerine getirilecek birkaç formalite olduğunu bildirdi. Ayrıca tercüman da geliyordu.

Sıska, bir hırsız ya da casus olduğunu ele veren namussuz bakışlı, çarpık bir adam olan tercüman, akıcı bir Almanca konuşuyordu ve iyi ifadesiyle onur duyuyordu. Jandarma albayının yüzü aydınlandı.

Sorgu başladı. Tercüman çevirdi: «Nürnberg'te doğduğunu, Strassbourg'da ve son zamanlarda Münih'te yaşadığını, mesleğinin montörlük olduğunu, arteriyen...

Almanca bilen gümrükçü, «artezyen» diye düzeltti. Dikkatle dinlemişti.

«... artezyen kuyuları uzmanı olduğunu söylüyor. Böyle kuyular açmak için Moskova'ya gidiyormuş.»

Albay sevinçle fırladı. «Aha! Tuzağa düştü işte! Moskova'da kuyu ha? Orada su şebekesi vardır. Moskova köy mü? Geri kalmış da olsa, bir başkenttir.»

Tercüman hevesle bir şeyler anlatmaya koyuldu yabancıya. Albayın heyecanı ona da geçmişe benziyordu. İz bulmuş av köpeği gibi, sesi kısılıyordu. Alman cevap vermeden önce, gümrükçü albaya eğilerek kulağına fısıldadı: «Bağışlayın albayım, yanılıyorsunuz. Devlet araştırma bölümünün kâğıtlarını yapan bir işletmede çalışmıştım, bu artezyen kuyusu orada da geçiyordu.»

Albay hoşnutsuz, bıyığını havaya büktü, gene de derhal yanıtladı: «Belki de kazıyorlardır kuyuları, ama bunun kuyu kazmaya gitmediğine dair elimi ateşe sokarım. Şimdi tuzağa düşüreceğiz... Öyle dostum, öyle», diye Ziegler'e öfkeli bakışlarını dikerek ekledi. «Rusça anlamadığınızı iddia ediyorsunuz ama, doğrudan yüzünüze söylüyorum... Manikin, anlatsın bakalım bize, neymiş artezyen kuyusu.»

Baş kondüktör üzüntülü bir sesle seslendi: «Trenin kalkması gerek. Bize burada artezyen kuyusunu nasıl açtığını gösterse bile!.. Ya da yoksa artık beklemeyelim mi onu?»

«Bekle daha,» Albay'ın sesi bezgin çıkıyordu. «Acelen ne. Devlet işi sözkonusu burada. Gene n'oluyor?»

Ziegler kaba saba bir lâf etmiş olsa gerekti ki, hepsi sırıtıyorlardı. Hatta tercüman bile memur vakârını unutmuş, gülüyordu.

Albay inatçı, «ne olduğunu sordum!» diye yineledi. «Ne dedi?»

Tercüman uygun sözcükleri hemen bulamadı. «Dedi ki... Çarlık Rusyası'nın bir albayının artezyen kuyusunun ne olduğunu bilmesi gerekir.»

«Yalan söylüyorsun, dediği başka bir şeydi.» Albay hırsla haykırdı, kızgın, başını sallıyordu. Doğrudan Ziegler'e hitabetti: «Anlamıyor musunuz? Ne olduğunu bilmesem, size sormazdım. Bilmesem, sizin doğru söyleyip söylemediğinizi nasıl anlayabilirim? Lütfen bana bu deyimi anlatmaya çalışın.»

Tercüman çevirdi. Ziegler omuz silkti ve sıkıntılı, tekdü-

ze bir sesle başladı, ve tercüman da aynı biçimde monoton, çevirmeye koyuldu: «Artezyen kuyusu, daha yüksek su tabakalarının basıncından yararlanan ve sondojlar yardımıyla kurulan, jeolojik Albayım, bu özel terimleri bilmiyorum— bilmem nelere bağlı bir kuyudur.»

Alman devam etti. Gümrük memuru ceketinin eteklerini çekeledi, ve çekti gitti. Diğerleri onu izledi. Anlatılanlar artık onları ilgilendirmiyordu. Albayın partiyi kaybettiği apaçık ortadaydı.

Ancak hâlâ teslim bayrağını çekmek istemiyordu. Tercümanın giderek daha zorlukla ve tükenmiş, mırıldandıklarını vakar içinde dinliyordu: «Deliğe sokulan filtrenin ve deliğin çapı, arzu edilen derinliğe bağlıdır, eğer...»

Tercüman alnında biriken terleri sildi. Ziegler yavaş ve tekdüze konuşuyor, zaman zaman purosundan bir nefes çekiyordu: «... eğer zemin kumluysa. Suyu pompalamak için değişik sistemlere sahip pompalar kullanılır...»

Albay son bir gayretle bir saman çöpüne sarılan boğulan bir adam gibi, zorla, acıyla elini oynattı: «Değişik pompalar mı? — Olamaz, bu pompaları daha iyi anlatır mısınız?»

Ziegler tekrar alayla güldü tercüman ona soruyu çevirdiğinde. Yanıtı sarsıcıydı: «Su düzeyinin yüksek ve sondaj kuyusunda su seviyesinin yavaş çöktüğü durumlarda, dikey akslı Farcos sallama pompaları kullanılır, derin su düzeylerinde Lammut tipinde kompresör pompaları... Ben mühendis Racchi'nin buduğu bir sistemin uzmanıyım ve bu sistemle çalışan mühendis Zuhanov'a gidiyorum. Racchi'den bir tavsiye mektubum da var...»

Gene önceki gibi tembel tembel ağır parşömen kâğıdından, altında bir Alman firmasının damgasını taşıyan bir mektup çıkardı cebinden. Oysa Albay bakışlarını birden çevirdi ve sanki tüm olay onu hiç ilgilendirmiyormuş, Ziegler artık yokmuş gibi, masada duran kâğıtlarla ilgilenmeye koyuldu. Başkondüktör dışarıya koştu.

Baumann bir vagonun önünde ileri geri yürüyerek bekliyordu. Herhangi bir beklenmedik olay çıkmadan almıştı pasaportunu geriye. Ancak bu pasaport meclis üyesi Dolganov adınaydı ve bu yüzden saygı uyandırıyordu. Vizeler öyle mükemmel taklit edilmişti ki, en ufak bir kuşku bile duyulamazdı. Bu yüzden Sempf adına olan Alman pasaportu yerine bunu kullanmaya karar vermişti. Diğerinde çok minicik bir hata bulmuştu, ancak deneyimli bir sınır memuru fark edebilirdi bunu.

Bir hamal, pek iyi tanıdığı büyük bavulu taşıyarak önünden geçti. Ağzında yeni bir puro, Ziegler Lengnik de arkasından. Başkondüktör son düdüğü çalmasına rağmen, ulusal onurunun bilincinde olan bir yabancıya yakışacak biçimde ağır ve gururlu adımlarla yürüyordu.

Lengnik Baumann'ınkini izleyen vagona bindi.

İki saat sonra, kararlaştırdıkları gibi, omuzlarında birer havlu, ellerinde birer sabun kabıyla tuvaletin önünde buluştular. Gece bastırmıştı, koridorda kimse yoktu, ve tuvalet boştu.

Lengnik gülerek,«illegal birinin ne kadar da titiz olması gerekiyor» dedi. «Artezyen kuyuları hakkında bir şeyler okumamış olsaydım, sen de Racchi'den tavsiye mektubu yazmamış olsaydın, beni mutlaka kaçırmazlardı ellerinden!»

2

Lengnik Moskova'dan önce indi —Kuzey'e gidiyordu—, ve Baumann tek başına Moskova'ya indi.

«Paris» oteline yerleşti ve Sempf adına çıkartılmış kimliği gösterdi. Yabancı bir pasaportun sağladığı avantajların ötesinde, Baumann ardındaki her türlü izi yoketmek için sık

sık «belge değişimi»ne başvururdu. Deneyimli bir polis bile, bu durumda aynı insanın sözkonusu olduğunu çıkartamazdı.

Ama pasaportunu otele verdikten daha iki gün sonra, bir şeylerin yolunda gitmediğini hissetti. Garsonun huzursuz bakışları, gözlerini kaçırması, hizmetçi kızın apaçık gösterdiği korkusu, müdürün ve şişko, şeritli İsviçrelinin otele girip çıkarken kendisini gözetleme biçimleri kötü bir şeylerin oluşmakta olduğunu belli ediyorlardı.

Şehre giderek akşama değin dolandı, tanımadığı evlere girdi çıktı, bir tramvaydan öbürüne bindi durdu. Küstah bir ajan, peşindeydi. Öyle açıktan açığa izliyordu ki, az deneyimli birisi bile fark ederdi. Graç izleneceğini beklemiyordu, henüz hiç kimseyle görüşmemiş ve hiçbir parti lokaline gitmemişti. Demek pasaportu yüzünden oluyordu bunlar. İstasyondan gelirken izlenmemişti, çok iyi biliyordu.

Daha kötüsü de oldu. Günlerden bir gün otele döndüğünde, büro kapısının, o yaklaşır yaklaşmaz hemen kapanmasına karşın, içerde bir polis komiseri gördü. Odasına girmeden, çocuğa akşam gösterisi için Küçük Tiyatro'ya bir bilet almasını söyledi ve öğle yemeğinin odasına getirilmesini rica etti. Tiyatro bileti getirilene kadar, bavulunda olanlardan ne sığdırabilirse, ceplerine doldurdu. Birinci perdeden sonra tiyatrodan çıktı ve akşam saat ona doğru Sokolniçi Parkı'na gitti. Burada yalnız olduğu kesindi.

Otele dönmenin aptallık olacağı ortadaydı. Tüm işaretler o gece tutuklanacağını gösteriyordu. Eşyasız başka bir otele gitmek, hele ki bir yabancı ülkenin vizesini taşıyan ve ünlü bir meclis üyesi adına çıkartılmış bir pasaport taşıyan birisi için çok dikkat çekici olurdu.

Cenevre'de kendisine verilen adresleri, ta ki Arbat'ta tenha bir sokakta oturan bir doktorun adresini hatırlayana değin bir bir aklından geçirdi. Moskova'da son kalışında sık sık o sokaklardan geçmişti.

Üstlerinde sanki tembel bir durağanlık vardı, öyle bir

sessizlikti ki, hava bile garip bir şekilde kıpırtısızdı sanır insan. Baumann bu durağanlığın ajanlara korkulu geleceğini ve onları kovalayacağını sanıyordu. Graç adres aklına geldiğinde, en sakin ve rahat yer gecelemek için diye düşündü.

Küçük yan sokaklar gene bomboştu, yalnız caddeler daha karlıydı ve eğri, uzun zamandır boya yüzü görmemiş sokak lambaları arasındaki uzaklık daha fazlaymış gibi geldi ona bu kez. Önündeki küçük bahçesiyle alçak, gri renkli evi hiç sıkıntı çekmeden buldu. Kapıya sağlam yeşil bir kumaş kaplanmıştı ve parlayan, temizce ovulmuş pirinç levhada doktorun ismi yazılmıştı. Altında, «Bakteriyolog» yazıyordu.

Zili çaldı, genç bir kadın açtı kapıyı. Sorusu üzerine, doktorun evde olduğunu söyledi, fakat gözleri öyle kuşku dolu ve dostça olmaktan uzaktı ki, Graç aniden gitmesinin daha iyi olacağı duygusuna kapıldı. Belli ki bu kadın hareket üyesi değildi ve bu geç gece ziyaretinden hoşlanmamıştı.

Ama kadının çağırdığı doktor öyle iyi ve sevimliydi, kel kafasının arkasındaki havaya dikilmiş birkaç tel koyu sarı saç öyle dokunaklıydı, yüzüne hiç te uymayan dağınık sakalları öyle iyicil, altın çerçeveli gözlüklerinin ardındaki gözleri öyle çocuksu ve iyiydiler ki — hâlâ orada dikilip duran ve Baumann'ı kuşkuyla süzen kadın, onu da rahatsız ediyordu. Doktorun uzattığı eli içtenlikle sıktı ve sordu: «Nereye?»

Doktor candan bir gülüşle «bu tarafa» diye yanıtlayarak yan odaya giden kapıyı açtı.

Odada keskin bir hayvan kokusu vardı, hayvanat bahçesi de kafeslerin iyi havalandırılmadığı kış günlerinde böyle kokardı. Duvar diplerinde, ve hatta odanın orta yerinde irili ufaklı kafesler diziliydi, bazıları parmaklıklarla bölünmüştü ve birkaç hayvan içindi. Tavşanlar, küçük hint domuzcukları, güvercinler, çevik beyaz farecikler ve körpecik pembe kuyruklu beyaz sıçanlar, hiç te Sukyanov hapishanesindeki parmaklıklara benzemeyen parmaklıklar arkasında oynaşıp duruyorlardı.

«Bütün bunlar neden burada?» diye sordu Baumann.

Ama doktor sorusunu yanıtlamadı. Bunun yerine, «izninizle» dedi, «arzunuz nedir?»

Tabii! Baumann parolayı söyledi ve yeniden el sıkıştılar. «Geceyi geçirmek mi? Elbette. Yerleşin. Burası da kokuyor ama... Ne yazık ki size başka yer gösteremiyorum. İzin verirseniz, yatağınızı buraya yapacağım.»

Kafeslerin arasında duran naylon örtü geçirilmiş bir divana doğru yürüdü, elini üzerine bastırdı.

«Burada rahat edersiniz» diyerek, gülümsedi.

«Tabii, harika!» Baumann çevresine bakındı. «Ama bana hâlâ bu hayvanat bahçesini neden kurduğunuzu anlatmadınız.»

Doktorun sevecen bakışları odayı dolaştı şöyle bir. «Ben bakteriyologum, sevgili dostum.»

«Eee?» Adamın amacını anlamamıştı Baumann.

«Deneyler yapıyorum. Bakın.» Masaya gitti, Baumann mikroskoplar, şırıngalar ve lambanın ışığında metalik parıltılar saçan deney tüpleri gördü.

«Aşılar mı?»

«Evet.»

İçinde kıpırtısız, patilerini içeri çekmiş, darmadağın olmuş tüyleri ve acıyla aşağıya sarkmış başçağızıyla samanların üstüne serilmiş bir hint domuzu bulunan kafesi okşadı.

Graç yavaşça, «hasta mı?» diye sordu.

Doktor onayladı. «Zehirlenmiş. Difteri.»

«Bakterileri aşı elde etmek için mi üretiyorsunuz?»

Doktor tekrar onayladı.

Graç öne eğilerek sakin ve ilgisiz köşesinde oturan hint domuzunu inceledi.

Doğruldu, «ilginç bir bilim bu bakteriyoloji» dedi.

Doktor yavaşça, «evet,» dedi. «Ve en enteresan bilim. Bu nesneden daha kötü bir düşman yok... Hareket eden, kurban-

larını arayıp bulan, görünmeden içeri giren ve vücudu zehirleyen canlı zehir. Ve içinde taşıdığı güç. İnsanın aklı almaz! Difteri zehirini ele alalım. Bir ons, yani 30 gramı, böyle 600 000 hint domuzunu ya da 75 000 köpeği öldürmeye yeter.»

Graç gülerek; «nezaketiniz yüzünden mi insanlara değinmiyorsunuz?» diye sordu. «Bu dozla kaç insanı öteki tarafa postalayabilirsiniz?» Karşı duvarın önündeki kafesleri inceliyordu.

«Burada milyonlarca canlıyı zehirleyecek kadar zehir taşıyan hint domuzu var. Hepsi difterili mi?»

Doktor ikircikli, «şarbon da var» diye yanıtladı. «Ve...»

Sustu ve Baumann da onu daha fazla zorlamadı.

«Neden bu kadar çoğuna ihtiyacınız var?»

Doktor omuz silkti. Bu soru belli ki pek hoşuna gitmemişti. Yüksek sesle ve meydan okuyarak, «satıyorum» dedi. «Taşrada, yalnızca özel laboratuarlar bunlarla uğraştığı için, bunlara olan talep çok büyük. Devlet bunu düşünmüyor, yalnızca votka ticareti yapıyor.»

Baumann, «ilginç» diye söylenerek başını salladı. «Devletin özel kişilerin bu zehirleri çoğaltmalarına izin vermesi çok garip.»

«Neden vermesin?»

Doktor birden sustu, Baumann onun halinden yanıtı tahmin ettiğini anladı.

Gene de, «birkaç yıl önce az bulunur biriyle tanışmıştım» diye devam etti, «bakterileri devrim hizmetinde kullanmak istiyordu. Bombalar ve ayaklanmalar yerine bakteriler! Çar sarayında ya da Zarkoye Selo'da veba.» güldü. «Ayrıca aşırmacılık bu» diye devam etti. «Miçlüyevitz'in 'Konrad Wallenrod'unda, başlangıç baladında Mağribi (Berberi) Almansor anlatılır, bu adam İspanyollar tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra, vebayı kendi vücudunda İspanyol ordugâhına

taşıyarak intikam alır. Ve bunun en güçlü silah olduğu görülür.—

İspanyol ordusu, korkudan deliye dönmüş, kaçıyordu
Dağlardan gelen, binlerce adam,
Korkunç acılarla yavaş yavaş ölüyordu
Ve savaşı veba kazanıyordu.»

«Doğru, bu her türlü silahtan daha güçlüdür» diye onayladı doktor, «ama bu saraylara karşı kullanılabilecek bir silah değil, çünkü o zaman bakteri önce yoksul mahalleleri, açlığın zayıflattığı organizmaları yoklayacaktır. Ölüm kurbanlarının çoğunu en az dirençle karşılaştığı yerlerde bulur.»

Graç elini hızla doktorun koluna koydu. Bu adam giderek daha fazla hoşuna gidiyordu. «Çok doğru! Ölüm kurbanlarının çoğunu en az dirençle karşılaştığı yerlerde bulur. Bizim günümüz geldiğinde, ölüm insanlara diş geçiremeyecek, inanın. Ve bu bulaşma işini şakayla söyledim. Bu az bulunur adam, alkolikti. Kafayı bulur bulmaz, bu —onun deyimiyle— bilimsel 'terör'ü hayal etmeye koyulurdu. Bakteri dolu uçan bir gemi. İnsanlar günün birinde uçacaklar. Kibalçiç 1881'de uçan bir gemi modeli tasarladı. Ve günün birinde böyle uçan bir gemi Zarskoye Selo'daki Aleksander Sarayı'nn üzerine havalanacak ve milyarlarca basille dolu tüpleri imparatorluk mâlikanesine fırlatacak.»

Doktor üzüntülü, gülümsedi, gülüşü iyicil, yuvarlak yüzünde garip ve kötü duruyordu. «Siz bunların alkolle zehirlenmiş bir beynin delice hayalleri olduğunu mu düşünüyorsunuz? Benim insanlar hakkındaki kanaatim daha da kötü, bu tür bir bakteri savaşı yaşayacağımıza eminim, ancak şu küçük farkla ki, geleceğin Almansor'ları aşılanmış ve kendileri sağlıklı olacak. Ve uçan gemiler bizim hizmetimizde olmayacak. Biz değil Çar ya da diğer egemenler kullanacak onları ve basil dolu cam tüpler atacaklar.»

Birden kesti ve başını salladı. «Neler de düşünüyorum!» diye kaykırdı. «Mutlaka üşümüşsünüzdür, dışarsı çok soğuk bugün. Size çay getirteyim.»

Odadan çıktı. Graç divana oturdu.

Masanın üzerindeki bardaklar ışıl ışıl parlıyordu. Hayvanlar kafeslerde oradan oraya koşuyordu.

Basiller!

İlginçti ama, ne devrimci çalışmaya başladığı ilk gençlik yıllarında, ne Petersburg'da, ne Petropavlovsk, Vyatka'da, ne yurtdışındaki çalışmasında ne de Lenin'le görüşmelerinde, önlerindeki savaşımın ne büyük ve ne korkunç olduğunu bunca açık kavramamıştı.

Bakteri savaşı? Neden olmasın? Devrim, dünkü düşmanların bugün şampanya kadehlerini tokuşturduğu ve ertesi gün birlikte eski bağlaşıkları ve «ebedi» dostlarını yok ettikleri alışılagelmiş savaşlardan değildi ki. Sınıf mücadelesinin ayağa kaldırdığı iki dünya arasındaki savaşımda bir anlaşma olamazdı. Ve emekçilerin rakibi, sömürücü kapitalist, bu savaşımda elbette ki tüm araçlara, veba bakterileriyle aşılama aracına da başvururdu, yeter ki bu araçla zaferini güvenceye alabilsin.

«Iskra» - yandaşlarına «basiller» dendiğini anımsayınca güldü. Ekonomistler «Raboçeye Dyelo»da «ideologlar» ve «devrimci basiller»e atıp tutmuşlardı bile, onlara göre sağlıklı ve uysal işçi sınıfı organizmasını zehirleyen ve onların marifeti işe karışmasa oluşmayacak bir mayalanmaya neden olanlar bunlardı. Onlar olmasa işçiler söz dinleyerek, gene gözlerinde at gözlükleriyle yollarına devam edecek ve liberal burjuvazi önderliğinde daha iyi bir geleceğe doğru gideceklerdi.

At gözlükleriyle mi? Vay vay vay!

Baumann ayağa kalktı, katılaşan organlarını esnetti ve odada aşağı-yukarı gidip gelmeye koyuldu. İki tur atmıştı ki, oda kapısı açılarak bir kadın girdi içeriye. Kadının yüzü hiç

te yabancı gelmiyordu, ama nerede gördüğünü hemen hatırlayamadı.

Moskova bölgesinde mi? Fabrikada? Proşin'de? 1901 grevinde? Evet, İrina'ydı.

Gülerek, sevinçten heyecanlı, kendisine doğru yürüdü; «Bunu beklemezdim işte! Hayır, hiç de sizin burada olacağınızı hesaba katmamıştım! Doktordan bir şey öğrenemedim. Gizli çalışma için biçilmiş kaftan bu adam! Bana herkes gibi bir adam dedi yalnızca, 'hiçbir özelliği yok'»

«Doğru», Baumann tekrar elini sıktı onun. «Ne özelliğim var ki? Nereden öğrendiniz ayrıca?»

İrina sesli sesli güldü. «Anahtar deliğinden gözetledim. Sizi görene değin epey zaman geçti.Çok bekledim! Hayır, diye düşündüm, bir devrimci patates çuvalı gibi yatıp kalmaz bir köşede, hiç hareket etmeden. Mutlaka bir süre sonra aşağı yukarı gidip gelmeye başlar. Nihayet ayak seslerinizi duydum. Anahtar deliğinin önünden geçince tanıdım sizi.»

«Burada olduğumu kim söyledi size?»

«Marya Pavlovna!»

«Marya Pavlovna ha?.. Doktorun karısı mı? O da bize...»

«Bize mi? Hayır.» İrina başını salladı. «Doktor da partiye üye değildir... İlk planda bakteriyologdur, anlıyor musunuz? Ama bize sempatisi var ve uzun süredir evini kullanıyoruz... Burada olmanız ve rastlaşmamız ne güzel! Az kaldı eve gidecektim. Sadece Kosuba'ya şunu bildirmek için gelmiştim...»

Graç sevinerek, «Kosuba da burada mı?» diye bağırdı. «Kiev'de kaldığını sanıyordum! Ne güzel şehir! Yerleşecek bir yer arasaydım, Kiev olurdu bu.»

İrina sıkıntıyla, «Menşevikler onu Kiev'den kovdular» yanıtını verdi. «Orada işler zaten kötü. Kiev, Çarkov, Gornasodovsk ili ve Kırım tam anlamıyla Menşevikler'in ellerinde. Ve bildiğiniz gibi, çoğunlukta oldukları yerlerde, bizimkileri kovuyorlar. Kosuba'yı resmen attılar. Ama sevindi bu işe.

Moskova'yı seviyor. Ama burada da güç kazanıyorlar. Şimdilik!» diye gülerek ekledi ve devam etti: «'Iskra'nın onların elinde olması bir felaket, işçiler Lenin'in yönettiği dönemde 'Iskra'ya alıştılar ve o zamandan bu yana her kelimesine inanıyorlar. Artık onun koyduğu kuralları, bunlar 'Iskra'nın olduğu için, kendi malları haline getiriyorlar ve 'Iskra'yı artık Lenin'in yönetmediği işçilerden gizleniyor. Bu adamlar hiç te beceriksiz değil.»

Baumann gülerek: «Korkmayın» dedi, «işçiler kendiliklerinden anlayacaklardır. Ama siz, nasıl oldu da Moskova'ya geldiniz? Kosuba Kiev'deyken bana tutuklandığınızı ve Doğu Sibirya'ya gönderildiğinizi bildirmişti.»

«Tutukevinden dışarıya giden yollar da vardır. Proşin Fabrikası'ndaki ilk akşam Kosuba'ya böyle söylediğiniz doğru mu? Durmadan yineliyor. Tutukevinden kaçılabiliyorsa, sürgünden daha da kolay kaçılır. Yalnızca Vologda'ya ulaşmam yetti, oradan ilersine arkadaşlar yardım ettiler. Artık ben de tam anlamıyla harekete dahilim, Baumann Yoldaşı, İllegal yaşamak ve çalışmak zorundayım. Şimdi Kolomna'dayım.»

«Komite'de değil misiniz?»

«Moskova Komitesinde mi? Tanrı korusun oradakilerin tümü Menşevik.»

Baumann, «neden?» diye sordu, alnı kırışmıştı. «Bizden kimse yok mu?»

«Yalnız Kosuba. Onu atmayı başaramadılar; bütün Prohotovka ondan yana, orada çalışıyor. Legal olarak! Nikolay Nikolayeviç Graçev adıyla... Siz mi verdiniz ona bu adı?»

«Adresini biliyor musunuz?»

Bir an düşündü. «Şimdi ona gitmek akılsızlık olurdu. Ama yarın götürürüm sizi ona. Kesinlikle; çünkü yarın komitenin oturumu var ve daha önce konuşmalısınız onunla.»

«Güzel, peki yarın nerede buluşuyoruz?»

İrina güldü:

«Burada. Ben de burada kalıyorum. Marya Pavlovna kızmaz, sever beni. Henüz uyumak için çok erken, önce her şeyi anlatmalıyım size. Burada işimiz çok zor, Yoldaş... Nikolay. Bir yandan Menşevikler burada — ayrıca Proşin Fabrikası'ndan Gustilev de var. Burnu pek havalarda. Nasıl başka türlü olabilir ki! Öte yandan gizli polisin işçiler arasında bir yığın ajanı var ve esasta Menşeviklerle el ele çalışıyorlar. Her ikisi de devrimin boğazını sıkıyor.»

«Ama şu uzun dişli herif geçen yıl atılmamış mıydı?»

«Onun yerinde başkaları var. Polis Müdürlüğünde bulunuyormuş ayrıca.»

Kapı açıldı. Doktorun gözlüklü camları daha kapı eşiğinden İrina'nın gözlerini kamaştırmıştı. «Tanışıyor musunuz? O zaman gizlilik açısından bir sakıncası yok hep birlikte çay içmenin.»

3

Komite toplantısı da bir doktorun yanında, ancak bu kez diş doktorunda yapılacaktı. İllegal savaşçılar doktorlarda buluşmayı seviyorlardı, çünkü «hastaların» gelip gitmesi kuşku uyandırmıyordu. Ev sahibinden de hesap sorulamazdı; çünkü bir doktor hastalarının kimliğinden sorumlu tutulamaz, hatta bugün olduğu gibi, diş doktoru Wilhelm Ferdinandoviç Vogt'un bekleme odasında hepsi sosyal-demokrat ve bir komitenin üyesi olan kişiler toplansa ve bir toplantı yapsalar bile. Doktor bir listeye göre kabul ediyordu hastaları. Bugünkü listede yeralan adların ve defterde bugün için öngörülen tedavilerin, dolguların ve çekilecek dişlerin doktorun hayalinin ürünü olduğunu kim kanıtlayabilir? Hiç diş çekmediğini ve doldurmadığını ve bunların yalnızca Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi Moskova Komitesi'nin ola-

ğanüstü toplantısını kamufle etmek için olduğunu kim kanıtlayabilir?

Dişçi yalnızca randevulu hastaları kabul etmekteydi. O halde istenmeyen her hastaya, kosuba'nın izniyle kararlaştırılan saatte zili çalan Baumann'a dişçinin söyledikleri söylenebilir: «Bağışlayın, bugün sizi kabul edemem. Bugün ve önümüzdeki günler çok doluyum. Önümüzdeki hafta çarşambadan önce olmaz.»

Doktor, gizliliğe uyulup uyulmadığını denetlemek için parolayı hemen söylemeyen Baumann'ı bu sözlerle karşılamıştı. Ayrıca parola uzun ve aptalcaydı ve mantıklı bir insan ve illegal bir savaşçı olarak bu saçmalığı yinelemeye neredeyse utanıyordu.

Doktor kapıyı kendisi açmıştı ona. Toplantı zamanında kapıyı başkasına açtırmazdı.

Ayrıca parolanın sorulması pek de gerekmiyordu, çünkü dişçi komite sekreteri Grigori Vasilyeviç'in arkadaşıydı ve çoğunu göz aşinalıyla tanıyordu.

Bu kez yabancı bir yüz. Ve ziyaretçi parolayı söylemiyor, yalnızca ona neşeyle ve pek kuşku uyandıran bir biçimde bakıyor. Doktor korku ve hiddetle: «Bugün zamanım yok» diyor.

«Belki de vardır.»

«Olanak dışı. Bağışlayın, hastalarım bekliyor...»

Doktor kapıyı açtı, Baumann'sa paltosunu çıkardı ve: «Marya Petrovna yolladı beni» dedi.

Doktor kapıyı örttü. «Marya Petrovna nasıl?» diye homurdandı ve Baumann'a hiç bakmadı.

«Teşekkürler.» Baumann atkısını çıkardı. «Siz 'Ruslarla Kabardinlerin Savaşı veya Güzel Müslüman' kitabını okudunuz mu?»

«Kocasının mezarında ölen müslüman kadını anlatan kitap mı?» Doktorun neşesi yerine gelmişti. «Neden hemen söylemediniz?.. Ben... Yeni misiniz?»

Baumann, «evet,» diye onayladı. «Buraya mı?» Perdeyi çekerek bekleme odasına girdi.

Tüylü bir örtüyle örtülü masanın başında beş kişi oturuyordu. Hepsinin elinde gazete ya da dergiler vardı. Tüm bekleme odalarında olduğu gibi. Baumann görünür görünmez yüzlerin dördü gazetelerinin ardında kayboldu, yalnızca beşinci kişi, Gustilev bakışını kaçırmadı, çünkü Baumann'ı tanımıştı.

Baumann kapı eşiğinden selam verdi. Önceden giriş holünde olduğu gibi gülüyordu gözleri gene. Gizlilik kurallarına iyi uyuluyordu burada. Ama bir ajan olsaydı yerinde, bir şeyler döndüğünü fark ederdi: «Affedersiniz baylar, sıra kimde?»

Gustilev boğuk bir sesle, «Yoldaşlar» dedi. Gazeteler yana çekildi ve şaşkın ve kuşkulu yüzler ortaya çıktı. «Bu... yoldaş ikinci parti Konferansı'nda seçilen Moskova örgütünün eski delegesidir...»

Baumann aceleyle, «Sorokin» diye tümceyi tamamladı ve yeniden çok dostça selam verdi. «Ben Moskova komitesinde çalışmak üzere gönderildim.»

Sekreter Grigori Vasilyeviç, «yetki belgesi?» diye sordu, dostça olmayan bakışlarla süzdü yabancıyı. Sorokin Konferans'ta en inançlı «Iskra» - ve Lenin yandaşlarından biriydi, ama daha sonra kendisinden hiçbir haber alınmamıştı. Açık parti içi savaşın başladığı bileşimde Sorokin artık yoktu. O zamanlar onun biraz daha akıllandığını varsaymışlardı. Zaten neredeyse öğreneceklerdi durumunu.

«Sorokin yoldaş, yetki belgeniz var, değil mi?» Graç evetledi, bir cep çakısı çıkardı, kol ağzını kesti ve ince bir keten şerit çıkardı.

Sekreter, «Merkez Komitesi'nden bir yetki belgesi» diyerek diğerleriyle bakıştı.

Bilindiği gibi Merkez Komitesi bu kavgada tarafsız dav-

randığı halde, üyelerinin çoğu Lenin'den ayrılarak Plehanov ve Martov'a yöneldiği için, bir Lenin-karşıtı gönderdiği varsayılabilirdi. Aynı biçimde, Merkez Komitesi'nin Lenin'i Menşevikleri illegal mücadeleden uzaklaştırma çabasında —ki Lenin bunun için tüm gücünü koyuyordu ortaya— desteklemeyeceğine güvenilebilirdi. Ve yetki belgesi resmen onaylanmıştı ve gerçekti, bu yüzden itiraz etmek için bir neden yoktu.

Herkes susuyordu. Grigori Vasilyeviç yetki belgesinin yazılı olduğu keten şeridin kenarını sigarasının koruna tuttu. İnce duman bulutları yükseldi havaya ve şerit kül oldu.

«Şimdi yoldaştan hareketimizin yurtdışındaki durumu hakkında bilgi vermesini rica ediyoruz. Lenin'in işinin bittiği dedikodusu doğru mu? Plehanov kısa süre önce, 'Robespiyer düştü' diye yazmıştı. Düşüşünün derinliği nedir sözgelimi? Mutlaka yola çıkmadan önce Georgi Valentinoviç'le konuşmuşsunuzdur.»

Bu soru belli ki bir provakasyondu, ancak Graç'a kurnazlığı kurnazlıkla karşılama hakkını veriyordu. Ancak Baumann politikada belirsizlik ve kahpelikten nefret ederdi; her hal-ü kârda Menşevik baylar bu konuda büyük ustalık kazanmışlardı. Baumann yüksek sesle güldü ve açıkça yanıt verdi: «Sevgili yoldaşlarım, ben Georgi Valentinoviç'le değil, Vladimir İlyiç'le konuştum.»

«Bir Lenin-yandaşı!»

Bu sözlerin yarattığı etki muazzamdı. Sekreter kendini toparlayamadan kapı çalındı ve Kosuba girdi içeriye. Orada bulunanları sıkıntılı bakışlarla süzdü ve: «Ajanı buraya kimin getirdiğini itiraf edin! Evin önünde duruyor. Ajan olduğuna hiç kuşku yok» dedi.

Baumann onayladı: «Başında kuzu kürkünden kalpak olan mı? Gelirken ben de gördüm.»

Kosuba, «benim arkamdan eve girdi» dedi.

Gustilev ve Grigori Vasilyeviç aynı anda «olanaksız!» diye bağırdılar. «Ajanların evlere girmesi kesinlikle yasaktır. Bu şekilde kendilerini ele vermiş olurlar.»

«Biliyorum» diye yanıtladı Kasuba. «Ama gene de girdiğini sanıyorum.»

Kapı yavaş ve ikircikli, yeniden çalındı. Baumann gülerek başını salladı: «Sanırım ajanı polis kurallarına uymadığından dolayı müdüriyete şikâyet etmemiz gerekecek.»

4

Ajan, Kosuba'nın arkasından eve girmiş ama kapıyı hemen çalmamıştı. Ancak bunu bu iri yarı, yaşlıca, sakallı, temiz kapitone ceketli adam kuşkusunu çektiğinden dolayı yapmamıştı. Ev büyüktü, oturanlar dar gelirlilerdi. Birçok küçük daireye bölünmüştü ve kapıcısı yoktu. Çeşitli insanlar oturuyorlardı burada ve bu iyi kazandığı belli olan zanaatkârın burada oturması olasıydı. Ajan dışarda üşümüştü. Evin önünde onca uzun bekleyişten sonra kulakları ve yüzü soğuktan donmuştu ve bu yüzden içeri girmeye karar vermişti. Merdivenler daha sıcaktı ve gözetim altında tuttuğu 'inek ölüsü' —ajan çevrelerinde Gustilev'e bu ad yakıştırılmıştı— ile rastlaşma olasılığı zayıftı. Deneyimleri sonucunda, Gustilev'in bu evde en az iki saat kaldığını biliyordu.

İçeri girdi ve ajanlık alışkanlığıyla işçinin adım seslerini dinledi ister istemez. Ayak sesleri birden kesildi, ancak ajanın sandığı gibi bir merdiven sahanlığında değil de, merdivenin orta yerinde, iki kat arasında kesildi. Demek ki izlenip izlenmediğini anlamak istiyor.

Adam yoluna devam edince, kuşkusu arttı. Apolitik biri

böyle davranamaz. Demek ki adam... Başarı ödülü alma olasılığı kanatlandırdı ajanı.

Görünmemek için duvar boyunca sürüdü işçinin ardından, işçinin ayak sesleri dördüncü kattan geliyordu şimdi. Ajan kulak kesildi. Bir kapı çarptı. Birkaç dakika bekledi ve merdiveni çıktı.

Dördüncü katta üç kapı gördü. Birinci kapıdaki levha, şeref kıtası albayı olan V. Pahlen'in orada oturduğunu gösteriyordu. İşçi bu kapıdan içeri girmiş olamazdı; orada ne işi vardı. Tamirat için usta çağrılsa, arka merdivenlerden çıkar. İkinci kapıda imparatorluk balesinden bir balerinin —o da sözkonusu olamaz— adı vardı ve üçüncüsünde bir dişçinin:

WILHELM FERDINANDOWITSCH VOGT
Dişçi
Muayene saatleri 11 - 2
ve akşamları 6 - 8 arası
Salıları kapalıdır.

Dışarda kilise çanları çalıyor ve akşam duasına çağırıyordu. Demek ki günlerden cumartesi. Bugün dişçi kabul ediyor hastalarını. Riski göze alsa mı?

Gerçi kuralları çiğnemiş olacak ama! Ancak ajan bu kentin gizli polisinin Mednikov-ajan okullarından ve Mednikov bu alanın bir ustası, hatta bir sanatkârıdır. Dişçinin kapısının önünde duran ajan, Mednikov'un «her ajan kuralların ötesinde kafasını çalıştırmalıdır» diyen sözlerini hatırladı.

Her şeye karşın kendini ele verme emrini dikkate almamak olmaz; ama eğer yeni bir suçlunun maskesini düşürmede ve yeni bir gizli barınağı ortaya çıkarmak söz konusuysa, değer bunlara... Nihayet «inek ölüsü» Gustilev de orada! Apaçık ortada bunların tümü. Bomba gibi bir başarı olacak bu! Heyecandan kalbi fırlayacakmış gibi atıyordu.

Hemen plan yaptı: Mednikov - okulunda yetişmemiş miydi? Kürk başlığını çıkardı, cebinden çok kirli, kullanılmış bir mendil çıkararak —bunu bugün bu iş için kullanacağını kim tahmin ederdi— yanağına bağladı ve başta biraz ikircikli, zile bastı. Kapıyı hemen açmadılar ona, ajan da içerde kendisine büyük paralar kazandıracak bir şeyler döndüğüne hükmetti. Bu yüzden polisin ev aramalarında yaptığı gibi yeniden uzun uzadıya ve hızla bastı zile.

Kırmızı burnunun ucunda gözlüğüyle beyaz önlüklü bir bir doktor açtı kapıyı. Ajan hole bir göz attı ve büyük bir sevinçle askıya asılı bir yığın palto gördü, bunların arasında asılacak yeri kopmuş olduğundan yakasından asılı olduğu için hemen göze çarpan Gustilev'in paltosuyla işçinin kapitone ceketi de vardı.

Bekleme odasındakiler doktorla ajan arasındaki konuşmaya kulak kabartmışlardı. Doktor yüksek, çatal çatal bir sesle konuşuyordu, belli ki komiteyi uyarmaya çalışıyordu. «Kavga ediyorlar... Duyuyor musunuz?» diye sekreter endişeyle fısıldadı. «Belki de polis getirmiştir yanında, kim bilir? Önlem almalıyız.»

Önlem alınmıştı bile. Hepsi duvarın dibine sıralanmış, gazete ve dergilere dalmışlardı. Baumann masanın başında oturmayı sürdürmüş ve «Rus Diyor ki»ye dalmıştı. Doktor giriş holünde yeni hastayla iyice kavga ediyordu artık. Sonra birden ortalık sesizleşti.

Baumann Gustilev'in kaşlarının nasıl korkuyla havaya kalktığını gördü. Perdenin kanatları biraz birbirinden ayrıldı ve ajanın iyi bir ceket ve altına eski, paçaları tiftiklenmiş pantolon giymiş sıradan, çarpık bedeni yandan bekleme odasına sokuldu. Ajan öğretmeninin ajanların «damat gibi» giyinmesini isteyen emirlerine uymaya çabalamıştı. Bir elini kirli bir mendille sarılı yanağına bastırarak,hemen kapı yanında duran ince bacaklı, bronz süslemeli sandalyeye attı kendisini. Herkes susuyordu. Orada bulunanlar ellerindeki der-

gilere dalmışlardı. Yalnızca Kosuba oturduğu kanepede arkasına yaslanmış, gözlerini dikmiş ajanı inceliyordu. Ne utanmaz herif! Ona bir oyun oynamak gerekmez mi?

Benzer düşünceler Baumann'ın kafasında da cirit atıyordu. Gazetesinin birinci sayfasına biraz fazlaca dalmıştı artık.

İlanlar okuru iyice oyalardı, değil mi ama! En önemli yaşamsal sorunlarla ilgiliydiler.

«Aydın beyefendi evlenmek istiyor. Yazılı öneriler merkez postanesi, 146 588 nolu yüz rublelik banknot sahibi adresine.»

«Konotopsk Ticaret Okulu Hıristiyan bir doktor arıyor.»

Altında :

«Silahla yaralanmaya karşı büyük bir güvence sağlayan kurşun geçirmez göğüslükler, birçok yüksek düzeyde şahsiyete satılmıştır...»

Evet, aynen öyle yazmışlardı: «... birçok yüksek düzeyde şahsiyete.»

Sonra bu teklifin devamı geliyor:

«Aachen Dokuma Okulu eski müdürü H. Reisser tarafından üretilmiştir.»

Baumann bu pek öğretici ilanları okurken, ajanı izlemekten geri durmuyordu, ajan onun bakışlarını üzerinde hissettikçe huzursuzlanmaya, sonunda sandalyesinde oradan oraya kayarak inlemeye başladı. Baumann hemen adama baktı. «Çok mu acıyor?» Sesi onun acısını paylaşan ve çok sakin bir sesti. Ajan inleyerek:

«Ah, anlatılacak gibi değil!.. Üç gecedir uyku yüzü görmedim... Deli olacağım!»

Baumann delgi makinesinin sesi gelen kapının dibinde oturan sekreteri çağırdı. Besbelli ki doktor bir hastayla uğraşıyormuş görünümü yaratmaya çalışıyordu. «Afedersiniz... Şimdi sıra sizde, değil mi? Acaba çok rica etsem, sıranızı başkasına verir misiniz? Bu bayın dişi çok ağrıyor.»

Sekreter belki de biraz fazla istekli, yanıtladı: «Elbette! Seve seve! Hem de benim dişlere kaplama yapılacağı için, seve seve. Çünkü bu iş çok zaman alır... Diğer bayların itirazı yoksa?»

Ajan korkuyla, «Tanrı aşkına» diye haykırdı ve her iki elini birden yanağına bastırdı, çünkü beklemiyordu bunu. «Tanrı aşkına, zahmet etmeyin.»

Kosuba'nın sesini değiştirerek, «ama bu bizim Hıristiyanlık görevimiz» diyen sesi udyuldu kanapeden. «Neden bir insana yardım edilmesin?»

Giriş holünün kapısı kapandı. Belli ki doktor bir hastayı uğurlamıştı. Olan da buydu. Bekleme odasının kapısını açtı ve sıradakini çağırdı. Sekreter doğruldu. Bir şey söylemeye davrandı, Baumann atıldı: «Doktor bey, bu baya sıra vermek üzere anlaştık» —ajanı gösterdi— «çok ağrısı var çünkü.» Dosdoğru doktorun gözünün içine baktı ve sol göz kapağını belli belirsiz kırptı. Doktor başını salladı. Anlamıştı, ajana yöneldi. «Lütfen gelin.»

Ajan ayağa kalktı, tekrar oturdu. «Çok teşekkürler... Bekleyeceğim... Şerefim üzerine, bekleyebilirim, evet, evet... Ağrılar biraz hafifledi.»

Doktor kesin bir tonla, «buyrun» dedi, hatta birazcık ayağını yere vurdu. «Diğer hastaları engelliyorsunuz.»

Mednikov iyi hal tavır isterdi. Ajan «bir damat gibi» davranmalıydı. Ajan ellerini nazikçe açtı, sanki dansa kalkacaktı, Mednikov'a göre sosyete böyle davranırdı çünkü. Ancak sosyetenin teşekkür etmek için kullandığı Fransızca kelimeyi bir türlü anımsayamadı. Coucher, toucher, foucher... «Cher...» diye mırıldandı sonunda ve dertli dertli kapıya doğru sürüklendi.

Doktor ona yol verdi ve çevresine bakındı. Kosuba hiç ses çıkarmadan salt dudaklarıyla «ajan» dedi. Ve Baumann bu adamların zanaatlarını nasıl uyguladıklarını göstermek üzere, parmaklarıyla alnına vurdu. Doktor anlamıştı, gülüm-

sedi, gülümserken ağzı komik bir biçimde yusyuvarlak oldu, ve pembe pembe ışıldayan keliyle muayene odasına yürüdü.

Gustilev, «hemen dağılmalıyız» diyerek ayağa kalktı. «Doktor onu oyalarken, zamanı değerlendirmeliyiz. Oyalayacağını umuyorum yani.»

Kosuba, «bu ne saçmalık» diyerek karşı çıktı ona. «Her şeyi ele vermiş oluruz o zaman. Holde asılı paltoları gördü, bir tane bile eksik olsa, fark eder. Yedi palto tam tamına! Ne olup bittiğini aptallar bile çakar.» Bir öğrenci Kosuba'ya katıldı. «Doğru, beklemeliyiz. O gittikten sonra, sırayla evi terk ederiz. O zamana kadar burada kalıyoruz.»

Bunlar öğrencinin ağzından çıkan ilk sözlerdi. Baumann ona baktı ve gülümsedi. Ve yanıt olarak neşeli bir gülüş dolaştı öğrencinin yüzünde.

5

Doktorun bir işaretiyle ajan dişçi koltuğuna oturdu. Mednikov öğrencilerinin hiçbir durumda denetimi yitirmemelerini isterdi. Ve herkesin onun kim olduğunu bildiği ve onu derhal dışarı atacakları aklına geldiğinde duyduğu ilk korkudan sonra doktorla baş başa kalınca neredeyse sakin ve neşeli hissediyordu kendisini. Bu en iyisiydi. Adamların yüzlerini iyice incelemişti, fotoğraflarından tanırdı onları şimdi. — Ve olgular, dişçinin muayenehanesinde gizli toplantılar yapıldığını rapor etmeye yeterdi. Daha fazla beklemek gerekmezdi.

Neşeli ve neredeyse coşkulu, rahat, yumuşak koltukta dinleniyor, içinde tuhaf aletler bulunan cam dolabı, sağda kapının yanındaki masanın üzerinde duran alçı kalıpları ve delgi makinesinin hareketsiz çarkını inceliyordu.

«Evet, açın bakalım ağzınızı. Daha fazla!» Sesi emrediciydi ve ajan ağzını iyice açtı. İki sıra bembeyaz, parıl parıl diş çıktı ortaya. Dişleriyle gurur duyabilirdi. Doktor dirseğiyle reflektörü kendine çekti. Sarı ışık direkt ajanın gözüne tutuluydu. İrkilerek gözünü yumdu. «Hangi diş ağrıyan?»

Ajan rastgele üst çenesinde sol tarafta bulunan bir azı dişi gösterdi. Dişçi vurdu dişe. Kusursuz! Minede bir çizik bile yok. «Yalnızca bu diş mi?» Soru alaylıydı. Ajan rerhal yüzünü buruşturarak yanıtladı: «Hayır... onun yanındaki de... İkisi de doktor, lütfen bana damla yazın. Ya da şu sarı merhemle diş etini ovun lütfen.»

Dişçi yanıt vermedi. Dolaba gitti, içinden bir şey aldı, alevin üzerinde ısıttı — ne olduğunu ajan göremiyordu; doktorun geniş sırtı her şeyi gizliyordu. Sonra doktor reflektörü yeniden yaklaştırdı, gözü kamaşan ajan hiç bir şey düşünemiyordu. «Açın ağzınızı.»

«Doktor!..»

Doktorun eli bu ufak tefek, şişman adamdan umulmayacak bir güçle ajanın başını geriye itti, damağına soğuk bir çelik dayandı, bir çeviriş, boğuk bir inilti... ve çekilen azı diş iki kıvrık köküyle koltuğun yanındaki masada işte. Hastaya aklını başına toplama olanağı vermeden kerpeten ikinci dişi kavradı ve dişçinin eli, elleriyle sıkı sıkı koltuğun kenarlarına yapışmış ajanın şakaklarını daha da fazla sıktı. Bu kez kökler daha da güçlüye benzerdi. Doktorun alnındaki damarlar şişti, ajan kerpeten çektikçe boğuk boğuk inliyordu ve sonunda doktorun koluna yapıştı. Geç kalmıştı! Tam o anda çekildi dişi. Doktor zorlukla soluk alarak, «çalkalayın» dedi ve alnındaki terleri sildi. «Ne dişleriniz var ama! Kızmayın ama, at dişi gibi! Bir de merhem sür yeter diyorsunuz... Sanki merhem bir şeye yararmış gibi sizin dişlerde! Çalkalayın!»

Lavaboya giderek musluğun düğmesine bastı. Sular neşeyle foşurdayarak aktı, sanki kahramanla dalga geçiyorlar-

dı! Ajan nane tadındaki suyla ağzını çalkalarken usulca inliyordu. Kendisiyle alay edermiş gibi, kanlı kökleriyle iki diş, tam burnunun altında, lavaboda duruyordu.

«Çalkalayın!» Doktor komite konuşacaklarını konuşsun diye ajanı oyalıyordu. Ne konuşacaklarını bilmiyordu oysa. Az önce ajanın iki sağlam dişini çekerken doğru davranıp davranmadığından emin değildi. Ama dişleri çekerken bir an bile tereddüt etmemişti. Bu bülbül kuşuna bir ders vermek şarttı. Hatta berrak bakışlı yeni gelen adam kendisine göz kırptığında tam da bunu kastetmiş olmalıydı. Yaptığı işten öyle hoşnuttu ki, neredeyse yüreği sevinçle dolacaktı. Ve şimdi aniden bu korkunç şaka o iyi, tok yaşamını değiştirebilirmiş gibi geliyordu ona... Ve o, Wilhelm Ferdinandowitsch Vogt, ünlü, zengin bir dişçi, bir kalemin oynayışıyla birdenbire Çukloma, Solviçegodsk ya da benzer bir deliğe sürülebilirdi.

Üzülüyordu, pişman oldu, önce düşüncesizce, korkunç eyleminden, biraz kafa yorunca da bu illegal savaşçılarla bir olduğundan dolayı. Bu gizli buluşmalar için evini kullandırmasının biricik nedeni, herkesin saygı duyduğu bir hakem olan eski hastası Grigori Vasilyeviç'in sosyal-demokratların yalnızca legal mücadele yöntemleri kullandıkları, illegal çalışmayı zararlı ve partinin ruhuna aykırı buldukları ve elbette ki ayaklanma, ya da suikast gibi şeylerin söz konusu olamayacağı konusunda kendisine güvence vermiş olmasındandı. Hatta doktorun tabii ki hiç okumadığı, ancak şöyle bir karıştırdığı kitaplar taşımış, onu ikna etmeye çalışmıştı ve doktor sonunda gerçekten de akıllı uslu, legal adamların az duyulur, bilgece bir dille «devletin ve toplumun temellerini tehdit etmeyen» şeyler konuştuklarına inanmıştı. Onlara inanmış ve haftada bir kez onun yerinde toplanmalarına izin vermişti... Ama kendisi çok aptalca davranmıştı! Yaptığı yalnızca doktorluk şerefine aykırı olmakla kalmıyordu, aynı zamanda siyasi bakımdan ağır sonuçlar doğurabilirdi.

Dişçi geri döndü ve ajana baktı. Adam mümkün olduğunca uzun, orada kalmaya çalışıyordu. Artık olan olmuştu. Acele etmesine gerek yoktu. Burası sıcaktı, su dişçinin korkunç darbeleriyle yararlanan, kanayan damağına iyi geliyordu ve çektiği heyecan ve acılar henüz çok tazeydi, daha aklı başına gelmemişti.

Doktorun duyduğu pişmanlık doruk noktasına ulaşmıştı. Elini kuruladığı havluyu hırsla kenara fırlattı. Ajanı oyaladığı sürece, artık kendilerinden ayrılmaya kesinlikle karar vermiş olduğu bu komite üyelerine yardım etmişti. Artık bu işe bir son verilmeliydi. «Yeterince çalkaladınız,» dedi, ajana hiç bakmıyordu. «Gidebilirsiniz! Yarın sabaha kadar sıcak bir şey yiyip içmeyin. Pek olası değil ama, şiddetli ağrılar başlarsa, yarın bana gelin, sıraya bakmadan hemen alırım sizi.»

Ajan nefret dolu gözlerle baktı doktora ve ayağa kalktı. Dişçi bu bakışları gördüğünde, sırtından soğuk terler boşandı. «Operasyon 10 ruble ediyor» dedi, toparlanarak. «Fakat belli ki çalışan bir kişisiniz... ve... çok paranız yok. İşçiler ve yoksullardan hiçbir şey almam.» Giriş holüne çıkan kapıyı açtı. Ajan tüm paltoların, Gustilev'in ince paltosu da dahil, yerli yerinde durduğunu belirledi. Bu «inek ölüsü»nün diş ağrısı mı tutmuştu sahiden de?.. Aslında olabilirdi, öyle zayıftı ki, ve mutlaka dişleri de kötü ve çürüktü... Çekilen kendi sapasağlam dişleri aklına gelince, müthiş bir öfkeyle sarsıldı.

Evden çıkıp da dişçinin kapısı ardından kapandığında, durdu ve düşündü: Dişçiyi şikâyet etse miydi? Çekilen dişleri yüzünden kendisiyle alay edecek ve kandırıldığını söyleyeceklerdi ona. Dişçiye gittiğini, orada «inek ölüsü»ne rastladığını, dişçinin de şüpheli olduğunu rapor etse daha iyi değil miydi?

Ama bu da tehlikeliydi! Belki de bu dişçi polis müdürünü ya da generallerden birini de tedavi ediyordur! Evi çok

iyi döşenmişti ve herkes devrime katılanların açlar, baldırı çıplaklar olduğunu bilir. Eğer yanılıyorsa, başı derde girerdi.

Tanrım, şu politika ne karmaşık şey!

Ajan iç çekti, kapının köşesine kan tükürdü ve bir karara varamadan, merdivenleri indi.

6

Paltolar hâlâ askılıklarda asılıydı, kimse gitmemişti. Kimse gidemezdi zaten, çünkü ajanı muayenehaneye sokan dişçinin arkasından kapı kapanır kapanmaz, bekleme odasında kavga çıkmıştı. Kavga, dişçi «gizli» dişleri çekerken sürmüştü ve giderek şiddetleniyordu. Ve şimdi ajanın ayak sesleri kaybolana değin kapıyı dinleyen dişçi kapıyı açtığında ve orada bulunanlara ajanın gittiğini, artık dağılmalarını ve bir daha gelmemelerini söylemeye hazırlandığında korkunç bir kelime onu geri çekilmeye zorladı, tam yerine oturmuştu bu kelime:

«İhanet!»

Baumann'dı konuşan.

Sakin, heyecanlı el kol hareketleri yapmadan, sesini kısmadan ya da dalgalandırmadan, hiç te hatip gibi davranmadan konuşuyordu. Sözlerinin etkisi dile getirdiği görüşlerdeydi ve tüm diğer şeylerde olduğu gibi, bunda da Lenin'in öğrencisiydi o. Lenin en tehlikeli anlarda sade, sesini yükseltmeden, dudaklarında bir gülücük ve dikkatli gözlerinde hızlı, keskin bir ışıkla konuşur; ince parmakları ceket yakasının altında, yeleğinin kol oyuklarına sokuludur. Baumann da son yıllarda, konuşmaya kalkıştığında, elini aynı biçimde ceket yakasının altına sokma arzusu duyarken yakalıyordu kendisini sık sık.

«Bu işçi sınıfına ihanettir, evet, evet... Azınlık adı verilenlerin takınmaya kalkıştığı tavır ancak böyle nitelenebilir. Bu bir yüzkarasıdır! Ve hâlâ Marks'a dayanma cesareti buluyorsunuz ha? Kendinize Marksist diyorsunuz ha? Marks yıllar önce, daha 80'li yıllarda, Rusya'nın dünya devriminin başlangıç işaretini vereceğini söylemişti. Bütün dünyayı tanıyan, tüm sosyal-demokrat partilerin üyesi olan Marks, tayin edici darbeyi bizden, Rus devrimci Marksistleri'nden bekliyordu. Ve bu darbe tüm dünyayı ilgilendirecekti. Bu sözlerin anlamını anlıyor musunuz? Yalnızca Rusya'ya ve Rus işçi sınıfına değil, tüm dünyaya karşı görevimizin ne kadar büyük olduğunu anlıyor musunuz?.. Ve sizin işçileri götürdüğünüz yer neresi? Siz onları özgürlük mücadelesine yönelteceğinize hangi hapishaneye, hangi ahıra kovalıyorsunuz? Ve üstelik bunun olduğu yer neresi? Moskova, proleter güçlerin merkezi...»

Gustilev sözünü kesti, «güçlerin mi? Bu demagojiden vazgeçin lütfen. Gerçekçi politikacı olmak gerek! Nerede bu proleter güçler? Dünya devrimi ha! Hele şuna bakın bir! Tanrı'nın kutsal anası için Iverskaya Kilisesi'ne mumlar yakan bu binlerce, yüzbinlerce bilinçsizle ne yapabilir siniz?.. Komiteye uygun kişiler bulmak bile mesele oluyor. Herkesin harcı değil.»

Baumann «Saçma!» diye bağırarak burnunu çekti. «Ne aptalca şey! Rusya'da yeterince adam var, bizim işçiler arasında daha cesur ve daha canlı —yineliyorum, daha cesur— propaganda yapmamız gerek. Evet, evet, işçiler ve gençler arasında.»

«Iverskaya'ya giden işçiler mi?» diye alayla soran sekreter bacak bacak üstüne attı.

Baumann, «evet» diye haykırdı. Kan beynine çıkmıştı, ama hemen kendini topladı. «Evet, tam da o işçiler! Endişelenmenize hiç gerek yok! Onların doğru yolu bulmalarına yardım edin yeter, öyle bir ilerlerler ki, arkalarından yetişe-

mezsiniz! Sizin suçunuz, işçi sınıfına inanmamanızla, 'sınıf farkları' üzerine ettiğiniz tüm güzel lâflara rağmen bilinçaltınızda, ya da belki de tümünüz bilinçli olarak işçileri aşağı yaratıklar, kurbanlık koyunlar olarak görüyorsunuz.»

Böyle konuşmaya hakkınız yok» diye öfkeyle ayağa fırladı öğrenci, «biz gençler...»

Baumann sözünü kesti onun, «kişisel olarak sizi kastetmiyorum, Menşevikleri kastediyorum. Yoksa burada konuşmamıza gerek olmazdı. Sizi ikna edebileceğimizi varsaydığımız sürece, size...»

«Herhalde küfrederiz diyeceksiniz» diye alayla lâfa girdi Grigori Vasilyeviç. «Lenin'in herkesin bildiği tartışma yöntemi.»

Baumann, «anlaşmayı denemek istiyoruz» diye sürdürdü. «Hareketin gözlerinizin önünde büyüdüğünü inkâr edemezsiniz. Çarlığın yıkılması gündemdeki konu, ve artık siz isteseniz de bu hareketi durduramazsınız.»

Gustilev sözünü kesti, «biz herhangi bir şeyi durdurma kastında değiliz. Sizinle bizim, bizim görüşlerimizle Lenin diktatörlüğünün, onun demir yumruk politikasının arasındaki fark bu. Sizin yapmak istediğinizin tersine, biz ne insanlara ne de tarihe tecavüz etmek istemiyoruz. Bu anlamda biz Çarlığın yıkılmasından yanayız ve zor yoluyla bir yıkılmaya da karşı değiliz, ama eğer bu istek halkta kendiliğinden oluşursa; çünkü onu (Çarlığın zorla yıkılmasını — Ç.N.) hazırlamak, elbette ki bizim işimiz değildir.»

«Hata burada! Bizim görevimiz tam da bu, silahlı mücadeleyi örgütlemek. Ve ikinci görevimiz, salt Çarlığı yıkmakla kalmamak, hemen bu yıkılıştan sonra devrimi sürdürmek. Ve üçüncü görev de buradan doğuyor. Siz işçi sınıfını, silahla donatmanın zamanı ve olanağı geldiğinde, tam da o anda silahsızlandırmayı düşünüyorsunuz. Siz devrimi tam başladığı anda bitirmek istiyorsunuz.»

«Ancak biz buna izin vermeyeceğiz,» dedi Kosuba ve teh-

ditkâr bir hareketle sakalını sıvazladı. «Düşünün bunu, baylar... Graç'ın hakkı var...»

Sekreter, «Graç mı?» diye bağırdı ve suratı asıldı.

Bu isim diğerlerinin üzerinde de bir etki yaptı. Onu Moskova'dan, henüz pek üzerinden zaman geçmemiş olan fırtınalı bir geçmişten tanıyorlardı.

Kosuba çevresine bakındı.

«Sanırım gereksiz bir şey söyledim... Artık oldu bir kez. Kendimi hâlâ burada biz bize olmadığımız düşüncesine alıştıramıyorum.

Öğrenci aceleyle, «alıştırmamalısınız» dedi. «Çünkü sonuçta Bolşevikler ve Menşevikler esas olarak yalnızca örgütlenme sorunları hakkında kavga ediyorlar.»

Sanki onay beklermiş gibi Baumann'a baktı. Baumann onayladı: «Evet, sözkonusu olan partinin örgütlenmesi. Ama bu durumda başka bir partiden değil de Sosyal-Demokrat Parti'den söz ettiğimiz için, bu aynı zamanda devrimin de örgütlenmesi anlamına geliyor.»

Perde açıldı. Dişçi girdi içeriye. Kararını vermişti. «Ne yazık ki» dedi, ellerini bir sandalye arkalığına dayayarak, «bugünkü bileşiminizi sona erdirmenizi rica etmek zorundayım.»

Kimisi şaşkın, diğerleri alaylı yedi çift gözün üzerine dikildiğini görünce irkildi ve aceleyle devam etti: «Ve lütfen bu adresi unutun.» Eğildi ve hiçbirine bakmadan kapıya doğru sıvıştı.

Sekreter, «izin verirseniz, Wilhelm Ferdinandowitsch» diye seslendi arkasından. «Bir yanlış anlama söz konusu. Hemen açıklayayım.»

Öğrenci ıslık gibi bir sesle, aşağılayıcı bir tonda haykırdı: «Ne gerek var açıklamaya? Doktor beyin ajandan korktuğu ortada.»

«Korkmak mı?» Öfkeden kanı beynine çıktı dişçinin. «İki dişini çektim ben onun...»

Bekleme odasında çıt çıkmıyordu. Bu açıklama çok ani gelmişti. Kosuba aşağılayıcı bir tavırla tükürdü.

Baumann, «intihar!» diye bağırdı, gülmesini zorla tutabiliyordu. «Ayağa kalkalım da, saygı duruşunda bulunalım onun şerefine. Ama ayrılmadan önce,» dişçiye anlamlı anlamlı baktı, o da bunun üzerine çekildi gitti, «ayrılmadan önce birkaç temel sorunda anlaşmamız gerek. Bolşevizm ve Meşnevizm arasındaki çelişkiler tabii ki her iki taraf için de kökeni olan çelişkiler. Yolları hiç kuşkusuz ayrılıyor. Ama gene hiç kuşkusuz, bu sorunda birçok insan henüz yönünü tam bulamadı, ve işte bu yüzden her Menşeviğin gerçekten de Menşevik olduğu iddia edilemez...»

Sekreter şeytanca ekledi:

«Ve her Bolşeviğin de Bolşevik.»

Baumann onaylayarak başını salladı. «Çok doğru! Sonuncusu daha da doğru! O halde insanlara karar verme olanağı tanımak gerekiyor. Birçok kişinin hiç değilse pratik çalışma sırasında Plehanov ve Martov yandaşları olarak geri kalmış zavallılar haline gelme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarını kavrayacaklarını şiddetle umuyorum. Yarın tekrar buluşsak ve önümüzdeki günlerde girişeceğimiz işlerin programını ve komiteyi derhal güçlendirmek gerektiğinden, adaylık sorunu görüşsek, ne dersiniz?» — Gustilev alaylı, sordu: «Komiteyi işçiler ve öğrencilerle mi güçlendireceksiniz?»

Onayla başını sallayan salt Baumann değildi. Sekreter, öğrencinin belki de Bolşeviklere geçme niyetinde olduğunu fark ettiğinde, alnını kırıştırdı.

«Ve şimdi üçüncü nokta: Teknik. Sizin bir basımeviniz bile olmadığını öğrendim. Böyle olmaz! Mutlaka bir basımevimiz olmalı.»

Gustilev öfkeli öfkeli homurdandı, «Nereye kuracağımızı bilemiyoruz, bu konuda yeterince konuştuk. İnsanımız, paramız, yerimiz yok.»

Öğrenci ikirciklendi. Ve sonra tekrar çok hızlı konuş-

tu —bu onun alışkanlığı olmalıydı— «Bu iş için odamı verebilirim.»

«Kendi odanızı mı?» Sekreter bunu sorarken, öğrenciyi kısık gözleriyle inceliyordu. Onu ilk kez görmüşe benziyordu ve bugün öğrencinin küçük, zavallı ve içe çökük göğsüyle sarsak biri gibi göründüğünü fark ediyordu.

Peşpeşe çıktıklar. En sona sekreter Grigori Vasilyeviç ve Gustilev kaldılar. Doktorla konuşup ona, devrim gelip çatmışken ve her özveriyi ödüllendirecekken, onlarla ilişkiyi kesmenin ne aptallık olduğunu anlatmak istiyorlardı.

Ancak «özveri» lâfı yalnızca korku duygusunu güçlendirmeye yaradı, doktora sanki neredeyse tutuklanacakmış gibi geliyordu. Artık geceleri huzur içinde uyuyamayacaktı, çünkü her an ön ve arka kapıların zilleri çalınacak —her zaman böyle gelirlerdi— ve dev gibi kılıçlarıyla —gerçek hiç te öyle değildi ama, onun imgeleminde hep dev gibi kılıçlar vardı— şakırdayan mahmuzlarıyla jandarmalar içeri doluşacak ve onu kaptıkları gibi bir kaleye, mahzene, zindana, artık ne isim verdiklerini Tanrı bilir, öyle bir yere atacaklardı. Her hal-ü kârda taş duvarlar ortasında canlı canlı gömülmüş olacaktı. Pencere önünde parmaklıklar, ıslak ve soğuk, yerler sıçan dolu, en çok ta onlardan korkardı. Daha çocukken tiyatroda sahne de bir sıçan belirdiğinde, haykıra haykıra ağlamaya başlamıştı. Bunların sıçan kılığına girmiş adamlar olduklarını biliyordu, ama tam da bu yüzden, daha da korkunç geliyordu bunlar ona, döşemenin altında yuvalananlardan daha da korkunç.

Bu yüzden Vogt, daha fazla tartışmaya girmeyi kesinlikle reddetti. «Özveri,» saygıdeğer bir diş doktoruna yakışır mı bu kelime? İster devrim olsun ister olmasın, her zaman dişleri kaplanacak adamlar çıkar. Bunu anlamak gerek ve bu, her rejim altında yaşamaya yeter. Tek yapılacak şey politikaya bulaşmamak. Bulaşmış olması ne delilik! Bu iki diş iyi bir ders olsun ona! İkinci bir kez böyle hata yapmaz.

Hayır, hayır, artık eyvallah demek istiyor.

İki adama arkasını döndü, masaya yürüdü ve gösterişli bir devinimle bir alçı kalıp aldı eline, bu tavrıyla artık mesleğine sadık bir dişçi olduğunu göstermek istiyordu. Yalnızca bu ve sırf bu! Komitenin iki üyesinin çekip gitmekten başka yapacak bir şeyi kalmamıştı artık. Sekreter bekleme odasında biraz kaldı.

Gustilev Grigori Vasilyeviç'le vedalaşıp giderken, «şu Graç'la daha işimiz var» dedi.

Sekreter bilinçli olarak tasasız bir surat takındı:

«Ufak işler! Hallederiz!.. Dikkat etmemiz gereken şey, komiteyi kendi adamlarıyla doldurup çoğunluğu ele geçirmemesi... Nasıl hava attığını farkettiniz mi? Sanki artık komite sekreteri oldu mübarek.»

«Nasıl engel olacağız peki? İlkesel olarak işçilerin alınmasını protesto edemeyiz. Böyle yaparsak, fabrikalarda müthiş bir propagandaya girişeceklerdir. Ya bu işçiler Kosuba'ya benzerlerse... Ne yazık ki adamlarımızın fabrika işçileriyle gerçek bir ilişkileri olmadığını itiraf etmemiz gerek.»

Yeniden iç geçirdi ve üzüntülü üzüntülü indi merdivenlerden.

Sokakta, elini ağrıyan yanağına bastırmış, dertli ajan bekliyordu onu.

7

Çocuklar atlaya zıplaya sokaklarda koşuşturuyor, sanki sevinçli bir haber verirmiş gibi, ellerindeki sayfaları heyecan ve sevinçle sallayarak haykırıyorlardı: «Japonlar savaş ilan etmeden saldırdı!.. Japon torpidolarının kalleşçe saldırısı... 'Retvisan,' 'Palada' ve 'Çesareviç' zırhlıları yara aldı.»

Savaş! —

O gün karlar eriyordu. Kızaklar kahverengiye dönmüş ıslak karların üzerinde zorlukla kayıyor ve atların nalları, yolun asfaltında gıcırdıyordu. Baumann Taganka'dan Strasnoy Meydanı'na gidiyordu. Sonra da küçük bulvarlardan geçerek bakteriyologa gidecekti. Lenin'in Petersburg, Moskova, Tver, Smolensk vb.nin kuzey bölgelerindeki çalışmayı birleştirmek için örgütlediği Kuzey Parti Bürosu, her zaman orada toplanıyordu.

Savaş! —

Artık birkaç ay içinde devrimin başlayacağından hiç kuşkusu kalmamıştı Graç'ın. Çarlık Rusya'sında her şey öylesine çürümüş ve kokuşmuştu ki, küçük, dahası birçok adaya bölünmüş Japonya'ya oranla bir dev olmasına karşın savaşı kazanamazdı.

Dev ve cüce! Rusya bir dev olarak tek parmağıyla bu deprem ve tayfunlarla sarsılan, tekrar tekrar yerle bir olan ülkeyi kaplayabilirdi, eğer... Evet, bu «eğer»!

Japonya mutlaka zaferi kazanırdı, ama güçlü olduğundan değil, Rusya iki ayağının üzerinde duramarığından dolayı, Rusya ilk darbede düşerdi. Çarlık Rusya'sı kazanamazdı zaferi.

Ama kaybedilen bir savaş devrim demekti.

Parti hazır mıydı buna? Hayır, komitede çalışmalar yürümüyordu, oysa yönetimi ele geçirmeyi başarmışlardı, şimdi dört Menşeviğe karşı altı Bolşeviktiler. Ancak bu azınlık, eskiden olduğundan da fazla köstekliyordu çalışmayı. Ne ilişkileri ne de maddi desteklerini kullandırmıyorlardı ve esas sorun, para onların elindeydi.

Kelimenin gerçek anlamıyla açlık çekerek çalışmak ve işçilerle Kosuba ve Kudraçev'in kişisel tanışıklıkları yoluyla ilişki aramak zorundaydılar. Kudraçev Ivanovo - Vosnesenk'den yaşlı bir işçi ve Kosuba'nın uzun yıllardır arkadaşıydı.

Bir dizgi makinesi ele geçirmişlerdi, ama başka bir şey

olduğu yoktu. Tüm aletler tam bir aydır öğrencinin odasındaydı, ama onun hiç zamanı olmuyor ve türlü çeşitli bahanelerle materyalin çoğaltılmasını sürekli ileriye atıyordu. Belli ki korkuyordu. Taganka'da başka bir ev bulmuşlar ve son paralarıyla orayı tutmuşlardı. Ancak burada da başarısızlıklar yakalarını bırakmıyordu. Evin altında boş bir dans salonu vardı ve onlar makinayı çalıştırınca, öyle bir gümbürtü kopuyordu ki, bir çocuk bile yukarda neler olup bittiğini anlayabilirdi. Burada da işe son vermek zorundaydılar. Ama savaş ilanı daha fazla beklemeyi olanaksızlaştırmıştı. Artık komitenin günün olayları karşısında tavır takınması ve illegal bildirilerle sözünü söylemesi gerekiyordu.

Bu yüzden Graç az önce makineyi Krasnoselskaya'daki kendi evine getirmelerini emretmişti. Bu biçimde gizli çalışma kurallarını en kötü biçimde zedelemiş oluyordu, bunu en iyi bilen de kendisiydi. Basımevi tüm dünyadan gizli tutulmalıydı ve bu, fabrikalardan ve üniversitelerden arkadaşlarının durmadan girip çıktığı kendi evinde olanaksızdı. Ancak bu örgütleme çalışmasından —yalnızca birkaç kelime, birkaç kişisel konuşmaydı hepsi— vazgeçmek, olası değildi, çünkü partinin gücü bunda gizliydi ve bu aynı zamanda devrimin de gücü demekti.

Örgütleme çalışması! İnsandan insana, bir çevreden ötekine küçük, gözle görünmeyen bir çalışma, her kelimenin bir anlamı var, ama yalnızca küçük sayılarla hesap yapılabilir. Ama eğer her kelime aklı biliyorsa, yeni fikirler uyandırıyorsa, öfkeyi ve darbe isteğini alevlendiriyorsa, bir ikinciye, bir üçüncüye aktarılıyor ve böyle böyle, daireler genişleyene değin yaygınlaşıyorsa, o zaman bu evlerde yürütülen, görünürde önemsiz çalışma muazzam bir şeye doğru gelişir, bu şey lokallerde, küçük kahve masalarında tehdit edici bir fısıltı halinde kabarır, coşar, tek gırtlaktan çıkan, zorlu bir çığlığa dönüşür.

Tüm bunları öylece bırakmak mı? Hayır! Graç konuşmayı biliyordu, sözleri adamların yüreklerine işliyordu, çünkü bu sözler gücünü onun derin inancından alıyordu. Çünkü «İhtiyar»la, «Lenin»le çalışmış olan gerçek bir «Iskra» - yandaşı söylediklerinin gerçek olduğunu bilir, o da bunu biliyordu işte.

Bunu bilmek ona güç veriyor ve her çelişkiyi susturuyordu. Böyle konuşan birine inanılır. Ve yoldaşlar ve arkadaşlar inanıyorlardı ona. Bundan sevgi kadar nefret de doğuyordu ama. Lenin kadar sevilen ve nefret edilen başka bir kişi daha yoktur. Elbette ki o kendini Lenin'le karşılaştırmaya kalksa, gülünç olurdu, ancak Lenin'in görüşlerine, onun açıkladığı gerçeklere, onun öfkesine ve onun sevgisine o da sahipti. Ve bu yüzden onun çevresindekiler ilgisiz kalamıyorlardı. Onu ya seviyorlar ya da nefret ediyorlardı, tıpkı Gustilev ve sekreter gibi.

Onun yoluna engeller dikiyor, ne yer, ne para, ne de ilişki kullandırıyorlardı kendisine. Ama zararı yok. Utanç onların payına düşüyordu ve adları gün gelecek, kara bir tahtaya yazılacaktı.

Başımevini geçici olarak kendi evine almak zorundaydı, kullanabilecekleri başka yerleri yoktu. Çoğaltma işine ara verilmesine izin veremezdi. Elbette ki keşfedilme tehlikesi büyüktü, ama eğer başka çıkar yol yoksa... Bu iş için ev tutacak para yoktu elinde.

Ancak daha dikkatli davranmak istiyordu, çünkü ajanların dikkatini üzerine çekmemeliydi. Bu eve kimseyi göndermemeleri için yurtdışına da yazmayı ve tüm gerekli gizlilik önlemlerini almayı düşünüyordu. —

Kızak hızla köşeyi döndü. Ohotny satış dükkânlarının çevresinde büyük bir insan kalabalığı dalgalanıyordu. Uzakta kilise bayrakları ışıldıyordu. Kısa ceket ve beyaz önlük giymiş, süslü deri kemerlerine bıçaklar asmış kasaplar, dükkânlarının önlerine çıkıyorlardı. Meydanın üzerinde karmakarı-

şık sesler dalgalanıyor, gazete satıcısı çocuklar kalabalığın arasında sıçraya sıçraya, ellerindeki gazeteleri zaferle sallıyorlardı.

Fayton sürücüsü yola devam etti, Tverskaya'ya vardılar. Atların nal sesleri daha hızlı çıkıyor, ıslak kar at, insan, araba tekerlekleri altında eziliyor ve su birikintileri oluşturuyordu. Tepede genel valinin evine giden yolun yokuşu başlıyor ve at kızağı artık zorla çekebiliyordu. Tamamen durdu işte. Bir polis beyaz eldivenli elini hırsla salladı ve koşarak geldi.

«Soldaki sokağa sapın... Halkın geldiğini görmüyor musun?»

Halk mı?!

Baumann arkasına dönerek yolun aşağısına baktı. Gerçekten de Ohotny'den bu tarafa, tüm caddeyi kaplayan bir insan kalabalığı sendeleyerek ve dalgalanarak geliyordu. Başlarının üzerinde kilise bayraklarının altın sarısı parıldıyordu. Hepsinin önünde oflaya puflaya, her iki yanı birer polisle çevrili, şişko sakallı bir tüccar yürüyordu. Onu kasketsiz iki liseli izliyordu, gri gümüş düğmelerle süslü paltolar giymişlerdi. Kırık dökük bir çerçeve geçirilmiş Çar II. Nikolaus'un bir resmini taşıyorlardı:

«Kudretli ve bilge
yönetsin şerefle
şerefle bizi.
Düşmana inat yönet bizi...»

diye marş söyleyen kalabalık, uygun adım yürümeye çabalıyordu.

«Şapkaları çıkarın!»

Kaldırımdaki yayalar aceleyle başlarındaki kasket ve şapkaları çıkardılar. Baumann yırtık kızak örtüsünü iterek indi kızaktan. Strastni Manastırı'na ve tramvaya yaya daha hızlı ve daha emin ulaşabilirdi.

Kızağın parasını ödedi ve dinsel alaya yetişti. Ohotny yönünden cılız şarkı sesleri geliyordu.

Herkes dinsel alaya katılıyordu. Baumann biraz geride kalan ve bir sokak fenerinin arkasına yetişmeye çalışan bir delikanlıya yetişti.

Kendisi de alayın peşinden koşan siyah saçlı, neşeli bir Ohotnyli dükkân sahibi, geride kalana hemen seslendi: «Nereye?»

Delikanlı dilini ağzının içinde döndürerek anlaşılmaz bir şeyler geveledi: «Bir sigara içeceğim. Hemen yetişirim.»

Ama esmer adam onu tehdit etti: «Ben bilirim sizin sigara içmenizi. Gel diyorum!»

Delikanlının gözleri, aynı şekilde ilerlemeyen Baumann'ınkilere takıldı. «Kaç para alıyorsunuz bunun için» diye sordu Baumann.

Delikanlı suratını buruşturdu. «Sözünü etmeye değmez, şarkı söylersen elli kuruş, dayak atarsan bir ruble.»

«Dayak mı? Neden ki?»

Oğlan kuşkuyla süzdü onu. «Öyle işte... Örneğin şapkasını çıkarmayan biri olursa.»

Ve birden vahşice haykırmaya koyuldu: «Sen niye çıkarmadın? — Japonlardan yana mısın ha?»

Gelip geçenler bu haykırışları duyunca korkuyla geri röndüler. Baumann ellerini cebinden çıkardı. Oğlanın gözünün içine bakarak usulca sordu: «Ve sen iki kafanın sözünü dinliyorsun, öyle mi?»

Oğlan bir adım geri bastı, Baumann'dan gözlerini kaçırdı, adi lâflarla küfretti ve esmerin ardından koştu. Alay çok uzaklaşmıştı.

Paskalya haftasının güneşli bir gününde Puşkin Anıtı önünde kalabalık toplanmıştı. Ohotnyli aynı küçük tüccar-

lar, ayrıca kollarında sepetleri ve alış-veriş çantalarıyla kadınlar, çocuklarla çocuk bakıcıları da vardı. Kırpık saçlı bir liseli anıtın ayağının dibinde durmuş, heyecandan tıkanarak, elini kolunu sallaya sallaya:

«Altın ağır başlığıyla
Rus devi orada duruyor.
ve o yabancı, uzak ülkeden gelecek
diğerini bekliyor.
Ve silah şakırtıları arasında
gele gele bir cüce geliyor...»

Puşkin ağır, ayıplayan bakışlarla kalabalığa ve ayağının dibinde itişe kakışa kaynaşan liselilere bakıyordu. Demir paltosunun katları tehditkâr, aşağı dökülüyordu; Baumann büyük şaire gülümsedi. Duruşundan, ceketinin altına sokulmuş elinden, onun halka ait olduğu belli oluyordu.

Graç Nikitskaya'ya döndü. Uzaktan toplantıyı gören çocuk bakıcıları ona doğru koşuyorlar, ufaklıkları arkaları sıra sürüklüyorlardı.

Liselinin sesi çatallaşıyordu giderek:

«Fakat yanıt olarak dev
Tehditkâr baktı bu cüceye,
ve birden korkudan sapsarı,
bu küçük adam düştü yerlere.»

«Yaşasın!» «Yaşasın!» «Savaş!»

Arbat sokakları sessizdi. Belki de her zamankinden daha sessiz. Ve doktorun evi de her zamankinden sessizdi, çünkü Kuzey Bürosu üyelerinden tek gelen «mutlak» lâkaplı Elena Dimitriyevna'ydı. «Artezyen kuyuları» mühendisi Lengnik, bu büronun en önemli üyesi de yoktu.

8

Vladivostok Moskova'ya ne kadar uzak? 10 000 verst mi daha mı fazla? Mesafe büyük, ve belli ki o yüzden savaşın etkisi Moskova'da hissedilmiyor, her şey eskisi gibi. Baumann devrimin gelip çattığını varsayarken yanılmış olduğunu kabullenmek zorundaydı. Savaş çok uzaktaydı.

7 Şubatta polis gözetiminde olanların, yani mahkemeye çıkarılmadan ülkenin çeşitli yerlerine sürgüne gönderilenlerin, politik bakımdan güvenilmezlerin, Uzak Doğu'daki savaşa gönüllü giderlerse, günahlarının «özel af»la bağışlanma olanağı olduğunu bildiren manifesto yayınlanmıştı. Çar böylece «yurtseverlik temelinde» devrimcilere barış öneriyordu.

Bu konuda çok konuşuluyor ve hatta kavgalar ediliyordu, çünkü hiçbiri bu «af»tan yararlanmayan «siyasi»lerin tavrını herkes onaylamıyordu. Kimi yerlerde —Menşeviklerce yapay olarak kışkırtılan— bu görüş ayrılıkları öyle keskin bir biçime bürünüyorlardı ki, bu sorunu komitenin olağanüstü bir toplantısında görüşmek gerekiyordu.

Bu toplantı artık Vogt'un evinde yapılmıyordu —dişçi inadından caymamıştı—, ünlü bir ressamın atölyesinde yapılıyordu bu kez, ressam önceleri işçi hareketini parasal olarak desteklemişti ve şimdi de evini veriyordu. Atölye büyük ve aydınlıktı, tüm duvarlarda resimler asılıydı.

Graç yönetiyordu toplantıyı. Önce, genel olarak hoşnutluk verici olan raporlar sunuldu. Üye sayısı artıyordu, aynı biçimde grevler de. Ancak Tver'deki Morosov - pamuk iplik fabrikasından bir yoldaş grevlerinde yenilgiye uğradıklarını ve Tver'deki makina fabrikası işçilerinin de aynı biçimde yenilgi aldıklarını söyledi. Ama genelde başarılar kazanılmıştı.

«Mutlaka Tver'de yeterli hazırlık yapmadınız. Grevde en önemli şey sürekliliktir.»

«Bizim yeterince hazırlıklı yapmadığımız gerçekten söy-

lenemez,» Tverli adam bu sözlerle kendini haklı çıkarmaya çalıştı. «Ve açıkça itiraf ediyorum, daha uzun dayanabilirdik. Ama Menşevikler bizi grevi kesmeye ikna ettiler. Durmadan 'tam zamanıdır' deyip duruyorlardı. 'Yoksa iyice açlıktan ölürüz ve de gelecekte kullanabileceğimiz hiçbir şey kalmaz elde'.»

Kosuba atıldı, «en doğrusunu öğretmişler size. İnsan öyle yaşamalı ki, ertesi güne hiçbir şey kalmamalı. O zaman tüm yaşamın boyunca ihtiyaçların karşılandı demektir.»

Adam, «halk açlıktan kırılıyordu, onları ikna etmek çok kolaydı» diye devam etti. «Sona erdirmek her zaman sürdürmekten kolaydır.»

Kosuba'nın alnında derin çizgiler belirdi. «Menşeviklerin önünde bir adım bile geri atmamak gerek. Menşeviklere karşı mücadele edilmeli. Bağışlayın, Gustilev yoldaş, ama bu öz savunmadır.»

Tverli adam umutsuz bir yüzle haykırdı: «Menşeviklere karşı savaşmak mı? Mürekkep yalamışlar, bunu teslim etmek gerek!»

Gustilev hoşnut, gülümsedi.

Tverli adam tekrar söz aldı. «Onlarla kavga edilirse ve işçi sağlam bir insanın mantığına göre haklı olduğuna ve rakibi ileri sürdükleriyle altedeceğine inanırsa, bunlar bilge kitaplardan öyle lâflar bulup saldırıyorlar ki, işçi iyice küçülüyor ve ne yanıt vereceğini bilemiyor. Allah kahretsin, o kitabı okumamışsam, söylenenin doğru olup olmadığını nereden bileyim? İşte adamın ağzını böyle tıkıyorlar. 'Sen bilgisiz herif bundan ne anlarsın?' 'Ama ben' diyor Menşevik, 'ben bilgiliyim. Ya-a-a-a-a! Ben bu diya... diya...' ne olduğunu Tanrı bilir.»

Gustilev öğretmen tavrıyla «diyalektik» dedi.

Baumann güldü. «O zaman sen o Menşeviğe Lenin'in yaptığı gibi, de ki, diyalektik, kafanın uymadığı yere kuyruğunu sokmak demek değildir.»

Gustilev hariç, hepsi birden güldüler. O bugünkü oturuma katılan tek Menşevikti. Graç'ın yandaşları çoğunluğu ele geçirdiğinden beri, olan bitenden haberdar olmak isteyen Meneşviklerin yalnızca bir adamlarını yollamaları kurallaşmıştı. Artık çalışmaya katılmıyorlardı. Dedikodulara bakılırsa kendi komitelerini kurmuşlardı ve artık kendileri için çalışıyorlardı.

Tverli adam konuşuyordu: «Belki insan bu biçimde herhangi birine karşı çıkabilir. Ama Menşeviklerin hiçbirinin hiçbir değeri olmamasına karşın, eğitim görmeksizin bu sürekli olamaz. Gerçekten de karanlıkta el yordamıyla gidiliyor. Bazen ah bir hapse düşsem diyorum, orada okuyup öğrenecek zamanım olurdu. Burada dışarda olmuyor. Fabrikada on bir saat çalış, ve bir de savaş yüzünden fazla mesai. Nihayet eve gelince de, bırak kitabı, gazete okuyacak hal kalmıyor. İşte böylece her zaman bilgili Menşeviklere karşı alta düşüyoruz.»

Kosuba sıkkın, «bize kitap kurtları gerekmez» dedi, «bize eylem adamları gerek. Değil mi, Graç?»

«Bu bir bakımdan doğru» yanıtını verdi Baumann, başını salladı. «Kitapla eylem arasında ilişki kurmayan teorisyenlere gereksinmemiz yok. Ama kitabın kendisine, teoriye, bilime gereksinmemiz var doğal olarak. Teorisiz pratik olmaz. Ama teori pratikle el ele gitmeli, pratiği yönlendirmelidir... İnsan bir şeyi nasıl anlatacağını bilmeli. Kosuba da şimdi öğreniyor bunu. Kosuba, ilk grevden önce nasıl kafanı kaşıdığını hatırlıyor musun? Şimdi artık kaşımıyorsun, değil mi?»

Kosuba'nın sert bakışları yumuşadı, dostça oldu. «Tümü senin eserin, Graç. Ben senin öğrencinim. Doğal ki yaşam da öğretiyor.»

Baumann onaylayarak, «öyledir» dedi. «Yaşamın verdiği dersler en önemlileridir. Ve yaşam yalnızca bizim, Lenin'in ruhuyla öğretiyor, çünkü yaşamın gerçeği yalnızca bizim öğ-

retilerimizde gizli. Yaşam öğretir, ve biz hareket ettikçe, eylemlerimizden öğreniriz.»

Listovski Fabrikası'ndan bir metal işçisi, o, ana değin susan Semyon, söz aldı:

«Ya iş yapılmazsa? Örneğin bizde olduğu gibi... Herkes savaş yüzünden sızlanıyor.»

Tverden gelen adam, «tam sızlanacak şey bulmuşsunuz!» diye bağırdı. «Ruslar bir alay sopa yiyor! Düşünürsen, çok korkunç! Japonlar Port Arthur önlerine dayandılar. Her dakika işgal edebilirler orayı... Bu bir utanç lekesi olacak!»

Kosuba, «bizim için değil» dedi, tükürdü.

«Neden bizim için değil?» diye soran Tverli adam alnını kırıştırdı. Yüzü ciddi ve asıktı. «Böyle sarı bir cüce suratımıza tükürürse, bu neden bizi ilgilendirmesin?»

«Bizi mi?»

Şiddetli bir kavga koptu.

Kosuba heyecanlanmıştı: «Anlasana deli herif, bize değil, Rusya'ya değil, Çarlığa vuruyorlar. Serserilerin çıkardığı, delilerin yürüttüğü bu savaş beni neden heyecanlandırsın?»

Bu sözler hepsinin aklına ordu komutanı Kuropatkin'i getirdi.

Tam o anda biraz gecikmiş olan İrina girdi içeriye. Baumann onun komiteye üye seçilmesini sağlamayı başarmıştı, ve bu hiç te fazla çaba gerektirmemişti, çünkü Gustilev'de Baumann'ın ileri sürdüklerine karşı duracak yürek yoktu. Baumann İrina'nın genç, ama çok deneyimli ve teknik eğitim görmüş bir devrimci olduğunu anlatmıştı.

İrina dinliyordu. Şimdi konuşmalar, savaşa karşı herhangi bir şey yapılmadığı üzerineydi.

İrina söz istedi: Eylem mi yapmak istiyorsunuz? Pazar günü Bolşevik öğrenci örgütü savaşa karşı bir gösteri yapacak. İşçiler desteklese nasıl olur?»

Kosuba ve İrina bakıştılar. «İşte size iyi bir iş.»

Baumann, «Moskovalı işçileri savaşa karşı bir gösteriye

çağırmak ha?» diye sordu, düşündü. «Gerçekten anlamlı olur. karşı çıkan var mı, yoldaşlar?»

Gustilev aceleyle, «ben onaylamıyorum» dedi.

Adamlar anlamlı anlamlı bakıştılar.

«Pazara kadar çok az zamanımız var. Yetiştirebilir miyiz acaba?»

Baumann sertçe, «yetiştirmek zorundayız» dedi. «Yeterli hazırlık yapmadan ortaya çıkamayacağımız açık. En kötüsü, hazırlıksız dövüşün ortasına atılmak. Ama bu yüzden kafa patlatacak değiliz. Savaş hali varmış gibi çalışmayı öğrenmemiz gerek. Cephede düşman sen hazır olana değin beklemez... En önemlisi bildiriler. Ben size bugün metni yetiştiririm. En geç cumaya kadar basılmış olurlar, değil mi İrina?.. Aynı gün dağıtılır, madenlerde ve çevrelerde küçük, cumartesi genel büyük bir toplantı için çağrı yapılır. Pazar günü yürürüz, ve hemen kimin nereye gideceğini tespit ederiz.»

Gustilev, «ben katılmıyorum» dedi ve ayağa kalktı.

9

Pencerelerde kalın jaluziler asılıydı Kaba bir masanın üzerinde hâlâ kasetler, gönye, kapalı bir matris kutusu, damga ve boyalar duruyordu. İrina yere diz çökmüş, yeni basılmış bildirileri çeşitli yığınlara ayırıyor bu arada sayıyordu.

«Bu Prohovka için... Bu demiryolcuları için.»

Zil çaldı. İrina başını kaldırdı ve bekledi. Sessizlik. Alnını ovuşturdu, burnunun alnına bitiştiği yerde iki derin, inatçı çizgi vardı. Ayağa kalktı, bir masa çekmecesinden küçük eli için fazla büyük ve ağır bir tabanca çıkardı.

Kapı ikinci kez çaldı ve küçük bir aradan sonra, bir mors aleti gibi, üçüncü ve dördüncü kez zile basıldı.

«Salak herif! Doğru dürüst kapı çalmayı bile beceremiyor... Gustilev olduğuna eminim.»

Ön tarafa geçerek kapıyı açtı. Gerçekten de Gustilev'di, ama yalnız değildi. Sekreter ve bir üçüncü kişi; tanımadığı sakallı bir adam daha vardı yanında.

İrina sertçe, «Graç burada değil» dedi. «Neden zili yanlış çalıyorsunuz? İki uzun iki kısa diye kararlaştırmıştı. Bir dahaki sefere açmam kapıyı. Aytrıca en acil durumda gelinebilir buraya. Burada çalışmakla zaten gizlilik kurallarına aykırı davranıyoruz, üstelik bir de siz sürü gibi geliyorsunuz.»

Bir yandan konuşurken, bir yandan da baskı makinasının durduğu odaya doğru yürüyordu. Gustilev evi tanıyordu, önceden de gelmişti.

Basım yerinde durdular ve döşemenin üzerine serili bildirilere baktılar.

Sekreter, «kaç tane?» diye sordu ve bastonuyla kendisine en yakın paketi dürtükledi.

İrina elinde olmadan, gururla, «iki bin» dedi. «Ve bakın, ne kadar güzel basılmış! Eski teksir makinamı düşündükçe!»

Üçü hoşnutsuz bakışlarla baktılar birbirlerine. Sekreter eğildi, yerden bir bildiri aldı ve okudu:

«Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi
Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!

Yoldaşlar!

Daha savaş kopmadan önce, ne işçilerin ne de köylülerin savaş istemediğini açıklamıştık. Savaş yalnızca yeni ülkeler fethetme rüyası gören ve halkın giderek daha fazla kabaran öfkesini kanımızla söndürmek isteyen hükümetin işine yarar. Halkımız siyasi köleliğin yükü altında inliyor ve şimdi de başka halkları da bu köleliğe sokmak için savaşa itiliyor. Halkın iç siyasi düzenin değişmesine gereksinimi var,

bu yüzden dikkatler dünyanın başka bir bölümünde patlayan silahların gürültüsüne çekilmek isteniyor.

Rusya'nın tüm bilinçli proleterleri bu canice ve yakıp yıkan savaşa karşıdırlar. Onlar proletaryanın halklardan nefret etmediğini kanıtlamak zorundalar...»

Sekreter okumayı sürdürürken, öfkeyle dudaklarını ısırdı:

«Bu rezil savaşa son. Bu çağrı tüm gırtlaklardan haykırılmalı ve devrimci öfkenin bir savaş çağrısı olarak tüm fabrika ve iş yerlerinde çınlamalı!

Bu rezil katliamın suçluları kahrolsun,

kahrolsun Çarlık hükümeti.

Kahrolsun kanlı cellatlar!

Barış ve özgürlük istiyoruz!

25 Mayıs mitingine katılın!

RSDİP Moskova Komitesi.»

O okurken, Gustilev ve kara sakallı adam sobaya doğru yürüdüler. Gustilev sobanın önünde diz çöktü ve kapağını açtı. Kara sakallı en yakınında duran bildirileri yakalayarak sobaya tıktı.

İrina adamın üzerine atıldı, ama sekreter ellerini sıkıca yakaladı.

«Heyecanlanmayın. Hakları olan şeyi yapıyorlar, miting yapılmamalı.»

Gustilev aceleyle peşpeşe kibritleri çakmaya uğraşıyordu, ama hepsi kırılıyordu. İrina var gücüyle kendini kurtarmaya çabalıyor, ancak sekreter bırakmıyordu.

Sonunda kibritin biri yandı. Gustilev kibriti sobada duran bildirilere tuttu, ve alev yükseldi. Sekreterin parmakları İrina'yı daha sıkı kavradı, hiç kıpırdayamıyordu. Kara sakallıyla Gustilev bildirileri sobaya atıyorlardı.

«Serseriler! Jandarmalar bile daha düzgün davranır!»

Son bildiriler de sobayı boyladı, Gustilev'in bakışları

odayı taradı. «Kürek yok mu?..» Kara sakala döndü, «David Petroviç, lütfen şu demir çubuğu bana verin.»

Sobayı karıştırdı, alev yeniden yükseldi, ve kâğıt tamamen yandı. Gustilev hoşnut, yanan bildirilere indirdi çubuğu.

Evet, hepsi yanmıştı böylece.

Sekreter İrina'yı bıraktı. Kız uyuşan elini silkti, kaldırdı ve birden adamın suratına indirdi. «Al bakalım...» Daha vurmak istiyordu ama, bitkin, bir tabureye çöktü, hıçkırıklara boğuldu.

Sekreter donmuş kalmıştı. Yanağı yanıyordu. Gustilev ve Kara sakal dehşetle gözlerini ona dikmişlerdi. Sonunda güçlükle, «Bunu... ödeyeceksiniz. Bu iş burada bitmez...»

Adım sesleri duyuldu. Gustilev hızla sobayı kapadı ve ayağa kalktı. Kapı açıldı, Baumann girdi. Ağlayan İrina'yı ve korkuyla dikilip duran Menşevikleri gördü ve gözleri öfkeyle parladı. «N'oldu?»

«Hepsini yaktılar.» İrina çocuk gibi ağlıyordu. Yaşlar ufak iplikler halinde yüzünden akıyordu.

— «Bildirileri yaktılar!»

«Yaktılar mı?» Baumann bir adım öne çıktı. Yanağı hâlâ yanan sekreter, Baumann'ın sorusunu yanıtlamak için acele etti: «Evet. Komite dünkü toplantısında miting yapmama kararı aldı.»

«Toplantıda mı?» Graç'ın gözleri öfkeden kor olmuştu şimdi. «Hangi toplantıda?»

«Komitenin olağanüstü toplantısında.» — Kara sakal öne çıktı, ve meydan okur bir tavırla, besbelli dövüşe hazır, sekreterin yanına dikildi. «Toplantıda on üyeden altısı yer aldı.»

İrina haykırarak Graç'a baktı.

On kişiden altısı, çoğunluk yani! Komitede salt dört Menşevik vardı, diğerleri yandaşıydı. Demek ki dün adamların ikisi Menşeviklere geçti! Olamaz! Mutlaka bir sahtekârlık var bu işin içinde!

Baumann sustu. Sekreter Kara sakal'ın sözlerini onayladı. «Evet, altı. Sizi ve», İrina'yı gösterdi, belli ki onun adını söylemek istemiyordu, «onu bulamadık.»

«Yalan» diye haykırdı İrina. «Hep evdeydik, durmadan bastık, kimse gelmedi bize.»

«Semyon yoldaş hasta,» Sekreter İrina'ya hiç dikkat etmeden konuşmasını sürdürdü. «Bilindiği gibi Kosuba tekstil bölgesinde...»

«O dün döndü ve bizimle birlikte çalıştı,» İrina tekrar adamın sözünü kesti.

Sekreter, soğuk, «bilmiyordum» dedi. «Burada olmaması gerekirdi. Zaten olsa da fark etmezdi, çoğunluk bizdeydi. Bunu kolayca kanıtlayabiliriz.»

Baumann hâlâ susuyordu. Böyle anlarda hiç acele etmemek gerekir, çünkü böyle bir durumda her söz keskin bıçak gibidir. Sonunda yavaşça, «hırsızlık bu» dedi. «Kastettiğim, çoğunluğu hileyle ele geçirdiğiniz.»

«Biçimsel olarak...» diye başladı sekreter.

Baumann sözünü kesti onun, «devrimde bu söz yoktur. Ancak bu konuyu sizinle tartışma niyetinde değilim. Lütfen evden çıkın...»

Sekreter, soluk almaya çalışan bir balık gibi iyice açtı ağzını. Zorlukla nefes alıyordu. «Nasıl?»

«Böyle...» Baumann sert sert yanıtladı. «Artık yeter! Bizi, kaldığınız sürece rahatsız ettiniz, buna katlandık. Ama şimdi, devrimi arkadan bıçakladığınız ve ihanete yürüdüğünüz şu anda, bu şu demektir: Lenin'in sizin hakkınızda yazdığı gibi, bir adım ileri, iki adım geri. Siz bayraklarınızı dalgalandırarak yabancı kampa geçiyorsunuz. Ve yeriniz zaten orası... İyi eğlenceler!»

Kara sakal tehditle, «yani parti bölünüyor mu?» diye sordu. Sanki derhal yumruklarını sıkıp Baumann'ın üstüne atlayacaktı.

Baumann, soğukça, «evet,» yanıtını verdi. «Ayrıca bölünme bile denemez buna. Biz sizi öylece atıyoruz partiden.»

İrina sevinçle güldü: «Nihayet! İşte şimdi gerçek hayat başlıyor!»

Gustilev kaba masanın üzerindeki baskı gereçlerini, geniş ayaklı tabureleri, boş yan odaya açılan kapıyı inceleyerek kıkırdadı: «Lüks ha? Bütün yardımlarımıza rağmen böyle oturuyorsanız: Bütün eşya tek bir odada...»

İrina küçümser, «bunu sizin çabalarınıza borçluyuz» dedi.

«Evet, bizim. Ama siz bize savaş ilan ederken yanlış hesap yaptınız. Sizin son olayları bilmediğinizi sanıyorum. Merkez Komitesi'nin yeterli sayıda Menşevik almayı kabul ettiğini açıkladığını bilmiyor görünüyorsunuz.»

Gustilev ve Kara Sakal hoşnut, kara tavuk gibi gıdakladılar.

«... ve Lenin'iniz tamamen dıştalandı. Merkez Komitesi ondan vazgeçti. Onu bugün yarın partiden atarız.»

Baumann bir adım öne çıktı. Alnındaki damarlar kabarmıştı, gözleri tehdit doluydu. «Defolun! Derhal! Bir kelime daha edecek olursanız...»

Gustilev cırtlak bir sesle, «şiddet kullanmaya kalkıyorsunuz» diye ciyakladı, «bunu Merkez Komitesine bildireceğim!»

Sekreter «bizim» sözcüğünü özellikle vurgulayarak, «bizim Merkez Komitesi'ne» dedi. Sapsarıydı, İrina'nın sevinçle fark ettiği gibi, yalnızca yanağı kıpkırmızıydı. «Derhal cezalandırılacaksınız.»

Kaz adımlarıyla çıktılar. Evin kapısı çarpılarak kapatıldı. Bu son muydu? Yoksa bir başlangıç mı?

İrina Baumann'a baktı, «yalan söylüyorlar, değil mi?»

Baumann başını salladı.

«Bilmiyorum. Belki de doğrudur. Merkez Komitesi'nde son olup bitenlerden sonra durum kötü; en iyiler yok şimdi

crada. En azından Menşeviklere bir eğilim var. Ve bu madrabazlık çok tipik. Destek görmeseler, bu işe kalkışmazlardı.»

İrina bitkin kollarını aşağıya sarkıtmış dikilip duruyordu. «Gerçekten Lenin'i dıştalamak mı istiyorlar?»

«Lenin?» Baumann sesli sesli güldü. — «Sanki Lenin dıştalanabilirmiş gibi! Bir saatçik olsun onunla konuşmuş olsaydın, bu aptalca düşüncelere kapılmazdın. Mihail Lomonossov — bu ünlü bilgini anımsarsın — onu Bilimler Akademisi'nden ayırmakla tehdit ettiklerinde, şöyle yanıt vermişti: 'Bu olamaz. Olsa olsa Akademi'yi benden ayırabilirsiniz.' Ve Lenin de aynı yanıtı verebilir, çünkü onsuz parti düşünülemez. Parti deyince Lenin'i kastediyoruz; Lenin deyince, partiyi kastediyoruz.»

İçi rahatlayarak güldü.

Kapı tekrar açıldı, ayak sesleri duyuldu. «Kosuba — kendi anahtarı var onun.»

Kosuba neşeyle girdi içeriye. «Bir troykaya rastladım. Bizden mi geliyorlardı? Beyefendiyi oynuyorlar.»

Baumann her şeyi anlattı.

«Arabadan kadın atmak kolay gelir şoföre» dedi Kosuba boğuk bir sesle. «Pazarımı berbat etmeleri ne alçaklık. Bildirisiz olmaz.»

İrina masanın üzerindeki demir matrise eğildi. «Kalıp tam dağılmamış. Belki yeniden basabiliriz?»

«Dayanabilir misin? Üç gecedir uyumadın.»

İrina yanıt yerine başını salladı ve gönyeyi yakaladı.

«Durun! Ya kâğıt?»

«Evet, kâğıt... Graç, kâğıt işini ne yapacağız?»

Baumann iç geçirerek kafasını kaşıdı. «Kâğıt satın almak zorundayız, yedekler tükendi.»

«Ya para?»

«Para da yok.»

«E o halde?»

«O halde para bulmamız gerek» yanıtını verdi Baumann,

gülüyordu. «Çalışın! Ben semaveri yakayım, çay içip nereden para bulacağımızı düşünelim. Bu akşama değin kâğıt bulursak, yarına yetiştiririz.»

«Tabii biraz geç olacak» dedi Kosuba ve başını salladı. «Bir gün önce...»

«Tabii ki geç» diye ona katıldı Baumann, «ama hiç yoktan iyidir. Ayrıca Jaluzileri açmanın zamanı geldi geçiyor. Yoksa sokaktan geçenlerin dikkatini çeker, gün ortasında Jaluziler neden çekili diye düşünmeye başlarlar.»

Pencereye gitti ve ipi çekti. Jaluzi yavaşça yukarı kaydı. Baumann ipi ansızın bıraktığında, pencere yarı yarıya açılmıştı. Jaluzi paldır küldür aşağı düştü. Graç odadan fırladı.

Kosuba heyecanla «polis mi?» diye sordu.

Ama Graç gözden yitmişti bile. İrina suçlayıcı bakışlarını Kosuba'ya dikti. «Sanki polis gelmiş olsa böyle kaçar mıydı?» İkisi de kulak kesildiler.

«Kapıyı açıyor. Bir gelen var. O jaluziyi çekerken bir araba sesi duymuştum. O yüzden polis geldi sandım. — Kim gelir ki bize başka arabayla?»

Başını eğerek dinledi ve birden hayretle bağırdı: «Aman Tanrım, öpüşüyor bunlar. Şerefim hakkı için, öpüşüyorlar.»

10

Ön odada gerçekten de öpüşüyorlardı, Baumann ve çok uzun, güzel ve ince yüzüne oranla çok şişman bir kadın, şık bir yazlık elbisesi ve tüy takılı büyük zarif bir şapkası var. Baumann'ın karısı Nadya'ydı bu.

«Nihayet! Nerede kaldın?»

Kadın gülerek, «iş güç» yanıtını verdi. «Dışarda olup bi-

tenleri biliyorsun. Kan gövdeyi götürüyor. Hepsi birden Lenin'e saldırıyorlar.»

«O halde doğru demek! O yüzden buradaki Menşevikler öyle kabarıyor!.. Bu da iyi! Lenin derslerini verir.»

«Elbette. Ama o zamana değin bizimkilerin işi kötü. Her şey diğerlerinin elinde, basın, transport, para... Ve nasıl da kışkırtıyorlar milleti! Özel yaşamları didikliyor, geçmişte dedikodusunu yapacak şeyler arıyorlar... Lenin hakkında anlatılanları bir duysan! Lenin Vyatka'da geçirdiğin süre içinde kuşku çekecek bir şeyler bulmayı umuyorlar. Orada çevren şimdiki Menşeviklerle sarılıydı.»

«Gustilev mi? Gerçekten mi?»

«Neydi adı?» — Kadın gözünün tekini kırptı ve düşündü. «Gusty... Evet, buna benzer bir isimdi... Evet, evet, oydu. Gustilev! Seni orada şikayet etti.»

«Hadi otur artık, hiç değilse şapkanı çıkar.» İkisi birden güldü.

«Daha zamanım var ona. En önemlisi, son olayları öğrenmen...» Kapıya baktı. «Evde yalnız mısın?»

«Hayır.»

«Bizi duyarlar mı? Sırf senin için soruyorum; bu konuda fazla konuşmaya gerek yok.»

«Demek durum kötü?» diye endişeyle öğrenmek istedi.

Kadın gene güldü: «Ne demek kötü? Bolşeviklerin durumu hiç kötü olmaz. Zor dönemler olabilir, şimdi de öyle. Nil Merkez Komitesi'nden yurtdışına geldi ve ihtiyar'a parti konseyinde derhal konferans toplanması çağrısı yaptığı için bir ihtar çekti.»

«Bu olamaz!»

«Oldu ama. Dahası bu Nil, ama özel bir görüşme sırasında, Lenin'in Merkez Komitesi'nden çıkmasını tavsiye etti.»

«Hayır.»

«Evet, evet... Hiç te yoldaşça davranmıyor. — Peki 'Mutlak' ve Kurt nasıllar?»

«İyiler. Mektup getirdin mi?»

«Tabii. Lenin'den ve Şarkot'tan. Bir bıçak ver bana... Ama önce elbisemi çıkarmalıyım, buraya giren olur mu?»

Graç pek de inanmadan, «hayır» dedi, «hem zararı yok, yalnızca yoldaşlar var burada.»

«Jaluziyi indir, sokaktan görmesinler beni.»

Pencereye gitti. Nadya ceket, bluz ve eteğini çıkardı ve birden incecik bir kadın oluverdi.

«Burada 'Bir Adım İleri İki Adım Geri'den iki yüz tane ve birkaç başka broşür var. Geri kalanı orada», kapıda duran valizini gösterdi. «Çift tabanlı... Şimdi bıçağı ver bana. Mektuplar iç eteklikte, şu kıvrımda.»

Baumann çakıyı açtı ,yere çöktü ve aceleyle dikişi kesmeye koyuldu. Birden aklına bir şey geldi.

«Semaveri yakmadım. İrina!»

«Delisin sen, giyimli değilim.»

Artık çok geçti. Kapı açıldı, İrina eşikte dondu kaldı ve şaşkın şaşkın Graç'ın önünde diz çöktüğü yarı çıplak kadına bakmaya başladı.

Graç, «tanıştırayım» diye seslendi: «Karım.»

Kestiği kıvrımdan iki uzun, ketene yapıştırılmış şerit çıkardı ve ayağa kalktı.

«Şifreli mi?»

«Elbette» diye yanıtladı Nadya. «Bir dakika, önce valizini ver bana. Buradaki her şeyle tanıştırmanız gerekecek beni... Yoldaş... İrina? Değil mi?»

İrina onayladı. El sıkıştılar.

Baumann okumaya devam ederek, «önce semaveri yak» dedi. «Karım yurtdışından geliyor ve çay içmesi gerek. Yalnız açıkça itiraf edeyim, yemek işi kötü.»

«Paranız yok mu? Çoğunlukla öyledir» diyen Nadya gülümseyerek içini çekti. «Zararı yok. Biraz para getirdim.»

«Çok mu?» İrina soruyordu.

Nadya güldü. «Evet.»

«Ver buraya.» İrina açtığı avuçlarını uzattı. «O zaman kâğıdımız var remektir, duyuyor musun Graç?»

«Yarın, yarın» dedi Nadya, «yarın ne kadar ihtiyacınız varsa veririm.»

İrina sıkkın, «yarın çok geç» dedi. «Kâğıt bu akşam gerekli bize.»

Ama yanımda değil ki, bankadan çekmek zorundayım.»

«Daha çekilecek», İrina sıkıntıyla ellerini ovuşturuyordu. «Neden eteğinize dikip yanınızda getirmediniz?»

«Daha ne getireyim? Ekspres geliyorum.»

İrina şaşırarak baktı ona, «Nasıl yani?»

Nadya şaşkınlıkla, «bu deyimi bilmiyor musunuz» diye sordu. «Biz ekspres diye trenle gelen ve illegal yazıları doğrudan bedeninde taşıyan kuryeyi adlandırırız. Böylece sınırı yaya geçen illegal taşıyıcılardan çok daha hızlı ulaşım sağlanmış olur. Bu yüzden 'ekspres' denir buna.»

Valizi açtı, etek, bluz ve boyunbağı çıkardı, giyinirken konuşuyordu bir yandan da.

İrina inatla, «kâğıt için para gerekli bize» diye yineledi. «Şu anda tek önemli olan bu. Mutlaka kâğıt gerekli. Yoksa pazar günü miting yapılamaz ve zafer Gustilev'in olur.»

11

Miting gene de yapılmadı.

Bankada her zamanki gecikme ortaya çıktı ve kâğıt İrina'nın eline ancak cumartesi gecesi geçti. Artık o kadar geç basmanın anlamı yoktu, çünkü bildiriler ancak pazartesi iş yerlerine ulaşabilirdi.

Belki de böylesi daha iyiydi, çünkü o pazar berbat bir gündü. Hava korkunçtu. Sabahın erken saatinde başlayan yağmur saat 12.de, gösterici öğrencilerin Stratsnaya Meydanı'ndan yürüyüşe geçmeleri gereken saatte öyle bir yağıyordu ki, sokakta bulunan az sayıda yaya kaçışmış, sokaklar bomboş kalmıştı. Çevre evlerin ve Stratsnoy Manastırı'nın avlusunda iliklerine değin sırılsıklam polisler, atlı jandarmalar ve Sumski Hafif Süvari Alayı'ndan bir bölük hazır bekliyordu. Göstericilerin genel valinin evine yürürken geçecekleri sokaklardaki evlere atlı jandarma ve polis yardımcı komandoları gizlenmişlerdi. Polise öğrencilerin gösteri yapacağı bildirilmiş ve onlar da «hiç sakınmadan hareket etme» emri almış olduklarından, kendilerini göstermeye hazırdılar.

Ama bu kez kendilerine bu olanak verilmiyordu. Öğrenciler vaz geçmişlerdi, çünkü bomboş caddelerde gösteri yapmanın anlamı yoktu.

Puşkin'in anıtı önünde yalnızca en gözüpek ve en inatçılardan küçük bir grup, yakalarını iyice kaldırmış, bekliyorlardı.

Manastır kulesinin saati yarımı çalana değin beklediler ve sonunda gösterinin yapılmayacağından emin olunca, dağınık bir biçimde caddenin ortasına yürüdüler ve devrimci bir türkü bile söylemeyerek, dillerinde bir öğrenci şarkısı, Tverskaya'dan aşağı doğru yürüdüler.

Tabii bu büyük bir hataydı, çünkü bunca az bile olsa düzenin bozulması, polisin saldırmak için beklediği fırsatı yaratmış oluyordu. Nöbetteki polis memuru hemen düdük çaldı. Uzun süredir beklenen bu işaret, diğer nöbetçiler tarafından ileriye iletildi ve avlularda bekleşen jandarma ve askerlere ulaştı. Bir jandarma süvari bölüğü küçük öğrenci topluluğunun ardından seyirtti, ve hafif süvari alayı bölüğü de onu izledi. Güçlerini sakınmaya gerek yoktu, çünkü caddede on öğrenciden başka kimse yoktu.

Öğrenciler rahatça Büyük Gnesdikovskaya'ya yürüyene değin bekledikten sonra, süvari bölüğünün başındaki jandarma albayı emir verdi: «Kılıç çek! Savaşa, marş!» Ve süvari bölüğü hücuma kalktı.

O sırada Gustilev Gnesdnikovskayadan Tverskaya'ya saptı.

Evde duramamıştı. Gösterinin başarısızlığa uğradığını kendi gözleriyle görmek istiyordu. Bu yüzden elinde şemsiyesi, son derece güvenli ve rahat, Gnesdnikovskaya'da gezintiye çıkmıştı. Birkaç kapıcı dışında ortalık bomboştu. Tverskaya yönünden gelen neşeli seslerin söylediği şarkıyı duyunca, köşe başına koştu.

Ama oraya koşan yalnızca kendisi değildi. Çevredeki avluların kapıları açıldı ve önlem olarak sabahın sekizinden beri pusuya yatmış olan iliklerine dek ıslanmış, üşümüş, öfkeli jandarmalar, kavga etmek üzere atıldılar. Gustilev arkasında nal sesleri duydu ve ardına döndü. Atlı jandarmalar ve beyaz önlüklü, göğsünde teneke bir levha taşıyan ve kendisini işaret eden bir kapıcı gördü. Gerçekten de defalarca bu kapıcının önünden geçmişti, adamın dikkatini çekmiş olmalıydı. Atların nal seslerini bastıran bir emir duyuldu. Atlar koşuyordu, Gustilev aptallaştı, şemsiyesi sağa sola sallanarak Tverskaya'ya doğru koştu ve at koşturan jandarma bölüğünün orta yerinde buldu kendini. İri bir küheylan göğsüyle doğrudan doğruya onun yüzüne çarptı ve kırılan gözlük camlarının gözlerine dolmasına yol açtı. Darbeyle havada geniş bir yay çizerek kaldırıma düştü. Kafatası kırılmıştı. Dört sıra atlı jandarma ve hafif süvari atının nalları, cesedi çiğneyerek geçti.

O günün tek kurbanı buydu. Öğrenciler jandarmaları ta uzaktan görmüşlerdi ve kolayca çevre evlere sığındılar, evlerde oturanlar seve seve içeri aldı onları.

Gustilev'in kimliği derhal belirlendi. Gazeteye bile haber

verilmeden, devlet hesabına cenazesi kaldırıldı. Hatta sekreter Grigori Vasilyeviç ve Kara Sakal bile ölümünü bir hafta sonra duydular. Uzun süre ortalarda görünmemesi üzerine telaşlanmış, evine gitmişlerdi ondan haber alabilmek için.

Sekreter aralarından erken ayrılan devrimci Gustilev'in ardından bir bildiri yazdı. Gerçekten yaslıydı ve bu acı yasın etkisiyle kaleminden öyle bir kahraman tanımı döküldü ki, kimse bu kahramanın kıkır kıkır gülen, ufak tefek, ürkek ve çekingen muhasebeci olduğunu anlayamadı. «inek ölüsü» hem bedeni hem de ruhuyla bir hakraman olarak anlatılmıştı. Kosuba bu mor renkli mürekkeple rotatifte basılmış bildiriyi görünce hırsla soludu. Sıkıntılı sıkıntılı sordu Graç'a: «Ne yapacağız bununla? Adam bir aziz yapmış onu ve okuyunca, halk ta inanır buna. Hatta dün tekstil fabrikasında onun için bir anma töreni bile yapıldı. Ve doğrudan, onun yaşamını işçi hareketi uğruna feda ettiği söylendi. Tam da Gustilev! Hah... Karşı çıkacak mıyız buna? Bir yanıt bildirisi basacak mıyız?»

Baumann, «dün sen bu anma törenine katıldın mı?» diye sordu.

Kosuba başını eğerek, «hmm, evet, oradaydım» diye yanıtladı. Tuzak kokusu almıştı.

«Gustilev'in gerçekte nasıl olduğuna değindin mi?»

«Tabii ki hayır.»

«Neden tabii ki hayır?»

«Nasıl yapabilirdim? O zaman sanki jandarmaların suçunu azaltmak istermişim gibi bir görünüm çıkardı ortaya. Eğer Gustilev'le ilgili gerçek, yani onun işçi sınıfının bir düşmanı olduğu anlatılacak olsa, o zaman herkes şöyle düşünecektir: 'Tanrı'ya şükürler olsun ki, öldürülmüş.' Bu da olacak şey değil.»

Baumann omuz silkti. «Çok doğru! Sen bir de bildiriden söz ediyorsun. Durumu kendin doğru değerlendirdin oysa!»

Kosuba'nın yüzü asıldı. «Bu doğru... Ama kızdırıyor insanı! Sahtekârlık bu. Ve Menşevikler yararlı çıkıyorlar bu işten.»

«Sahtekârlıkla çok yol alınmaz. Kızma, bırak Gustilev onların indinde aziz sayılsın. Basımevimiz daha önemli şeyler için gerekli bize.»

Gerçekten de basılması gereken yeterince materyal vardı. Savaş uzuyordu, Japonların üstünlüğü apaçık ortadaydı. Fabrika ve üniversiteler giderek daha da huzursuzlanıyordu. Köylerde huzursuzluk belirtileri, bir toprak reformu yapılacağı, toprağın köylülere dağıtılacağı söylentileri yayılıyordu. Lenin her mektupta büyük olayların gelmekte olduğunu ve şimdi parti çalışmasının daha geniş tabana yayılmasının daha da önemli olduğunu belirtiyordu. Kitlelerin ilk ayaklandığı anda iş, işçi hareketini engellemeye çalışanların tümünün sakınmasızca yok edilmesine varmazsa ve ayaklanmanın önderliğinin proletaryanın devrimci öncüsü Bolşeviklerde olması güvence altına alınmazsa, o zaman gelmekte olan isyanın olanağanüstü gücü boşa harcanmış olacaktı. Elbette ki boşa gitmeyecekti yapılanlar — kitlelerin vurduğu hiçbir darbe boşa gitmez, ancak devrimin sonraki aşamada bekleyebileceği başarı elde edilemez.

Merkez Komitesi'nin tutumu durumu daha da karmaşıklaştırıyordu, çünkü yalnızca Menşeviklerle kesin bir birleşme sağlamaya çalışmakla kalmıyor, durumun ciddiyetini anlamadan, onlara tabii de oluyordu. Belki de bunu durumu doğru değerlendirdiği, son derece kritik bulduğu ve bir bölünmeden korktuğu için de yapıyordu.

Nadejda Konstantinovna Krupskaya Lenin'in isteğiyle yazdığı bir mektupta hoş olmayan haberler veriyordu: «Parti yok artık, yalnızca herkese ve her şeye inanan bir yazarlar grubu var.»

Bu gerçekti. Çünkü parti buradaydı, illegaldi ve devrimi örgütlüyordu.

Lenin'in mücadeleyi sakınmasızca sürdürme direktifleri, daha da doğru görünüyor ve kişileri yükümlülük altına sokuyordu.

Bu direktiflere birçok yerde uyulmuyordu.

Kuzey Bürosu'nun her toplantısında, Petersburg, Vilna, Novgorod, Moskova ve Volga'da Lenin'in yerleştirdiği yoldaşlar görüşmek üzere biraraya geldiklerinde, insan bundan emin olabilirdi. Hemen hemen her yerde Menşevik bakış açısı egemendi. «Şu anda varolanlar türünden komplikasyonlar zamanla kendiliğinden, yani hareketin gelişmesiyle çözülürler.»

Bu tavır ciddi bir tehlike anlamına geliyordu. Hatta Kuzey Bürossu'nun toplantılarında bu «sürtüşmeler»in en önemli nedeninin Menşevik önderlerin tavırları değil, Rus insanının uysallığı, toplumsal çalışmanın önemini yeterince kavrayamaması olduğu görüşü savunuluyordu sık sık. Ve bu kavrayışın varolduğu yerde neden, disiplinli davranamama yetersizliğinde aranıyordu.

Böylece menşevikler yurtdışında giderek daha büyük başarılar kazanıyorlardı ve Rusya'da da bazı yerlerde komitelerde çoğunluğu ele geçirmeyi ve «Iskra» - taraftarlarını safdışı bırakmayı başarmışlardı. Hatta Petersburg'ta bile yapabilmişlerdi bunu.

Haziran Konferansı'nda Lengnik sıkılı dişlerinin arasından şu açıklamayı yaptı:

«Kendi mezarımızı kazıyoruz ve «Iskra»nın her yeni sayısı, bu yurtdışı malı vebanın yayınlandığı her yeni ay, bu mezarı derinleştiriyor.»

Menşeviklerden ayrılmaya neden olan Moskova'daki olay, canlılık vericiydi. Ancak Gustilev'in ölümü, Menşeviklere yeni başarılar sağladı. «Bir Kahramanın Anısına» adlı onun ardından çıkarılan bildiri, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi diye imzalanmıştı. Belli ki mücadeleyi sürdürmek istiyorlardı. Bu Bolşevikler için zorlu bir mücadele olacaktı, her şeyden önce de, ellerinde hiç para olmadığından dolayı.

Tüm harcamalar kısıtlanmıştı. Krasnoselskaya'daki eski, büyük, pahalı evden çıkılmış, basımevinin çalışması geçici olarak durdurulmuştu. Kosuba entertip makinasını odasına yerleştirmişti. Graç ve karısı şehrin dışında, Petrovskipark'ta ucuz bir villaya taşınmışlardı. Eğer yeni bulunacak araçlar gizli çalışma ve teknik kurallarına uygun başka bir yer bulma olanağı sağlamazsa, basımevi de buraya kurulacaktı. Parti işçileri ve propagandistleri daha az maaş, artık yalnızca ayda on ruble alıyorlardı ve yolculuk harcamaları da ödenmiyordu, İrina böylece hemen hemen her gün oturduğu Maroseyka'dan Petrovski Park'a ve Butyrki'den Moskova Nehri'nin arkasındaki bölgelere yayan gidip gelmek zorunda kalıyordu. Ders vererek biraz para kazanmasına karşın tramvaya verecek para yoktu.

Zorlu bir zaman yaşanmaktaydı.

Toplantı yapmak ta daha zorlaşmıştı. Hâlâ Arbat'ta, bakteriyologun evinde buluşuyorlardı. Ancak orası giderek daha rahatsız bir hale geliyordu. Doktorun dürüst gözleri hâlâ aynı iyicilliğini koruyordu ama, artık korkuyla ve neredeyse suçlu suçlu bakıyorlardı. Ve konuklarını karşılarken ya da uğurlarken, ne yapacağını bilmez görünüyordu. Lengnik birçok kez buluşma yerini değiştirmek gerektiğinden söz etmişti, çünkü belli ki bu toplantılar bakteriyologun canını sıkıyordu. Ama bu salt niyet olarak kaldı. Ta ki Lengnik günün birinde toplantı odasından aniden çıkmak zorunda kaldığında, besbelli kapıyı dinlemekte olan doktorun karısıyla çarpışıncaya değin. Kadın ilk anda utandı ve geri çekildi. Lengnik her zamanki gibi Almanca, saatin kaç olduğunu sordu kadına. Kadın umulmadık bir öfkeyle bağırmaya başladı:

«Neden Almanca konuşuyorsunuz? Daha şimdi sesinizi duydum. Çok iyi Rusça konuşuyorsunuz. Russunuz siz. Bu komedinin nedeni ne?»

O gün bir daha kesinlikle Marya Pavlovna'nın çatısı altında toplanmamaya kesin karar verdiler. Ama artık çok

geçti. Ertesi gün Baumann sakin bir yoldan villaya doğru giderken, gözetlendiğini tespit etti.

12

İrina, daha yeni fabrikadan dönmüş olan Kosuba çay içmeye hazırlanırken, onun minicik odasına daldı. Nyura üçüncü bir fincan daha koymak istedi ve İrina'yı davet etti: «Çay içersiniz, değil mi?»

Ama İrina dertli dertli başını salladı: «Graç'ın durumu kötü.»

Kosuba ayağa fırladı. «Tutuklanmadı ya?»

«Bu arada tutuklandı sanırım» yanıtını verdi İrina. Pencereden dışarı baktı, dışarda gün batıyordu ve birden korkutucu bir terk edilmişlik duygusu sardı içini. «Genellikle geceleri harekete geçerler ama. Ama her hal-ü kârda bu gece tutuklanacaktır. Bir yığın ajan evini kuşatmış durumda. Hatta polisler bile var gözetleyenler arasında. Sebze bahçesinden geçtim, orada da ağaçların arkasına saklanmış oturuyorlar. Beni neden bıraktıklarını ben de bilmiyorum. Benimkisi sıra dayağından geçmekti!»

«Graç daha ne bekliyor o halde?»

«Ondan geldim ya buraya. Kendi elbiseleriyle oradan geçmesi olanaksız. Bana biraz kendi elbiselerinizden verin, bir kazak ya da yelek, herhangi bir şey. Oraya götürürüm bir türlü. İşçi kılığında evden çıkarsa tanımazlar onu belli de.»

«Benim eşyalarımdan mı?» — Kosuba ve Nyura birbirlerine baktılar. «Bilmem ki... Neyim varsa sırtımda zaten...»

Nyura'nın kafasına yatmamıştı, «ayrıca anlamı da yok bunun» dedi. «Graç böyle bir şey giyebilir mi? Şu pantolonuna bir bak, yama yama üstüne...»

İrina sözlerini kesti onların, «uzun uzun düşünecek zamanımız yok. Villada bir de askerler için hazırlanan 1500 tane bildiri var. Daha dün geldiler Petersburg'taki basımevinden.»

Kosuba korkuyla bağırdı. «Yakmıyacaklar mı onları?»

İrina başını sallayarak, «Graç muhafaza etmek istiyor» dedi. «Onları ev aranması sırasında bulunmayacak biçimde saklayabileceğini sanıyor. 1500 bildiriyi yok etmek, yok yok, izin vermez o buna.»

«Ya tam da askerler için yazılan bildirileri bulurlarsa? başına gelecek var demektir!»

İrina gururla yanıt verdi: Fark etmez onun için. Zaten çetelesi kabarık onun... Ama her hal-ü kârda kaçmayı denemesi gerek... Elbiseler, elbiseleri ver buraya! Senin yoksa, belki bir arkadaşından ödünç alabilirsin.»

«Sanki iki pantolonu olan bir işçi bulmak kolaymış gibi! Biz sanki bakan mıyız bu kadar lüks içinde yaşayacak?»

Düşündü taşındı, masada duran eski püskü kasketini aldı. «Hadi gidelim.»

«Ya elbiseler?»

Kosuba ceketini okşadı. «Üzerimde. Ben Graç kılığına gireceğim orada.»

Nyura, «Graç kılığına mı?» diye haykırdı. «Aklını mı kaçırdın, ihtiyar? Deliğe tıkarlar sonra seni.»

«Benim gibi birini deliğe tıkıp ta ne yapacaklar?» yanıtını verdi Kosuba, neşeli ve tasasız konuşmaya çalışıyordu ve kapıya yürüdü. «Hızlı koşabilir, ellerinden kurtulurum. Başaramazsam — neyi kanıtlayabilirler benim hakkımda?»

Kapı tokmağına el attı, durdu sonra. «Dur bakalım! Entertip makinası ne olacak bir aksilik olursa?.. Makina önemli...»

Hepsi birden duvara dayalı yıpranmış divana diktiler gözlerini. Kosuba minderi kaldırdı. Paslı yaylar iyice gıcırdadı.

Minderin altında bir demir çerçeve, harflerle dolu keten torbalar, el yapımı karton kutular, gönye ve silindir vardı.

«Yaa... tam da yarın bunlarla çalışmaya başlamak istiyorduk.»

«Bırak şimdi, artık yapılacak bir şey yok.» İrina acele ediyordu. «Bu tabii ki çok önemli ama, en kötü durumda, kendimize yeni bir entertip makinası satın alırız. Ama Graç'ın yeri doldurulamaz.»

Kosuba gözlerini yumdu. «Benim Nyura'mın da.»

İrina anladı. «Nyura derhal evi terketmeli. Eğer makina ele geçirilirse, hiç değilse tutuklayacak kimse bulamasınlar. İnsan tutuklanmadı mı o kadar kötü değildir. Ama çabuk. Nyura, anladın mı beni? Hemen gitmelisin buradan.»

Ama Nyura ellerini göğsünün altında kavuşturmuş, inatla dikilip duruyordu. «Daha neler? Gece vakti nereye gideyim? Ne olabilir ki burada? Belki de yararım bile dokunur.»

Kosuba, «Doğru!» dedi. Sevgiyle karısının başını okşadı. «O entertip makinasını saklayacak, sen bundan sorumlusun, duydun mu ihtiyar?»

«Evet, ben onu saklayacağım.» Nyura sakin sakin bu yanıtı verdikten sonra dudaklarını daha sıkı bastırdı birbirine.

«Oldu... Çinli mandarinlerin* sıradan halkı nasıl darağacına götürdüklerini biliyorsun, değil mi?»

Nyura kıkır kıkır güldü, «nereden bileyim» ve elini ağzına tuttu.

«Entertip makinasını kurtarmazsan öğrenirsin! O zaman ben mandarin olurum» dedi Kosuba gülerek.

İrina öfkesi tepesinde, bağırdı, dayanamamıştı: «Kosuba! Her dakikanın değeri var, sense burada durmuş saçma sapan konuşuyorsun!»

Kosuba yumuşak, «her şeyi anlayışla yapmak gerek sevgili kızım» yanıtını verdi ve cebinden bazı kâğıtlar çıkardı.

---

* Eskiden Avrupalıların Çin devlet görevlilerine verdikleri ad.

«Neredeyse aceleden unutuyordum. Nyura, sakla bunları bana. Yabancı hiç kimse görmemeli bunları ve sen yok olmasınlar diye göz kulak olacaksın, tamam mı?»

Kâğıtları verdi, aceleyle, beceriksizce alnından öptü. Ciddi ve kısaca, «karanlık basana değin bekle» dedi. «Gece olana kadar gelmezsem, her şeyi Timofeyeviç'e taşırsın. Tanıyorsun onu, değil mi? Çerçeve ağır gelir sana, onu burada bırak. Geri kalanları oraya götür.»

Tekrar yüzünü okşadı kadının ve İrina'nın arkasından çıktı.

Nyura kapıyı kapadı ve bir an sessiz, durdu, düşündü. Hâlâ elinde tuttuğu kâğıtları düzeltti, sobaya koymaya kalktı, kapağı açtı, istenen elini tekrar geri çekti. Bakışları odada dolaştı. Sonra bir yastık aldı, dikişini biraz söktü ve kâğıtları içine tıktı. Bir şey belli olmuyordu. Yerine koydu, kapkacağı ve semaveri topladı. Sonra tekrar durdu, düşündü, bir mürekkep şişesi çıkardı, bir tabaka kâğıt aldı ve yavaş yavaş özenle yazmaya koyuldu.

Karanlık bastırdı. Nyura lambayı yaktı ve yazmaya devam etti. Yavaş yavaş harfleri çiziyordu. Kapı çalındı Nyura çevresine bakındı, bakışları sert ve kararlıydı. Kapı tehditle, düşmanca dövülüyordu. Bir an bekledi. Kapı yumruklanmaya başlamıştı.

Nyura «kim o» diye seslendi, tiz sesi gürültüyü bastırdı. «Bu ne gürültü?»

«Aç! Sağır mısın» diye bağırdı bas bir ses.

Nyura, «sen sağırsın herhalde» diye seslendi. «Duyuyorum. Sarhoş istemem burada. Şimdi kapıcıyı çağırırım, o da siz baldırı çıplakları polise verir.»

Bir ses, «kapıcı da polis de burada» diye yanıtladı, başka biri yüksek sesle dalkavukça güldü. «Çar'ın emriyle aç kapıyı bakalım.»

Nyura sahte bir korkuyla, «aman Tanrım» diye cırtlak cırtlak bağırdı ve sürgüyü itti.

Koltuğunun altında bir dosyayla polis müdürünün yardımcısı, polis komiseri, iki polis memuru ve kapıcı eşikten atladılar. «Nikanor Porfiryev burada mı oturuyor?»

Nyura gözlerini yere dikti. Polis müdürü çok küstah bakıyordu çünkü. «Evet.»

Şişman, kel kafalı polis müdürü kasketini çıkardı ve alnındaki terleri sildi. «Ne kötü yerde oturuyorsunuz! Hemen göğün altında. İnsan yukarı varana kadar ter içinde kalıyor. Balona binip uçmak lâzım size gelmek için. Sen Porfiryev'in karısı mısın?»

Nyura korkuyla sarsıldı. Porfiryev adıyla mı kayıtlıydılar? Öyle sık kimlik değiştirmişlerdi ki, adını bilmiyordu artık. Ne olur ne olmaz diye sustu, polis müdürü de cevap bekler gibi görünmüyordu. Cilâlı çizmesinin ucuyla yatağa vurdu.

«Nerede o?»

«Şeytan bilir nerelerde sürttüğünü.» Nyura kaygısızca yanıtladı. «Öyle korkunç içer ki.»

«İçer mi?» Polis müdürü tasalı bir suratla duvara yaslanmış duran kapıcıya baktı, şaşırmıştı. Kapıcı Nyura'yı süzdü, sonra döşemeye dikti gözlerini, kafasının arkasını kaşıdı ve kısık sesiyle boğuk boğuk konuştu: «İçer gibi görünüyor... içiyordur herhalde.»

Polis müdürü kuşkulu, «adamları karıştırmışa benzersin» dedi. «Siyasiler içki içmez. Şimdiye kadar hiç sarhoş olmuş siyasi görmedim. İçiyorsa, o zaman sosyal-demokrat değil demektir.»

«Sosyal değil mi? Tabii ki sosyal o» diye lâfa karıştı Nyura. «Akşamları iyice kafayı çekti mi bu şeytan tohumu, iyice sosyal olur, evet, evet, bu lâf tam ona uygun, sosyal olur.»

Polis müdürü sözünü kesti onun. «Sus diyorum sana aptal, yüksek eğitim görmüş kültürlü kişilerin kullandıkları terimleri kavrayamazsın sen, kes sesini...» Zorla soluk alıyordu. Nyura üzgün bir yüzle ona baktı ve divanı işaret etti.

«Lütfen oturun müdür bey» dedi adamın haline çok acımış gibi ve eğildi önünde. «Yazık değil mi size. Alnınızdan terler dere gibi akıyor, sanki buz parçaları erirmiş gibi.»

Polis müdürü tehditkâr, «hadi hadi» dedi ama, divana bir göz atmayı da ihmal etmedi. «Evet, evet, yorgunum tabii... İki gecedir gözüme uyku girmedi, hepsi de bu herifin yüzünden...» Dosyayı açtı, içinden bir yığın yazılı emir çıkardı. «Bir haftada yetiştiremiyor insan bunları. Evet, oturayım bari.»

Tüm ağırlığıyla çöktü divana. Ağır bedeninin yüküyle gıcırdadı yaylar. Nyura yavaşça az önce bir polisin aradığı yastığı aldı yataktan, güçlü elleriyle vurarak kabarttı ve divana fırlattı. «Uzanın azıcık, müdür bey. Adamlarınız arasın bu arada.»

Polis müdürü homurdandı. «Gerçekten iyi ilgileniyorsunuz benimle. İyi bir ev hanımı olmalısınız. Yatayım mı gerçekten?» Gerindi, uzandı. Altındaki yaylar gıcırdadı. «Ne güzel yumuşacık.» Ceketinin önünü açtı. Yağlı vücudu kat kat yayıldı divana. Polis müdürü mutlu, içini çekti. «Oh ne güzel!»

Bir süre sonra komiser yanına yaklaştı, esas duruşa geçti. Müdür baktı. «Ne istiyorsun?»

«İşimiz bitti ekselânsları.»

Polis müdürü gözlerini yumdu. Kalkmayı hiç canı istemiyordu. «Aramaya devam edin.»

Polis omuzlarını silkti. «Bir şey yok ki, her yeri iyice aradık. Yoksullar, her şey çok basit, hemen hiç eşyaları yok.»

Polis müdürü göbeğini şişirdi, gözlerini sıkı sıkı yumdu. «Aramaya devam edin dedim!»

Komiser esas duruşta geri döndü. Polisler ve kapıcı, hiç kıpırdamadan kapının önünde dikilip duruyorlardı. Komiser de azıcık onlara katıldı. Sonra tekrar esas duruşa geçti, tekmil verdi: «İşim bitti, ekselâns cenapları!»

Polis müdürü göbeğini kaşıdı. Kapalı gözlerle «aramaya devam» dedi.

«Daha nereyi aramamız gerektiğini gerçekten de bilemiyorum ekselâns cenapları.»

Gözler açıldı, öfke kıvılcımları çaktı. «Sobaya baktın mı?»

Soba polis müdürünün arkasındaydı. Polisin biri aceleyle, ama dinlenen adamı rahatsız etmemek için yavaşça soba kapağını açtı ve elini içeri soktu. Nyura hoşnutlukla güldü. Polis is bulaşmış elini çıkardı dışarı, küfretti ve polis müdürüne yaklaştı: «Soba boş.»

Polis müdürü: «Bir yerlerde bir şey olmalı» dedi. «Burada bir şikâyet var.»

Komiser umutsuzca bir hareket yaptı. «Nerede? Örümcek ağlarına varana kadar her yana baktık, döşemeyi bile kontrol ettik, tek bu yazıyı bulabildik.»

«Yazı mı?» Müdür gözlerini açtı. «Söyledim size. Ver buraya.»

Komiser bir dosya kâğıdı uzattı ona. Nyura utanarak elleriyle yüzünü kapattı ve: «Bunu... ben yazmıştım» dedi.

«Sen ha?» — Müdür biraz doğruldu, dirseklerine yaslandı, hoşnutlukla kıkır kıkır güldü «O zaman seni götürmemiz gerek. Hele bir okuyalım da!»

Kâğıdı burnunun ucuna tuttu. Lamba odanın başka bir köşesindeydi, harfler o kadar belirgin ve öyle kocaman, öyle aralıklı yazılmış olmasa, hiçbir şey okuyamayacaktı. Müdür yavaş yavaş heceledi:

«Ruhumun selâmeti için...»

Nyura, «akrabalarım cehennemde çok eziyet çekmesinler diye, papazın onların ruhunun selâmetine dua okuması gerek te...» diye sözünü kesti Müdür'ün.

Polis müdürü inatçı bir tavırla, «sen anlatmasan da biliyorum, çünkü vaftizliyim» diye azarladı onu ve okumasını sürdürdü.

«'Uşakların ruhunun selâmeti için'... Neden burada 'Tanrı'nın' yok? Kimin uşakları bunlar? Genellikle 'Tanrı'nın' yazılır buraya.»

«Elbette Tanrı'nın. Başka kimin olacak? Bu yüzden yazmadım ya» yanıtını verirken Nyura'nın sesi tıkanıyordu. «Tanrı'nın zor bir kelime, nasıl yazıldığını bilmiyordum. Hem herkesin bildiği şeyi neden yazmalı?»

«... uşakları: Nikolay, Aleksandra, Marya, Olga, Tatyana, Marya, Anastasya, Aleksey.» (*)

Biraz ilerisini okuduğunda, polis müdürünün gözleri yerinden fırladı: «Ve onların tüm akrabaları...»

Divanın hâlâ sağlam kalabilmiş birkaç yayı inledi. Polis müdürü kalkıp oturmuştu. «Ne bu böyle? Sanki hepsi ölmüş de tabuta girmiş gibi tüm Çar ailesini saymışsın.»

Polisler merakla itişerek şeflerinin çevresinde toplandılar. Kapıcı da yaklaşmıştı. Nyura ellerini ovuşturuyordu.

«Aman Tanrım neler de geliyor aklınıza!.. Tanrı'nın kutsal anası, bu ne biçim günah?.. Hangi hainin aklına gelir bu?»

«Aklına gelmek mi?» diye gürleyen polis müdürü inleyerek doğruldu. «Bunlar senin akrabaların ha? Ne de güzel bir prenses! Çarla akraba.: Fazla kafa patlatmaya gerek yok, her şey ortada: 'Nikolay Çar, Aleksandra - Çariça, Marya - annesi, Olga ve diğerleri - kızları ve Aleksey Çareviç (Küçük Çar anlamında - Çarın oğlu — Ç.N.)... Hiç utanma yok mu sende? Daha yeni doğdu, kalkmış ölü birinin ardından yapıldığı gibi, ruhunun selameti için dua ediyorsun.»

Nyura da ona bağırmaya başladı: «Neden beni böyle suçluyorsunuz, ruhunun selâmeti için... Yaşayan birisi için insan bunu nasıl söyleyebilir?»

(*) Çar, Çariçe, çocukları ve Çar'ın annesinin isimleri.

«Tabii ki yaşıyorlar, öyle değil mi?» diye böğürdü polis müdürü. «Ölü olsalar, ruhlarının selâmeti için dua etmeyecektin demek. Çarsız yaşamak istiyorsun ha!.. Bilmiş ol, adamı hapse tıkarlar bu yüzden. Çar'ı katletmeye eştir bu.»

Tehditle kaldırdı parmağını. Nyura hıçkırarak ağlamaya başladı. Yaşlarla kaplı yüzüyle orada öylece dikilip duruyor, öyle haykıra haykıra ağlıyordu ki, herkesin tüyleri diken diken oluyordu. «İşte ruhuna böyle günah yüklerler insanın... Ben bilgisizlikten... doğru yazmayı bilmediğim için, yanlış yazdığım için... U-u-u-hhuu.»

«Tanrı aşkına, kes ağlamayı. Ben... ben şaka yaptım.»

Polis müdürü kâğıdı uzattı ona: «İlk cümlenin üzerini çiz ve şöyle yaz: 'Sağlıklı yaşamaları için...'»

Nyura ağlamasını kesti. Kocaman açtığı yaş dolu gözlerini polis müdürüne dikti, ağzı yarı açıktı: «Tanrım, bunu yazamam ki. Sağlıklı yaşamaları için mi?.. Çoktan öldü onlar.»

Polis müdürü dizlerine vurdu: «Tanrım, ne karı. Tımarhanelik eder bu insanı.»

Divanın üzerinde duran dosyayı alarak, resmi tonda devam etti:

«Aslında tutanak tutmak gerekirdi. Ama hiçbir şey bulamadığınız için, Tanrı adına, özgür kaldığınıza sevinin. Daha bilgi toplayacağız hakkınızda.»

Odayı terk etti. Polisler de ardından.

Nyura sürgüyü çekti, gözlerini sildi. Ve ağır adımların çıkardığı sesler merdivende uzaklaşırken, yüksek sesle: «İnsan yerine sıçan yakalayabilir onlar ancak» dedi.

Sonra yastığın kılıfını çıkardı, iğrenerek fırlatıp attı bir köşeye ve içini çekti: «Bizim Mandarin'in yeniden kimlik değiştirmesi gerekecek.»

13

Jandarma süvari subayı Graç'ın çalışma masasının başında oturuyor, dar binici pantolonu içindeki bacaklarını uzatmış, büyük büyük harflerle, aceleyle bir rapor yazıyordu. Odada her şey birbirine girmişti, ev didik didik aranmıştı. Hatta döşemeyi bile açmışlardı. Sökülmüş döşeme tahtalarının aralıklarından alttaki tozlu taban, sıçanların cirit attığı bölüm görünüyordu. Baumann ve Nadya kenarda, deşilmiş kılıfından at kılları fışkıran bir kanepede oturuyorlardı. Graç ellerini boş ceplerine sokmuştu, Nadya yorgun ve anlamsız bakışlarla, kalan son döşeme tahtalarını beceriksizce sökmeye çalışan jandarmaları seyrediyordu. Masanın altı da üstü de broşür ve bildiri yığınlarıyla doluydu. Evin aranması sona ermişti.

«Adı geçen Nadejda Konstantinovna Kusmina'ya ait evdeki arama sırasında» diye yazdı süvari subayı, «büyük miktarda sosyal-demokrat yazın, el yazması, bildiri taslakları, besbelli devrimci bildiri ve broşürlerde yayınlanmak üzere hazırlanmış makale ve notlar bulunmuştur. Devrimci yazından şu yayınlar ele geçirilmiştir...»

Süvari subayı jandarmalara döndü: «Kaç tane hepsi?»

«'Tüm Yedeklere' binbeşyüz yirmi yedi kopya, yüzyetmişbir adet ciltlenmemiş 'İşçilere' kopyası ve kırkyedi adet 'Leon Goldmann'ın Konuşması' broşürü».

«Goldmann? Kim bu Goldmann?» Süvari subayı Baumann'a soruyordu.

Baumann gülümsedi.

«İkinci Kongre'nin direktifleri uyarınca Sosyal-Demokratlar hiçbir konuda bilgi vermezler, ilgili kişiler Goldmann'da olduğu gibi tarihi şahsiyetler olsalar bile geçerlidir bu.»

Jandarma soğuk soğuk, «beni aydınlattığınız için çok teşekkürler» dedi. «Devam, Varfolomeyev.»

«'Tarih Dersi' broşürünün otuz dört kopyası, buralı Sosyal-Demokrat Komite raporunun yirmi iki kopyası, 'Iskra'nın elli üçüncü sayısının beş kopyası, aynı gazetenin elli dördüncü sayısından on üç kopya ve Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi İkinci Olağanüstü Kongresi üzerine ciltlenmemiş dokuz adet bildiri.»

Polis memuru başını kaldırdı ve özellikle vurgulayarak, «bir çok belgede RSDİP Merkez Komitesi damgası var komutanım» dedi.

Süvari subayı, «iyi» yanıtını verdi, baş salladı. Eh, demek ki bu kez fazla uğraşmaya gerek kalmayacak. Kaderiniz belli, Bay Baumann.»

Verandaya açılan cam kapı gıcırtıyla açıldı ve bir jandarma girdi içeriye. «Arabalar geldi.»

Süvari subayı, «kapalı mı arabalar?» diye öğrenmek istedi.

Jandarma şaşırarak, «başüstüne diye yanıtladı. Bir tutuklu başka nasıl nakledilebilirdi?

Subay doğruldu, selâm verdi. «İzninizle, Bayan Kusmina...»

Sonra assubaylardan birine döndü: «Onu sen götüreceksin, Saharov.»

«Tanganskaya'ya mı?»

Subay alnını ovuşturdu. Tutuklunun yanında hapishanenin adı belirtilmemeliydi. Saharov'a da ne oluyordu? Eski, deneyimli bir polisti ve şimdi böyle açık veriyordu.

Baumann ve Nadya ayağa kalktılar. Burada, jandarmaların önünde vedalaşmalı mıydılar? Kucaklaşmalı mıydılar? Hayır! Ayrıca Nadya resmen onun ev sahibesiydi ve o da yalnızca yabancı bir kiracı.

Sekiz çift düşman göz dikiliydi üzerlerine.

Böyle durumlarda insan genellikle şöyle düşünür: «Belki de bu son! Belki de bir daha göremeyeceğiz birbirimizi!»

Ama Baumann'la Nadya böyle düşünmüyorlardı. Susarak el sıkıştılar ve bu el sıkışı, hiç ayrılmayacaklarına yemin etmeye benziyordu.

Veranda kapısının cam kanatları ve jandarmaların mahmuzları yeniden şıkırdadılar. Süvari subayı bıyığını sıvazladı ve Baumann'ın her iki yanında, neredeyse onun üzerine atılacakmış gibi duran kırmızı kolluklu iki çam yarması jandarmayı inceledi.

Boğuk bir sesle, «kelepçe» emrini verdi subay.

Çelik bağlantılar şıngırdadı. Baumann zinciri sarstı... «Subay Bey...»

Süvari subayı, çok abartılı bir nezaketle, «affedersiniz» diye lâfa atıldı. «Bunun yasaya aykırı olduğunu biliyorum, ancak devlet güvenliğinin kendi yasaları vardır, Bay Baumann. Hapishaneye varır varmaz kelepçeleriniz derhal çıkarılacak, fakat yolda kelepçe takılmasında ısrar ediyorum. Şimdiye değin kaç kez kaçtınız Bay Baumann?»

Bir işaret verdi. Jandarmalar kapıya yürüdüler. Baumann ikisinin arasında, kasten, sanki kendisini zorla sürüklermiş gibi, ağır gidiyordu. Daha yeni kar beyazı, zarif eldivenlerini çıkarmış olan süvari subayının emirlerini sonuna değin duyabilmek için, kapı ağzında durdu.

«Caddedeki jandarmalar burada, evde gizlenecekler. Ek binadaki ve buradaki ışık açık kalacak. Nöbetçiler bahçede, çardakta ve sebze bahçesinde bekleyecekler. İkişer ikişer nöbet tutacaklar orlarda ve yerlerinden ayrılmayacaklar. Yiyecek. içeceği yarın sabah erkenden göndereceğim, çünkü günlerce burada kalmamız gerek. Hizmetçiler görünür görünmez —burada listesi var— derhal tutuklanacak ve idareye sevk edilecekler. Önlükleri çıkarılınca altından neler çıkacak, görürüz.»

14

Kosuba, Baumann'ın evinin önündeki dörtyol ağzında durdu ve öfkeyle sordu İrina'ya: «Nerede gözetleyenler? Sokakta kimse görünmüyor... Geç mi kaldık dersin?.. Durum kötü gibi.»

Sokakta gerçekten de kimse yoktu. İrina ve Kosuba iki yabancı gibi ard arda yürüyorlardı. İrina aceleyle fısıldadı: «Ben buradan ayrılırken, yoldan geçilmiyordu. Burada, büfede bekle, bir limonata iç... Önce ben gidip olup biteni anlamak istiyorum.»

«Yararı yok bunun. Onun giyeceği elbiseler benim üzerimde. Yolun ortasında mı soyunayım istiyorsun? Ve de sen oraya götüreceksin, öyle mi? Sen git iç limonatayı, ben bir koşu gideyim.»

İrina kızgın, «Sana söylediklerimi dinle bir kez» yanıtını verdi. «Graç tutuklandıysa, onun yerine geçebilecek tek kişi sensin. Benim yerimi dolduracak yüzlercesi var; her gün doldurulabilir benim yerim.» Kosuba'nın kendisini tutmak isteyen elinden beceriyle sıyrıldı, büfenin önünden geçerek bomboş caddenin karanlığına daldı.

Asırlık ağaçların altında birkaç adım attı, sonra oracıktaki bir sıraya, gömleği Ukrayna nakışlarıyla bezeli, kıllı elleriyle melankolik, bir gitarın tellerine dokunan bir adamın yanına oturdu. Adam onu görünce sevinç ve heyecanla gülümsedi, apak dişleri parıldadı karanlıkta ve parmakları tellere dokundu, yumuşak, özlem dolu notalar döküldü karanlığa. — Dört kapalı araba geçti. Bu biçimde tutukluları taşırlar. İrina dehşetle baktı arabaların arkasından.

Adam bıyığını sıvazladı ve bir şeyler söyledi, ama İrina adamın dediklerini anlamadı. İrina kalktı.

«Bağışlayın, kendimi kötü hissetmiş ve oturmuştum. Şimdi gitmem gerek.»

Adam, «neden?» diye ayağa fırladı. «Size eşlik edebilir miyim?»

«Hayır.» Gerçekten de bir an üzerine çöken fenalığı yenmeye çalışıyordu. «Benim... kocam bekliyor beni.»

«Kocanız mı? Adam tekrar yerine oturdu ve canı sıkılmış, arkasını döndü. Caddenin karşı yönünde yola devam etti İrina. Tutuklanmış, kesin tutuklamışlar onu. Bu dört arabadan birindeydi, bu düşünceler çekiç gibi beynine iniyordu.

Villanın pencerelerinde ışık vardı. Küçük ek binada ve Graç'ın odasında ışık yanıyordu. Pencere camının ardında, tahtadan yapılma, elinde kılıç tutan fındık kıracağını gördü, çok korkutucu görünüyordu, odanın aydınlık görünümünün önünde koyu rengiyle göze çarpıyordu.

İrina gözlerini yumdu, yoluna devam etti.

Fındık kıracağı, tehlike işareti, pencere pervazında duruyordu, eve girilmemesi gerektiğini belirten işaretti bu.

Zavallı, sevgili dostlar, onu oraya koyacak zaman buldular demek! Artık şimdi jandarmalar bütün hafta beklesinlerdi orada, kimse düşmezdi tuzağa. Çünkü Baumann'ın adresini bilen herkes, pencerede duran fındık kıracağının ne anlama geldiğini biliyordu. Graç'ın çok seydiği, kendisini Kiev'de, kaçtığı sırada koruduğunu ve polisin burnunun dibinde oturduğu halde, bulamadıklarını anlattığı fındık kıracağıydı bu.

İrina caddenin ilerisine doğru yürüdü ve tekrar geri döndü. Sırada oturan adam sırılsıklam duygusal, özlem dolu bir şarkı çalıyordu, Kosuba büfenin önünde duruyor ve yavaş yavaş kvası içmeye çalışıyor, ama yudumlar boğazına diziliyordu. İrina'yı görür görmez hemen parayı ödedi ve az önce hiçbir şey belli etmeden yanından geçen kıza yetişti. Sakin ve metin, «firavunlar götürdüler onu, gördüm» diye fısıldadı.

İrina da fısıldayarak, «ben de» yanıtını verdi. «Ve fındık

kıracağı pencere pervazındaydı. Demek tutukladılar onu. Ne yapacağız şimdi Graç'sız?»

Kosuba düşünceli, «zor olacak» dedi. «Çok zor. Ama dayanmak zorundayız.»

15

Bu kez hapishane eşiğini aşarken değişik duygularla doluydu Baumann. Yüreğinde büyük bir ağırlık vardı. Önceden çevresinde böyle yoğun bir karanlık olabileceğini hiç düşünmemişti. Öyle bir karanlıktı ki bu, onu çepeçevre kuşatıyor ve daima ona egemen olan sevinç duygusunu yutarmış gibi görünüyordu.

Neden?

Belki de önünde zorlu günler olduğu için, yaşamının nedeni olan çalışmadan koparılıp alınmışlık kendisine korkunç geldiği için ve büroda, dün gece polisin on beş Lenin yandaşını yakalandığını anlatan şişinmeleri dinlediği için. Eğer durum buysa —ki böyleydi kesin— o zaman çalışma yeniden kösteklenmiş ve Menşeviklerin faaliyeti için geniş bir alan açılmış olacaktı. Sırf bir adım daha atsalar, legal olacaklardı. O zaman hükümet peşlerini izlemeyecekti artık, çünkü daha şimdiden onları kazanmanın kolay olduğunu ve kendisine zarardan çok yarar getirdiklerini kavramıştı. Devrimi arkadan bıçaklayacaklar ve tarihte sık sık görüldüğü gibi, proletaryanın verdiği kanı kurbanların kendilerine açtığı yoldan geçerek, yeni bir burjuva düzeni kuracaklardı. Ve o da bu arada hapishane parmaklıkları arkasında yok olup gidecekti.

Bu kez düştüğü hapishane çok sıkıydı, Kiev, Voronej, Ufadakilere, ya da bütün geçen yıllar boyunca tanıdığı sürgün yerlerindekilere benzemiyordu. Burada, bu hapishaneden kaç-

manın olanaksızlığı derhal görülüyordu. Belki de bunu anlamış olmaktı onu alabildiğine üzen.

Ama hayır. Bu kara düşüncelerin başına üşüşmesinin bir tek nedeni vardı, o da üzgün oluşu. Bu taş mezardan niye kaçılmasın?

Sonsuz koridorlar, nöbetçiler, kelepçelerin şakırdayan madeni... Nereye götürüyorlardı onu? «Özel hücre»ye mi? Bu adı onu kalın hapishane defterine kaydederlerken duymuş ve onu getiren jandarmalarla konuşurken, Baumann için almayı düşündüğü önlemleri anlatması sırasında nöbetçi jandarma subayının aşağılık sırıtmasından anlamıştı.

«Onu hoşnut edeceğiz, buna güvenebilirsiniz!» Nöbetçi daha uzun bir süre onu getiren süvari subayıyla fısıldaştı. Şişko, tıraşlı yanakları kirli yakasının üzerinde titriyor ve kendinden hoşnut, sırıtıyordu.

Süvari subayı, «iyi bir hücreymiş» diye ağzı kulaklarında yanıtladı.

«Hoşnut etmek mi?» Kim ve kimi? Belli ki onu büyük bir alçaklık bekliyordu. Zindan olmasın? Hayır, bu çok alışılmış bir şeydi. Öyle olsa saklamazlar ve gülüşmezlerdi. Kötü bir şey olmalıydı.

Pantolon askılarını arama sırasında almışlardı. Baumann şaşırdı, diğer hapishanelerde almazlardı. Önceleri mendillerini de bırakıyorlardı.

«Neden?»

Nöbetçinin yüzünde yaptığından hoşnut bir gülüş dolaştı. «Kendinizi asmayasınız diye.»

Gene bir koridor! Baumann'ı götüren gardiyan, onu bir diğerine devretti. Fısıldaştılar ve Baumann öbür gardiyanın nasıl şaşırarak kaşlarını kaldırdığını fark etti. «Kırk üç numaraya mı?»

Baumann'ın yanındaki onayladı ve yüzünde, Baumann'ın daha önce nöbetçi subayında gördüğü hain ve aşağılık gülüş belirdi.

«Öyle mi?.. Harika!»

Gardiyan anahtar demetini kurcaladı, bir anahtar ayırdı ve daha ilerde, diğerlerinden ayrı duran bir kapıya yöneldi. Kilidi açtı, Baumann yüksek tavanda ölgün ölgün yanan bir elektrik ampulünün ışığında dar, gri yağlı boyayla boyanmış bir hücre, ziftlenmiş bir taban, masa ve tabure ve bir kerevet gördü, üzerinde boğaza değin çekilmiş bir örtünün altından bir çift koyu koyu parlayan göz bakıyordu kendisine

16

Baumann bir adım geri çekildi. Ama gardiyan yolunu kapadı.

«Yarın ikinci bir kerevet getiririm. Bu gece böyle idare et.»

Baumann kollarını uzatınca, hücrenin her iki duvarına da dokundu. Çok dardı, bir noktadan dört duvarı da elleyebiliyordu. «İkinci bir kerevet mi? Burada zaten hareket edemez insan.»

Gardiyan ona hiç bakmadan, «olur olur, merak etme» yanıtını verdi, parmakları huzursuzca, şıngırdayan anahtar demetini okşadı. «Gündüz kaldırırız kerevetleri.»

«Ya gündüz yatmak istersem?»

Gardiyan başını salladı. «Gündüz yatmak yasak. Kerevetler gündüz zaten kaldırılır. Kurallarımızı sıkı sıkıya uygularız.» Geri çekildi, arkasından kapı kapandı, kilit yüksek sesle yerine oturdu. Kerevette yatan adam örtüyü itekledi, kirli, eski pantolonun sardığı bacaklarını aşağı sarkıttı ve oturdu. Ağır, korkunç bir koku, Baumann'ın midesini alt üst etti.

Adam tırnakları hayvan pençelerine benzeyen dev gibi iri, kıllı elini uzattı ve gururla kendini tanıttı:

«Blanşi.»

Baumann ünlü Fransız devrimcisinin adını duyunca, ister istemez yüzünü buruşturdu. Bazı illegal savaşçıların, en çok ta sosyal-devrimcilerin pek sevdikleri, kendine ünlü devrimcilerin adını takma alışkanlığını sevmezdi ve bir devrimciye yakışmayan küstahlık, övünme hastalığı, aynı zamanda da o kişinin kendi kazanımlarıyla iyi bir isim yapma beceriksizliği olarak görürdü.

İsim seçimi kişinin karakterini ortaya koyar. Büyük bir devrimci sadedir. Bu yüzden kendisine de basit bir isim seçer, örneğin Vladimir İlyiç'in Lenin adını seçmesi gibi. Bu isimden daha sade ne olabilir? Ve gene de bugün tüm dünya tanıyor onu.

Adam pisliği, bakımsız bedeni ve elbiselerinin saçtığı leş kokusu, karmakarışık, taranmamış saçlarıyla hemen kötü bir etki yaptı onun üzerinde. Adını söylediğinde, daha da sevimsizleşmişti, ama Graç mapusluğu paylaşmak zorunda olduğu yoldaşı yok yere üzmek istemiyordu ve adamdan hoşlanmayışını alay maskesi ardına gizlemeye çalıştı.

«Ne şans! Şimdiye kadar Marat, Napolyon, Jaures, Brutus, Lasalle, Ddysseus, Ajax ve Alyoşa Popoviç'le tanıştım.»

«Blanşi» bu moruğun her şeysi gibi kocamanlığıyla insanı hayrete düşüren ağzını açtı ve Baumann derin yara izleriyle kaplı dudakların ardında dişsiş bir damak gördü.

İhtiyar, «siz kimsiniz?» diye sordu.

Baumann gülerek, «kimliğime bakılırsa, adım Sidorov.» «Ne yüzden tutuklandınız?»

İhtiyar Baumann'ı kuşkuyla süzdü. «Söyledim size, Blanşi'yim ben.»

«Siz kimsiniz?» Baumann çok ciddiydi. «Ben sizi tanımıyorum.»

İhtiyar adam dehşet içinde, «beni tanımıyor musunuz?»

diye sordu. «Ünlü komünisti, Fransız Devrimci Partisi'nin önderini tanımıyor musunuz? Büyük dostlarım Marks ve Engels böyle adlandırmışlardı beni. Ve siz beni tanımıyorsunuz, öyle mi? O zaman size kendimden söz etmeliyim. 1805 yılında doğdum...»

Adam deli olmalıydı.

«1827'de Paris'teki sokak savaşlarında üç kez yaralandım — yaralarımın yerleri hâlâ bellidir...»

Gömleğini çıkardı, Baumann irkildi. Tüm vücudu izlerle kaplıydı. Kırbaç izlerinin arasında beyaz dümdüz üç kılıç yarası göze çarpıyordu.

«1830 yılında barikatlarda çarpıştım ve 1839'da ayaklanma çağrısı yaptım. Böylece yıllar boyu yığınla ihanet yaşandı, sonunda 1848'de kitleleri komünün ölümsüz barikatlarına götürdüm.»

İhtiyar darmadağın başını kaldırdı ve kerevetinin yanında bir tabureye oturmuş olan Baumann'ı dikkatle süzdü. Gözlerinde delilik ışıkları yandı yeniden. «Neden öyle bakıyorsun bana?.. İnanmıyor musun?»

İhtiyar kalktı ve birden koca pençeleriyle Graç'a saldırdı. «Katil!.. Seni buraya yolladılar..., ama yok, öldüremeyeceksin beni!»

Baumann «Blanşi»nin ellerinden binbir güçlükle kurtulabildi, bu muazzam bedeni silkip atacak gücü yoktu oturur durumdayken, ayağa da kalkamıyordu ama. Tabureden yere kaydı. Neşeli, kedi gibi mırıldanarak, sonuna dek açılmış ağızlı suratını Graç'inkine yaklaştırıyordu ihtiyar, Graç'sa ellerini kurtarmaya çabalıyordu. Kapıdaki «göz» açıldı. Belli ki gardiyan içeriyi gözetliyordu. Mutlaka hemen içeri koşacaktı.

Sessizce güreşiyorlardı. Tek duyulan şiddetli soluklarıydı. «Göz deliği» yeniden kapandı. Gardiyan uzaklaşmıştı.

Birden bire İhtiyar'ın adaleleri gevşedi ve Baumann onun ellerinden kurtulmayı başardı. Aniden güçsüzleşen, hâlâ üze-

rinde yatan bedeni kenara itti ve güçlükle soluk alarak doğruldu.

Deli başını geriye attı ve yakasını açtı. «Boynum burada... Nerede bıçağın?.. Hadi bitir şu işi artık! Siz iktidardasınız! Kahrolsun bu iktidar!» Gözleri dönüyordu. Baumann yavaşça omuzuna dokundu.

«Yeter artık, büyük baba! Yetti artık! Kerevete uzan, ben de yere uzanacağım. Ama artık saçmalık yok! Yatma zamanı geldi.»

İhtiyarın göz kapakları yavaşça açıldı. «Büyük baba mı?»

«E tabii, büyük baba değil misin sen?» Baumann dostça baktı ona. «Kalk ayağa bakalım.»

«Büyük baba!» diye yineledi İhtiyar. «Yalan söylüyorsun! Söylemiyorsan, bir öpücük ver bana.»

Baumann güldü. «Hayır, saçmalık bu! Önce yıkanıp tıraş olmalısın, o zaman sana öpücük de veririm. Ama uyu şimdi.»

İhtiyarın ayağa kalkmasına yardım etti. İhtiyar uzandı ve Baumann'ın elini sıkı sıkı tuttu.

17

Korkunç bir karanlık kuşattı Baumann'ı, zaman durmuş gibiydi. İhtiyar sakinleşmişti, uyuyordu, ama Baumann hâlâ uykuda bile elini bırakmayan İhtiyar'ın bedeninin kıvrıldığı kerevetin yanında oturuyordu.

İhtiyar? — Baumann inceledi onu ve yüzündeki çizgilerin, karmakarışık saçlarındaki akların yaşlılık yüzünden olmadığını anladı. Alın çizgisi gençti, dişsiz, çarpılmış ağız da öyle. Baumann bir yerlerden tanır gibiydi onu. Dikkatle inceledi. Hayır, bu adamı daha önce hiç görmemişti.

«Blanşi» sırtüstü döndü ve horlamaya başladı. Örtünün altındaki ayağı bir krampla büküldü. «Göz'ün önündeki kapak tekrar açıldı. Baumann gardiyanın kendisini İhtiyar'ın başucunda, eli elinde görmesini istemiyordu. Avucundaki eli kabaca itti ve doğruldu. Kapak kapandı. Baumann yeniden tabureye oturdu. Ağır bir yalnızlık duygusu çöktü içine. Sabaha karşı dalabildi ancak. Ama fazla uyuyamadı. Saat yedide uyandırıldılar. Koridorlarda temizlik çok daha erken başlamıştı oysa. Baumann fırça sesleriyle derhal uyandı. Vücudu sızlıyordu, boynu kaskatı tutulmuştu.

Boynunu ovaladı, sessizce sabah jimnastiğini yaptı, içinde izin verilen tuvalet eşyaları, çay ve bir havlu bulunan çıkınını açtı. Her şeyi masaya dizdi... Dün akşam onu egemenliğine alan üzüntü dalgası yeniden kapladı içini.

Birdenbire açık duran parmaklıklı pencereden coşkulu, güçlü bir ses duyuldu: «Kahrolsun zulüm!»

Baumann irkildi, kulak kesildi. Uzaktan gelire benzeyen bu sese, daha yakından gelen bir ikincisi katıldı: «Kahrolsun zulüm!»

Bir üçüncü, bir dördüncü izledi onu. Slogan giderek daha yakından geliyordu.

İhtiyar uyandı. Başını salladı, doğruldu, örtüyü kenara itti, bir ayağını yere, diğerini kerevete bastı ve boğuk sesiyle açık pencereden bağırdı:

«Kahrolsun zulüm!»

«Hapishane sakinleri birbirlerini selâmlıyorlar» diye açıkladı Baumann'a ve kaşındı. «Bu bizim sabah selâmımız, sonra denetim var, bizim kendi denetimimiz, resmî denetim daha geç yapılır. Neredeyse seslenirler. Dikkat et!»

Bir ses, az önceki ilk ses olmalıydı, uzaklardan bağırdı: «Yeniler, cama çıkın!»

Baumann İhtiyar'dan destek alarak parmaklıklı pencereye tırmandı ve tutundu. Gözlerinin önünde hapishanenin diğer binalarının çevrelediği avlu uzanıyordu. Kendi hücresinin

karşısında da parmaklıklı pencereli binalar vardı, orada burada insanlar görünüyordu. Kadınlar da vardı aralarında. — Nadya değil miydi o? Evet, işte oydu... O da onu tanıdı. El salladı...

O da elini parmaklıkların arasından uzattı salladı.

Arkasından gelen sinirli bir ses, ardına bakmak zorunda bıraktı onu. Kapı açıktı, eşitte gardiyan duruyordu, yıkanıp taranmamış, uykulu, öfkeden köpürerek elindeki anahtar demetini sallıyordu.

«Mahzene atılmak mı istiyorsunuz? Aydın bir adam ve daha kuralları bilmiyor, ya da uymak istemiyor.»

«Çeneni tut, haydut» diye bağırdı ona «Blanşi». «Kaç kez yasaklamadım mı sana ben zili çalmadan odama girmeyi?»

Doğruldu, korkutucu bir görünümü vardı. Gardiyan geri çekildi, bir yandan kapıyı kilitlerken bir yandan da koridordan tısladı: «Çok ileri gitmeyin, Bay Şuiski.»

Şuiski?

Baumann parmaklıkları bıraktı, aşağı atladı. Birden her şeyi hatırlamıştı.

1898 yılı, Petersburg'daki Peter-Paul Kalesi, başarısız devrimci ve şair yüzbaşı Şuiski, capcanlı gözünün önüne geldi.

18

Baumann 1898'de Peter-Paul Kalesi'nde yatarken, komşu hücrede, alayda silahlı ayaklanma hazırlamaktan hüküm giymiş bir subay, yüzbaşı Şuiski, komşu hücrede kalıyordu. Vuruş işaretleriyle haberleşirler, bazan da aynı anda çıkarıldıkları havalandırmada gezinirken sohbet ederlerdi.

Baumann o zamanlar iki yıldır içerdeydi. Mahkeme kararı olmadan sürgüne gönderileceği biliniyordu, bu yüzden biraz daha serbestlik tanıyorlar ve gezintilerde sohbet etmesine ses çıkarmıyorlardı. Yüzbaşı politikadan fazla anlamıyordu. Devrimci bir ruh taşıyan sıradan bir romantikti, maceraya seven, coşkulu, atılgan bir adamdı, yoksullaşan soylular arasında çokça rastlanan, elinde adından, unvanından ve kılıcından başka bir şey kalmamış olan bir tip. Romantik biri olduğundan şiir de yazardı —iyi şiirler değil ama—, gezintilerde okurdu. Nöbetçiler engellemezlerdi onu.

Bu o aynı Şuiski olabilir miydi?

Gözler yabancıydı. Peter-Paul Kalesi'ndeki yüzbaşının gözlerini hiç te hatırlatmıyorlardı. İnsanlar, ruh hastası bile olsalar, bunca değişebilirler mi? Ve hasta adam hiç değişmemiş olan Baumann'ı neden tanımamıştı? Aslında «Blanşi» hiç te o kadar deli değildi. Hatta o anda çok normal ve dost görünüşlüydü. Gözlerinin bakışı ne bulanıktı, ne de bir deli gözünün ateşli parlaklığı vardı bu gözlerde. Baumann'a Tanganka'daki hapishane yaşamının gizlerini akıllı akıllı, ayrıntılarıyla anlattı ve ona ne zaman sıcak su olduğunu, ne zaman havalandırmaya çıkarıldıklarını ve yemek yediklerini, yemeğin diğer hapishanelerdeki yemeklere göre ne derece iyi olduğunu söyledi. Yemekler özellikle Fransız zindanlarıyla karşılaştırıldıklarında, daha iyiydi. Örneğin bulgur pilavı hergün yağla pişiriliyordu.

«Yağla», «Blanşi» haykırarak başını geriye attı, gözleri yeniden korkunçlaşmış, delice bakışlar gelmişti.

«Size kitap veriyorlar mı?»

«Yalnızca İncil. Masal kitapları da, örneğin von Hauff' un masalı. Alnından bir çiviyle yelken direğine çakılan kaptanın ve ölü elin masalını bilir misiniz? Harikadır!»

Gözleri bulandı. Ellerini ovuşturdu.

«Ben şiirleri yeğlerim.» dedi Baumann. İhtiyar'ı ilgiyle

inceliyordu. Evet, ağzın, alnın ve çenenin çizgilerini tanıyor gibiydi. «Şiirleri severim» diye yineledi.

Gözlerde kıvılcımlar uçuştu. Ama salt bir an için, sonra yine ilgisiz bakmaya başladılar. Baumann düşündü. Yüzbaşının şiirleri kötü şiirlerdi ve kötü şiirler iyileri gibi kolayca kalmaz insanın aklında. Gene de birkaç mısra geldi aklına.

«Umut yanıltmıyordu ve halklar,
güneyden kuzeye giderken,
denizler uysal, taşıyordu gemileri
üstlerinde onurlu bayraklar esen.»

Ara verdi, bekledi. Ayrıca gerçekten de aklına başka bir şey gelmiyordu artık. Deli Baumann'ın gözlerinin içine baktı. Baumann sustu, dostça gülümsedi. Birdenbire deli de güldü dişsiz, çarpık ağzıyla.

«İnanç, sevgi ve özgürlük
aydınlık izlerini bıraktılar.»

diye fısıldadı ve elini uzattı. Çok yavaş bir sesle, «Baumann mı?» diye sordu.

Baumann kapıya bir göz attı. «Göz» kapalıydı. El sıkıştılar. Tabii Şuiski'ydi bu, Peter-Paul Kalesi'ndeki yüzbaşı. Elleri ve dudakları titriyordu, fakat heyecandan tıkanarak konuşmaya başladığında, sesi tümüyle normaldi:

«Aslında sizi sıkıca tuttuğum anda, tanımıştım. Ama dikkatli olmak gerek. Buraya kimi yolladıklarını Tanrı bilir. Bana son gönderdiklerini sakat bıraktım.»

Neşeyle güldü, bakışları yeniden bulandı ve adam gene bir deliye benzedi.

Baumann kaşlarını kaldırarak, «umarım şaka yapıyorsunuzdur» dedi.

Şuiski güldü: «Hiç te değil. Ajanın burun kemiğini ve

elini kırdım, çok ta seviniyorum buna. Buraya geldiğimden beri, deli miyim, yoksa numara mı yapıyorum, anlamak için, durmadan ajanlar gönderiyorlar hücreme. Önce bu baylarla eğlendim, ama sonunda ezmeye başladım onları, çünkü böyle şakalara bir son vermek gerekti. Son ajanı öylece sakatladıktan sonra, bundan sonrakini öldüreceğimi söyledim. Öldürene kadar dövecektim.»

Baumann'ın aklına gardiyanın sinsi gülüşü geldi. Bu adamın onu öldüreceğini sanıyorlardı.

«Uykuluydum, sizi hemen tanıyamadım. Ayrıca tıraş olmuştunuz, o zamanlar sakalınız vardı. Bu çok değiştirir. Ve sizi boğmaya kalkıştığımda — gerçekten de buydu niyetim, deli olduğum için beni cezalandıramazlar, zaten bir gardiyan öldürdüm —, sizi boğmaya kalkıştığımda, tanıdım.»

Rahatsız edici bir biçimde ve yüksek sesle güldü.

«Katledilmiş bir gardiyan delirtmeye yeter, değil mi? Ama deli olmasam, şimdiye dek çoktan asarlardı beni. Buna da hiç niyetim yok. Birazcık daha yaşamalıyız, bekleyelim!.. İşte dediğim gibi, gırtlağınıza sarıldım ve gözlerinizi gördüm... Tanrım!.. Baumann bu?!.. İnsan sizin gözlerinizi hemen tanır...»

Baumann gözlerini korkunçlaştırdı. «Sonunda ola ola ajan oldum ve sizi ele verecek, yalandan hasta olduğunuzu bildireceğim.»

Şuiski başını salladı. «Gözleriniz hemen ele verirdi bunu. İnsan gözü tuhaf bir şey! Sosyalizm zafer kazanıp da serseriler yok edildiğinde, insanların çok daha az konuşacaklarına inanıyorum! En önemli şeyler gözlerden okunacak. Bir kez gözüne baktın mı, her şeyi öğreneceksin. Duyguları anlatmaya gerek kalmayacak. İnsanın gözleri varken, örneğin sevgiden söz etmek, sevginin kutsallığını bozmaz mı?»

Baumann Şuiski'nin gerçekten hasta olup olmadığını anlamak için bilerek sözünü kesti, «bir şey unuttunuz.»

«Neymiş?» Şuiski'nin gözleri huzursuzlandı.

«Ne sanıyorsunuz... Biz güreşirken gardiyanın içeriyi seyrettiğini fark ettiniz mi! Ajan olsaydınız, size yardım ederdi. Ama döndü gitti... O zaman anladım her şeyi. Sizi derhal bıraktım.»

Evet, doğruydu bu.

«Ayrıca aklıma şu da geldi» diye devam eden Şuiski, alnını ovuşturdu. «Beni yalandan hasta diye ihbar ederseniz, gözaltı süresi uzar, başka da bir şey olmaz, çünkü profesörler ve tıbbî bilirkişiler, benim paranoid, yani umutsuz vaka olduğuma karar verdiler. Ve tıp adamları inatçıdır. Bilimlerini savunurlar. Ve hakları da var! Her eğitimsiz ajan onları yalancı çıkaracak olsa, kim güvenir kendilerine? Bilirkişi komisyonu rapor verdiği için, artık ben nasıl davranırsam davranayım, onlar hep yeniden benim deli olduğumu kanıtlayacaklardır.»

Suiski sınavı kazanmıştı. Baumann doğrudan doğruya sordu ona: «Hadi şimdi anlatın bakalım, Peter-Paul Kalesi'nden sonra neler geçti başınızdan? Hüküm giydiniz mi?»

«Evet, angaryaya mahkûm edildim» yanıtını verdi Şuiski, ve başını eğdi.

«Nerede?»

«Orlovsk merkezinde.»

«Oraya yalnızca adi suçlular gider ama.»

«Hapishane adi suçlular içindir» diye yanıt veren Şuiski, sözlerinin etkisini arttırmak için başını salladı yeniden. «Ancak özel emirle, yok edilmek istenilen siyasî tutuklular da tek tük gönderilir oraya, çünkü Orlovsk merkezi yavaş yavaş ölmek demektir, bir kaç ay içinde ölmek, yani ölüme giden dilenci treni.»

Bu benzetme pek hoşuna gitmişe benziyordu. Dilini şaklattı. «Anlatayım mı?»

Baumann dikkatli dikkatli süzdü adamı. «Anlatmasanız daha iyi. Yok yere heyecanlanmanın gereği ne.»

«Yok yere mi?» Şuiski güldü. «Belki sizi tam da oraya

yollarlar... Hergeleler gözleri sizinkilere benzeyen adamları ölüme göndermeyi yeğlerler.»

19

Şuiski, «evet, Orlovsk Merkez Cezaevi» diye söze başladı, geniş adımlarla volta atıyordu. «Baştan başlayarak anlatmak istiyorum. Oraya varırsınız —ama doğru anlayın, bir duraktan diğerine sürüklerler sizi— ve kafaları kırpılmış mahkûmlar, edepsiz şarkılar söyleyerek karşılarlar sizi. Adi mahkûmları zaten tanırsınız, uzun uzun anlatmama gerek yok. Önce soluğu banyoda alırsınız, başta büroya götürmek falan yoktur. Girişteki odâda Merkez Cezaevi Müdürü bir masanın başında oturur ve önünde duran listeye bakar. Altmış tane gardiyan, banyo kapısına kadar karşılıklı sıralanırlar. Gelenler alfabe sırasına göre çağrılır, elbiselerini, çamaşırlarını ve zincirlerin altına ayağı koruması için takılan deri parçalarını çıkarmak zorunda kalırlar. Çırılçıplak —yalnızca zincirleri bırakılmıştır— masaya yaklaşırlar. Hapishane müdürü listesine bir işaret koyar ve emir verir: 'Alın'. Bu emirle onu getiren gardiyan suratının ortasına bir yumruk çakar, mahkûm kendini bir anda gardiyanlardan oluşan geçitte bulur. Sıra dayağı başlar böylece. Her gardiyan elinde ne varsa, ister sopa, ister nagayka ya da anahtar olsun, onunla vurur. O zamanlar adamların özel yumrukları olduğunu anlamıştım. Gardiyanların oluşturduğu geçidin ancak yarısına ulaşabilmiştim, sonra yığıldım ve kendimi kaybettim. Banyoda kendime geldim. Yerde yatıyordum, üstüme soğuk su döküyorlardı. Allaha şükür, dayak cezası bitti oldu ilk düşüncem ve gözlerimi açtım. Birisi üzerime eğildi. 'Kendine gelmiş.' Ve demir kovayla dişlerime vurdu. Yeniden bayıldım. Kendime geldi-

ğimde, üstüme soğuk su döktüklerini fark ettim. Bu kez yeniden vurmamaları için gözlerimi açmadım. Ama kirpiklerim oynamış olmalı ki, birden ağır, demir kabaralı bir çizme, karnıma bir tekme indirdi. Boğuk bir ses, 'poz yapma, serseri' diye böğürdü.»

Şuiski gözlerini yumdu ve kerevete çöktü, yatağı yapılmamıştı, oysa gardiyan nasıl da övmüştü hapishane kurallarını. Baumann elini uzattı ve şefkatle Şuiski'nin omuzuna dokundu. «Devamını anlatmayın. Heyecanlanıyorsunuz... Geçti hepsi... ve şimdi bunlardan söz etmenin anlamı yok.»

Şuiski inatçı, «hayır, anlatmak istiyorum» diye bağırdı. «Bunlar konuşulmalı; bunları tüm dünyaya haykırmak gerek! Başından bunlar geçen tek kişi ben değilim: Şu anda o hapishanede 1500 mahkûm var ve binlercesi de öldü orada. En korkunç şiirler bile onları ölüme götüren yolda çektikleri işkenceleri anlatmaya yetmez. Kısa süre önce sana Hauff'un masalından söz etmiştim. Kafaya çakılan o çivi ne gülünç! Çarlık hapishaneleri ve islahevleri yanında bu hiçbir şey değil! Tüm bunlar yazılmalı ki, herkes Çarlık hapishanelerinin nasıl olduğunu öğrensin ve hiç unutmasın: Genç, sağlıklı, güçlü bir adamı banyoya götürürler, oradan çıktığında sakat, güçsüz, zavallı, kan tüküren, belini doğrultamayan bir yaratıktır artık. Ve bir yıl sonra bir iskelet, bir gölge, bir hayalet haline gelir! Yürürken duvara tutunmak zorunda kalır. Tutuklanmadan önce at nallarını ellerimle ayırır, dümdüz ederdim, ya şimdi... Görüyorsunuz işte...»

Gömleğinin önünü açtı. Baumann içe çökük, kırlaşmış tüylerle kaplı, bir sürü yara iziyle dolu göğsü gördü yine.

Şuiski dingin bir sesle, «o zamanlar iki kaburgamı kırmışlardı» diye sürdürdü. «Ama bu salt başlangıçtı. Çünkü Orlovsk Merkez Cezaevi'nin özelliği şudur: Orada insan her gün dayak yer, ne yaparsa yapsın kurtulamaz darbelerden, isterse çok iyi davransın, yararsızdır.»

Şuiski'nin eli aşağı kaydı, karnını okşadı. Parmakları

pantolonunun düğmesine değdi. Eğildi ve dikkatle baktı düğmeye. «Bu düğmeyi alalım örneğin. Merkez Cezaevi'nde her gün sıkı bir kontrol vardı. Tam olarak giyinmek gerekiyordu... Evet, ne diyordum?.. Tamam, düğme! Hapishane müdürü pantolonu inceler ve...»

Şuiski bacaklarını açtı, başını boğa gibi öne eğdi ve boğuk bir sesle: «'Neden bu pantolonda iki delik var da düğme bir tane? Bu ne düzensizlik!' O anda ilk darbeyi yersin, bu, dövmeleri için gardiyanlara verilen bir işarettir. Ertesi gün ikinci düğmeyi dikersin, çünkü pantolonda iki delik olduğu doğrudur.

Gene kontrol. 'Neden burada iki düğme var? Bu ne lüks! Biri yetmiyor mu? Devlet malını ziyan!' Gardiyanlar gene sopaya davranırlar.

Orada hayat buydu işte. Hücrelerde dayak atılır, koridorlarda atılır ve de merdivenlerde. Merdivende sopa atmak daha da iyidir... Mahkûm ilk darbede merdivenden yuvarlanır ama başını bir basamağa vuramadan, gardiyanın birinin yumruğuyla karşılanır ve bir vuruşta başka bir gardiyanın hazır bekleyen yumruğuna doğru uçar. Aşağıya inene değin bu böyle sürer gider. Ancak aşağıya vardığında düşersin yere.»

— Sustular. Şuiski düşünceli düşünceli başını salladı. «İnsanoğlunun bunca dayanıklı olması öyle korkunç ki! Karşılaştıracak olsan, kedi hiç kalır! Kedinin birini Orlovsk Merkez Cezaevi'ne kapatsan, iki saatte ölür gider. Ama insanlar orada yıllarca yaşıyor, hem de hiç doktor bakımı filan görmeden.»

«Neden? Bin beş yüz adama bir doktor bile yok mu?»

Şuiski gülerek, var tabii» dedi.

«Rişlinski, adını hatırlamakta yarar vardır, askeri hastanede adamı maymun gibi oynatırlar! Ben bir kez gittim hastaneye, iki yıl içinde tek bir kez! Daha kapıyı henüz açmıştım ki, doktor böğürdü: 'Dur! Serseri.' — Orada mahkûm-

lara böyle diyorlar. 'Mahkûm' sözcüğü Merkez Cezaevi'nin lügatında yok. — 'Dur! Beş adımdan fazla yaklaşma! Neyin var, anlat.'

Ben aptallığımdan, 'Affedersiniz Doktor Bey' diye söze başladım. 'Beni bu uzaklıktan nasıl muayene edebilirsiniz?'

'Ne? Feldşer, serserilerin nasıl muayene edildiğini göster ona!'

Ve Feldşer yumruğunu suratıma indirdi.»

Şuiski yeniden yumdu gözlerini. «İlk ay en zoruydu. İlk ay orada 'mahkûmun islah olup olmayacağını gösteren' deneme ayıdır, resmen öyle derler orada. İlk ay her şey için dayak yersin. 'Neden üzgün duruyorsun? Neşeli olmalısın!' Ve darbeler yağmur gibi iner. — Ya da: 'Neden tavana dikili gözlerin?' Saygıyla cevap vermeye kalkarsan — başka türlüsü olmaz, çünkü sopa yemekten kurtulmak ister insan: 'Örümcek ağı var mı diye bakıyorum' örneğin, gene yersin dayağı: 'Örümcek ağı var diye bakıyorsun, demek hücreyi iyi temizlemedin, ha?' Ya da dahası var. Hapishane Müdürü gardiyana sorar: 'Sesi niye böyle iğrenç çıkıyor bunun? Mide bulandırıcı bir ses'. — 'Başüstüne komutanım'. — 'Patakla bakalım, belki sesi daha iyi çıkar o zaman.'»

Şuiski sustu, sonra: «Deneme süresi uzatılabilir. Sizinki ne kadar sürer bilmem, benimki sekiz aydı. Tabii adi suçlulara daha insaflı davranırlar. Sekiz ay beni öyle yaptılar ki, artık haçın önünde sürünüyordum. Kelimenin tam anlamıyla.»

Baumann, «niye?» diye sordu. «Bu da nedir şimdi?»

«İnsanın göğsünde taşıdığı haçtan söz ediyorum. Orada ister Yahudi, ister Müslüman, ister dinsiz ol, haç taşımak zorundasın, bu, Yunan-Katoliklere vaftizde verilen haçtır, onu takmak zorundasın. Her akşam, eğelenip eğelenmediğini denetlemek için gardiyan parmaklıkları yoklarken, haç taşımayanlara sorar: 'Nerede haçın?' — 'Hayır.' — O zaman şöyle bir gerinip, parmaklıkları yokladığı çekici göğsüne indirir.

'Buraya takılacak. Unutma.' — Sekiz ay çektim. Sonra hiç değilse çekiçle göğsüme vurmasınlar diye taktım haçı.»

20

Bu kez sususları uzun sürdü. Baumann Şuiski'nin artık anlatmayacağını sanmaya başlamıştı ki, beriki kaldığı yerden sürdürdü:

«Deneme ayları bittiğinde, pamuklu dokuma bölümüne gönderildim. Şaşırdınız mı? Evet, orada bu da vardır: Müteahhit Grevski yönetiminde bir pamuk ipliği atölyesi... Bu ismi ilk kez mi duyuyorsunuz?.. Aslında onu tanımalısınız.» — Şuiski kötü kötü güldü. — «Orlovsk'a gelirseniz, onun makinalarında çalışmak zorunda kalacaksınız, hapishaneyle uzun vadeli bir sözleşmesi vardır, penceresiz bir baraka yaptırmıştır, burada tarama, bükme ve pres makinaları bulunur... Böyle bir şey gördünüz mü daha önce? Hayır mı? korkmayın, göreceksiniz. Herkes geçer o tezgâhtan. Makinalar ağır ve eskidir, serseriler için yeni makina alacak halleri yok ya. Onları çalıştıran ne buhar ne de elektriktir. İşgücü bedava öyle çok mahkûm var ki.

Böylece sabah altıdan akşam sekize kadar durmadan o kolları çevirmek ve günde on üç pud pamuk ipliği imal etmek zorundaydık. İmal edemediğimizde dayak yerdik. Gene özel darbeler indirilirdi... Anlatayım mı? Hayır mı? Haklısınız, sıkıcı oluyor. Ayrıca tam hatırlamıyorum da. Genellikle otuzuncu ya da yirmibeşinci sopadan sonra bir şey hatırlanmaz, bayılır insan. Ama günlük tayın doksan dokuz sopadır. Neden doksan dokuz da yüz değil? Hiç değilse yuvarlak hesap olurdu. Çünkü bir cezaevi müdürü kurallar gereği doksan dokuz sopadan fazla attıramaz, yüzden itibaren Bakanlıktan

izin almak zorundadır. Bir sopa için onca uzun yazışmaya değer mi?

Sanırım bize hiçbir ücret ödemediklerini söylemiştim. Doğru değil bu, Merkez Cezaevi'ne kara çalmış oluyorum. Ayda on kopek alırdık. Demek ki yirmi beş yılda insan otuz ruble kazanabilir.

Ayrıca bu kazancı elde etmek çok zordu, çünkü dayak cezaları çalışma temposunu düşürüyordu. Ama en deneyimli mahkûm bile cezadan yakasını sıyıramazdı, çünkü Orlovskda matematik kurallarından fazla kural vardır; ve bir şeref kıt'asında istendiğinden daha düzgün hal tavır istenir. Denetimden çeyrek saat önce 'göz'ün önünde hazırola geçip hiç kıpırdamadan durmak gerekir. Kıpırdayanı Tanrı korusun! Hazırol durumda kıpırdamadan beklemek gerekir, çünkü yumuşak keçe çizmeler giyen hapishane müdürünün ne zaman oradan geçeceğini bilemezsin... Kasketi gardiyan gelmeden tam on beş adım önce çıkarmak gerekir, tam on beş, ne az ne fazla. Hesabedin! En önemli olan, uzaklığı denetleyen gardiyanın adımlarının ne kadar geniş olduğudur...

Gene dağıttım konuyu. Dağıtmamak kolay değil, eskimiş makinelerde pamuğu nasıl taradığımızı anlatacaktım, ama bir başka kez. Yoruldum... Biz pamuklu dokuma bölümünde gardiyan Vetrov'un emrinde altmış adamdık. Merkez Ceza evi'ndekilerin hepsi hayvandı, ama Vetrov içlerinde en kötüsüydü, daha hayvanlaşmak olanaksızdı. Her zaman arasına düğümler atılmış bir kırbaçla dolaşırdı. Bir de Vetrov onu öyle bir kullanmayı becerirdi ki, nasıl can yaktığını anlatmak olanaksız. Bize, son kez ertesi gün geleceğini, sonra başka bir bölüme atandığı için gelmeyeceğini bildirdikleri ana kadar ona katlandığımızı anlatırsam, nasıl bir adam olduğunu anlarsınız. Bunu öğrendiğimizde, altmış adam hep bir ağızdan: 'Gidiyor mu? Onu böyle bırakamayız' diye bağırdık. Anlıyor musunuz?»

Baumann kısaca, «evet,» dedi. «Öldürdünüz onu.»

«Öyle yaptık! Elbette!» Şuiski sevinçle haykırdı ve gene tehlikeli bakışlı bir deliye benzedi, o anda açılmış olan «göz» çarçabuk kapatıldı böylece. «Son kez eğlenmek için barakaya geldi. Evet, kendisi öyle demişti, 'eğlenmek için'. Ama yanaştığı ilk adama daha vuramamıştı ki...»

«Siz miydiniz o?»

«... bu mahkûm eline geçirdiği ilk şeyi onun kafasına geçirdi. Yani biz hazırlanmamıştık aslında. Altmış tane adam birden hazırlanamaz. Ve birini seçmek... Yanlış da olurdu bu, çünkü herkes öldürmek istiyordu onu. Ve ben onu tek başıma öldürseydim, bu bir cinayet, bir suç işlemek olurdu, yargı değil.

Hazırlanmamıştık, çünkü yazgımız birdi. Ben bir siyasiydim, onlar adi suçlu, ama talihimiz aynıydı. O adama gitmesi rastlantıydı, o adamın eline bir balta geçirmesi de rastlantıydı. Baltayla tek bir vuruş, Vetrov'un derhal ölmesi demekti, o takdirde, iki gardiyan daha Vetrov'la birlikte gelmiş olmasaydı, diğer elli dokuz yargıca yapacak iş kalmamış olacaktı. Bunlar öyle şaşırmışlardı ki, küçük, yusyuvarlak, başı ve karnı karpuza benzeyen Vetrov'un devrildiğini gördüklerinde, o anda birinci karpuz ikiye yarılmıştı, onlarsa öyle donup kalmışlardı ki, kimin vurduğunu bile görememişlerdi. Sonra mahkûmlara saldırdılar, öyle ya, vuran da aynı serseri takımından olduğu için fark etmezdi. Ama bir mahkûm Vetrov'un cebinden tabancasını çekip almıştı ve gardiyanlardan birinin grtlağını deldi attığı kurşun, ikincisinin de baltayla ellerini kopardılar, ama adamı kuşatmayı başaramadılar, herif haykırarak dışarı kaçtı... Ve o anda öyle bir şey oldu ki, bugün bile anlayabilmiş değilim. Biz bu çığlığı duyar duymaz derhal dağıldık ve çuvalların, pamuk sepetlerinin arkasına saklandık... Yalnız üç adam kaçmadı. Üç gardiyanın silahlarını aldılar ve dimdik durdular. Bu yüzden askerler barakaya daldığında derhal öldürüldüler. Kötü saklanmış olan iki adam daha vuruldu.»

«Ya saklananlar?»

«Aramadılar bizi, sanırım bizim onlardan korktuğumuz kadar onlar da bizden korkuyorlardı. Askerlerin hepsi ellerinde tüfek, duruyor, tek tek çıkmamız için bize sesleniyorlardı. Uzun süre bağırdılar, çünkü tek tek her birimiz şöyle düşünüyorduk: 'Neden ilk giden ben olayım? İlk çıkanın başına en kötüsü gelecek, ölen üç kişiden bile kötü olacak onun hali.' Ve biz ilk çıkmaya cesaret eden mahkûmun attığı çığlığı duyduğumuzda —bu çığlığı hiç unutmayacağım, bugün bile kulağımda hâlâ— ancak o zaman dışarı süründük. Bilerek 'süründük' diyorum, çünkü köpekler gibi sürünüyorduk. İğrenç, ha? Ama öyleydi işte. Tek bir kişi bile doğrulup kafasını kaldırmıyordu, herkes sürünüyordu.»

Baumann, «yeter» diyerek doğruldu. «Heyecan içindesiniz. Zararlı bu size.»

Şuiski, «saçma» diye sözünü kesti onun. «En kötüsünü anlattım. Kendime geldiğimde, hastanede yatıyordum. Orada çok kötü sorgulandım. Ortaçağda vardı bu deyim. Bu sırada son kalan dişlerimi de yitirdim. Sonunda aklıma kurtarıcı bir fikir geldi. Bir devlet sırrı açıklayacağımı söyleyerek, savcıya çıkarılmamı istedim. O bana geldi, ona Blanşi olduğumu söyledim. Burun kemiğimi kırdı, alay kabul etti bunu çünkü. Kırbaçlandım, ama artık önüme bir hedef koymuştum, hiçbir şey beni döndüremezdi. Blanşi olduğumda ayak diredim. Sonunda tıbbi yardıma çağırdılar. Doktorları inandırmak zordur. Onların sorgulaması hapishanedekilerin yanında çocuk oyuncağıydı. Beni azılı delilerle bir araya kapattılar, onların davranışlarını inceledim ve taklit ettim. Onlarla birlikte gardiyanları izledim, yıkanıp tıraş olmadım ve onların yaptıkları iğneleri hissetmez göründüm... Aptallar! Vetrov'un yaptıklarından sonra bu iğneler okşayış gibi geliyordu bana. Sonunda rapor divan-ı harbe yollandı, benim deli olduğum açıklandı ve ben halen yatmakta olduğum Tanganka'ya gönderildim. Orlovsk'la karşılaştırıldığında, —size anlattığım gi-

bi— ajanlar koymalarına rağmen yanıma, cennet sayılır burası.»

Kilidinde anahtar gıcırdayan kapıya döndü ve yüzü yeniden o çılgın, yüksekten bakan ifadeye büründü. Gardiyan kapı eşiğinde durdu ve Şuiski adama öfkeyle bağırdı:

«Zili çalmadığım halde gene geliyorsunuz. Bu tekrarlanacak olursa, iğrenç otelinizde bir dakika daha kalmam.»

Gardiyan ona korkuyla baktı, sonra Baumann'a döndü: «Lütfen gelin, eşyalarınızı da yanınıza alın.»

Eşyalar? Sorguya değil o halde. — Gerçekten de bir merdiven yukarıya çıktılar yalnızca.

Yeni bir hücre, bu kez tek başına.

21

V. İ. Lenin ve N. K. Krupskaya'ya
4 Eylül 1904

«Kol hapishaneden yazıyor: Sevgili dostlarım, bir süre sağda solda dolandıktan sonra burada Tanganka'da toplandık. Birbirimizle iletişim kurduktan sonra, mücadeleyi sürdürme ve Menşeviklerle dalkavuklara karşı eyleme geçme kararı aldık. Buna Kol, Ruben, Poletaev, Salomon, Çernomordik ve Absolut katılacaklar. Merkez Komitesi'nin ünlü 'Manifesto'sundan ve Menşeviklerle işbirliği kararıyla noktalanan Menşeviklerle yaptığı danışma toplantılarından haberdarız. Artık ellerimiz bağlı değil ve sonunda Merkez Komitesi'nin alçaklığı herkesin kafasına dank edecek... Biz şimdi tüm Rusya çapında sahte merkezi örgütlerimize karşı bir hareket başlayacağına inanıyoruz. Yalnızca ilk adımı atmak ye-

terli. Ve biz buna hazırız, çünkü artık sabrımız tükendi; gerçek söylenmelidir! Partinin namusuna değer veren tüm dürüst unsurların, çirkin çıkarcılıkları ve parti çelişkilerini evcil bir biçimde bir bardak çay ya da bira başında çözme çabalarıyla atmosferi zehirlemeyi başaran bu yurtdışı lağımının politikasının maskesini düşürdüğümüzde coşkuyla bize katılacaklarından eminiz... Önce komitelere, bizim bayrağımız altında mücadele etmeleri çağrısıyla gitmek, bu arada onlara partinin durumunu anlatmak istiyoruz. Bu çağrı birkaç gün içinde hazır olacak. Ayrıca Menşeviklerin faaliyetinin niteliğini, Plehanov'un ihanetçi aşşağılık tutumunu ve Merkez Komite'mizin zayıflığını anlattığımız bir broşür yayınlamak ve bu komitenin eylemsizliği yüzünden yok olmaya mahkûm olduğunu ve son aylardaki tavrıyla kendi ipini kendisinin çektiğini belirtmek istiyoruz. Bu düşünceleri bir şekilde dile getirmeyi ve Rusya'da yaymayı başaracağımızı umuyoruz.»

Kalem bir an durdu. Başaracaklar mıydı? İlişkiler günden güne güçleniyor ve yaygınlaşıyordu. Bu ilişkiler tek tek hücrelerde bulunan tutuklularla dışardaki yoldaşlar arasında kuruluyordu. Ama teknik işler... Baumann'ın geçen hafta Kosuba'nın ricası üzerine yazdığı bildirilerde de bir gecikme söz konusuydu. Para, insan ve uygun bir yer bulunamadığı için basımevi işi çözülemiyordu.

«Ancak bize yardım edilmesi gerek. August geziler yapmak için yeniden buraya gelmeli. Olanak varsa, birini daha gönderin. Bizden ne kadar çok başarısızlığa uğrayan olduğunu biliyorsunuz... Bizce İhtiyar'ın ölmekte olan 'Iskra'ya karşı sistemli saldırılar için mutlaka yazın grupları örgütlemesi gerek. Bu olmadan burada hiçbir şey yapamayız. Şimdi, diğerlerinin ilkeleri bir tarafa

attığı şu sırada, bizim yeni bir organ yaratmakta tereddüte düşmemiz komik olur... Artık bunun zamanıdır, çünkü davamızı kurtaracak tek şey kesin kararlılık ve gözüpekçe ileri atılmadır, yoksa uzun bir zaman için her şey kaybolmuş demektir. Rusya'daki kaynaşmadan yararlanmalıyız, çünkü bir yıl içinde her şey yeniden batıp gidecek ve Rusya anacığı uykusundan uyandırmak olanaklı olmayacak.»

Kalem tekrar durdu. Yazıyı yazanın dudaklarında bir gülümseme oynaştı. İhtiyar bu sözcükleri anlayacak mıydı? Rusya'da artık batıp gitmek söz konusu edilemezdi, adamları ayağa kaldırmak amacıyla böyle yazmıştı. Putilov İşletmelerinde ve Sormov Fabrikalarında grev yapılıyordu, küçük grevleri saymak bile olanaksızdı artık... Hatta burjuvazi bile kıpırdamaya başlamıştı. Kasım ayında «kent ve kırdaki aktif üyeler» konferans yapacaklardı, ve basında açık açık yazıyorlardı bunu, sanki yasaklanmayacağından emin gibiydiler. Veköylü ve işçi güçlerini arkalarında hissettikleri zaman, burjuvalar cesur olurlar, çünkü onların kendi cesaretleri yoktur, başkaları güç verir onlara... Ve yüksek perdeden atmaya başladılarını da... Evet, cezaevinde de yönetim onca sıkı değildi artık. İyi bir işaretti bu...

Kilitte bir anahtar döndü. Baumann yazdığı kâğıdı bir kitapla henüz örtmüştü ki, gardiyan girdi hücreye. «Lütfen sorguya gelin.»

«Gitmiyorum.»

Gardiyan ağırlığını bir ayağından diğerine aktardı. «Şakalaşmayı seviyorsunuz.»

«Hiç te değil! Zaten bir şey söyleyecek değilim, ve hava da kötü. Nasıl yağmur yağdığını görüyor musunuz? Gitmiyorum.»

«Arabayla gideceksiniz, yağmurun zararı dokunmaz.»

«Gitmeyeceğimi söyledim, işte o kadar.» Baumann yum-

ruğuyla masaya vurdu. Gardiyan kararsız, açık kapıyı sallıyordu. «Bildireyim mi bunu?»

«Evet. Zamanım yok.»

Kilit gıcırdadı, gardiyan gitmişti, Baumann yazmaya devam etti:

«Çabuk cevap yazın. Adres aynı. Tüm dostlara yürekten selâmlar.

Sizin Kum.»

Kapının diğer tarafı sessizdi.

Tanganka'da rejim gerçekten de gevşemişti.

22

Cenaze arabası törenle mezarlığa doğru gidiyordu ve arabayı çeken altı ata takılan tüyler ve püsküller de sağa sola sallanıyordu. Kosuba arabaya yol vermek için yana çekildi. Gözlerini kıstı ve şıngırdayan porselen çelenklere iliştirilmiş siyah beyaz kordelaların üzerindeki yazıları okudu:

«Şirketimizin unutulmaz elemanı
Başkan adayı Vikenti Pavloviç Trirog.
Yaslı mesai arkadaşları.»

«Mesai arkadaşları»nın sayısı fazla değildi. Pek az kişi izliyordu tabutu. Hepsi iyi besili ve kırmızı burunluydu, çünkü sözü edilen şirket içki imalatı yapıyordu.

«Huzur içinde yatsın!
İçki imalathanesi çalışanları»

yazılarını okudu Kosuba ve yanısıra giden bir işçiye gülüm-

sedi. Memuriyet unvanlarına pek az saygı duymuşa benzeyen bu iki işçiyi hoşnutsuz bakışlarla süzen şirket elemanlarının arasına katıldılar.

Mezarlık kapısındaki polisler şapkalarını ellerine alarak haç çıkardılar. Ayrıca polisin kiliseye bağlı olması, devrim için hiç te kötü değildi.

Bu düşünce Kosuba'yı neşelendirdi, ama sürdürmedi düşüncesini. Kapının arkasında araba daha hızlı gitmeye başladı, koro şarkı söylüyordu, şirket elemanları hâlâ rahat rahat ortalarında yürüyen işçilere giderek daha öfkeli bakıyorlardı. Kosuba arkadaşlarıyla geride kaldı ve bir yan yola saptı.

Mezarlığın derinliklerine doğru yürüyorlardı, kubbeleri ağaçların arasında donuk donuk parlayan kilisenin önünden geçtiler, Kosuba düşünceli bir yüzle, sağa sapan bir yol gösterdi: «Bu tarafa, Pyotr.»

Pyotr şaşırmıştı, «erken değil mi?» diye sordu. «Kasap Varsonofyev'in mezarının oradan sapacaktık. Böyle yolu uzatmış oluyoruz.»

Kosuba ciddi, «Gel» dedi. «Senden daha yaşlı biri konuştu mu, dinleyeceksin! Diğer yolda birisiyle karşılaşabilirdik. O domuz Mihalçuk burada!»

İşçi şaşkın, «kim?» diye sordu ve Kosuba'nın bakışlarını izledi.

Onlardan pek de uzak olmayan bir yerde küçük bir grup, elindeki tütsü kabını sağa sola sallayan bir papazın çevresinde toplanıyordu. Besbelli cenaze ayini yapılacaktı orada.

«Kim bu Mihalçuk?»

«Proşin Fabrikası'nda böyle bir köpek vardı aramızda. 1901'de orada grev yaptığımızda, işçiler onu saf dışı etmeyi başardılar. Fabrika sahibinin ayaklarını öperdi, en önemlisi, tehlikeli bir casustu. O zamanlar ortadan kaybolmuştu, şimdi yeniden faaliyete geçmek ister görünüyor. Besbelli gizli polis sahneye çıkardı onu yeniden... Beni tanırsa, hoş olma-

yan durumlarla karşılaşabiliriz, o zamanlar jandarmanın elinden güç halle kurtulabilmiştim çünkü. Şimdi ortadan kaybolmak istemiyorum, Moskova'da parmakla sayılacak kadar azız, her adama ihtiyacımız var.»

Geniş bir yay çizdiler ve sonunda mezarlığın ıssız bir köşesine çıkan bir yan yola saptılar. Orada kayın ağaçlarının altında harap mezarların üstüne oturmuş birkaç işçi bekliyordu onları.

Kosuba, «iyi günler, yoldaşlar. İrina yok mu?» diye öğrenmek istedi. «Son günlerde onu gören oldu mu?»

Kimse yanıt vermedi. Kosuba endişeyle başını salladı. «Umarım tutuklanmamıştır. Birkaç gün önce bir görevi yerine getirmek üzere gitti, ve o zamandan beri görünmedi... Biraz daha bekleyelim mi?»

Bir ses, «Hayır» dedi. «Gece vardiyasına yetişeceğiz. Zaten geciktiniz. Çoktan başlamış olmalıydık. Büyük bir şey mi var?»

Kosuba düşünceli, «sorun önemli» dedi. «En önemlisi, önderlerden hiçbiriyle konuşamadım. Her şeye kendimiz karar vermek zorundayız, yoldaşlar. Yurtdışından bir yazı geçti elimize. Size okumayacağım, üzerimde yazıyla yakalanmamak için yanıma almadım... Ayrıca onu anlamak o kadar da kolay değil...»

«Ben tam da bunu anlamıyorum» diye işçilerden biri onun sözünü kesti. «Bir işçi partisi işçilerin anlayacağı bir dil kullanmalı. Neden herkesin hiç kimseye sormadan anlayabileceği gibi sade bir dille yazamıyorlar?»

Kosuba, «bizim eğitim düzeyimiz göz önüne alınırsa, o zaman hiçbir şey yazamazlar» yanıtını verdi, kaşlarını çattı. «Demek ki bizim dilimizi kullanamazlar. Biraz gayret et, o zaman anlarsın. Zor olan yalnızca başlangıçtır. Önemli olan, içeriğin değerli olması, dili anlamayı öğreniriz... O halde yoldaşlar, size her şeyi kendi kelimelerimle anlatacağım... Şimdiye kadar sık sık partide her şeyin yolunda gitmediğini duy-

dunuz. Bunu iş yerinde de fark etmişsinizdir, çünkü Menşevikler ilk kez bu ay ortalığı karıştırmıyorlar... Ama bize yurtdışından, orada çok daha kötü işler yaptıkları, artık yaptıklarına katlanmanın mümkün olmadığını yazıyorlar. Çalışma durmuş durumda, dövüşten başka bir şey yok. Bu arada savaşta da yenilgiler aldık, insanlar açlıktan kırılıyor, işsizlik giderek artıyor. İş yerlerinde...»

«İş yerlerinde halk homurdanıyor, bu inkâr edilemez.»

«Evet, devrim geliyor yoldaşlar. Bizi kim yönetecek, kim bize devrime giden yolu gösterecek? Bunu yalnızca parti yapabilir. Parti bunun için var. Ama bir şeyler başarmak için, birlik olmalıyız, omuz omuza gitmeliyiz ve doğru önderliğe sahip olmalıyız...»

Pyotr homurdanarak, «ama Mançurya'da Japonya'ya karşı savaşanların önderliği gibi olmamalı» dedi.

«Haklısın» diye onayladı Kosuba. «Her savaşta en önemli şey önderliktir. Asker istediği kadar becerikli olsun, general salaksa, hiçbir şey yapamaz. Bizim askerler ya da denizciler kötü mü sanki? Ve nasıl da sopa yiyorlar Japonlardan, insanın aklı almıyor. Ve bunun tek nedeni, ordu yönetiminin düzenbazların ve delilerin elinde bulunması. Biz Çar'a ve kapitalizme karşı da bir savaş veriyoruz. Nasıl vermeliyiz bu savaşı? İkinci Kongre'de bu bize apaçık söylendi. Ama Menşevikler bırakmadılar ki çalışalım. Menşevikler konseye ve 'Iskra'ya hakimken durumun nasıl olduğunu biliyorsunuz, Graç size anlattı. Ve şimdi de Merkez Komitesi Menşeviklerden yana geçti.»

Saflarda bir hareket oldu. «Hayır! — Demek her şey ve herkes Lenin'e ihanet etti?»

«Herkes mi?» Kosuba küçümser bir tavırla gülümsedi. «Merkez Komitesi'ne seçimle gelenlerden hemen hiç kimse kalmadı, çünkü çoğu tutuklandı. Bazıları da Menşevikler ortalığı karıştırmaya başladığında ayrıldılar. Her hal-ü kârda işin gerçeği şu ki, bizim generaller Menşeviklere geçtiler. Bu-

nu bize bildiren ve böylece Lenin'e ihanet eden Merkez Komitesidir. Ancak Menşeviklerin bizi yönetmesine izin verirsek, halimiz Japon cephesindeki askerlerden kötü olur.»

Demiryolcu Vladimir, «buna izin veremeyiz, bu konuda gereksiz lâf etmenin âlemi yok» diye sesini duyurdu. «Biz burada Moskova'da Menşeviklerle ilişkiyi kestik, Menşeviklere katıldıysa neden Merkez Komitesiyle de kesmeyelim?»

«Merkez Komitesinin bize ne yararı dokundu ki? Altı aydır ve para ne de illegal yayın geçmedi elimize. Bize sırf 'Iskra' gönderiliyor, ama onu da işçinin eline veremezsin, zarardan başka bir şey yapmaz.»

«İşte tam da bundan söz etmek istiyordum» diye seslendi Kosuba ve elini kaldırdı. «Merkez Komitesi Menşevikleri tercih ettiğinde, Cenevre'de Lenin'in yanında illegal mücadele gruplarının yirmi iki komite temsilcisi toplandı.

«Yirmi iki mi? Bu tüm Rusya için mi?»

«Tam değil, ama gene de bunları Rusya'nın temsilcileri sayabiliriz.» Kosuba hoşnut, gülümsüyordu. «O halde yirmi iki komite Lenin'den yana ve kendi merkezlerini, çoğunluk komitesini oluşturma kararı aldılar, çünkü kendilerini Merkez Komitesi'nin ihanetine uğramış hissediyorlardı...»

«Doğru!»

«... ve çalışmanın yönetimini bu büroda toplamak istiyorlardı. Bu yüzden düzeni tekrar sağlayacak üçüncü kongrenin derhal toplanmasını istiyorlar; çünkü illegal savaşçıların çoğunluğu Lenin'in yanında yer alıyor. — Dediğim gibi, bu yazı elime geçti ve şimdi bizim bir karar vermemiz gerekiyor.»

«Ne karar vereceğiz? Bizim bu yeni kurulan bürodan yana olduğumuz açık değil mi? Hepimiz imzalayalım, herkes bölgesi adına imza atsın.»

«Neden? Bu yanlış olurdu. Bölge toplantısında bu sorunu görüşelim ve bir karar kaleme alalım, bu daha iyi. Her

hal-ü kârda, Moskova işçilerinin Lenin'in yanında olduğunu biliyorsunuz, değil mi? Kosuba, karar tasarısını sen yaz.»

Kosuba, «bilmem ki» diye tereddüt etti. «Bu işin ustaca yapılması gerek, tüm nedenlerin sayılması gerek. Ben beceremem sanıyorum.»

«Tanganka'ya danışamaz mısın?»

«Açıkça itiraf edeyim, hapishanedeki yoldaşlara bu yirmi iki adamdan söz etmek istemiyordum», diye yanıtladı Kosuba gülümseyerek.

« O niye?»

Hepsi şaşırmışlardı, Kosuba dertli dertli iç geçirdi.

«Bunu öğrendiklerinde, daha fazla hapiste oturmak yoldaşlarımızın zoruna gidecektir, düşünebiliyorum bunu. Onların her şeyin yolunda gittiğine ve fazla yapacak bir şey olmadığına inanmaları daha iyi. Bu arada onları nasıl kurtaracağımızı düşünmeliyiz.»

«Tanganka'dan mı?.. Olanaksız! Beceremeyiz.»

Kosuba, «Kaleler de ele geçirilir» diyerek anlamlı anlamlı göz kırptı. «Demek anlaştık o halde! Hâlâ yaşıyorsa, kararı ben İrina'yla birlikte hazırlarım.»

Pyotr yığınla mezar taşının üzerinden ilerlere baktı. «Neden yaşamasın? Geliyor ya işte. Vay vay, tanınmıyor, şuna bak, matem peçesi örtmüş.»

İrina onlara yaklaşıyordu, yürürken yüzündeki matem peçesini geriye attı. Hızlı hızlı yürümekten nefes nefese,

«Her şey yolunda! Aradığımız şeyi buldum, Kosuba» dedi.

23

Tanganka'daki yoldaşlar, yurtdışına yolladıkları mektuba

çok çabuk yanıt aldılar. Daha bir ay bile geçmemişti ki, Baumann'ın hücresini temizleyen ve hücreler arası postacılık görevini üstlenmiş olan adi mahkûm, Baumann'a Cenevre'den gelen şifreli bir mektup iletti. Baumann'ın vuruş işaretleriyle, daha mektup eline geçmeden mektuptan haberi olmuştu. Yalnızca henüz gelip gelmediğini bilmiyordu, mektubun «Mutlak»ın şifresiyle yazıldığı da bildirilmişti ona. Bu şifreyi tanıyordu, mektup uzun olmasına rağmen kolay ve çarçabuk çözebildi bu yüzden.

«Cenevre, 23 Eylül 1904

Sevgili arkadaşlarım! Mektubunuza çok sevindik. Öyle neşeli ve umut doluydu ki, hepimizi yeniden cesaretlendirdi. Planınızı uygulayacağınızdan eminiz. Çok güzel ve çok önemli olacak. Sabırsızlıkla sizden yeni haberler bekliyoruz. Yeni bir dergi çıkarma öğüdünüz yarı yarıya gerçekleştirilmiş durumda. Yazar kadromuz var, ve yayınlanacak bol miktarda materyal var elimizde. Hepimiz umutluyuz ve bir yığın yeni planımız var. 'İhtiyar' da çalışmaya başladı, Rusya ve yurt dışıyla yazışmalar şimdi daha canlı ve ben, yakında gruplar oluşacağını umuyorum... Çoğunluğun yayın organının çıkışı konusunda ayrıntıları size bu konuda bilgilendirmek istediğimiz ortak tanıdıklar haber verecekler... Sevkiyat işi Merkez Komitesine verildi. Sanırım hepsi bundan ibaret. Sevgili dostlarıma candan selamlar! Size sağlık ve güç diliyoruz!

'İhtiyar' ve Kumpanyası.»

Her şey yolunda görünüyordu. Tanganka yazıyı aynı gün yanıtladı ve Tanganka'nın on dokuz sakini tarafından oluşturulan, Kola'nın ilk mektubunda sözü edilen bildirilerin yazıldığını ve dışardaki yoldaşlara iletildiğini İhtiyar'a bildirdi.

Üçüncü Konferans için propaganda sürdürülecekti. Yirmiikilerin bir araya gelmesi ve çoğunluk bürosu konusunda, geç de olsa, bilgilendirilmişlerdi ve Moskova Örgütü Tanganka'nın aracılığı olmadan büroya bağlanmıştı. Aslında Graç'ın Moskova grubuyla ilişkisi hiç kesintiye uğramamıştı, çünkü onla olan ilişkiler sürdürülebiliyordu. Onun öğüdü olmadan hiçbir şey yapılmıyordu.

Moskova Komitesi'nin Tanganka'daki adamları kurtarmak için adımlar attığını da yazmak hoşlarına gidecekti. Ama şifreli bile olsa böyle şeyler bildirilmemeliydi. İrina hapishane yakınlarında bir ev bulmuştu, yakın zamanda oradan hapishaneye bir yeraltı tüneli kazılacaktı. Hapishane yapılarının gerekli planları dışarıya ulaştırılmıştı.

Mektup şifrelendi ve her zamanki yollardan gönderildi.

24

Evstrati Mednikov gizli polisin alçak salonuna girdiğinde, her zamanki gibi geceyarısına geliyordu saat. Moskova ve Petersburg'ta, bunun da ötesinde imparatorluğun tümünde en iyi ajan hazırlama kurumu olarak isim yapmış olan Mednikov okulu, onu orada bekliyordu. Bu okul haklı bir üne sahipti, çünkü gizli polise birinci sınıf ajanlar yetiştiriyordu, böylece Moskova illegallerin gözünde özellikle tehlikeli bir faaliyet alanı sayılıyordu. Orada hiçbir komite üç aydan fazla dayanamadı. «Düşer», yani tutuklanırdı.

Öğrenciler her zaman olduğu gibi tek sıra halinde, ajan duruşu adı verilen biçimde —ayakları hafif açık, eller arkada— dizilmişlerdi ve her zaman olduğu gibi önce gözetleme taktiği ele alınıyordu. Evstrati bir ajandan diğerine gidiyor ve

gün boyunca topladıkları bilgileri dinliyordu. Mednikov gerektiğinde ajanların tavrını eleştiriyordu.

Son derece işgüzar, kara saçlı, zayıf uzun boylu bir adam, rapor verdiği sırada Mednikov'a başvurdu.

«Yalvarırım size, bana gözetlenecek başka birini verin. Saklepka'yla öyle can sıkıcı ki! İnsan yeteneklerini geliştiremiyor, çünkü adam inanılmaz derecede aptal, gizlilik kurallarına hiç mi hiç uymuyor.»

Bir başka ajan, alaycı, «Ona Letuçi'yi verin Evstrati Petroviç» diye akıl verdi. «Harika bir herif! Hiç birimiz bu güne değin sonuna dek izlemeyi başaramadık onu, her seferinde izini kaybeder. Bir evden çıktığında, derhal peşinde biri var mı yok mu denetler, her köşe başında aynı şey yinelenir. Ne kurnaz herif! Onu tutuklamak gerek, Evstrati Petroviç, bir aydır peşindeyiz, yalnızca onu görebiliyoruz. Tek bir ev bile öğrenemedik ondan. Güç ve para boş yere harcanmış oluyor.»

Evstrati homurdandı, ama sesini çıkarmadı. Besbelli ki başka bir şey vardı aklında ve Retuçi (*) dedikleri «vatan hainı», ne de beceriksiz Saklepka (**) ilgilendirmiyordu onu.

Durumun gerektirdiği işgüzarlıkla konuşmaya koyulan diğer ajana gitti. Ama Mednikov onu dalgın, bulanık bakışlarla süzdü, onu üç haftadır meşgul eden bir şeyi düşündü gene. Bu zaman süresince fabrikalarda her gün öfkelendirici şeyler içeren ve şu imzayı: «RSDİP Moskova Komitesi Basımevi» imzasını taşıyan bildiriler dağıtılıyordu.

Üç hafta boyunca! Ve şimdiye değin Evstrati'nin Okulu, en iyi adamlar bitkin düşene kadar bu işle uğraşmasına karşın, bu basımevinin izini bile bulamamıştı! Herhangi bir başlangıç noktası bile yoktu. Mednikov Okulu uzun yılları kapsayan pratiğinde hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştı.

(*) Uçan.
(**) Karavana.

Bu meselede normal zaman dışında derhal rapor verilmeliydi. Ama ona hiçbir bilgi gelmemişti. Bu yüzden Mednikov ilgisizce geçiyordu ajanların önünden, en önemli şeyi öğrenemeyeceğini biliyordu.

Öğrencilerin yarısını bile dinleyememişti ki, müdürün yanına çağrıldı. Evstrati adamın yüzünü gördüğünde, onu fırtınalı bir görüşmenin beklediğini hemen anladı.

Hep böyledir, belâ tek gelmez! İnsanın başı dertteyse, her iş ters gider.

Albayın çalışma odasında hapishane yöneticisi üniforması giymiş sıska, bitkin bir adam oturuyordu. Şaşkın, kıpkırmızı bir suratla bakınıp duruyordu. Heyecanlı sohbet pek hoş geçmişe benzemiyordu.

Albay, «ah, Bay Mednikov» diye alaylı bir neşeyle bağırdı ve sevinçle ellerini ovuşturdu. «Nihayet! Sizi gördüğüme sevindim. Tanışıyor musunuz? Tanganka'nın müdürü sayın bay — arkadaşım Bay Mednikov. Tam bir karşılıklı anlayış içinde el sıkışabilirsiniz.»

Mednikov hapishane müdürünün sıska, nemli elini sıktı. Belli ki kötü bir şey olmuştu. Kesinlikle Bolşeviklerle ilgili olmalıydı. Çünkü tüm Bolşevikler Tanganka'ya gidiyordu.

Albay, «müdür bey sizi, Moskova'daki siyasi izleme dairesinin yöneticisi olarak, üç aydır Moskova illegalleriyle Tanganka sakinleri arasındaki, öncelikle de size de yabancı olmayan Nikolay Baumann'la aralarındaki bağlantıyı fark etmemiş olmakla suçluyor.» —Albay işaret parmağını suçlayıcı bir biçimde sallıyordu.— «Hatta Moskova'da dağıtılan tüm bildirilerin metinlerinin Tanganka'dan çıktığını ileri sürüyor.»

Mednikov öfkeyle, «beni mi suçluyorsunuz?» diye bağırdı. «Hapishane yönetimi burnunun dibinde olan biteni görmezse, bunun suçlusu ben olacağım, öyle mi?»

Hapishane müdürü kızgınlıkla, «görüyorum ki, sizin de bir burnunuz var» yanıtını verdi. «Bütün olay hapishane dışından tertiplenmiş. Dışarda bulunanlar desteklemediği sü-

rece, parmaklıkların ardında hiçbir şey yapılamaz. Örneğin bu yazı nereden geliyor?»

Şerit halinde kıvrılmış ince bir tabaka kâğıt çıkardı cebinden. Albay sabırsızlıkla kâğıdın katlarını açtı. «Şifreli.» Mednikov üzerine eğildi ve o da onayladı: «Şifreli.»

Yazının üst bölümünde şifresiz atılmış tarihi vardı: Cenevre, 14 Ekim.

Albay Mednikov'a şöyle bir baktı, bu bakış hiç de hayra alâmet değildi. Hapishane müdürü haklıydı: Cenevre'den gelen bu yazı ancak hapishane dışındaki illegallerin marifetiyle içeri ulaşmış olabilirdi. Bundan sorumlu tutulacak olan da Mednikov'du.

Ayrıca o da bunu inkâra yeltenmiyordu.

«Bu tür bir şey ancak sürekli izlemeyle ortaya çıkarılabilir, ve ben şu ana kadar bu görevin üstesinden gelecek yetenekte ve Bolşevik saflarda bulunan ajanımız olmadığını açıkça itiraf ediyorum. Bu yüzden ajanla değil, yardımcı güçlerle çalışıyoruz, tabii bunlar da daha az güvenilir oluyor. Sokaktaki gündelik izleme, istenen sonuçları elde edemiyor, siz bunu kendi deneyiminizden bilirsiniz. Ancak şimdi hapishane ile ilişki bulunduğu tespit edilmiş olduğundan, en azından bu meselede süreceğimiz bir iz var.»

Albay kızgınlıkla, «bu herifler bizim ajanlar gibi beceriksiz değiller, haklarını teslim etmek gerek» diye sözünü kesti onun. «Onların izi üzerinde değiliz hiç te. İlişkinin adi mahkûmlar üzerinden kurulduğunu tahmin etmek zor değil, çünkü şimdiye değin hiçbir siyasinin ziyaretçi kabul etmesine izin vermedik. Demek ki bunların adi suçlu olduğu kesin.»

Mednikov, «mutlaka hücreleri temizleyen adamlardır» yanıtını verdi, emindi.

Hapishane müdürü içini çekti. «Sizin de bildiğiniz gibi, salt gizli polis hizmetine girmeye hazır adi suçluları hücre te-

mizliğiyle görevlendirdik. Bence bunu herhangi bir biçimde havalandırma sırasında yapmaları daha akla yatkın.»

«Ya bu yazı?»

«Avluda bulundu. Birisinin düşürdüğü belli. O gün tüm hapishane havalandırmadaydı, bu yüzden kim olabileceğini bilemiyoruz.»

Mednikov kuşkulu, «buna aklım yatmıyor» diye yanıtladı. «Şimdiye dek siyasilerin belge yitirdiklerine hiç tanık olmadım. Belki de kasten yaptılar. Oyun oynadılar.»

Bu düşünceden hoşlanmamışa benziyordu Albay. Soran bakışlarla baktı hapishane müdürüne. Ama o dertli dertli başını salladı.

«Buna hiç inanmıyorum... Ancak onlardan herşey beklenir. Ne biçim insanlar olduklarını bilemezsiniz! Şimdi kendi aramızda ve aynı tasayı paylaşıyor olduğumuz için, sık sık cesaretimin azaldığını açıkça itiraf edeyim. Bundan sonra ne yapacaklarını hiçbir zaman bilemezsiniz!.. Kısa süre önce, adı geçen Baumann'ın hücresine girdim. Sinekkaydı tıraş olmuş oturuyordu; evet, tıraş olduğu kuşku götürmezdi. Berber onun yanına uğramamıştı, ve mahkûmların bırakın tıraş bıçağını, keskin bir nesne bile bulundurmaları yasaktır. Ve bu Baumann pırıl pırıl tıraş olmuş oturuyor! 'Tıraş mı oldunuz?' diye sordum. Gülerek 'evet', dedi. — 'Neyle?' 'Bir tıraş bıçağıyla.' 'Nerede bu bıçak?' Gene güldü. 'Burada.' — 'İmkânsız.' — 'Şerefim üzerine söz veririm ki burada.' — Tabii derhal gardiyana hücreyi arama emri verdim. Düşünün, kırk beş dakika hücreyi didik didik ettik ve Baumann'ın vücudunu aradık, ama tıraş bıçağını bulamadık.»

«Tam düşündüğüm gibi» dedi Mednikov, başını eğdi. «Bu bir oyundu. Baumann sizinle alay etmek istedi. Tıraş bıçağını birisi içeri soktu ve yeniden götürdü.»

«Öyle olmuş olsaydı!» diye bağırdı hapishane müdürü. «Bu akıllıca fikri ben de düşündüm. Bunu ona söyledim ve şeref sözü verdiğinden, onu suçladım. Bir siyasiden böyle ta-

vır beklemezdim. Ona, 'anlıyorum' dedim, 'bizi bir saat uğraştırmak hoşunuza gidiyor. Ama bunu size yakıştıramadım.' Ve ne yanıt verdi, biliyor musunuz? Kaşlarını kaldırdı ve 'Şeref sözü verdiğim doğru, ama hepiniz aptalsınız! Tıraş bıçağı burada.' — 'Olamaz! Gösterin.' — 'Bana geri verecek misiniz?' diye sordu. — Öyle ilgimi çekmişti ki, söz verdim ona. — 'Şeref sözü mü?' diye sordu ve ta gözümün içine baktı. — 'Bir subayın şeref sözü. Buradakiler buna tanık olsun.' — 'İyi' dedi. 'Bir dakika çıkın hücreden ve sizi çağırana dek kapının önünden çekilin. 'Göz'den bakarsanız, olacakların sorumluluğu size ait.' Çıktık hücreden.»

Jandarma albayı alay ederek, «Ve onu 'göz'den gözetlemediniz mi?» dedi.

«Hayır.» — Hapishane müdürü kederle başını eğdi. «Siz bu Baumann'ı tanımazsınız, keçi gibidir! En kötü şeyleri bekleyebilirsiniz ondan! Bir dakika bile geçmemişti ki, kapıya vurdu. Hücreye girdik. Jilet elindeydi. Aldım, öyle keskindi ki, hemen tekrar tıraş olabilirdi insan.»

Jandarma subayı hafiften ıslık çaldı. «Şu işe bakın! Jileti gerçekten geri verdiniz mi?»

Müdür korkuyla, «Tanrı aşkına» diye bağırdı. «Elbette vermedim.»

«Ya o ne yaptı?»

Hapishane müdürü gözlerini yere dikti. «Aslında değişik bir şey değildi... öyle işte... Görüyorsunuz ya, insan bu koşullar atlında cesaretini yitirebilir. İstediğinizi yapın, her zaman bir çıkış yolu bulurlar. En iyisi, onlara mümkün olduğunca çok boş zaman vermek olurdu, o zaman onları daha iyi gözetleyebilirdik. Böylece bir şeyler öğrenebilirdik! Bu yüzden rejimi biraz gevşettim. Ancak gardiyanlar bana daha üç ay önce, Baumann ve diğerlerinin, örneğin Ziegler'in de, birileriyle yazıştığını haber verdiler. Kadın bölümüne de yayılmış bu.»

Mednikov burnu havada, «ne de çok şey öğrenmişsiniz» dedi. «Ama bu yazışmalar hâlâ devam eder görünüyor.»

«Sanmıyorum.» — Hapishane müdürü başını salladı. «Baumann uzun süredir hücrede yalnız. Hücresinden diğerleriyle vuruş işaretleriyle haberleşmesi bile olanaksız, tam bir mezar. Havalandırma da yasak ona. Hücresi iki üç günde bir bir gardiyan nezaretinde temizleniyor. Şimdiye dek hücreleri temizleyen adi tutuklular zindana atıldılar.»

«Bu akıllıca bir iş», Mednikov göz kırptı. «Onları bizzat sorgulayacağım.»

Albay bezgin, «sorgulandılar çoktan» diye lâfını kesti onun. «Kendim ilgilendim bu işle. Çok inatçıydılar ve hiçbir şey bilmez göründüler. Onlardan bir şey öğrenemedik.»

Mednikov sağ eliyle sol elini okşadı. «Bende konuşacaklardır.»

Albay, «işkencede mi?» diye homurdandı. «Ben onlara bal börek mi sundum sanıyorsun?.. Sana garanti veririm, onlardan bir şey öğrenemezsin. Derilerini yüz istersen, susacaklardır.»

25

İnsanlar Tverskaya boyunca koşuşuyorlar, Strastnaya'dan tüfek sesleri geliyordu.

Kosuba karşıdan koşarak gelen bir işçiyi sıkıca tuttu. «Ne oldu?»

Koşmaktan soluksuz kalmış işçi hemen cevap veremedi. «Filippov fırın işçileri ayaklandılar...»

«Biliyorum, grevdeler» diye sözünü kesti Kosuba.

«Gerçek bir ayaklanma diyorum sana. Ateş ediyorlar, bu

fırıncılar, binalardan birinde barikat kurdular ve ateş ediyorlar... Ne iş! Bir yığın askere oraya gitme emri verildi. Sokakta kan akıyor!»

Kosuba işçiyi bıraktı.

Ufak tefek, kara saçlı bir işçi, Kosuba'nın beraberindeki işçi, «Filippov'dakiler mi?» diye endişeyle sordu. «İrina'nın bölgesi değil mi orası?»

Kosuba sıkıntılı, onayladı. «Aklıma da geldi» dedi. «Sabırları kalmadı... Ona beklemesini söyledik. Ama artık olan oldu.»

Hızla caddenin yukarısına doğru yürüdüler. Yayalar onlara doğru koşuşturuyor, arkalarından ıslık, çığlık ve birbirini çağıran insanların bağırışları duyuluyordu.

«Nereye? Ateş ediyorlar... Duyuyor musun?»

Sirenleri sonuna dek açık bir itfaiye arabası, büyük bir gümbürtüyle yanlarından geçti. Atlı bir jandarma bölüğü köşeyi döndü. Subay eğerin üzerinde iki büklüm duruyordu ve beyaz eldivenli elini yanağında kanayan bir yaraya bastırmıştı. Önlerinde bir salvo koptu.

«Çarınkiler» diye fısıldadı koşarken Kosuba, «iyi ateş ediyorlar. Bizimkiler ne yazık ki pek anlamıyor bu işten. Herkes kendi başına ateş ediyor.»

Ve sanki sözlerini onaylar gibi, tek tek ateş sesleri duyuldu.

Bir asker grubu süngü çekmiş, kaçanların peşinden caddeyi boydan boya geçerek seğirtti. Önlerinde cilalı çizmeleriyle züppe karakol komiseri koşuyordu.

«Geri dur! Ateş edecekler...» Kosuba ve işçi, bir evin hıncahınç oraya kapağı atmış insanlarla dolu kapı girişine sığındılar. Buradan Filippov binası görülebiliyordu.

İtfaiyeciler merdivenlerini kurmuş, binanın duvarlarına tırmanıyorlardı. Damdan itfaiyecilerin üzerine kiremitler, sopalar, teneke parçaları atılıyor, pırıl pırıl parlatılmış itfaiyeci kasklarına çarpıyordu fırlatılanlar ve en üst katın kırı-

lan camlarından zaman zaman ateş ediliyordu. Subay sokağın ortasında, başında sarı kenarlı şapkasıyla duruyor, sanki az önce dövüşmüş gibi çektiği kılıcıyla havada daireler çiziyor ve boğuk bir sesle dağınık düzen sokağa yayılmış olan askerlere haykırıyordu: «Seri atış... Gönüllüler itfaiye merdivenlerine!.. Hücum!»

Trompet hücum borusu çaldı. Şiddetli ateş altında sıvalar dökülüyordu yaya kaldırımına. «Gönüllüler» korkuyla beceriksiz beceriksiz itfaiye merdivenlerine tırmanıyorlardı. Bir asker grubu binanın yüksek demir kapısına boyuna fişek sıkıyordu tüfekleriyle.

Taş atışları giderek sıklaşıyor, ateş giderek şiddetleniyordu. Yüksek, tiz bir ses damdan aşağı doğru bir şeyler bağırdı. Ne söylediği anlaşılmıyordu, fakat kapı girişindeki insan kalabalığı çıt çıkarmadı ve sesin geldiği çatıya doğru çevrildi bakışlar.

Bir vücut havada takla attı. Merdivenden mi çatıdan mı düşmüştü, kimdi o? Kosuba tanıyamamıştı düşeni. Bir yığın asker ve polis kuşattı cansız bedeni. Sokağın köşesinden kollarında kızıl haç işaretli beyaz önlükleriyle sıhhiyeciler o tarafa doğru koştular. Kosuba'nın sırtına dayanmış olan koyu renk saçlı işçi gürültüyle soluk alıyordu, Kosuba onun sıcak soluğunu hissetti ensesinde. Kara saçlının onunla aynı şeyleri düşünüp korktuğunu hissediyordu.

Hemen kulağının dibinde bir ses, «hurra!» diye bağırdı.

Kordon oluşturan askerler, şaşkın ve telaşlı, tüfeklerini doğrulttular. İnsan kalabalığı haykırışa katıldı, hurra haykırışları tüm Tverskaya'da ve Filippov binasının çatısında çınladı. Ana kapı önündeki askerler geri çekildiler ve kafası aşağıya sarkan subayı da alıp götürdüler. «Gönüllüler» panik içinde merdivenlerden atladılar ve bozuk düzen geri çekilen arkadaşlarına katıldılar.

«Hurra-a-a!»

Ama trompet sinyali tekrar çınladı. Bombacılar destek olmak için Stratsnaya yönünden koşup geldiler.

«Hurra-a-a!»

Bu kez haykıranlar, itfaiye merdivenlerine tırmanan askerlerdi. Sert darbeler indi kapıya yeniden. Sivri bıyıklı çevik bir onbaşı, üniforması kapının üstündeki çıkıntılara takılarak yırtılmasına aldırmadan bedenini kapının üzerinden aşırdı. — Kilit gacırdadı. Küflenmiş bağlantılar gıcırdadı ve askerler birbirlerine çarpa çarpa süngü çekip avluya daldılar.

Bir küçük-burjuva; «Poltava meydan muharebesi» diye kıkırdadı. Kosuba'nın yanında duruyordu. Çevresine bakındı ve korkarak çenesini kıstı.

Bir an ortalıkta çıt çıkmadı. Ardından binadan boğuk ateş sesleri duyuldu, bir patlama sesi uzun süre yankılandı.

Siyah saçlı, «bomba mıydı bu?» diye fısıldadı.

Kosuba belli belirsiz onayladı başıyla. İşçilerde bomba olduğunu biliyordu.

Gürültü ve ateş sesleri kesildi. Şişko bir polis yetkilisi, fırının karşısındaki binadan çıktı. Boğaya benzeyen ensesini korkuyla eğerek, dikkatle dama göz attı ve yoluna devam etti. Kasketiyle yavaşça yelpazelendi ve eylül serinliğine rağmen kel kafasından akan terleri sildi.

26

Cesetler ana kapıdan dışarı taşındı ve askerî arabalara yüklendi. Kalabalık nefesini tutmuş, bu üzüntü verici sahneyi seyrediyordu.

Bir kadın hıçkırarak, «Tanrım, ne de çoklar» dedi.

«Ömrüm boyunca bunca cesedi birarada görmemiştim.»

Kosuba sıkılı dişlerinin arasından, «daha çok göreceksin»

dedi. «Ama işçi bunu unutmaz ve elbet bir gün sorar hesabını.»

«Bakın! Bir kadın!»

Bir örtü, İrina'nın örtüsü, polislerin dışarı taşıdığı hafif bir bedeni örtüyordu.

Kosuba tüm önlemleri unutarak, «bu o!» diye inledi.

Belli belirsiz fısıldamıştı ama, ağır bir el kavradı hemen omuzunu. «Tanıyor musunuz?»

Kosuba arkasına döndü. Tipik jandarma bıyıklı, geniş omuzlu, fazlaca dar bir palto giymiş bir adam duruyordu arkasında. Kılık değiştirmiş bir jandarma olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu.

Ve Kosuba daha ağzını açıp bir şey açıklamaya zaman bulamadan, düdük sesi çınladı. Etrafındaki kalabalık korkuyla ve öfkeyle geri çekildi, esmer arkadaş telaşsız, kasketini düzelterek kenara çekildi ve Kosuba etrafının sarıldığını gördü. «Gelin benimle.»

Geçmeyi engelleyen zincirin başındaki asker yolu açtı. Onunla birlikte kapıya doğru gittiler.

«Durun, cesedi örtmeyin!»

Polisler İrina'nın üzerine yerleştirmek istedikleri cesedi kaldırıma taşıdılar. Şişko albay aceleyle verilen raporu dinledi ve Kosuba'yı dürttü. «Bunun kim olduğunu biliyorsunuz demek?»

Kosuba can sıkıntısıyla, «ne demek istediğinizi hiç anlayamıyorum» dedi. «Nedir sorun?»

«Bir kez daha yineliyorum...» Uzun bıyıklı kılık değiştirmiş jandarma, askerce bir selam çaktı ve şaşkın, kalakaldı. — «Nasıl 'o bu!' diye bağırdığını kendi kulaklarımla duydum, demek ki tanıyor. Tanıklarım var. İşte...»

Aşağılık ajan suratları belirdi her iki tarafta da.

Kosuba alaylı, «tanıyormuşmuş» diye yineledi. «Boyuna adamlar taşındı dışarıya ve birden bir kadın! Şaşırdım. —

Acele işe şeytan karışır!.. İnsan biraz aklını kullanmalı, sevgili dostum! İnsan kimi tutukladığına bakar bir kez!»

Albay alay ederek, «Sen kimmişsin bakalım da kimi tutukladığımıza bakacak mışız?» diyerek elini uzattı. «Kimliğin var mı?»

Kosuba sakin, ağırbaşlı paltosunun önünü açtı, «elbette var» dedi. «Ben Serdobsk kenti saygıdeğer yurttaşlarından Nikolay Nikolayeviç Kaşkin'im.»

Albaya kimliği uzattı. Polis amiri parmağını ıslattı, kimliğin sayfalarını karıştırdı ve her şeyin tümüyle yolunda olduğunu, damga, ikametgâh ve pulların eksiksiz bulunduğunu tespit etti.

«Güzel! Kimlik denetim için bende kalıyor» dedi ve başını salladı. «Şimdilik gidebilirsin.»

Polislere doğru «yükleyin!» diye seslendi.

Cesedi kaldırımdan aldılar. Tam o anda tiz, içe işleyen bir çığlık attı biri. Arabadaki örtüye sarılı kadın bedeni kıpırdadı. Küçük beyaz bir el başa doğru gitti.

Yanda duranlar dağıldılar, hatta polis amiri bile geri çekildi.

Kosuba «yaşıyor» diye bağırdı, öne atıldı.

El örtüyü kenara itti ve dolgun, yuvarlak, güneş yanığı, pıhtılaşmış kanlar yapışmış bir yüz çıktı ortaya.

İrina değildi. Belki de bir fırıncı kadındı.

Dirseğine yaslandı. Her yandan koşup gelen insanlar o tarafa üşüştüler. Kosuba geri çekildi ve emin adımlarla yasak bölgeden çıktı. «Neredeyse kadını canlı canlı gömeceklerdi» diye mırıldandı.

Ölçülü adımlarla bir sonraki köşe başına yürüdü, oradan sola saptı. Önce hızlı hızlı, sonra koşar adım. Bir sonraki kavşakta esmer adam bir ilan direğine dayanmış, onu bekliyordu. Sitemli, başını salladı. «Nasıl yapabildin?»

Kosuba öfkeyle, «nihayet odun değilim ya!» diye cevap verdi. «O bana okuma öğretti ve ilk bilgileri onun çevresin-

de edindim. Onu öyle ölü yatar görmek hiç te öyle basit değil. Ama onun olmadığı ortaya çıktı.»

«O değil ha?» diye sevinçle haykırdı esmer, ve heyecanla sarstı Kosuba'yı. «O değildi demek ha?»

«Hayır... Ama tutuklandıysa da, başına gelecek var. Kurşuna dizme ile cezalandırılacak, emin ol!»

Esmer homurdandı, «işte bunu göze alamazlar. Artık bizim hesap soracağımız günler yaklaştı. Fırıncılar bile ekmek yerine kurşun yaptıktan sonra... Ama biz niye hâlâ deli gibi dikilip duruyoruz burada?.. Yürü.»

Suskun, yürüyüp gittiler. Sonra esmer sordu: «Nasıl kurtuldun ellerinden?»

Kosuba burnunu çekti. «Boşver! Can sıkıcı! Kimliğimi kaybettim. Yenisi hemen yapılır ama, karım kızacak. Daha yeni taşınmıştık, işin yoksa yeni ev bul şimdi.»

27

Anahtar öyle aceleyle döndü ki kilitte, Baumann hiç o tarafa bakmadan anladı: Bir amir geliyordu hücreye. Yanılmamıştı. Genç, uzun boylu, yakışıklı bir adamdı hücreye giren, gençliğine karşın general apoletleri taşıyor ve üniformasında altın bir imparatorluk kartalı sallanıyordu.

Nezaketle selam verdi ve umursamaz bir el hareketiyle alnına düşen bir perçemi geri itti. «Savcıyım. Sizin davanız bir buçuk yıldır bizde, ve siz tek hücrede kaldığınız için, sizi ziyarete gelmeyi görev bildim.»

Bir buçuk yıl! Daha fazla değil mi? Baumann tek hücrenin yalnızlığı içinde zaman kavramını yitirmişti. Saati alınmıştı ve bir avuç gökyüzü bile göstermeyen tavandaki penceresiyle, hücrenin alaca karanlığında gece mi olduğunu, yok-

sa bir bulutun güneşi mi kapattığını ayırımsamak olanaksızdı; bahar mıydı, yoksa açık, ayazlı bir kış gününün güneşi miydi parlayan? Küçük ampul gece gündüz yanıyordu. Günleri saymak, yalnızca yemekleri saymakla mümkündü, fakat akşam yemeğinin öğlen yemeğinden hiçbir farkı olmadığından, bu tekdüzelik, Baumann'ı saymaktan vazgeçmeye zorluyordu. Haftalarca hiçbir insan sesi işitmemişti ve kendi sesi, koyu bir sessizliğe gömülmüş gardiyanla konuşmayı denediğinde, sesi yabancı geliyordu kendisine. Sesinin tonu kısık, kötü ve boğuktu. Duvara vurduğunda, ne sağdan ne soldan yanıt gelmiyordu. Duvara vurmasına karışmıyorlardı bile. Gardiyan «göz»den onu gözetlerken gülüyordu. Duvara vurmanın anlamsız olduğu açıktı. Ve hiçbir haber gelmiyordu! Eline hâlâ kitap geçiyor olması ne mutluluktu. Onu bu son sevinçten mahrum bırakmayı akıl edememişlerdi.

Demek bir buçuk yıl geçmiş!

Baumann kıpırdamadan oturmaya devam etti. Savcı masaya doğru yürüdü, sessizce hücreye kaymış olan gardiyan ona bir sandalye verdi.

«Vücudunuzun harekete gereksinimi olduğu görüşünde değil misiniz? Bu kesin yalnızlık ortamında kendinizi iyi hissettiğinizi düşünemiyorum. Belki de davanızın ilerlememesi kendi suçunuz. Belli ki benden önceki savcı sizinle ilişki kurmayı beceremediği. Onun hatasına düşmemeye çalışacağım. Birbirimizle iki insan gibi konuşalım, gelin.»

Baumann, «henüz insan dili yok şimdilik» diye yanıtladı ve omuzlarını silkti. «Benim bir dilim var, sizin bir diliniz var. Sohbet edebileceğimiz ortak bir konumuz yok.»

Savcı yaltaklanarak, «Niye bu tonla konuşuyorsunuz?» diye sordu. «Durumu neden bilerek daha da kötüleştirmek istiyorsunuz?»

Çantasını açtı ve içi kâğıt dolu bir dosya çıkardı, gösterişle yavaşça çevirmeye koyuldu sayfaları. Baumann bakışlarıyla izledi onu. Gizli polisin tutuklama emrini, hapishane-

ye sevk yazısını, gizli polisin onun hakkında verdiği kısa bir raporu ve 2 Temmuz 1904'teki sorgunun tutanağını gördü.

Savcı, «son on beş ay içinde yapılan ilk ve son sorgulama» dedi ve üzülmüş gibi başını salladı. «Neden böyle yapıyorsunuz?»

«Ben mi?»

Savcı parmağıyla birkaç satıra işaret etti.

«'Nerede oturduğunu ve ne zaman Moskovaya geldiğini bildirmeyi reddetmiştir. Kendini suçlu bulup bulmadığı sorusunu yanıtlamayı reddetmiştir, aynı şekilde herhangi bir ifade vermeyi reddetmiştir.' İşte hepsi bu.»

Baumann masada duran kitabı açtı. «Bence bu kadarı yeter.»

«Ama bu koşullar altında soruşturma nasıl yol alabilir? Tutanağın altında imzanız yok.»

Baumann kitaba baktı. «Soruşturmaya katılmıyorum. İmza bir katılma biçimidir.»

«Ama böylece aşılmaz engeller yaratıyorsunuz. Dava sizin inadınız yüzünden gecikiyor.»

Baumann yanıt vermedi. Okuyordu. Savcı dudaklarını ısırdı, gene de devam etti: «Taktiğinizin yalnızca zararı dokunuyor size. İster ifade verin ister vermeyin, bizim için fark etmez, zaten her şeyi biliyoruz. İkinci Kongre'de, Kuzey Bürosu'nda ve Moskova Komitesi'nde oynadığınız rolü biliyoruz. Ben verilerin doğruluğuna kefilim. Demek ki sizin itiraflarınız yazgınızı hafifletmeye yarar yalnızca. Ben» —savcının sesi yumuşadı— «hemen salıverilmenize razı olurdum, çünkü size kefil olan var.»

Tutuklu belli belirsiz irkildi. «Kim kefil bana?»

«Eşiniz... Nadejda Konstantinovna» yanıtını verdi savcı ona hiç bakmadan.

Ama Baumann bu kez kendine hâkim olamadı. «Karım mı? Niye? O da burada Tanganka'da...»

Cümlenin ortasında sustu ve sıkıntıyla gözlerini önüne dikti. Savcı soğuk ve memnun, güldü.

«İyi haber vermemişler size. Bu anlaşılır bir durum, tek hücrede tüm dünyadan kopuksunuz. Eşiniz özgür. Evet, kefaletle serbest bıraktık.»

Baumann kaşlarını çattı. «Neden?»

Savcı omuz silkti. «Herhalde yeterli neden vardı buna.»

«Bayan Kusmina'nın konuştuğunu mu söylemeye çalışıyorsunuz?» diye sordu Baumann ve kıpkırmızı oldu.

«Siz bunca inat ettiğiniz sürece hiçbir söyleyemem. Yalnızca olayları bildiririm.»

Baumann'a doğru eğildi ve candan bir sesle devam etti sözlerine: «Ve ben size bu olayı, bizim de insanca söyleşme yeteneğimiz olmasının kanıtı olarak bildiriyorum, siz böyle bir görüşme olanağını reddetseniz de. Hatta biz, varolan devlet düzenine karşı ağır günahlar işlemiş kişilerle bile insanca konuşabiliriz. Elbette ki devlete karşı işlenmiş bir suç, suç olarak kalır, ve yasanın görevi, böyle bir hareketi cezalandırmaktır. Ama biz karşımızdakinin salt suçlu değil, aynı zamanda insan da olduğunu hesaba katarız. İşte bu yüzden üzücü ailevi durumunu öğrendiğimizden, suçu ağır da olsa, eşinizi salıvermekten korkmadık... Sizi bu üzücü haberle dertlendirmeye cesaret edemezdim, çünkü cezaevinde her şeyin kişiye iki kat ağır geldiğini bilirim, ancak eşiniz bana bu konuda yetki verdi.»

Ailevi durum? Nadya bu züppeden mi istemiş bildirmesini? Ne saçmalık! Baumann küçümser bir hareketle omuz silkti. «Sanırım sizin Nadejda Konstantinovna'nın dışarda olduğuna ve benim eşim olduğunu iddia ettiği sözlerinize inanmamı beklemiyorsunuzdur, değil mi?»

Savcı içini çekti, ve neredeyse içten görünüyordu. «Tanrı hakkı için zorlu bir yapınız var! Ne mutlu ki bir yazı var elimde. Mutlaka el yazısını tanırsınız sizin... yani Nadejda Konstantinovna'nın, değil mi?»

Cebinden özenle katlanmış bir kâğıt çıkartarak Bau-

mann'a uzattı. Graç Nadya'nın düzensiz el yazısını tanıyınca irkildi.

«Sevgili Kolya! Özgürüm, ama sana yalnızca aileyle ilgili şeyler yazıyorum, çünkü salt buna iznim var. Baba ağır hasta. Ölümle sonuçlanma olasılığı da bulunan bir ameliyat bekliyor onu, evdekilerin tümünün gücü tükendiğinden, senin burada olman mutlaka gerekli. Öyle çok işimiz var ki, nasıl üstesinden gelebileceğimizi bilemiyoruz. Annenin sağlığı yerinde, dişinde bir fistel çıktı, ancak diş kökü zarar görmedi, endişelenmene gerek yok. Seni nasıl özlemle beklediğimi bilemezsin. Bana dönmek için her şeyi yap. Seni candan öper, kucaklarım.

Senin Nadya»

Savcı, mektubu okuduğu sırada dikkatle inceliyordu Baumann'ın yüzünü. «Gördüğünüz gibi, yalan söylemedim. Abartmadan söyleyebilirim ki, eşiniz benim çabalarımı tümüyle destekliyor. 'Her şeyi yap!' Bundan da anlaşıldığı gibi, geri dönmeniz çok önemliymiş.»

Mektubu dikkatle aldı Baumann'ın elinden. «Ne yazık ki bu mektubu sizde bırakamayacağım. İçeriği zararsız, ama satırların arasında bir şey olmadığını bana kim garanti eder?.. Nadejda Konstantinovna salt eşiniz değil, politik çalışma arkadaşınız da. Kimyasal yollardan görünmez yazı yazma tekniği son derecede mükemmelleşmiş durumda. Bunu biliyoruz.»

Baumann ilgisizce omuz silkti. «Buyrun. Beni ilgilendiren şeyi öğrendim.»

Sustu. Savcı bir an bekledi, sonra dosyayı kenara itti. «Evet, Nikolay Ernestoviç, başlayalım mı? Fazla bir şey istemiyoruz. Yalnızca birkaç kelime formalitelere bunca düşmansanız, imzalamasanız da olur. Sonra özgürlük görünecek size, aile kucağına geri dönüş... İzninizle?»

Savcı dosyayı açtı, kâğıt ve daire dışında kullanmaya yarayan altın kaplı bir mürekkep hokkası çıkardı. Baumann yeniden aldı kitabı eline, parmakları titriyordu. Hemen yanıt vermedi. «Yarın. Kararımı hapishane yönetimi üzerinden bildiririm size.»

Savcı dudaklarını oynattı. Baumann'ın işitemediği, ama ne olduğunu tahmin ettiği sözler söylemişe benziyordu. Sonra kâğıdı dosyaya kaldırdı, ayağa kalktı ve önünde sessizce açılan kapıya yürüdü. Gardiyan kulak kabartmış olmalıydı.

Savcı eşikte durdu. «Aslında hak etmediniz. Ama eşinize söz verdim.»

Çantadan bir karton kutu çıkardı, üzerinde Sikstin Madonnası'nın kopyası vardı, Baumann'a uzattı.

«Biraz garip bir konu» dedi gülümseyerek Baumann'ın şaşkınlığını fark ettiğinde. «Ama burada, cezaevinde yalnızca dinsel resimler bulundurabilirsiniz.»

Baumann Madonna'yı teslim aldı. Yanağına savcılık sansürünün mor damgası basılmıştı.

28

Savcı orayı terketti, «göz» de gardiyanın solgun göz bebeği belirdi. Bir dakika baktı içeriye, göz kırptı ve kayboldu. —

Özgürlüğe mi? Ne koşulla olursa olsun mu?

Ya 'Madonna ne anlama geliyordu?

Kalın kartonu evirdi, çevirdi, inceledi ve anî bir dönüşle hücrenin en uzak köşesine, «göz» orayı göremediği için ölü köşe denilen yere gitti. Tırnaklarıyla acele acele yırttı kartonu. Yırtıktan ince sigara kâğıdı göründü. Her türlü tedbiri unutarak, basılı sayfaları olan bir defter çıkardı oradan.

Lenin! Mutlaka oydu, yoksa göndermezlerdi ona! Sonunda söze girmişti işte.

Elleri hakim olamadığı bir heyecanla tirtir titriyordu.

Lenin konuşuyordu! Demek her şey yolundaydı.

Baş makale: «Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi Üçüncü Kongresi Üzerine Açıklamalar», Merkez Komitesi üyelerinin imzasını taşıyor ve ilk satırdan itibaren öyle yürekten, güçlü, sade kelimelerle ifade ediliyordu ki, bu sözleri ancak «İhtiyar», İlyinç Lenin söyleyebilir ve yazabilirdi. Yalnız o!

Demek parti gene onun ellerinde, demek zafer onun! Lenin'in partide kazandığı bir zafer ama, devrimin zaferi demekti.

Küçük harfler Baumann'ın gözleri önünde dans ediyordu, ve daha ilk satırlar, neredeyse soluksuz bıraktı onu. Tekrar tekrar okudu ve bir türlü inanamadı:

«Devrim başladı ve her an daha geniş çevreleri, yeni bölgeleri ve yeni halk tabakalarını kucaklıyor. Proletarya devrimci savaşın gruplarının başında bulunuyor.»

Başında! —

Baumann oburcasına, yutar gibi okuyordu satırları, çevresindeki her şeyi unutmuştu — şu küçük siyah harflerin dışında, onlar ona giderek daha fazla güç ve cesaret aşılıyorlardı. Gardiyan «göz»den baktı. Arayan bakışları hücreyi taradı. Mahkûm «ölü köşe»de olmalıydı. Yasaktı bu! Ama gardiyan bugün kuralları pek de sıkı uygulamıyordu. Geldiği gibi sessizce geri çekildi.

«Üçüncü Kongre, Rusya işçilerinin çoğunluk komitelerinin seçtiği Büro ve Parti Merkez Komitesi tarafından toplanmıştır...

Demek Merkez Komitesi'ni ele geçirdiler!

«Kongre'ye tüm komiteler ve komitelerinden hoşnut olmadıkları için ayrılan bütün gruplar çağrılmıştı. Arasında Menşeviklerin tüm komite ve örgütlerinin de bulunduğu büyük çoğunluk, yurt dışında yapılan kongreye temsilcilerini yolladı. Böylece bugünkü polisiye koşullarda, üyeleri kongreye katılmaya çağırmak için mümkün olan her şey yapılmıştı, yalnızca eski parti konseyinin yurt dışında bulunan üç üyesinin katılmayı reddetmesi, Menşeviklerin kongreyi boykot etmesine yol açtı. Üçüncü Kongre bu üyeleri, davranışlarıyla partiyi bölmekle suçlar...»

Üç kişi? Plehanov? Martov? Akselrod? Mutalka bunlardı. Ne kokar ne bulaşır!

«Üçüncü Kongre bazı parti üyelerinin ekonomizmin eskimiş görüşleriyle yakınlaşmalarını yanıltıcı ve yanlış olarak değerlendirmekte ve kesin, yönetmeliklerle belirlenmiş, her türlü azınlığın haklarını garantileyen ve tüm üyelerin uyması gereken yönergeler yayınlamıştır.

Ancak Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bu genel, önemli görevlerinin yanısıra, varolan devrimci an, en ön safta bulunan ve mutlakiyete karşı silahlı ayaklanmaya katılan özgürlük savaşçılarından öne çıkmalarını talep eder. Halkın özgürlük mücadelesine karşı Çarlık iktidarının direnişi ne kadar inatçı olursa, devrimci ileri atılımın gücü o kadar fazla, işçi sınıfının başında bulunduğu demokrasinin tam zaferi o kadar muhtemel olacaktır. Zafer kazanacak bir devrim yürütülmesi ve devrimin kazanımlarını savunmak, dev görevler olarak proletaryanın omuzlarına yüklenmektedir. Ancak proletarya büyük görevlerden korkmamaktadır, ona zafer kazandığı takdirde başına felaket geleceği kehanetinde bulunanları saflarından atacak ve horlayarak onlara sırt çe-

virecektir. Rus proletaryası görevini ve ödevini sonuna dek yerine getirmeyi başaracaktır. Silahlı halk ayaklanmasının başına geçme ve gerektiği takdirde bir geçici hükümette de yer alma yeteneğinde olacaktır. Proletarya tüm karşı-devrimci saldırıları püskürtecek, özgürlük düşmanlarını yerle bir edecek, demokratik cumhuriyeti canıyla savunacak, devrimci yoldan asgarî programımızı gerçekleştirecektir ve biz gelmekte olan demokratik devrimin zaferinden sonra, sosyalist hedefimiz doğrultusunda ileriye doğru dev bir adım atacak, tüm Avrupa'yı gerici, askerî egemenliğin boyunduruğundan kurtaracak ve kardeşlerimize sosyalizme giden yolda daha hızlı ve daha kararlı ilerlemeleri için yardım edeceğiz. Daha şimdiden tüm dünyanın gerici burjuvaziye karşı savaşımda bitkin düşmüş sınıf bilinçli işçileri, Rusya'daki devrimci başarılara bakarak yeniden cesaret kazanıyorlar. Sosyalist proletaryanın yardımıyla salt demokratik cumhuriyeti savunmakla kalmayacak, sosyalist hedefimize de dev adımlarıyla yaklaşacağız.

İleri işçi yoldaşlar, özgürlük uğruna örgütlü, hazırlıklı, inatçı, ortaklaşa mücadeleye, ileri!

Yaşasın uluslararası devrimci sosyal-demokrasi!

RSDİP Merkez Komitesi»

Baumann doğruldu.

Ne zaman yazılmıştı bu?

Tarihi okudu:

Cenevre, 27 (14) Mayıs 1905.

Mayıs! Ya şimdi? Eylül mü... Ekim mi?

Nadya'nın sözlerinin anlamını anladı. Gizli kimysasal maddeler kullanılmasına gerek yoktu. «Ölümle sonuçlanabilecek ameliyat»la kastedilen silahlı ayaklanmaydı, açıktı bu. Zaman iyice yaklaşmıştı. Ve «baba»yla kastedilenin Çar olduğunu anlamamak için aptal olmalıydı insan. Çok eski za-

manlardan beri Çar'a «baba» denirdi. Ama şimdi artık onun önünde eğilmek değil, ona vurmak istiyorlardı! Evet, «ameliyat» buydu!

Ve bu şimdi Baumann olmadan mı yapılacaktı? Hayır, olmazdı bu! Demek ki özgürlüğe kavuşmak için her şeyi kabul etmesi gerekiyordu.

«Herkesin gücü tükendi.» Ayaklanma kapıdayken neler olup bittiğini canlandırabiliyordu gözünde. Tabi güç yetişmez. Ancak «anne» artık sağlıklı. İllegaller «anne» diye Moskova Komitesi'ne derler. Demek her şey yolunda gene. «Diş kökü», «korenj suba», yani Kosuba, iyi. «Mutlak zarar görmemiş», «mutlak» = Lelya, aynı şekilde; her ikisi de zarar görmemiş, sağlam ve serbest. Ne güzel! «Mutlak» becerikli bir insandı ve Kosuba'nın değeri altınla bile ölçülemezdi — Moskova'ya kök salmış biri ve bunun yanısıra tüm fabrikalarla ilişkileri olan ve işçilerin çok sevdiği inatçı proleter. Ama şimdi herkese gerek vardı. İlyiç te söylüyordu. Ne pahasına olursa olsun çıkmalıydı buradan! —

Gardiyan tekrar «göz»den baktı ve içi rahatlayarak geri çekildi. Mahkûm sakin, bir kitaba eğilmiş oturuyordu.

Gazeteyi kemerinin altına sokmuştu, yırtık Madonna «ölü köşe»de duruyordu.

Ne pahasına olursa olsun! Elbette ifade verme yoluyla değil! Nadya'nın bunu kastetmediği kesin. Tüm araçlar iyidir, burjuvazinin kendi politikasını uygularken kullandıkları dışında. Ama monarşilerin ve «demokratik cumhuriyetler»in devlet adamları bile politikayı «une sale besogne», «pis bir iş» olarak nitelerler. Gerçi devrimci, kafayı duvara vuramayacağın için, uzlaşmaları gerekli görür, ama uzlaşmaların da sınırı vardır. «Tüm araçlar mübâhtır» — aşağılık olanlar hariç. İfade vermek ve savcıyla anlaşmak, hayır, bu aşağılık bir şey olurdu. Bu fiyata satın alınacak özgürlük acı olur ve nefret edilen düşmana karşı açık mücadeleye katılma sevinci zehir olur insana. Yoksa bu Marksist bir devrimciye yakışma-

yan romantizm midir?.. Hayır! Romantizm bile olsa, bize özgü, bolşevikçe! Başka türlüsü gelmezdi elinden. Bu fiyat söz konsu edilemezdi. Başka her yolu denemeye vardı ama, bunu asla! —

Kaçmak? Olanaksız! Fark edilmeden dışarı çıkamazsın, çıplak elle on kilitli kapı ve iki askeri karakol noktasından geçemezsin... Delilik olurdu! Üçüncü katta tek bir hücre! Buradan ne dama çıkılır, ne aşağı inilir.

O halde daha fazla kafa patlatmak yararsız, tek yol var: Açlık grevi!

Açlık grevi zorla getirecek özgürlüğü!

Nadya'nın kastettiği de kesin bu olmalı, çünkü «her şeyi yap», yaşamını da rizikoya atmak demek. Çünkü açlık grevi gücünü ölüm tehdidinden alır! Eğer hapishane yönetimi bu biçimde, yani sonuna dek grevi sürdüreceğini anlamıyorsa, o zaman teslim olmayacak demektir. O halde, yaşam konulacak ortaya!

Baumann ayağa kalktı, hücrede aşağı yukarı yürümeye koyuldu. Masadan kapıya dek üç adım, ve gene üç adım geri.

Ölmeli miydi? Saçma! O doktordu ve biliyordu.

İnsanlar açlık grevinde ölüm sınırında gidip geliyorlarsa, o zaman bu kendi istekleri, ya da kendi yaşama isteksizlikleri, ölme arzularının sonucuydu. Bu yüzden birkaç gün sonra ölürler. İrade daha fazla dayanmaz ve yumurta akı maddesi hücreleri ölür. Ama canlı, gerçekten capcanlı bir beden, onca çabuk gücünü tüketmez. Önce vücut ağırlığının yüzde elli, altmışını yitirmesi gerekir, ve vücuduna akıllıca davranırsa, en az iki ay ister buna, belki de seksen gün. Bu, öğrencilik günlerinden aklında kalan mutlak kesin, bilimsel bir hesaplamaydı. Formülü unutmuştu, ama önemli olanlar bilincine kazılıydı: Vücut günde kilo başına yirmi yedi otuz kalori arası tüketir. O halde orta ağırlıklı bir insan, iki ay da-

yanabilir kilo kaybı ölümcül etki yapana değin. Ancak eğer tüm iradesini kullanırsa!

Üç adım ileri... dön... üç adım geri. Ve gene delikte gardiyanın gözü!

İki ay! O halde açlıktan ölmeyi hiç düşünmemeli, dışardaki yoldaşlar ona bunca zaman bırakmayacakları, belki de hapishane yönetiminin direncini açlık greviyle kırmak için gereksindiği kadar bile zaman bırakmayacakları için, salt bunun için bile düşünmemeli. Zaten yalnız kalmayacaktır açlık grevinde. Onun açlık grevine başladığı haberi, hapishanedeki yoldaşların da onu desteklemek ve çözümü hızlandırmak için aynı şekilde açlık grevine başlamalarına yol açacaktır. Geçen yılın sonbaharında Bolşevikler Tanganka'da açlık grevine başlamışlardı; bu, o tek hücreye atılmazdan kısa süre önce olmuştu. O zaman hapishane yönetimi on birinci günde teslim olmuştu. Şimdi savcı daha erken teslim olacaktır, çünkü devrim ilerliyor. O zaman savcı için sakin bir devreydi.

Halkçıların 1889'da Şlüsselburg'taki açlık grevini nasıl yarıda kestiklerini hatırladı. Daha üçüncü günde pes etmişlerdi, ve dokuzuncu güne kadar tek başına aç kalan Vera Nikolayevna Finger, bir mucize eseri dışarıya ulaşan bir kâğıt parçacığına, üzüntüyle şunları yazmıştı: «Açlık grevimiz bana nabzı aynı anda atan iki insan bulunmadığını gösterdi.»

Bu umutsuz sözcükleri unutamamıştı.

Ama onların, Lenin yandaşlarının nabızları aynı anda atar. Ve salt ikisinde değil, tümünde. Aksi halde tutuklulukta bile böyle neşeli olup ta hayata dört elle sarılmak mümkün müdür?

O halde, haydi açlık grevine!

Sredne-Tişinak Fabrikası'nda işçiler iki minnacık odada oturmuş, yüksek sesle karmakarışık konuşuyorlardı. Parıl parıl yepyeni brovninglerin durduğu bir sandık, sigara dumanından bulutlar altında kalmıştı ve Kosuba sandığa eğilmiş, durmadan isteyen sıska bir işçiyi ikna etmeye çalışıyordu: «Sizinkinden başka fabrikaların da olduğunu anlaman gerek!»

İşçi üzgün, «ama sözü edilen herhangi bir fabrika değil ki, Prohorovka» diyordu. «Bu herhangi bir fabrika mıdır? Beş yüz adam var bizden yana. Bana silah ver, bin adam hazır edeyim.»

«Lütfen anla artık, elime geçenin tümü yüz elli tane. Bunun tüm Moskova'ya yetmesi gerek, oysa sen tek başına iki yüz tane istiyorsun. İşte al otuz tane, bunları veriyorum ama, başka isteme artık. Bunu tartışmanın anlamı yok.»

Başka sesler, «onu oyalama Semyon» diye destek verdiler. «Kosuba'yı tanırsın. Ağzından söz bir kez çıkar. Bizim silahlanma durumumuz zaten diğer fabrikalardan daha iyi. Tek başına Schmidt'in grubunda bile bir yığın alet var. Ve de bizde, Moskova nehrinin arkasında...»

Prohorovkalı işçi öfkeli, «bunlar Schmidt'inkiler, bunlar da bizim! Onlar dövüşecek, biz ne yapacağız peki? Boş kovanları mı toplayalım?.. Hiç değilse altmış tane ver Kosuba! Önceleri sen de bizim fabrikadaydın, eski arkadaşlarını unutma... Şerefim hakkı için, otuz tabancayla bizimkilere görünmeye cesaretim yok. Öldürürler beni!»

«Korkmana gerek yok» diyen Kosuba gülüyordu, tabancaları saydı, «... yirmi sekiz, yirmi dokuz, otuz... En saldırı yanlısı olan sensin, başım ağrıyor artık... Lütfen oyalama beni. Zaman çok değerli şimdi.»

Kapı açıldı. Başı ve omuzlarını geniş bir şalla sarmış gencecik bir kız daldı içeri.

«Sıkı durun bakalım çocuklar: Son tren kalkmıyor artık, hem de Fin Demiryolları'nın treni. Yani, demiryolcular genel grevde. İşler nereye varıyor, farkında mısınız?»

Şalının altına sakladığı bir paket bildiriyi masaya fırlattı.

«Moskova Komitesi'nden.. Yeni bunlar! Daha mürekkepleri bile kurumadı.»

«Burnunun altındaki bıyık da oradan geliyor o zaman, öyle mi İrina yoldaş?» Kostıba gülüyordu.

İrina yüzünü sildi. Hepsi kahkahaya boğuldular.

İyice boyaya bulaşmışsın. Senin şimdi fırıncıların değil, baca temizleyicilerin delegesi olman gerekirdi. Aynaya bak bir, duvarda asılı. Ne güzelsin, değil mi?» —

Bildiriler elden ele geçiyordu!

«Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi.
Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!

Genel Grev!

Yoldaşlar! İşçi sınıfı mücadele etmek üzere ayağa kalktı. Moskova'nın yarısı grevde. Yakında tüm Rusya grev yapacak. İşçi sınıfı güçlü bir galeyan içinde, despotluk ve istibdadın yüzyıllardır süren boyunduruğunu kırmaya çabalıyor. İşçi sınıfı hükümete, bu hırsızların ve haydutların ve Çarlık mutlakiyetinin hükümetine savaş ilan etti, ölüm kalım savaşı. Yoksulluğunun suçlusu kapitalistlere de savaş ilan etti. Şu anda proleter yürek taşıyan herkes kavgaya katılmalıdır. Bizden olmayan bize karşıdır; şimdi elini kavuşturup hareketsiz oturan biri, işçi davasına ihanet içindedir.

Herkes greve! Sokağa çıkın, toplantılarımıza gelin, taleplerinizi ortaya koyun, politik özgürlük ve ekonomik

alandaki taleplerinizin yerine getirilmesini isteyin; konuşma ve kişilik özgürlüğünden, toplantı ve parti özgürlüğünden, doğrudan, genel ve gizli seçim hakkı temelinde bir kurucu ulusal meclis toplanmasından yana tavır takının!»

«Tertemiz», Kosuba onayla gürledi.

«Tabii» diye seslendi İrina ve örgülerini geriye attı. «Bir rotasyon makinasıyla bastık bunları. Tüm teknik olanaklar emrimizde olduğunda nasıl olacak yoldaşlar? Dört yıl önce nasıl bastığımı düşündükçe gülesim geliyor... Kartondan bir çerçeve, şablonlar çiviyle tutturulmuş! Şimdi çelik silindirlerimiz var. Gürültü çıkartıyor, gümbür bümbür... Ne güzel şey, ne sevinçli böyle tam hızla çalışmak. Biz Sintinsk'te...

«Ne? Sintinsk te mi bizden?»

«Evet» dedi İrina gülerek. «Makinalara giden giriş kapısının önünde, telefonun başında ve çalışma bölümlerinde nöbetçilerimiz var. Yönetici ve mal sahibi tutuklandılar. Ajanın biri, nasıl becerdiyse artık, aramıza sızmış. Derhal tanıdık onu, kızgınlığımızdan neredeyse rotasyon makinasına atıyorduk.»

Biri, «belki de birinci hamur kâğıt çıkardı ondan» dedi.

Ama diğerleri karşı çıktılar. «Elini neden kirletesin? Kafasına bir tane indirirsin, yeter.»

İrina onayladı. «Bu da önerildi» diye yanıt verdi, «ama çoğunluk elini temiz tutmaktan yana çıktı sonunda.»

Kalabalık, «yoksa bıraktınız mı?» diye homurdandı.

«Hayır, öyle hemen bırakmadık» diye yatıştırdı onları İrina. «Matbaada bulunan tüm renklere sıvadık onu, göğsüne ve alnına da 'ajan' sözcüğünü bastık.

Kosuba «Harika» diye onayladı. «Bu etiketle evine varır mı varamaz mı, onun sorunu. Baskı boyası derinin içine işler

ve yıkanması zor olur. Sahi, senin bıyık ta hâlâ duruyor. Nyura'ya git, sana benzin versin de güzelleş yeniden. Öyle boyalı gezemezsin, devrim yapıyoruz.»

30

«Devrim mi?»

Ses kötü, boğuk bir fısıltıyla yitti gitti. Genel Vali halılarla kaplı çalışma odasının orta yerinde, elleri pantolonunun ceplerinde, boğum boğum kahverengi boynu kolalı beyaz yakasının içine çekilmiş, dikilip duruyordu. Altın rengi, çift başlı siyah imparatorluk kartalıyla süslü apoletleri yukarı kalkık omuzlarının üzerindeydi.

«Devrim mi? Ne söylediğinizin farkında mısınız, sayın Polis Başmüdürü?»

Eğri gaga burunlu Polis Generali biraz irkildi ve gümüş kenarlı gri kürk başlığını daha sıkı kavradı.

«Emrinizle, Ekselâns. Yalnızca Moskova'da olsa, ayaklanma adı verilebilirdi, ama Rusya'nın tümünde aynı şey oluyor, Ekselans! Trafik durdu, telgraf çalışmıyor, tek bir fabrika bacası bile tütmüyor. Hiçbir yerde ışık yanmıyor. Her an sular da kesilebilir. Eczaneler kapandı... Petersburg'da İmparatorluk Balesi bile grev yapıyor...»

Dişsiz bir ağızdan çıkan yılan ıslığını andıran bir ses yavaşça, «Ve kilise koroları» diye ekledi.

Seyrek kır saçlı, çilek rengi papaz kaftanı giymiş, gümüş, değerli taşlarla bezeli bir haç takmış yaşlı bir adam, sakalını titretti, derin bir koltuğa yayılmış bedeni daha da kamburlaşarak eğildi. Tek oturan oydu içlerinde. Diğerleri —üniformalı altı kişi daha vardı— Dubasov büyük, gümüş yazı aletleriyle dolu meşe masasından kalkınca, doğruldular.

Amiral, «o halde» dedi, bakışları Metropolit'ten Polis Şefi'ne kaydı, «sizi kentin sorumluluğunu üzerinize alamadığınız biçiminde anlamak zorundayım. Açık konuşun, polis duruma hakim değil, öyle mi?»

Gri kürk başlık iyice bumburuşuk edildi, Polis Şefi sertçe cevap verdi: «Öyle. Sokaklardaki nöbetçileri kaldırma ve tüm adamları polis komiserlerinin emrine verebilmek için, şehrin bazı semtlerinde yoğunlaştırma emri vermek zorunda kaldım. Polislerin, özellikle de yalnızken, sokakta görünmesi hiç te tehlikesiz değil. Kalabalığın polisleri silahsızlandırdığı durumlar görüldü.»

«Silâhsızlandırdığı mı?» Amiral göz kırptı. «Adamlarınız silahlarının alınmasına izin mi veriyorlar, Ekselâns?»

Polis Başmüdürü gözlerini yere eğdi.

«Onlardan çok şey istenmemeli Ekselâns. Düşük bir maaş alıyorlar. Bakan Bey'e ne çok başvurdum bu konuda. Yalnızca birkaç ruble kazanıyorlar. Kim bunun için hayatını tehlikeye atmaya kalkar?»

«Ya vatan?» Dubasov köpürdü. Kısa kesilmiş kır saçlarının altında başının derisi kıpkırmızı kesildi, alnındaki damarlar şişti. «Ya ettikleri yemin?» diye devam etti. «İyi tebaların en birinci görevi, hayatını feda etmektir... Bunlar bir Rus, hele de bir subay için ilginç görüşler Ekselâns! Bunun üzerinde daha fazla durmak istemiyorum, ancak sizi uyararak vurgularım ki...»

Birden diğerlerine döndü. «Ayrıca İçişleri Bakanı'nın gönderdiği gizli telgrafın içeriğini bilmenizde bir sakınca yok. Ne mutlu ki alayın telgraf dairesi çalışıyor. Grevcilerin ya onun varlığından haberleri yok, ya da unutmuşlar.»

Generaller bakıştılar. Dubasov küçük adımlarla yazı masasına gitti, bir telgraf aldı eline. «Bükülmez bir enerji ve kararlılıkla ayaklanmayı tümüyle bastırmak için her türlü önlemi alınız!»

Durdu. — Her kelimeyi vurgulayarak devam etti: «Ayak-

lanmayı herhangi bir şekilde destekleyen, devrimcileri saklayan, onlardan yana görünen ya da zayıflık gösteren tüm devlet memurlarına derhal işten el çektiriniz.»

Amiral Polis Şefi'ne belli belirsiz bir gözattı ve vurgulayarak yineledi: «Demek ki devrimcilerden yana görünen ya da zayıflık gösterenler.»

Biran için hepsi sustu.

Genel Vali, «duydunuz mu?» diye sordu. Telgraf kâğıdını kenara koydu. «Şimdi gene Moskova'daki meselelere dönelim. Demek polis işe yaramıyor. Böyle rapor vereyim mi?»

Polis Şefi sustu. Dubasov, topuklarının üzerinde sertçe, masanın yanında duran büyük General'e döndü: «Ya alay?»

General madalyalarla süslü göğsünü daha da şişirdi. «Kazaklara ve süvarilere güvenilebilir. Ama piyadeye tam anlamıyla güvenmeye gelmez. Rostov Alayı'nda huzursuzluklar varmış. Kaynıyor orası!»

Genel Vali uzata uzata, «öyle mi-i-i?» dedi. «Demek artık onlar da kıpırdanmaya başladı... Ya siz hangi önlemleri aldınız?»

General, «tüm gerekenleri» dedi ve sözlerini onaylarcasına başını salladı. «Askerler kesinlikle kışlalarına hapsedilmiş durumda, izinler kaldırıldı, kışla avlusundan dışarı çıkmaları yasak. Nöbetçiler üç katına çıkarıldı. Komando erleri —bunlara her zaman güvenilebilir— cephaneyle donatıldılar. Bölük subayları sürekli bölüklerinin başında tutuluyorlar. Onlara küçük rütbelilerle sohbet etmelerini ve sevilmelerini sağlamak için, onlarla satranç oynamalarını emrettim.»

Amiral alaycı, homurdandı. «Yaaa... oynuyorlar mı peki? Umarım onlara oyunda ödün vermelerini ve zorla galip gelmemelerini de söylemişsinizdir!»

Ordu komutanı olan General onu anlamadı. Beyaz kirpikli gözlerini kırpıştırdı. Orada bulunan diğerleri de ne yapacaklarını şaşırdılar. İçlerinden en genci, adliyeci üniforması giymiş olanı, kelimeleri yaya yaya sordu: «Bunu nasıl anla-

malıyız? İçişleri Bakanı'nın telgrafı her türlü önlemin alınmasından söz ediyor, bildiğiniz gibi, General Trepov'un emri de buna benziyordu: 'Boşa ateş etmeyin, cephaneyi sakınmayın!' Tarihe geçecek ölümsüz sözler! Bütün bunlar, zor gücüyle yenmek, taviz vermemek gerektiğini gösteriyor. Ancak eğer sizin sözlerinizi mecazi anlamda anlayacak olursak, başka bir taktiğe işaret eder görünüyorsunuz. Majestelerinin şöyle düşündüğüne işaret eden bir...»

Dubasov hemen yanıt vermedi. Gözlerini ister istemez masanın karşısında asılı normal insan boyundaki Çar portresine dikti.

Çar tatlı tatlı gülümsüyor ve atlı topçu subayı üniforması içinde elinde bir tören şapkası, herhangi bir sarayın önünde duruyordu. Resim bir süredir bu odada asılı duruyordu, ama Dubasov Çar'ın dizlerinin bükülü olduğunu ve gülümseyişinin zavallı ve utangaç bir ifade taşıdığını daha yeni fark ediyordu. Meyhanenin önünde duran polisler gibi caddenin ortasında duruyordu, üstüne üstlük başı da açıktı. Başı açık cadde ortasında? Bu resmi ya bir salak yapmış ya da... bir devrimci? Ne oursa olsun derhal kaldırılmalıydı.

Portreye yeniden büyük bir dikkatle baktı. Çok çirkin, ama ona benziyor... Ah bu resmi yapan serseri! Demek birkaç gün önce bazı kamu delegasyonlarını bu odada kabul ettiğinde, milletvekili baylar bu yüzden durmadan bu duvara bakıp sırıtıyorlardı.

Birisi öksürdü ve Amiral'in dikkatini resimden çekti.

«Majestelerinin önerileri mi?»

Bu odada «kendi aralarında»ydılar. Yüksek memurlar ve savcı toplanmışlardı. Demek ki açık konuşabilirlerdi.

Amiral yavaş yavaş, «durum kritik» dedi. «Bunu görmezlikten gelemeyiz. Elimizde yalnızca iki olanak var. Bunlardan biri ve arzu edilir olanı, askeri diktatörlük.»

Savcı sanki kendi kendisiyle konuşurmuş gibi yavaş bir sesle, «Dimitri Fyodoroviç Trepov» dedi.

Amiral başını eğdi. «Telgraftan da anladığınız gibi, şu anda izlenen çizgi, askeri diktatörlük hedefleniyor. Yasaları bir kenara bırakmanın zamanı geldi de geçiyor. Tutuklamaların bir yararı yok, yüzlerce binlerce insanı yargılayamayız çünkü. Ayaklananların derhal silahlarla yokedilmesi gerekiyor. Öyle çok kan akmalı ki, torunları bile bundan söz etmeli. Onları fiziksel olarak yok etmeliyiz. — Ve bu ancak bir diktatörlükte mümkündür.»

Kalın dudaklarını ısırdı ve sustu.

«Ancak diktatörlüğün silahlı ve kendisine sadık yeterince adama gereksinimi var. Tüm sorun, yeterli adam olup olmadığı.»

Yeniden sustu. Odada ölüm sessizliği egemendi. Amiral elini kaldırdı. «Moskova'da olup bitenler bunu kuşkulu hale sokuyor.»

Ordu komutanı General kaşlarını çattı ve bakışlarını yan tarafa çevirdi.

«Demek ki bu durumda oyunu zora dayanan bir zaferle sonuçlandırmayı beceremeyeceğiz. Bu pislik heriflere tabi olmayı da aklımızdan geçirmediğimize göre, yapabileceğimiz son şey taviz vermek, yani uzlaşmak oyununu oynamak.»

Yeniden suskunluk egemen oldu ve Genel Vali'nin odasındakilerin içinde kendini en serbest hisseden kişi olan savcı, yeniden söz aldı: «Bir anayasa yapılması olanağı üzerinde düşünüldüğü biçiminde mi anlamak gerek bunu?»

Dubasov soruyu yanıtlamadan başıyla onayladı. Savcı devam etti: «Ya sizin deyiminizle bu pislik herifler, anayasanın hükümlerini kullanmaya kalkarlarsa? Burada söz konusu olan görünüm, anlıyorum, ama tarihte görünümün gerçeğe dönüştüğü örnekler vardır.»

Amiral derin, kısık bir sesle güldü. «Her oyun kaybedilir. Ama risk o kadar da büyük değil bence... Hiç sözünü etmek istemediğimiz köylüleri bırakalım şuraya, özünde işçiler de duygusuz, iradesiz hayvanlardan başka bir şey değildir. Her

şey önderlerin etrafında dönüyor. Onlar yok edilirse... ama elbette radikal bir biçimde, fiziksel olarak yani...»

«Kutsal Kitap, 'çoban vurulursa koyunlar dağılır' diye yazar» dedi Metropolit ve onaylayıcı bir davranışla beyaz sakalını salladı.

Savcı kuşkuyla başını salladı.

«Sizin görebildiğiniz zorluklar mı var?» diye soran Amiral kaşlarını çattı.

Savcı içini çekti. «Yürürlükteki yasalara göre...»

Dubasov öfkeyle, «yasaların bununla ne ilgisi var?» diye sözünün kesti onun. «Biz devlet politikasından söz ediyoruz. Bunun resmen yapılmayacağını biliyorum, talihsiz bir iş olurdu, ama başka türlü olmazsa... Kaba bir örnek alalım ele. Cezaevinizde devrimin önemli önderleri var, değil mi?»

Savcı hemen, «elbette» yanıtını verdi. «Yazar Andreyev'in evinde tutuklanan RSDİP Merkez Komitesi üyeleri. Bir de Ziegler var... Hâlâ adamın gerçek adını tespit edemedik, ama her şey onun en önemli önderlerden biri olduğunu gösteriyor. Ve sonra — Baumann! Ekselânsları mutlaka onun ismini duymuşlardır; en büyük Moskovalı devrimcilerden biridir... Mutlaka devrimin önemli ve önder şahsiyetlerinden biri.»

«Görüyor musunuz... Şu adı geçen Baumann neden bir gece intihar etmesin?»

Savcı diğerlerine endişeyle bir göz attı, abartılı bir kayıtsızlıkla yanıt verdi: «Tümüyle ihtimal dışı, Ekselânsları. Kimse inanmazdı buna. Baumann, her yerde söylendiği gibi, dünyanın en neşeli adamıdır. Her hal-ü kârda cezaevindekilerin içinde yaşama en bağlı olan odur!»

«Şaka ediyorsunuzdur umarım! Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, değil mi?» Dubasov yumruğunu masaya indirdi ve sonunda onunla gözgöze gelmeyi başaran savcı, endişeli bakışlarla diğerlerini işaret etti.

«Bırakın bunu! Ben askerim, dilimin ucuna geleni söy-

lerim. Ve buradakilerin tümü taca ve vatana yürekten bağlıdırlar, eminim buna. Saklambaç oynamamıza gerek yok o halde. Önderler yok edilmelidir. Bu bence tümüyle açıktır. Ve aynı şekilde, hazır elimizdelerken fırsatı kullanmak gerektiği de açıktır. Bu işi halledecek bir adi suçlu bulmak o kadar zor mu? Cezaevinde bir yığın profesyonel katil var elimizin altında. Bu işi yapacak olana özgürlük vadedilmeli ve gece Baumann'ın hücresine yollanmalı. Kimsenin haberi olmaz.»

Savcı: «Olanaksız!» diye yanıtladı. «İsterseniz bu işi yapacak adamı derhal asın, gene de kokusu çıkacaktır. Nasıl beceriyorlar bilmiyorum ama, hapishanede bütün olup bitenler sırf orada duyulmakla kalmıyor, şehrin tümüne yayılıyor. Bu kritik anda rakiplerimizin eline böyle bir zafer vermemeliyiz, ne olursa olsun. Bunu yapamayız, Ekselâns, kesinlikle olmaz! Tanganka'da şu demin sözünü ettiğiniz Baumann açlık grevine başladı. Bir yıldır tek başına hücrede tutuluyor, gene de diğer tutukluların bunu öğrenerek aynı şekilde açlık greviyle onu destekleyeceklerinden korkuyorum... Ve açlık grevi siyasiler arasında genelleşirse, işçiler öğrenecek durumu. Şu huzursuz günlerde bunun nelere yol açabileceğini düşünebilirsiniz, Ekselâns.»

Amiral gözlerini iyice kısmıştı bunları dinlerken. «Tamam, tamam... İyi, nasıl istersiniz! Bay Polis Müdürü, emrimi yerine getirdiniz mi?»

Polis Şefi «Başüstüne» dedi ve aceleyle ayağa kalktı. «Emrettiğiniz gibi, saat ona doğru.»

Süslü yelkovanla akrebi saatin on bir olduğunu gösteren gösteren antika bronz saate bir göz attı.

Dubasov zile bastı. Kapı açıldı, emir subayıydı. «Hazır mı, Konovizin?»

«Nerede?»

Konovizin utanarak, «şimdilik en alt katta» dedi. «Ora-

sının uygun olduğunu düşündüm. Emrederseniz buraya getiririm.»

Dubasov düşünceli, halıya ve sonra da Çar'ın başarısız portresine baktı. «Hayır. Değmez. Biz aşağıya gidelim.»

İskemleyi geriye itti ve ayağa kalktı. «Evet, sayın baylar... Görüşmemiz sırasında kavramış olmanız gerektiği gibi, devlet aygıtımız ordudan adliyeye değin» sözünün burasında savcıya alaycı alaycı bir göz attı, «işe yaramadığı için, halka başvuracağız şimdi.»

Hepsi irkildiler. Dubasov, sözlerinin yarattığı etkiden hoşnut, gülümsedi. «Grakkus; 'Halka baş vuruyorum' demişti. Gördüğünüz gibi, klasikler yalnızca Aleksandrov Lisesi'nde okunmuyor, Savcı Bey. Ben de ilgilendim onlarla. Lütfen, baylar...»

31

Nem ve su sabun görmemiş vücutlardan ve ıslak giysilerden yükselen koku, insanlarla dolu bodrumdan Amiral'in burnuna geldi, çarptı. İlk sırada düzgün ceketli ve kaftanlı adamlar, arkalarında yırtık pırtık paltolar ve partallar giyinmiş daha yoksullar yer alıyordu ve duvarlar boyunca esas duruşa geçmiş polis komiserleri sıralanmıştı.

Amiral burnunu çekti. İğrenç bir yer! Bir Genel Vali ikametgâhında böyle yerler bulunduğunu bilmezdi. Adamları kabul salonlarından birinde selamlamak daha uygun düşerdi. Ah bu sonsuz romantizmiyle deli Konovizin! Fiesco'nun komplosunu düşünmüştür kesin bu salak!.. Hiç değilse başına şapka takmasını söyleyebilirdi. İşte şimdi bu rutubetli, soğuk delikte başı açık duruyor... Bütün bu karışıklık bitince, bu Konovizin'i bir hafta nöbete yollamalı.

Arkasında yanındakilerin alçak sesle fısıldaştıklarını ve ihtiyar Metropolit'in öksürüğünü duydu. Belli ki etki kaybolmamıştı daha. Neden burada bulunduklarını anlamıyorlardı.

Amiral sallantılı bir geminin kaptan köprüsünde dururmuş gibi bacaklarını iyice açarak durdu, ciddi ve törensel bir tavırla: «Selam size, Rus erkekleri.»

Saflardan boğuk ve düzensiz sesler yükseldi: «Ekselâns, çok yaşa.»

«Size her şeyi asker ağzıyla bir bir anlatacağım.» Dubasov bunları söylerken alt dudağını ileriye çıkardı. «İnce laflarla konuşmaya alışkın değilim... Moskova'da olanları görüyor musunuz? Binlerce kilisesi olan kutsal şehrimizde olup bitenleri? Kudüs'ten sonra en eski şehirlerden biridir bizimki! Ve şimdi onun sokaklarında Tanrı tanımaz Sosyal-Demokratlar kızıl bayraklarıyla dolaşıp duruyorlar, Moskova isyanın merkezi oldu. İnanmış Hıristiyanlar buna izin verebilir mi? Koruyucumuz, İverskaya Kilisesi'ndeki tanrının anası, gökyüzünde kanlı göz yaşları döküyor...»

Kısa kesilmiş saçlı kafasını eğdi, Tanrı'nın Anası'nın nasıl ağladığını göstermek için gözlerini açtı, yumdu aceleyle.

Birkaç adam burunlarını çektiler, ter ve ucuz içki kokusu şiddetlendi.

«Savaşı kaybetmiş olmamız onların, Sosyal-Demokratların suçu. Bu bir yüzkarası: Bu sarı maymunlara karşı savaş kaybetmek!.. Bu Allah'sız serseri güruhuna katlandığımız için Tanrı bizi cezalandırıyor. Tanrı olmadan zafer kazanamayız. Biz Rusların önderi Tanrı'dır, bizim generalimiz odur.»

Amiralin başı gururla havaya dikildi, vakur bir tavırla dikleştirdi bedenini, ve birden herkes Tanrı'nın, efendinin, Rus çarlık ordularına nasıl yol gösterdiğini kavrayıverdi.

«Kardeşler, Tanrı'nın önünde bu zaferi kazanmalıyız! Vatanımızı kurtarmalıyız. Majesteleri sizlere güveniyor.»

Beyaz önlüğünün üzerine enli bir deri kemer takmış ge-

niş omuzlu bir adam —kasap olmalıydı— alnındaki yağlı bir perçemi geriye attı ve hepsi adına yanıt verdi: «Seve seve yaparız.»

Dubasov, «sizi işte bu yüzden çağırdım, sevgili halk temsilcileri» diye devam etti sözlerine. «Gördüğünüz gibi, bütün generallerle birlikte size geldim. Piskopos hazretleri de burada... Çar'ın sizinle olduğunu, onun sadık hizmetkârlarının sizden yana olduğunu ve çarlık iktidarının koruyucunuz ve şerefiniz olduğunu bilin. İsyancılar örgütler kurarak birleştiler. Artık bizim de Rus toprağını korumak üzere birleşmemizin günü geldi. Size Çar adına, ciddi günler yaşadığımızı ve hükümetin isyancılarla başa çıkamadığını söylüyorum. Hükümete yardım etmelisiniz.» Dubasov elini kaldırdı, ağır bir hareketle, yeniden indirdi. «Yok edin, isyancıları yok edin!»

En arka sıradan biri, «önderleri yok etmeli!» diye bağırdı. «Tüm zehiri saçan onlar. Onlar kışkırtmasalardı, halkın aklına bile gelmezdi isyan etmek.»

Genel Valinin dudağının kenarında memnun bir gülüş oynaştı. «Konuşan kim? Öne çık.»

Sıralar açıldı, kısa boylu, tıknaz, uzun kollu, karmakarışık saçları gözlerine dökülmüş bir adam, kasketini terli elleri arasında buruşturarak, kalabalığın arasından kendine yol bularak öne çıktı.

«Adın ne?»

«Mihalin... Mihalçuk...» diye yanıtladı kısa boylu adam, gözleri kusursuzca sağı solu tarıyordu. «Sçapov Fabrikası'nda fabrika polisiyim.»

Dubasov cüzdanını çıkardı. «Doğru ve namuslu düşünüyorsun. Sağol.»

Cüzdanını açtı. Aç bakışlar, romantizmanın büktüğü, cüzdandan bir yirmi beş rublelik çıkartan parmaklara takılı kaldı.

«Bu senin. Unutma, Çar'a yapılan hizmet ödülsüz kalmaz.»

Mihalçuk heyecandan soluk soluğaydı. «Çok teşekkür...» diye kekeledi. «Tanrı adına yemin ederim ki, hakkedeceğim onu.»

Boğuk bir fısıltı dolaştı kalabalığı. Kasap öne çıktı ve konuştu: «Bu güvene layık olduğumuzu göstereceğiz hepimiz.»

Amiral başını salladı. «Size inanıyorum, kardeşler! Büroya herkese gördüğü hizmet karşılığında para ödenmesi emrini verdim. Aranızda konuşun. Bölge polis komiserleri kanalıyla sizlere talimatlar göndereceğim. Ve şunu unutmayın kardeşler, Çar'a hizmet ediyorsunuz böylece. Çar'ın bağışlaması da Tanrı'nınki gibi sonsuzdur. Zararlı çıkmazsınız... Piskopos hazretleri, bu müminlerin vereceği kahramanca mücadeleyi kutsayın.»

Kalabalık haç çıkararak diz çöktü. Piskopos yarı tehdit eden, yarı kutsayan bir hareketle ince beyaz parmaklı elini kaldırdı. «Baba, oğul ve kutsal ruh adına. Cesaret, çocuklarım. Kutsal kilise ve Çarlık tacı için, cesaret. Yer ve göğün Tanrı'sı için savaşın. Tanrı'nın buyruğu, 'öldürme' der, ama savaş sahnesinde düşman ordularını yok etmek Tanrı'sızlık sayılmadığı sürece, Tanrı'nın ve Çar'ın düşmanlarının hesabını görmekte günah değildir. Kilise şarkılarında da her şeye kadir Çar'ın zaferi için yakarıyoruz. 'Bize zafer bahşet!'»

Kalabalık derhal çok iyi bildiği şarkıya katıldı.

Genel Vali'nin dairesine çıkan merdivenlerde Dubasov jandarma generalini çağırdı. General Stramm, merdivenleri ikişer ikişer atlaya atlaya koştu.

«Matbaalar grevde» dedi Dubasov. «Umarım Jandarma Matbaası hâlâ çalışıyordur. Hemen bir tür çağrı bildirisi basmamız gerekmez mi? Aşağı yukarı konuşmam türünde? Piskoposun kutsaması da eksik kalmamalı. Polis ve bu... halk temsilcileri dağıtabilirlerdi bu çağrıyı.» Kıkır kıkır güldü, bıyığını sıvazladı. «İllegallerin yaptığı gibi. Bu çağrıyı kaleme alabilecek adam var mı elinizde?»

Ağrının geçmesi için elini sol yana bastırdığında, göğsündeki sancılar dayanılmaz bir hal alıyordu. Alnı nasıl da yanıyor! Yuttuğu tükrük te midesini bulandırıyordu.

Baumann beş gündür açtı.

Fizyolojiye bakılırsa, insan seksen gün aç kaabiirdi. Hesaplamıştı. Ekimde on bir günlük açlık grevi ona daha kolay gelmişti, ama bu kez tüm gerekli önlemleri sıkı sıkıya uygulamasına, su içmesine ve tüm gereksiz hareketlerden kaçınmasına rağmen, daha beşinci gün sıkıntı çekmeye başlamıştı.

Gücü mü azalmıştı? Yoksa sinirleri mi bozulmuştu? Baumann yumruğunu sıktı, adelelerinin oynayışını inceledi ve hoşnutlukla gülümsedi. Her şey yolundaydı! Sinirleri bozuktu, tabii, yalnızca sinirleri bozulmuştu!

En önemli şey sakin kalmak, düşüncelerin uyumuydu; en iyisi hiç düşünmemek ve hafif, eğlenceli bir roman okuyarak dikkat dağıtmaktı. Sakın heyecanlanma! Ekimde sakin kalmıştı. Şimdi de başararabilecek miydi bunu?

Hücre beş gündür temizlenmiyordu. Gardiyan tuvalet kabını kendi eliyle boşaltıyordu. Belli ki buraları temizleyen adamlara güvenmiyorlardı. Ama o böyle izole edildiği sürece, cezaevindeki yoldaşlar açlık grevine başladığını öğrenemezlerdi. Ve onlar öğrenmedikçe, dışardakilere de haber veremezlerdi. Hesabı tutmamışa benziyordu bir türlü.

Dışarda olup bitenlerden habersizdi... Ya eğer isyan dalgası durulmuş ve «ameliyat» ertelenmişse? Belki de «baba» gene votka içiyor ve masa başında ruh çağırarak, ruhlara imparatorluğun yazgısını soruyordur. Belki de Kosuba, «Mutlak» ve Nadya şimdi parmaklıkların ardındalar ve onunla ilişki kurma olanakları yoktur.

Öyle kıpırtısız yatmak, mümkün olduğunca az hareket etmek ve sinirlenmemek! Bu hiç te öyle kolay değildi!

Ve artık kitap vermeyi de kesmişlerdi. Yalnızca tek bir kitap —bizzat savcı seçimi yapmıştı, belli ki onunla alay etmek için— Knut Hamsun'un Toplu Eserleri'nin ikinci cildi verilmişti ve ciltte «Açlık» hikâyesi de yer alıyordu.

Tam da o! Herhalde onun iştahını açmak için olsa gerek.

Tabii ki hemen okudu kitabı. Neden savcıyı bu sevinçten mahrum etsinki? Başlarda başarısız, açlık çeken bir yazarı anlatan tanımlamalar onu eğlendirirken, yavaş yavaş öfkelenmeye başladı. Gerçek açlık varken, inatçı ve boğucu, insanları çıldırtan, olduğu gibi bütün bir bölgenin halkını yok eden ya da işçi mahallelerinde göze görünmeden çocukların boğazına yapışan, genç çehreleri toprağın boz rengine boyayan açlık varken, Knut Hamsun nasıl anlatabilmişti bu sahte açlığı! Bunlardan söz etmiyordu hiç. Ama bir burjuvanın boş midesi üzerine tam iyi yüz sayfa uzunluğunda bir öykü yazabiliyordu. İnsan nasıl açlık adını verebilirdi buna?

Öfkenin yarattığı her heyecan dolaşımı hızlandırıyor, bu da bu durumda güç kaybı anlamına geliyordu. Bu öyküye sinirlenmenin ne anlamı vardı? Sinirleri zaten gergindi.

Sağ taraftaki duvara belli belirsiz, yavaşça vuruldu. Baumann bir an kulaklarına inanamadı. Açlık kulak çınlaması yapar. Ama vuruşlar tekrarlandı, tümüyle kurallara uygun hapishane alfabesiydi. Bu kez Baumann iyice anladı: «Kim?»

Adı tespit edileli çok oluyordu, gizlemenin anlamı yoktu. Baumann da aynı biçimde dikkatle, yavaşça vurdu duvara: «Baumann.»

Yanıt acele geldi, Baumann harfleri zorla sayabildi: «Ziegler.»

Olamazdı bu! Ziegler ha? Eski, sadık dost... Buraya mı gönrerilmişti? Buraya, onun yakınına? Gerçekten o olup olmadığını anlamak için bir soru sormalıydı... Baumann dü-

şündü, aklına hemen bir şey gelmedi. Yanıt vermesi gerekiyordu. «August mu?»

«Evet. Başka yer olmadığından buraya yerleştirdiler beni. Birçok Yeni geldi. Tüm komite tutuklandı. Basımevi ele geçirildi. Her tek kişilik hücreye on kişi yerleştirdiler.»

Baumann, «açlık grevine başladım» dedi duvara vurarak.

Uzun bir ara.

«Biliyoruz» diye vuruldu. «Bırak, vazgeç, yararı yok. Grev bitti, hiçbir şey elde edemedik.»

Baumann dirseğine yaslandı, tüm gücüyle yumruğunu duvara indirdi.

«Serseri!»

Ziegler değildi bu..., bir ajandı! Yanıtları ele vermişti kendisini. Bir yoldaş böyle yanıt vermez. Asla! Hele Lengnik hiç. Ve ayrıca «August» ismine tepki göstermişti. Lengnik hiçbir zaman bu adı taşımamıştı.

Yeniden uzandı. Hızla ve eşit aralıklarla duvara vuruldu. Baumann kulak vermedi.

En küçük heyecan dolaşımı hızlandırır!

Gözlerini yum, düşünme. Ama okuyacak ve yiyecek bir şey olmayınca, insan düşüncelerden nasıl kaçınabilir? Yemek her zaman bir değişiklikti, tek hücrenin monoton gündelik yaşamını bölüyordu. Bu gündelik yaşama hiçbir dış olay damgasını vurmuyor, çekilmez koyu bir tekdüzelik bir bütün halinde insanın omuzlarına biniyor ve çılgınlığa sürüklüyordu. Saçma! Yağsız, ılık lahana çorbası ve sade, yapışkan bulgur hiç te lezzetli değillerdi. Öğleyin bulgur ve akşamları, sürekli yanan solgun ampul boz alacakaranlıkta daha da açık renkli parlarken, gene bulgur. Ama yemekler gene de üzünçlü düşünüp durmaları kesintiye uğratıyordu. Şimdi tek geriye kalan sonsuz, ezici düşünceler, hiç durmadan düşünüp durma ve daha fenası, iç sesleri dinlemek ve yavaş yavaş harap olan

bedenin en küçük kıpırtısını incelemek. Bu mezar sessizliğinde ve yalnızlıkta, yorgun beyin hücrenin felç edici boşluğunu tehditkâr gürültüler, gizli fısıltı ve devinimlerle canlandırana değin, bedeni incelemek. Ve eğer bedenin devinimlerine uzun uzun kulak verilirse, o zaman sancı kızgın bir hayvan gibi sinsi sinsi baş kaldırır, deler, eziyet eder.

Baumann fırladı kalktı ranzasından, oturdu. Yeter artık! Bu gündelik akışı daha iyi bir biçimde değiştirmek gerek. Eğer elinde okuyacak kitabı yoksa, yoldaşlarının vuruş işaretlerini alamıyorsa, yatmak salt zarar getirir. Hareket, jimnastik, on altı Müller egzersizi, evet, bunlar gerek ona. Kafası derhal açılacaktır.

Koridorda adım sesleri... demek öğle vakti. Şimdi Müller'de olmayan, on yedinci hareket başlıyor, lahana çorbası dolu kabı alırsın, çorbayı dökersin, kabı geri verirsin, kara bulgur pilavını alırsın, onu da tuvalet kabına boşaltırsın.

Bu kez sürgülü kapak yerine kapı açıldı. Gardiyan yemek dolu iki kabı dikkatle içeriye taşıdı ve masanın üzerine koydu. Tatlı bir ses tonuyla, «yiyiniz Bay Baumann» dedi.

«Verin buraya» diyen Baumann elini uzattı. On yedinci hareket artık başlayabilirdi.

Gardiyan üzüntüyle başını salladı.

«Bunu yapmamalısınız, Bay Baumann. Yalnızca kendinize dokunuyor zararınız, söylememe izin varsa...»

Kapı eşiğine kadar gitti, orada durdu ve içini çekti. Sesi ve tüm hali tavrı öyle değişikti ki, Baumann şaşırarak sordu: «Neyiniz var? Bugün her zamankinden öyle farklısınız ki.»

Gardiyan tekrar içini çekti. «Bütün olup bitenler, Bay Baumann.»

Bir an sustu, sonra ekledi: «Her şeyden önce çoluk çocuk sahibiyim...»

Baumann aklına gelen düşünceyle sarsıldı. Heyecanla ir-

kildi, gardiyanı yakaladı, sarstı: «Kentte neler oldu? Çabuk anlat!»

Gardiyan korkuyla kurtararak kendini Baumann'ın ellerinden. Fısıltıyla yanıt verdi: «Kentte huzursuzluklar var... Bir topçu birliği cezaevini koruyor. Bir işçi ayaklanması bekleniyor. Cezaevine saldıracaklarmış... Tanrı korusun ama, eğer öyle olursa, benden yana çıkın, Bay Baumann. Herkes sizin o çevrelerde büyük bir adam olduğunuzu söylüyor... Bana yardım edin o zaman... Biz hizmetliler ne yapabiliriz ki. Bizim de yaşamamız, yiyip içmemiz gerek... Size hiç kötü davranmadım ki... elimden geldiği kadar yardım ettim... En çok ailem için üzülüyorum.»

Baumann kapıyı örttü. O da fısıldıyordu şimdi: «Kaçmama yardım et. Devrim zafer kazanırsa —ki kazanacaktır—, karşılığını görürsün. Bana yardım edersen, yaptığını unutmayız.»

Gardiyan iyice ağzını açtı, soluk almaya çalıştı. «Tanrı korusun! Olamaz! Siz çok özel bir durumsunuz: Yardım edersem halim nice olur? Beni parça parça ederler.»

«Benimle kaç. Bana başka giysiler getir. Başka bir ceketin daha var mı? Ya da belki bir üniforma daha? İkimiz birlikte gideriz dışarıya. Pişman olmazsın diyorum sana. Para ve pasaport veririz sana... Kimse seni bulamaz. Rusya'da yeterince yer var...»

Gardiyan nefes nefese, «evet, ben...» diye başladı, birden sustu, kulak verdi ve bir anda kapıya sıçradı. «Geliyorlar.»

Koridora koştu. Aynı anda kapının önünde hiç te kurallara göre olmayan, çok yüksek sesler duyuldu. Baumann hapishane müdürünün kalın bas sesini ayırımsadı. Kapı açıldı, hapishane müdürü eşikte belirdi, gülümsüyordu. Gülümsemesi korkulu ve dalkavukçaydı.

«Serbest bırakılacaksınız, Bay Baumann! Lütfen büroya gelip belgeleri imzalayın. Sizi kefaletle serbest bırakıyoruz. Eşyalarınızı geri alacaksınız, karınız sizi bekliyor.»

Baumann aceleyle hücredeki eşyalarını topladı. Hapishane müdürü saygıyla bekliyordu.

«Şimdi gidebiliriz. Büroda tanıklarınız var mı?»

Hapishane Müdürü şaşkın, sordu: «Tanıklar mı? Ama size dedim ki...»

Baumann her zamanki gibi güldü. «Siz benim hiçbir belge imzalamadığımı bilirsiniz. İlkemdir. Tanığınız yoksa, belge de olmaz elinizde.»

Hapishane Müdürü güldü, başını salladı. «Korkunçsunuz, Bay Baumann! Sizinle nasıl başa çıkılır? Sizi sırf formaliteler yüzünden burada tutamayız. Hallederiz bir türlü.»

Hapishane Müdürü önden gitti. Elinden geldiğince hızla yürüyerek, büro kapısını açtı. «Buyrun.»

Nadya, çiçekler, gardiyanlar ve sivil giyimli, uzun boylu, ona dostça elini uzatan bir başka adam. Baumann hiç bakmadan adamın elini sıktı, karısını kucakladı.

«Sağlığın nasıl? Baba ne yapıyor?»

Gülmesini zorla bastırarak yanıt verdi:

«Henüz nefes alıyor. Çabuk gel... Eşyalar sizde kalabilir, değil mi? İşlemlerle zaman yitirmek istemiyoruz.»

«Biz olmadan liste yapın.»

Baumann gülerek pantolon askılarını, cep çakısını ve saatini cebine tıktı, masada, önünde duruyordu bunlar... Az önce elini sıkan adama gözü ilişti. Savcıyı tanıdı. Sanki eli kirlenmiş gibi kötü bir duygu kapladı içini. Savcı dostça gülümsüyordu. «Herhangi bir aksilik olursa diye, kendim gelmeyi görev bildim.»

Nadya kocasının bakışını fark etti. Elini sıktı onun, aceleyle: «Çok müteşekkiriz... Gel, Nikolay.»

Gardiyan onlara yaklaştı. «Alıkoyulmamanız için ana kapıya kadar sizinle geleceğim.»

Üçü birden çıktılar bürodan. Gardiyan fısıldadı: «Artık yaşlandım, Bay Baumann, fakat ne uğruna acı çektiğinizi daha yeni anladım.»

Baumann karısının kolunu daha sıktı çekti kendine. Yaşamak ne güzeldi! «Nedir anladığınız, sayın İvan Evseyeviç?»

İhtiyar kulağına fısıldadı: «Taç yıkılacağa benziyor. İşçiler öyle istiyor... Ve onlar zafer kazanırsa, siz mutlaka bakan olursunuz... Bunun için acılara katlanmaya değer.»

Baumann'ın dudakları alayla büküldü. Köpekçe yaltaklanan bakışları üzerinde hissettiğinde, neredeyse fiziksel bir bulantı hissetti. Üzüldü enikonu.

Onun yerine Nadya, «hiçbir şey anlamamışsınız» diye yanıtladı. «Tipik bir memursunuz siz. Lütfen önden gidin, böyle sıkışık yürümek çok rahatsız.»

Avludaydılar. Soğuk, taze kış havası çarptı Baumann'ın yüzüne, Başı döndü. Güneş ışınları altın huzmeleriyle kuşattı onu. Durdu.

Nadya endişeyle, «ne oldu sana? Sapsarısın» diye sordu.

«Zararı yok, geçer, açlık grevindendir.»

«Aç mı kaldın?»

Nadya haykırmıştı, önlerindeki gardiyan sanki suçlu kendisiymiş gibi başını omuzlarının arasına çekti, aceleyle yola devam etti.

Cezaevinin siyasilere ayrılan bölümünden tiz bir ses duyuldu: «Baumann! Kurtuldun mu?»

Baumann minicik pencerelere doğru döndü. Camların ardında yüzler, eller görünüyordu: «Bol şans, Graç!»

Baumann el salladı, sesinin olanca gücüyle bağırdı: «Çıkaracağım sizi! Yaşasın devrim!»

Gardiyan durdu. Onun arkasından koşarak başka bir gardiyan geliyordu. «Bay Baumann, gerçekten, olmaz bu!»

Baumann bir kez daha el salladı, ana kapıya yürüdü. Ardında kalan pencerelerden bağıra çağıra söylenen şarkı sesleri geliyordu.

Uzun, dar salonda iki yüz, belki de üç yüz kişi vardı. Bauman ve Nadya eşikte durdular. Sevinçli bir ses konuşmacının sözünü keserek seslendi: «Graç... Yoldaşlar, Baumann burada!»

Kosuba o tarafa atıldı, Baumann'ı kucakladı, öptü, dikensi sakalı Graç'ın yanağını gıdıkladı. «Seni hapishaneden alırız diye düşünüyordum artık. Ama savcı korktu da beklemedi anlaşılan.»

Yoldaşlar Baumann'ın çevresini sardılar. Toplantı kesintiye uğradı, Baumann tanıdık, güleç yüzlere baktı. Geçen yıl birlikte açlık grevi yaptıkları Larinov, candan elini sıktı. «Doğru hapishaneden mi geliyorsun? Daha hiç eve uğramadın mı? İşte gerçek yoldaş bu!»

Baumann çevresinde toplanan adamlara coşkuyla baktı. «Ya siz şimdi burada ne yapıyorsunuz? Toplantı mı?»

Kosuba hızlı hızlı gülerek, «hayır!» dedi. «Bugünlerde o dediğin on bin kişilik katılımla filan yapılıyor. Yoksa konuşmuyoruz bile. Burada —karın anlatmadı mı sana?— yalnızca bölge temsilcileri ve Moskova Komitesi bir görüşme için toplanmış bulunuyoruz.»

Baumann şaşırarak başını salladı. Kosuba daha da hızlı güldü. «Bir adım ileri, değil mi? Doktorda, adamın hint domuzlarının ortasında nasıl toplantı yaptığımızı hatırlıyor musun? Beş kişiydik, ve bu beş kişi, tüm Rus ülkesinin bir bölümünde, hareketi tek başına örgütleyen Kuzey Bürosu'ydu. Evet, o zamanlar geri gelmemecesine geçti artık!»

Baumann şaşkınlıkla çevresine bakındı. «Ve siz böyle, resmen toplanıyor musunuz?»

«Kimden saklanalım? Bugün artık ne polis var ne de ajan. Jandarma ya illegal çalışıyor, ya da bir şey yapmıyor. Canımız ne isterse yapabiliriz.»

Başkanın zili çaldığı duyuldu.

Kosuba gururla, «duyuyor musun? İşte böyle olmalı!» dedi. «Masaya git, seni Başkanlık Divanı'na seçmek istiyoruz. Başkan Marat.»

«Yoldaşlar, oturuma devam ediyoruz. Az önce hapishaneden salıverilen eski bolşevik, Baumann Yoldaşın Başkanlık Divanı'na seçilmesini öneriyoruz.»

Herkes hızlı hızlı, sevinçle el çırptı. Masanın çevresindeki adamlar yer açmak üzere sıkıştılar.

«Gündemin ilk maddesi komite üyeleri arasında iş bölümü.»

Marat, «Sen hangi işi üstleniyorsun Baumann Yoldaş?» diye Baumann'a döndü.

Baumann'ın beş günlük açlık grevinden sonra başı dönüyordu, sinirleri gergindi. Gözlerinin önünde onu dikkatle süzen yeni yüzler dalgalanıyordu. «Önce her şeyle tanışmalı. Kosuba az önce çalışmada ölçütlerin bir buçuk yıl öncekinden çok değiştiğini hatırlattı bana. Önce buna alışmam gerek.»

Başkan gülerek başını salladı. «Çok alçak gönüllüsün, Baumann Yoldaş. Senin gibi bir işçi hemen yönünü bulur. Derhal her şeyi anlatırız sana.»

Kosuba işe karıştı. «Hayır, hemen işe boğmayın onu. yakında bizi geçer, ama şimdilik ona yönünü bulması için zaman tanıyın azıcık. Sahi, yarın sabah tekstil bölgesine gitmem gerek. Proşin Fabrikası hâlâ greve katılmıyor. Partimizin bölge örgütleyicisi sadece Morosov Fabrikası'yla uğraşıyor ama, en gericisi olmasına karşın Proşin Fabrikası'yla ilgilenmiyor. Beraber gidelim, Graç Yoldaş... O bölgeyi sen tanırsın. Her şeyi yeniden gör. Yolda her şeyi konuşuruz.»

«Nasıl gideceksiniz? Trenler işlemiyor.»

«Demiryolcular bizden yana değil mi? Emrimize bir lokomotif verirler, çok geçmeden orada oluruz.»

Gene süslü püslü tacın altındaki kaftanlı ayının önünde duruyorlardı. Ne prens, ne de soylu arması değil, tüccar işareti, bir fabrika markasıydı bu. Ve açık ana giriş kapısının üzerindeki saydam levhada hâlâ aynı kelimeler kazılıydı.

Soylu, saygın vatandaş
Sergey Porfiryeviç Proşin'in
Fabrikası

Avlu insan doluydu. Fabrika binasının terasına başkanlık divanı yerleşmişti, üç işyeri temsilcisi, bir yaşlı ve iki genç adam ve Moskova Komitesi temsilcileri olarak Kosuba ve Baumann.

Toplantı üç saattir devam ediyordu.

Başkanlık Divanı'nın yanında fabrika çalışanlarından genç bir işçi duruyordu, uzun boylu ve heybetliydi, sakalı ve kaşları yoktu, kürsü niyetine kullanılan bir fıçının üzerine çıkmıştı.

Delikanlı elini kaldırdı. «Şimdi sonuca geliyorum, arkadaşlar! Bugün mutlakiyete baş kaldırıyoruz. Şimdiye değin kapikler uğruna, zavallı yaşamımız için, ve beylik ahırındaki pis kokulu odacığımıza insana yaraşır bir evle değiş-tokuş etmek uğruna mücadele ettik. Ama şimdi arkadaşlar, şimdi işçinin ihtiyaç duyduğu gibi bir iktidar uğruna savaşacağız, bu iktidar adaletli davranacak, çünkü bir işçi diğer bir emekçiyi hiçbir zaman üzmek ya da onun sırtından çıkar sağlamak istemez. Bir Çar'a karşı savaşıyoruz, çünkü Çar'lık varolduğu sürece fabrika sahiplerinden kurtulamayacağımızı kavradık. Çar fabrikatörü destekliyor ve ikisi bir olup halkın kanını emiyorlar. Çar'ı devirirsek, fabrikatörün de işini bitirmiş olacağız. Elbette ki böyle bir zafer armut gibi kucağı-

mıza düşmeyecek. Bu işe baş koymalıyız, yenilgiler alabiliriz belki, ama bu bizi yolumuzdan alıkoymamalı. Rus halkı yenecektir. — Ama derhal silahlanmak zorundayız. Çar'a çıplak ellerimizle saldıramayız.»

Kalabalıktan bir ses, bağırdı: «Yanlış yol tuttun.»

Delikanlı bir an sustu, sonra yanıtladı: «Sen nereden başlamak istersin?»

Ses önceki kadar emin ve yüksek çıkmadı bu kez: «Senin önerdiğin şey halk için kötüdür.»

Kalabalıkta bir fısıltı dolaştı.

«Arkalardan havlama öyle. Konuşmak istiyorsan, buraya gel, çık fıçının üstüne... Yollayın onu buraya arkadaşlar!»

Adamlar en arka sıralardan başkanlık divanına doğru kır saçlı bir adamı ite kaka ulaştırdılar. Düzgün giyimliydi. Delikanlı onu alaycı ve güvenmez bakışlarla süzdü.

Adam kasketini çıkardı. «Neden fıçı üzerine çıkayım? Böyle de konuşabilirim...»

«Hikâye anlatma, hadi kürsüye!»

Avluda bir yığın fıçı vardı. İhtiyar, delikanlının yanında duran bir tanesine tırmandı.

Kalabalıktan biri haykırdı: «O bizden değil, bizim fabrikada çalışmıyor. Makeyevskaya atölyesinden geliyor. Burada ne işi var?»

Kosuba ayağa kalktı. Sesler derhal kesildi. «Bu böyle olmaz, arkadaşlar! O başka bir fabrikadan geldiği için konuşmasın mı, bizden değil mi?.. Yanlış bu! Önce onu bir dinleyelim, o zaman bizden mi, değil mi anlarız...»

Kır saçlı yumruğunu ağzının önüne tuttu, öksürdü. Başkanlık Divanı'nın desteği, kendisine yeniden cesaret kazandırmışa benziyordu.

«Ben öncelikle şundan söz etmek istiyordum, birbirimizi pataklar, hele bir de silahlara el atarsak, bu çoğunluğa zarar verir. Ateş etmek işçilerin işi midir? Bizim yerimiz bantın ba-

şı... Ayrıca az önce tüm Rusya'nın ayağa kalktığı ve tüm fabrikaların durduğu bildirildi. Neden biz de katılalım ki? Biz olmadan da yürür bu işler. Biz katılmışız katılmamışız, bir şey değişmez, onlara yardım etmiş olmayız, ama kazancımızdan olmakla kalırız, bu da bize zarar verir.»

Delikanlı daha fazla kendini tutamayarak haykırdı: «Herkes böyle düşünseydi, hiçbir zaman hiçbir şey elde edilemezdi! Herkes başkasına güvenip hiçbir şey yapmazdı... Bence, Rus işçisi ayaklanınca herkes buna katılmalıdır. Ve herkes her şeyi feda etmeye hazır olmalıdır, gün bunu gerektiriyor! Ve kim karşıyı görüşteyse, o proleter değil, Çar'ın uşağıdır ve sözüm meclisten dışarı, itoğluitin tekidir.»

«Doğru» diye kükredi kalabalık.

İhtiyar elini şöyle bir salladı. «Ben karşı değilim. Dikkat edelim diyorum...»

Sözleri haykıran seslerin uğultusu içinde kaynadı gitti. «Yeter! Fıçıya sokun onu!»

Adam korkuyla divana baktı. Ama Kosuba'nın yanında oturan İhtiyar onayla başını eğdi. «Duydun mu? Aşağı! Toplantılarımızda âdet edindik. Fıçının üzerinde konuşurken saçmalayan, fıçının içine atılır! İşte burada» dedi gülerek. Kosuba ve Baumann'a dönerek açıkladı: «Biz bunu mantıklı konuşsunlar diye yapıyoruz. Başlangıçta adamlar çıkıp sırf konuşmuş olmak için konuşuyorlardı ve öyle bir saçmalıyorlardı ki, ne istedikleri hiç anlaşılmıyordu. Bir kez fıçıya soktuk mu, ikinci kez akıllı uslu lâflar ediyorlar.»

Kosuba ve Baumann ayrıldıklarında, toplantı henüz bitmemişti. Moskova'daki komitenin akşam oturumuna katılmaya söz vermişlerdi. Aziz Sergius'un önünde toplanan birkaç delikanlı ve kolunda kırmızı şerit, beyaz saçlı bir dokumacı —besbelli grev komitesinin bir üyesi— birbirleriyle itişerek azizin ayağına takılmış bağış toplama kumbaralarını söküyorlardı. Kumbaralardaki bozukluklar şıngırdayıp duruyordu bu sırada.

«Ne yapıyorsunuz?» Baumann durup kaldı.

İhtiyar ona sakinleştirici bir baş işareti yaptı.

«Grev komitesi, silah almak için bu paralara el koyma kararı aldı. Üzülmeyin yoldaş, tamamen yasaya uygun davranıyoruz. Miktarın ne olduğu bir tarafa yazılacak ve devrimden sonra, eğer hükümet doğru bulursa, papaz gene parayı alabilecek.

«Hükümet de ne ilgilenecek bu işle ya» diye güldü delikanlının biri. «Bu bizim paramız, paralarını Aziz'e verecek kadar aptal olan fabrika işçilerine ait olan para. Ahmaklıkları için para cezası kesilmeliydi onlardan! Tanrı'ya zararı dokunmaz yaptığımızın, o bu para olmadan da işini görür... Masrafı yok ki onun, öteki dünyada insanın bir ihtiyacı olmaz.»

Kosuba Baumann'a soran gözlerle baktı.

«Yaptığınız doğru mu bilmem. Zaten çok bir para değil, ama müthiş gürültü kopacak: 'İşçiler yağmalıyor' diyecekler.»

Dokumacı saygı uyandıran bir tavırla, «Her şeyi kaale almamak gerek» dedi. «O zaman malikâne sahiplerinden istenen paralara da soygun gözüyle bakmak lâzım ve hiç te küçük miktarlar değil bunlar.»

«Hangi paralar?»

«Malikâne sahiplerininkiler. Bu çevrede çok malikâne var. Komite bize bunlara gidip greve destek olarak para toplamamız görevini verdi, böylece silahlanabilecektik. Önce Sollogub Kontu'na gittik, — bu civarda oturan yaşlı bir milyonerdir. Önce onu ele aldık, çünkü onun çok yaşlı ve böylece özellikle cömert olacağını hesaplıyorduk. Ve silahlı işçileri gördüğünde —hemen hemen bin kişi vardı— hiç tereddüt etmedi. İkincisinde hiç duraksamadan, 'Sollogub bin ruble verdi.' — 'Bin mi?' Diğerleri de kendilerini buna göre ayarladılar. Kontes Apraksin iki bin verdi hatta. 'Sollogub bin verdiyse, ben iki bin öderim' dedi. Onu altetmek istiyordu.»

«Böylece kurtuluşlarını satın aldıklarını sandılar» dedi delikanlının biri. Eliyle çok anlamlı bir işaret yaptı. «Beklesinler bakalım, zamanı geldiğinde!..»

Yaşlı dokumacı, «bu bakır bozukluklara açgözlüllüğümüzden değil, düzeni korumak için el koyduk» diye ekledi. «Şimdi yığınla paramız var. Grev bir ay sürerse, bir ay, daha uzun sürerse iki ay dayanırız. Ve para, size destek olarak Moskova'ya silahlı bir bölük göndermenize de yeter. Gerekli olursa tabii... Belli ki burada dövüş olmayacak zaten. Günün birinde bir eyalet polis komiseri geldi ama kaçması bir oldu. Ama Moskova'da gırtlaklarına çökmeniz gereken adamlar var.» —

Lokomotiften çıkan kıvılcımlar havada uçuşuyordu. Baumann ve Kosuba arkada, platformda duruyorlardı. Soğuk Ekim yeli, paltolarından kolayca içeri geçiyor ve iki ateş demeti direk ayaklarının altında yanıyordu sanki.

«Üşütmez misin burada, Graç?»

Baumann hemen yanıt vermedi. Geçen günün olayları başına üşüşüp duruyordu. Kosuba soğuktan titredi.

«Arkadaşlar ne kadar değişmişler, değil mi? 1901'de bizim bölgedeki ilk grevi nasıl örgütlediğini anımsıyor musun? O zamanlar nasıl da tutuktular! İhtiyar Proşin'in parmağını şöyle bir sallaması yetiyordu... Şimdi cepheyi bekliyorlar. Ve en önemlisi, kendi akılları yatarak geldiler bu noktaya. Tüm tekstil sanayii gibi, bu fabrika da hâlâ geri.»

Güldü, devam etti: «Su fıçı işi iyi fikir! Her yerde uygulamalı bunu! Boş gevezelik edenler dilini tutar, Menşevikler de kollarlardı kendilerini... Veba gibi bu! Yarın senden onlara vurmanı dileyeceğiz. Toplantılarda kan gövdeyi götürüyor... İşçilerin fazla ileri gideceğinden korktukları için ayaklarına yapışıyorlar. Bir Menşevikle ayaklanmadan konuşmaya kalktın mı, herif öfke ve korkuran tirtir titremeye başlıyor. Ama ortalığı bulandırmakta çok ustalar, haklarını teslim

etmek gerek. Şimdi yanımızda olman harika! Bilimsel bakımdan da seni altedemezler, Lenin'in yanında eğitilmişsin!»

Baumann ciddi, «eskiden olduğu gibi Menşeviklerle gene başa çıkacağıma eminim» diye yanıtladı. «Ama gene de garip bir duygu var içimde, Kosuba. Peter Paul Kalesi'nde yirmi iki ay yatıp çıktığımda, diğerlerinden önde olduğum duygusunu taşıyordum. Sürgünden ve Lukyanov Hapishanesi'nden sonra da öyleydi. Yeniden serbest kaldığım her sefer, daha olgun, daha ileri olduğumu hissediyordum. Ama bu kez, başkaları beni aştılar ve ben onlardan daha büyük değil, daha da küçüğüm gibi geliyor bana.»

Kosuba da ciddi, «1905 yılı özel bir yıl» diye yanıtladı. «Bu bir yıl içinde insanlar öyle değiştiler ki, yeniden tanımak olanaksız. Her şeyden önce, halk gücünü hissediyor. Ama senin daha küçük kaldığın meselesine gelince, bunun tek nedeni açlık grevinden sonra zayıf düşmüş olmandır. On yıldır devrim için çalışıyorsun. Genç biri sana nasıl yetişebilir?»

35

«Çar bir kenara atıldı! — Anayasa açıklandı! — Manifesto! — Toplantı, kişi ve parti özgürlüğü!»

Baumann gazeteci çocuğun elinden matbaa mürekkebi kokulu gazeteyi koparırcasına çekip aldı. Gerçekten de:

«Biz, Tanrı'nın bağışlayıcılığıyla İmparator ve hakim olan, Çar II. Nikolay, sadık tebalarımıza şu özgürlükleri vermeyi uygun bulduk...»

Vermeyi! Canı cehenneme!

Baumann'ın yüzü seğiriyordu. Gülümsemesi hoşnutsuzdu. Yüksek sesle hurra haykırışları duyduğunda, gülümsemesi kayboldu.

Buna gerçekten inanacaklar mı?

Karşıdan ona doğru büyük bir kalabalık akıyordu. Önde iyi giyimli, iyi besili adamlar yürüyor ve şapkalarını asllıyorlardı. Heyecanla bağırıyorlar, ancak sesleri hurra haykırışlarıyla bastırılıyordu. Baumann peşlerinden giden kalabalığın arasında işçiler gördü. — Yüzü karardı. —

Komite oturumu saat on ikideydi. Şimdi daha dokuzdu saat. Olaylar yüzünden üyeler mutlaka çoktan toplanmışlardı. Manifesto bugün açıklandıysa, komiteye dünden haber verilmiş olmalıydı. Dün bölgedeydi ve gece geç dönmüştü. Ve Nadya dün akşam herhangi bir iş için gitmiş ve hâlâ dönmemişti.

Komite Nemetzkaya Caddesi'ndeki Teknik Yüksek Okul'da toplanacaktı. Yol daha uzundu, Baumann hızlı hızlı o tarafa yürüyordu.

Sokakta toplanan insan kalabalığı giderek artıyordu. Bazı evlere aceleyle üç renkli «ulusal» — bayraklar asılmıştı bile.

Köşe başlarında elektrik direklerine tırmanmış konuşmacılar, sıkı sıkı tutunuyorlardı. Çevrelerinde büyük bir insan kalabalığı dalgalanıyor ve Baumann hep yeniden «Özgürlük!.. Özgürlük!» haykırışları işitiyordu.

Bağıranlara katılan işçilerin sayısı giderek artıyordu. Baumann kaşlarını çattı.

Dinliyorlar ve yaşasın diye haykırıyorlardı. Bu adamlar grevi kırmayı gerçekten de başaracaklar mıydı?

Geçen haftanın, hapisten salıverildiği ilk haftanın toplantılarını düşündü, hepsi aynı şeyi isteyen öne uzatılmış elleri düşündü:

«Yaşasın grev!»

«Zafere kadar grev!»

Gerçekten de ödün vermeli miydiler?...

İnsanların sihirbaz sopasını kaldırır kaldırmaz değişme-

leri, salt masallarda görülür. Yaşamda değişiklik onca hızlı olmaz.

«Iskra» örgütlenmesinin güçlü olmak için yıllara gereksinimi olmuştu. Ne uzun yıllar sürmüştü, oysa ona önderlik eden el ne de güçlüydü: Ve buna rağmen II. Kongre're «Iskra»cılar bölünmüşlerdi, ve o fırtınalı karanlık gecede kendisiyle birlikte Lukyanov Hapishanesinden kaçan dokuz adam arasında pek fazla Lenin-yanlısı kalmamıştı. Hatta birkaçı Menşeviklere katılmış ve legal bir mücadele biçimi seçmişlerdi. Evet, öte yan cazipti. Lenin, «devrim güçlülerin alanıdır» derken boşa konuşmuyordu. Evsiz, ailesiz bir yaşama sırt çevirmenin çekiciliği muazzamdı, her gece jandarmanın ev araması tehdidi altında, mutlakiyetin dayanağı olan kalın taş duvarların, parmaklıkların ardında bir yaşam, sürekli kimliğini, konuşma biçimini, dış görünümünü değiştirmek zorunda kaldığın bir yaşam...

Böyle bir yaşamı cesaret ve neşeyle sürdürebilmek, salt güçlülere göredir, çünkü o, bunun o zamanlarda yaşanası tek yaşam olduğunu bilir.

Baumann adımlarını hızlandırdı.

Mutlaka teslim olmaya hazırdırlar artık, ve Menşevikler Liberallerin zafer şarkılarına katılıyorlardır çoktan.

«Partilere özgürlük!» — Partilerin canı cehenneme! «Basına özgürlük!» — gizli basımevlerinin canı cehenneme! Duma!.. Bu mutlaka gerçek bir sevinçtir, «işçi sınıfı adına parlamento kürsüsünden aşağıya konuşmak, devrim uğruna ayaklanmalarda dökülen kanı boş lâflarla sulandırmak. Kan, o kan ki, yalnızca o gerçek özgürlüğü elde edebilir.

Duma'da Proşin Fabrikası'ndaki gibi aptal konuşmacıların atılacağı fıçı da yoktur...

Bu aldatmayla işçi kitlelerini doğru yoldan ayırmayı ve bu sahte zaferle onların korkularını yatıştırmayı başaramayacaklarına güvenebilir miydi insan?.. Özgürlük burada işte, gün gibi açık bu. Her sokak köşesinde ilan ediliyor ve insan

inanmak istedikten sonra, inanmak zor değil... İlk kez bu yıl acımasız yaşamlarının karanlıklarından binbir mücadeleyle kurtulmayı başaran bu yüz binler, grevler ve açlıkla bitkin düşen bu insanlar nasıl arzulamasınlar özgürlüğü?

Ancak bu sözlere bir inanırlarsa, mutlakiyetin yediği darbeleri tamir etmesi çok sürmez.

Büyük insan kalabalığının dilinin ucuna getirdiği sözcükleri zorlukla bastırarak köşeyi döndü; bu sözcükler ilkin orada, komitede konuşulmalı, sonra henüz makinalar yeniden kölece takırdamaya başlamadan, meydanlarda, fabrikalarda ve madenlerde yinelenmeliydi — köşeyi döndü ve durdu kaldı. Tüm caddede, göz alabildiğine omuz omuza insanlar diziliydi. Siyah, bu mevsim için fazla sıcak kışlık başlıklarıyla işçiler, arada bir öğrenci kasketlerinin mavi rengi çakıp sönüyor.

İçini kaplayan sıkıntı bir anda uçtu gitti.

36

Merdiven tıklım tıklımdı, geçmek olanaksızdı.

«Yoldaşlar, Moskova Komitesi üyesine yol verin...»

İnsanlar sıkıştılar ve Baumann dostça bakışlar üzerinde, salona yürüdü. Derhal söz alıp, az önce sokakta düşündüğü ve hissettiklerinin tümünü dile getirmek ve kalabalığa yepyeni, on katlı bir güçle bağırmayı istiyordu: «Yaşasın grev!»

Ama «Yaşasın Grev!» sloganı salondan yüzüne çarptı, o daha eşiği aşmadan merdivenlere yayıldı ve caddede patladı.

Baumann etrafında insan kaynaşan bir masanın başında Kosuba'yı gördü. «Mutlakiyet teslim oluyor, yoldaşlar! Bu öneriyle» elindeki gazeteyi sağa sola salladı, «canını kurtara-

cağını ve proletaryanın genel grevinde karşılaştığı zorluklardan yakasını sıyıracağını umuyor. Ve tabii oltadaki kurdun ne kadar çürümüş olduğunu görmeyip ısıran balıklar da var... Tüm kiliseler şimdi şenlik çanları çalacak ve tüm Menşevik evlerinde herkes sevinç çığlıkları atacaktır...»

«Doğru!»

«Ama devrimci işçiler ve sosyal-demokratlar kandırılmaya izin vermeyecekler. Biz kendi gücümüz ve kendi inisiyatifimizle özgürlük yolunu çarpışa çarpışa açtık ve kafese geri dönmeyi aklımızdan bile geçirmiyoruz ve celladın pis eli onu altınla kaplasa bile düşünmüyoruz.»

Saflardan fırtına gibi geçti bu sözler, sevinç ve heyecan fırtınası gibi. Eller öne uzandı ve birden Kosuba'nın üzerine çıktığı masanın tam önünde ağır kırmızı bir bayrak dalgalandı, şu mücadele sloganı vardı üzerinde: «Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!»

Baumann orada bulunanların gözlerinin nasıl koyulaştığını, alınların nasıl kırıştığını gördü ve duvarları patlatan bir haykırış duydu:

«Silâh başına!»

«Yaşasın grev! Yaşasın devrim!»

«Sokaklara!»

Kalabalık dalgalandı.

Baumann elini kaldırarak bağırdı: «Hapishanelere! Siyasiler kurtarılmalı!» Kosuba bu sesi tanıdı. «Yoldaşlar!» diye haykırdı: «Çarlık iktidarda kaldığı sürece özgürlük gelemez! Ama şimdi onun boğazını sıkan eli gevşetirsek, daha uzun yıllar yaşayabilir. Daha çok sıkalım boğazını, onu boğmak için sıkalım ve bunun ilk adımı yoldaş Baumann'ın önerdiği olsun. Çarlık işkencehanelerinin kapılarını kıralım! Önümüze geç, Baumann! Bu şeref senindir!»

Masadan atladı. Bayrak ardısıra Baumann'a taşındı.

Caddeden Mersay (Marseillaise) marşının insanı canlan-

diran dizeleri duyuluyor, insanı çekiyordu. Baumann'ın hemen arkasında, yeni yetme bir genç, bayrağın püsküllerini tutuyor ve yüksek, titrek bir sesle marşa katılıyordu. Baumann delikanlının söylediği sözleri ilk kez duyduğu için arkasına döndü, sordu: «Ne söylüyorsun?»

Soluk dudakların altındaki dişler parıldadı bir an. «Kendim uydurdum.»

37

Yürüyüş kolu Vosnesenskaya'ya yeni ulaşmıştı ki, Kosuba Baumann'a yetişti. Arkasına dönerek bir komutan edasıyla sonsuz sıralara ve bayrağa bir göz attı, sonra elini sevecen, Baumann'ın omuzuna doladı: «Güzel değil mi!.. Tüm yaşamınca boş yere neşeli olmadın Graç, seni gidi ilkbahar kuşu! İlkbahar yazın elçisidir. İnsan ektiğini biçer. Bak, bayrak nasıl rüzgârda salınıyor! Hepsi senin ellerinin eseri! Şimdi isterse binlerce düşman çıksın önümüze, durduramazlar artık bizi.»

Sağa sapan bir sokak. Baumann bir fabrika binasının ön cephesini gördü. Kapıların önünde işçiler duruyordu.

Adımlarını yavaşlatarak o tarafa baktı. «Ne fabrikası bu?»

«Burada iki fabrika var» diye yanıtladı Kosuba. «Dufurmantel ve Sçapov.»

Baumann kapıdaki işçilere el salladı. «Bize katılın!» diye seslendi.

Kimse kıpırdamadı.

Baumann kaşlarını çattı ve kaldırımın üzerinde geriye döndü. «Hemen getireyim şunları.»

«Boş ver» diye seslendi Kosuba, «şu birkaç adamdan ne çıkar!»

Ama Baumann inatçı, başını salladı. «Onları çağırdım, meseleyi sonuna kadar götürmeliyim. Devam et, bu yarış atıyla sana yetişirim.»

Köşe başında duran bir faytonu gösterdi. «Becerir miyiz dersin, ihtiyar?»

Kır saçlı sürücü dizginleri yakaladı. Baumann basamağa atladı.

«Bayrak, Baumann yoldaş, bayrağı alın!»

Uzun boylu, sinekkaydı tıraşlı, bol saçlı, işçilerde görülmeyen cinoten çuha bir şapka takmış bir adam, kızıl bayrağı uzattı ona. Baumann tutundu, faytoncu atları canlandırdı, araba fabrika sokağına saptı.

Endişeli bir kadın sesi, «Kosuba, nereye gidiyor o?» diye seslendi.

Nadya ve İrina dörtyol ağzına ulaşmışlardı. Baumann biraz daha ilerdeydi, kızıl bayrak soğuk esen yelde dalgalanıyordu.

«Yoldaş Graç tüm Moskova'yı bayrağımız altında toplamak istiyor» diye gülerek yanıt verdi Kosuba. «Bu işçileri de alıyor şimdi.»

Eliyle fabrikayı gösterdi, ama gülüşü birden söndü.

Uzun kollu küçük bir adam kapıdaki işçi grubundan ayrılmış, faytona doğru gidiyordu. Ağır, uzun, şıngırtılı bir şey taşıyordu ardısıra... Bir sopa mıydı bu? Yoksa boru mu?.. Baumann geri dönüp ilerleyen yürüyüş koluna baktı.

Adam daha hızlı yürüyordu. Demirin kaldırım taşlarına çarpmasıyla çıkan ses şimdi daha yüksek, daha tehditkâr çıkıyordu. Kosuba fırladı, var gücüyle haykırdı: «Graç! Dikkat et! Mihalçuk!»

Baumann haykırışı duydu, geriye döndü, bayrağın yüzünü örten kumaşını yana itti. Ama adam faytona yetişmişti

bile. İki eliyle boruyu havaya kaldırdı... Sürüsü boğuk bir sesle inledi, tortop oldu ve koluyla yüzünü örttü. Baumann'ın elindeki bayrak sallandı, yere düştü.

Kosuba hem koşuyor, hem ateş ediyordu. Şarkı birden kesildi, aceleci ayak sesleri uğul uğul yükseldi.

Korkmuş bir kadın sesi haykırdı: «İmdat! Yoldaşlar buraya!»

Demir boru iki kez havaya kalktı ve korumasız adamın kafasına indi. İkinci kez yerde yatana çarptı ve kafatasını parçaladı.

Kapının önündeki işçiler kaçıştılar. Artları sıra kurşun yağmuru altında tortop olmuş, küçük ufak tefek, uzun saç perçemleri gözlerine dek inen bir adam seğirtiyordu.

Kosuba Baumann'ın üzerine eğildi. Gözleri yumuluydu, sol kaşının üzerindeki derin yaradan kan sızıyordu. Göğsü inip kalkmıyordu... Soluk almıyordu artık.

Küçük sokakta muazzam bir insan kalabalığı kaynaşıyordu. Kosuba bayrağı kaldırdı, herkesin gözleri önünde ölümden daha güçlü bir sloganın altın harfleri ışıldadı.

Moskova şimdiye dek Moskova proletaryasının mezarlığa taşıdığı Nikolay Baumann'ınkine benzer bir cenaze töreni daha görmemişti. Graç gerçekten de tüm Moskova'yı bolşevik bayrak altında toplamıştı. O gün tüm şehir sokağa dökülmüştü. Tüm fabrika ve işyerlerinin bütün işçileri uzun kollar halinde kızıl tabutun peşi sıra yürüyorlardı.

Matem alayı Lefort Caddesi, Prokovskaya, Elohovskaya, Novo-Basmannaya, Kızıl Kapı, Myaniztkaya boyunca, merkezden geçerek üniversite önüne gidiyor ve Büyük Nikitskaya üzerinden Vangankov Mezarlığı'na ulaşıyordu.

Köşebaşlarında bekleşen meraklı kalabalığı fısıldaşıyordu:

«Şu kalabalığa bak!.. Altı saattir yürüyorlar, hâlâ ucu görünmedi... Bunca çok işçi olduğunu aklımdan bile geçirmezdim!»

«Bu bir güç!»

Mezarlığın kayın ağaçlarının altında, meş'alelerin ışığında, açık mezarın üzerinde, Baumann'ın ciddi, sakin yüzü son kez ışıldıyordu.

«Onun kazanımları büyüktü, ama bunlardan söz etmeyelim şimdi... Şimdi hepimiz ölümle yüzyüzeyiz. Yaşamını cesurca düşüncelerine kurban edenlerin sonsuzda dek adları ve şerefleri varolsun.»

Meşalelerin kanlı yansısı, çelenkler, buketler, yere indirilmiş bayraklar ve yaslı insanların bedenleri üzerinde kor gibi yanıyordu. Beyaz kayınların altı ve tüm Moskova sessizdi. Ama bu fırtınadan önceki sessizlikti.

Büyük Ekim Devrimi günlerinde beyaz muhafızlara ilk kurşun bu mezardan sıkıldı.

1901 Yılının buz gibi soğuk bir kış gecesi, bir adam sınırdan gizlice Çarlık Rusyası'na sızar. Bu devrimci Nikolay Baumann'dır. "İhtiyar"ın verdiği görevle, kendisi gibi düşünenlerle ilişki kurmak için İsviçre sürgününden dönmektedir.

Ardından Petersburg'ta iki yıllık hapis ve Sibirya sürgünü var. Gizli polis ajanları izindeler. Sürekli firarda ve yaşama pahasına, karısından ayrı ve mücadele yoldaşlarından uzakta, hapislik ve kısa özgürlük dönemleri arasında gene de işçileri uyandırmayı, grevler örgütlemeyi ve Menşeviklerin maskesini düşürmeyi başarıyor.

Haksızlığın hak olduğu yerde, direnmek görevdir. Çarlık rejiminin azgın terörü altında, işçiler demokratik ve sosyal iyileştirmeler için Çarlık istibdadına karşı mücadele örgütlerler.

Roman 1900-1905 yılları arasında, 1905'te ilk Rus devriminin patladığı dönemde geçer.

inter
yayınları